

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NEZİHE MERİÇ'İN ÇOCUK KİTAPLARINDAN “KÜÇÜK BİR KIZ
TANIYORUM” SERİSİNDE GELİŞİM ALANLARININ İNCELENMESİ**

MELEK KARANİSOĞLU GÜDER

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. SELAHATTİN DİLİDÜZGÜN

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

İSTANBUL-2019

Bu çalışma 25.01.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Latif BEYRELİ
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi

ÖN SÖZ

Çocuk edebiyatı ve gelişim psikolojisinin ortak paydası olan çocuk kavramına yakından bakılan çalışmada Nezihe Meriç'in "Küçük Bir Kız Tanıyorum..." ırmak romanları incelenmiştir. Seriyi oluşturan yedi kitapta başkışı Ayşe'nin 6-12 yaş gelişiminin, gelişim psikolojisi verileriyle uyumlu olup olmadığı araştırılırken dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişim temel alınmıştır. Beş bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünü; problem durumu, amaç, önem, sayıtlılar, sınırlılıklar ve tanımlar oluşturmaktadır. İkinci bölümde çocuk edebiyatı ve gelişim psikolojisi başlıklarıyla kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde yöntem üzerinde durulmuş; araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin nasıl çözümlendiği açıklanmıştır. Dördüncü bölümde bulgulara yer verilen çalışmanın beşinci bölümünü sonuç ve öneriler oluşturmaktadır.

Çalışma sırasında sabır,güven,deneyim ve desteğiyle bana yol gösteren danışman hocam; Prof. Dr. Selahattin Dilidüzgün'e minnettarım. Çok yönlü katkıları için sevgili hocam Doç. Dr. Şükran Dilidüzgün'e; sorularımı yanıtsız bırakmayan Prof. Dr. Sedat Sever'e, heyecan dolu öğrenme sürecimi paylaştığım arkadaşım Duygu Aydın Gönül'e, Arş. Gör. Dr. Melda Karagöz'e, Öğr. Gör. Dr. Duygu Akbaşoğlu'na ve çalışmalarından yararlandığım araştırmacılara içtenlikle teşekkür ederim. Teşekkür ederim, bana göz olan Zehra Külekci'ye; desteği için Sibel Albayrak Boyacı'ya; hayırlı evlat Rasim Polat'a; katkıları için Güner Şam'a ve Erol Uğur'a; Sayın Süleyman Erdoğan ve Mustafa Atakan'a, tüm öğretmen arkadaşlarıma; içimdeki çocuğun soluğu öğrencilerime; ilk edebiyat öğretmenim Fatmagül Okutan'a, ve ben hamurunu karan tüm öğretmenlerime, ...

...Ve teşekkür ederim sevgili eşim Yusuf Güder'e, çocuklarıminin Fatisi Fatma Özbiçer ablama. Özlemeye sabreden evladım Rüzgar Ali'me, "en iyi arkadaşım" Zeynep Arzu'ma balonlar dolusu teşekkürler! "Küçük Bir Kız Tanıyorum..." adı Ayşe. Dört küçük kız tanıdım daha önce: "Arzu ettim, Mutlu oldum, Mehtap'a çıktım, Melek buldum" dizelerini adlarıımıza yazan kıymetli annemiz Emriye Karanisoğlu ve kişiliğimin mimarı biricik babamız Mustafa Karanisoğlu'na bize hayat verdikleri için sonsuz teşekkürlerimle...

MELEK KARANİSOĞLU GÜDER

ÖZET

NEZİHE MERİÇ'İN “KÜÇÜK BİR KIZ TANIYORUM” SERİSİNDE GELİŞİM ALANLARININ İNCELENMESİ

Bu araştırmanın amacı, Nezihe Meriç'in 6-12 yaşları kapsayan “Küçük Bir Kız Tanıyorum” ırmak romanları serisinin tamamı olan yedi kitapta başkişi Ayşe karakterinin gelişim psikolojisi verilerine uygun oluşturulup oluşturmadığını ortaya koymaktır. Bunun için adı belirtilen kitapların tamamının dilsel, bilişsel, toplumsal ve kişilik gelişimi özelliklerine uygun olup olmadığı saptanmıştır. Çalışmanın deseni nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesidir. Bu yolla elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda ırmak roman serisinin başkişisi olan Ayşe'nin altı yaştan on iki yaşa kadar olan gelişiminin gelişim psikolojisi verileriyle uygun olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, gelişim psikolojisi ,”Küçük Bir Kız Tanıyorum...”ırmak serisi, Nezihe Meriç.

ABSTRACT

INVESTIGATING AREAS OF DEVELOPMENT IN NEZİHE MERİÇ'S "I KNOW A LITTLE GIRL" SERIES

The aim of this study is to find out whether or not the main character of Ayşe in the seven books in total in the series covering the ages between 6-12 written by Nezihe Meriç titled "I know a Little Girl" is compatible with the developmental psychology data. For this purpose, it has been determined whether all the books mentioned are suitable for linguistic, cognitive, social and personality development characteristics of the children at these ages. The design of the research is a document review which is one of the qualitative research techniques. The data obtained in this way were analyzed by descriptive analysis. As a result of the research, it was determined that the development of Ayşe, the main character of the novel series, from six to twelve years of age was appropriate with the developmental psychology data.

Key words: Children's literature, developmental psychology, "I know a little a girl..." series, Nezihe Meriç

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	X
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU.....	1
1.2. AMAÇ/HİPOTEZLER/PROBLEMLER VE ALT PROBLEMLER	1
1.3. ÖNEM.....	2
1.4. SAYILTILAR(VARSAYIMLAR)	2
1.5. SINIRLILIKLAR	3
1.6. TANIMLAR	3
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. EDEBİYAT VE EĞİTİM	5
2.1.1. Eğitimin Tanımı.....	5
2.1.2. Edebiyatın Tanımı.....	8
2.1.3. Edebiyat ve Eğitim	10
2.2. ÇOCUK EDEBİYATI	13
2.2.1. Çocuk ve Çocukluk	13
2.2.2. Çocuk Edebiyatı Nedir?	15
2.2.3. Çocuk Edebiyatının İşlevi ve Amaçları.....	18
2.2.4. Çocuk Edebiyatı İlkeleri	23
2.2.5. Çocuk Edebiyatında Niteliği Zayıflatan Ögeler.....	26
2.3. GELİŞİM PSİKOLOJİSİ	28
2.3.1. Gelişimle İlgili Temel Kavramlar, İlkeler ve Gelişim Görevleri	29

2.3.1.1. Gelişimle İlgili Temel Kavramlar.....	29
2.3.1.2. Gelişimin İlkeleri.....	33
2.3.2. Gelişimin Dönemleri.....	36
2.3.3. Gelişim Ödevleri	38
2.3.4. Gelişimin Alanları.....	41
2.3.5. Bilişsel Gelişim.....	41
2.3.6. Bilişsel Gelişim Dönemleri	43
2.3.6.1. Duyusal Motor Dönem (0-2 yaş)	46
2.3.6.2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)	47
2.3.6.3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş).....	53
2.3.6.4. Soyut İşlemler Dönemi (12 yaş ve Üzeri).....	56
2.3.7. Dil Gelişimi.	58
2.3.7.1. Dil Gelişim Dönemleri	61
2.3.8. Kişilik Gelişimi ve Toplumsal Gelişim	65
2.3.9. Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı	70
2.3.9.1. Oral Dönem.....	72
2.3.9.2. Anal Dönem.....	73
2.3.9.3. Fallik Dönem	73
2.3.9.4. Gizil (Latent) Dönem.....	74
2.3.9.5. Genital Dönem	75
2.3.10. Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı.....	76
2.3.10.1. Güvene Karşı Güvensizlik	77
2.3.10.2. Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphencilik.....	78
2.3.10.3. Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duyuma.	79
2.3.10.4. Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu	80
2.3.10.5. Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası	82
2.3.10.6. Dostluk Kazanmaya Karşı Yalnız Kalma	84

2.3.10.7. Üretkenliğe Karşı Duraklama	85
2.3.10.8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk	85
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	88
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	88
3.2. ÇALIŞMA GRUBU	88
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	88
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	93
BÖLÜM IV: BULGULAR	94
4.1. “KÜÇÜK BİR KIZ TANIYORUM...” BİRİNCİ VE İKİNCİ KİTAPLAR (6,7 YAŞ) İLE İLGİLİ BULGULAR	94
4.1.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum...” Birinci ve İkinci Kitaplar (6,7 Yaşında) Özetleri	94
4.1.1.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” Özeti	95
4.1.1.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında” Özeti	96
4.1.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Birinci ve İkinci Kitaplar (6.7 Yaş) Dil ve Bilişsel Gelişim Bulguları	99
4.1.3. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Birinci ve İkinci Kitaplar (6,7 Yaş) Kişilik ve Toplumsal Gelişim Bulguları	130
4.2. “KÜÇÜK BİR KIZ TANIYORUM...” ÜÇÜNCÜ, DÖRDÜNCÜ, BEŞİNCİ KİTAPLARI (8,9,10YAŞ) İLE İLGİLİ BULGULAR	156
4.2.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Kitaplar (..8, 9, 10 Yaşında) Özetleri	156
4.2.1.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında” Özeti	156
4.2.1.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında” Özeti	158
4.2.1.3. “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında” Özeti	159
4.2.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Kitaplar (8, 9, 10 Yaş) Dil ve Bilişsel Gelişim Bulguları	161
4.2.3. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Kitaplar (8, 9, 10 Yaş)Kişilik ve Toplumsal Gelişim Bulguları	181

4.3. “KÜÇÜK BİR KIZ TANIYORUM ...” ALTINCI VE YEDİNCİ KİTAPLAR (11, 12 YAŞ) İLE İLGİLİ BULGULAR.....	202
4.3.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Altıncı ve Yedinci Kitaplar (11,12 Yaşında) Özetleri.	202
4.3.1.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında” Özeti.	202
4.3.1.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında” Özeti.	204
4.3.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Altıncı ve Yedinci Kitaplar (11,12 Yaş) Dil ve Bilişsel Gelişim Bulguları.	206
4.3.3. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Altıncı ve Yedinci Kitaplar (11,12 Yaş) Kişilik Toplumsal Gelişim Bulguları.....	210
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	224
5.1. SONUÇ	224
5.2. ÖNERİLER.....	230
6. KAYNAKLAR.....	232
7. EKLER.....	237
7.1. ÖZGEÇMİŞ	237

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1: Çeşitli Kuramlara Göre Gelişim Dönemleri	37
Tablo 2.2: 0-5 Yaş Çocuğunun Dil Gelişimi	63
Tablo 2.3: Psikososyal Gelişime İlişkin Özet Tablo	87
Tablo 3.1: İlk Çocukluk, İkinci Çocukluk, ve Ön Ergenlik Dönemleri Dil- Bilişsel, Kişilik-Toplumsal Gelişim Özellikleri	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1: Edebiyat ve Eğitim İlişkisi	5
Şekil 2.2: Okuma Kültürü Edinme Süreci	21
Şekil 2.3: Hazırbulunuşluk Kavramı.....	32
Şekil 4.1:“Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında” Romanlarının Hikaye Haritası	98
Şekil 4.2:İlk Çocukluk Dönemi Dil-Bilişsel Gelişim Genel Özellikleri	99
Şekil 4.3: Özümseme Örnekleri	106
Şekil 4.4:İlk Çocukluk Dönemi Kişilik-Toplumsal Gelişim Genel Özellikleri	131
Şekil 4.5:İkinci Çocukluk Dönemi Dil-Bilişsel Gelişim Genel Özellikleri	161
Şekil 4.6:İkinci Çocukluk Dönemi Kişilik-Toplumsal Gelişim Genel Özellikleri...	182
Şekil 4.7:Ön Ergenlik Dönemi Dil-Bilişsel Gelişim Genel Özellikleri.	206

KISALTMALAR

KBKT 6 YAŞ: Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında

KBKT 7 YAŞ: Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında

KBKT 8 YAŞ: Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında

KBKT 9 YAŞ: Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında

KBKT 10 YAŞ: Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında

KBKT 11 YAŞ: Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında

KBKT 12 YAŞ: Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında

1.D.1.A.1.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), birinci özellik

1.D.1.A.2.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), ikinci özellik

1.D.1.A.3.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), üçüncü özellik

1.D.1.A.4.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), dördüncü özellik

1.D.1.A.5.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), beşinci özellik

1.D.1.A.6.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), altıncı özellik

1.D.1.A.7.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), yedinci özellik

1.D.1.A.8.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), sekizinci özellik

- 1.D.1.A.9.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), dokuzuncu özellik
- 1.D.1.A.10.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), onuncu özellik
- 1.D.1.A.11.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), onbirinci özellik
- 1.D.1.A.12.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), onikinci özellik
- 1.D.2.A.1.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), birinci özellik
- 1.D.2.A.2.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), ikinci özellik
- 1.D.2.A.3.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), üçüncü özellik
- 1.D.2.A.4.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), dördüncü özellik
- 1.D.2.A.5.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), beşinci özellik
- 1.D.2.A.6.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), altıncı özellik
- 1.D.2.A.7.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), yedinci özellik
- 1.D.2.A.8.: Birinci Dönem (6-7 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik- Toplumsal Gelişim), sekizinci özellik
- 2.D.1.A.1.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), birinci özellik

- 2.D.1.A.2.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), ikinci özellik
- 2.D.1.A.3.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), üçüncü özellik
- 2.D.1.A.4.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), dördüncü özellik
- 2.D.1.A.5.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), beşinci özellik
- 2.D.1.A.6.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), altıncı özellik
- 2.D.1.A.7.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), yedinci özellik
- 2.D.1.A.8.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), sekizinci özellik
- 2.D.1.A.9.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim), dokuzuncu özellik
- 2.D.2.A.1.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), birinci özellik
- 2.D.2.A.2.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), ikinci özellik
- 2.D.2.A.3.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), üçüncü özellik
- 2.D.2.A.4.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), dördüncü özellik
- 2.D.2.A.5.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), beşinci özellik

2.D.2.A.6.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), altıncı özellik

2.D.2.A.7.: İkinci Dönem (8-9-10 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), yedinci özellik

3.D.1.A.1.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), Birinci Alan (Dil- Bilişsel Gelişim), birinci özellik

3.D.1.A.2.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), Birinci Alan (Dil- Bilişsel Gelişim), ikinci özellik

3.D.1.A.3.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), Birinci Alan (Dil- Bilişsel Gelişim), üçüncü özellik

3.D.1.A.4.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), Birinci Alan (Dil- Bilişsel Gelişim), dördüncü özellik

3.D.1.A.5.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), Birinci Alan (Dil- Bilişsel Gelişim), beşinci özellik

3.D.1.A.6.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), Birinci Alan (Dil- Bilişsel Gelişim), altıncı özellik

3.D.2.A.1.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), birinci özellik

3.D.2.A.2.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), ikinci özellik

3.D.2.A.3.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), üçüncü özellik

3.D.2.A.4.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), dördüncü özellik

3.D.2.A.5.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), beşinci özellik

3.D.2.A.6.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), altıncı özellik

3.D.2.A.7.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), yedinci özellik

3.D.2.A.8.: Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim), sekizinci özellik

HB.1.2.2.: Hayat Bilgisi 1.2.2. numaralı kazanım

HB.2.2.5.: Hayat Bilgisi 2.2.5. numaralı kazanım

HB.1.4.3.: Hayat Bilgisi 1.4.3. numaralı kazanım

HB.1.2.3.: Hayat Bilgisi 1.2.3. numaralı kazanım

HB.2.5.8.: Hayat Bilgisi 2.5.8. numaralı kazanım

HB.2.2.3. : Hayat Bilgisi 2.2.3. numaralı kazanım

M.1.1.1.8.: Matematik 1.1.1.18. numaralı kazanım

T.1.1.6.: Türkçe 1.1.6. numaralı kazanım

T.2.1.3.: Türkçe 2.1.3. numaralı kazanım

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bu bölümde araştırmamın problem durumu belirtilmiş; amaç, önem, sınırlılıklar ve sayılılar ortaya konmuştur. Ayrıca çalışmada sıklıkla karşılaşılan terimlerin tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. PROBLEM DURUMU

Çocuk kitapları, çocuğun okuma kültürü edinmesinde en başat araçlardan biri olarak görülmektedir. Bu kitapların temel özelliği “çocuklara göre” dil, anlatım ve konu içermesidir. Bu durum da çocuğun kitapla iletişim kurmasının en önemli niteliklerinden biri sayılmaktadır. Bu nedenle bugün çocuklar için seçilen kitapların çocukların dil ve bilişsel gelişimlerine olduğu kadar kişilik ve toplumsal gelişimlerine de katkısı olduğu bilinmektedir. Çocuğun; özdeşleşebileceği, kendi yaş grubuna uygun konuların ele alındığı ve sanatçı bakış açısıyla yoğrulmuş kitaplarla karşı karşıya getirilmesi anne babalar gibi bütün eğitimcilerin de görevleri arasında görülmelidir.

Çocuğa görelik gibi çocuk gerçekliği de çocuk kitaplarında niteliği belirleyen etmenler arasındadır. Bu kavram da yazarın veya anlatıcının çocukla kurduğu ilişkinin biçimini belirler. Daha doğrusu kitaplarda anlatılanlar yetişkin bakış açısıyla mı, yoksa çocukların dünyayı algıladığı biçimiyle mi yansıtılıyor sorusu çocuk gerçekliği kavramının temel belirleyicisidir. Bu bakımdan çocuk kitaplarının bu iki ögeyi içermesi gerektiği gerçeğinden hareket ederek, çocukların gelişim evrelerinin ve gelişimsel özelliklerinin dikkate alınması gerektiği vurgulanmalıdır. Bu bakış açısıyla Nezihe Meriç’in “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” başlıklı ırmak roman serisinin ilk kitabından “Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında” başlıklı son kitabına kadar olan yedi kitap araştırma konusu yapıldı. Bu kitaplardaki başkişi Ayşe’nin gelişimsel özelliklerinin gelişim psikolojisi verileriyle ne denli örtüştüğünün bulgulanması öncelendi. Çalışmanın amacı ve araştırma soruları da belirlenirken bu durum yönlendirici oldu.

1.2. AMAÇ/HİPOTEZLER / PROBLEMLER ve ALT PROBLEMLER

Bu çalışmada Nezihe Meriç’in çocuklar için yazdığı “Küçük Bir Kız Tanıyorum...” başlıklı ve altı yaştan on iki yaşa kadar giden ırmak romanlarındaki

başkişi Ayşe'nin gelişim evreleri ve alanları incelenmiştir. Toplam yedi kitaptan oluşan seride Nezihe Meriç'in kız çocuğunun gelişiminin, gelişim psikolojisinin verilerine uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Türk çocuk edebiyatındaki ilk ırmak romanlardan sayılabilecek olan bu seri çocuklarda okuma kültürü gelişimi açısından önemli olarak görülmektedir. Bu bağlamda Nezihe Meriç'in bu kitaplardaki kız çocuk karakterinin geliştirilmesindeki yaş evrelerinin ve alanlarının incelenmesi bu ırmak roman serisinin de tutarlı olup olmadığını ortaya koymuştur.

Çalışmanın araştırma sorusu/soruları şöyledir:

Ayşe'nin gelişim süreci, gelişim psikolojisi verileriyle koşutluk göstermekte midir, sorusuna bağlı olarak şu alt araştırma soruları oluşturulmuştur:

1- Ayşe'nin yaş dönemlerine göre gösterdiği bilişsel özellikler gelişim dönemleriyle uyumlu mudur?

2- Ayşe'nin bulunduğu yaş evresindeki sözel ifadeleri bulunduğu yaş evresinden beklenen dilsel gelişim özelliklerini yansıtmakta mıdır?

3- Ayşe'nin 6-12 yaş dönemlerindeki kişilik gelişim süreci, aynı yaş dönemlerinin kişilik gelişimi özelliklerini yansıtmakta mıdır?

4- Ayşe'nin 6-12 yaş dönemlerinde çevresiyle kurduğu iletişim toplumsal gelişim verileriyle uyumlu mudur?

1.3. ÖNEM

Bu çalışmanın 6-12 yaş çocuklarını, Ayşe örneği üzerinden somutlaştırarak dilsel ve bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişim özellikleri açısından; anne baba ve öğretmenlere tanıtacağı ve çocuklara yönelik kitap seçimlerinde onlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. SAYILTILAR (VARSAYIMLAR)

Bir kız çocuğunun 6-12 yaş dilimi arasındaki serüvenlerini toplam yedi kitapta anlatan yazarın başkişisi Ayşe'nin bütün kurmaca niteliklerine karşın Ayşe gerçek çocukların özelliklerini yansıttığı araştırmada varsayılmıştır.

Çocukluk kavramının her gün değiştiği olgusu karşısında kitaplardaki başkişi Ayşe'nin bir örnek oluşturduğu bilinciyle araştırma sũrdũrũlmüřtũr. Çũnkũ çocukluk kavramsal olarak değişse bile çocukların temel gelişimsel özelliklerinin değişmeyeceği araştırmada varsayılmıştır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma Nezihe Meriç'in ırmak romanları serisiyle sınırlıdır. Ayrıca, gelişim psikolojisinin dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişimi alanları bu çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Bilişsel gelişim alanında Piaget'in bilişsel gelişim kuramı, dil gelişiminde sosyal ve davranışçı kuramlar; kişilik ve toplumsal gelişimde ise Erikson'un psikososyal gelişim kuramı ve Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı çalışmaya yön veren sınırlılık oluşturmaktadır.

1.6. TANIMLAR

Gelişim: "Gelişim, organizmanın dũllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel,dil, duygusal, sosyal yønden, belli koşulları olan en son aşamasına ulaşıncaya kadar sũrekli ilerleme kaydeden değişmedir " (Senemoğlu, 2013, s. 3).

Olgunlaşma:"Olgunlaşma, vũcut organlarının kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilecek dũzeye gelmesi için, õđrenme yaşantılarında bağımsız olarak, kalıtımın etkisiyle geçirdiği biyolojik bir değişimdir" (Senemoğlu, 2013, s. 3).

Hazırbulunuşluk: Bireyin õđrenme ortamına getirdiği olgunlaşma dũzeyi,õnceki õđrenmeleri, ilgisi, tutumu, gũdũlenmiřlik dũzeyi gibi tũm sũreçleri kapsayan õđrenmeye hazır olma halidir (Senemoğlu, 2013, s. 4).

Kritik Dũnem:Çocuklar bazı dũnemlerde bazı davranışlara karşı daha duyarlıdırlar ve bu davranışla ilgili uyarıcılara ũst dũzeyde tepki verirler. Bu dũnemler kritik dũnem olarak adlandırılır (Senemoğlu, 2013, s. 5).

Gelişim Dũnemleri:Ortak özellikleri kapsayan yaş aralıklarıdır. Doğum öncesi, bebeklik dũnemi (0-2 yaş), çocukluk dũnemi (2-6 yaş), okul dũnemi (6-12 yaş), ergenlik dũnemi (12-18 yaş) (Senemoğlu, 2013, s. 18).

Gelişim Alanları:Kendi içinde belli özellikler bakımından bütünlük taşıyan ve birbirleriyle etkileşim halinde bulunan gelişimsel sınıflamadır. Fiziksel, Bilişsel, Psikososyal Alan (Senemoğlu, 2013, s. 18).

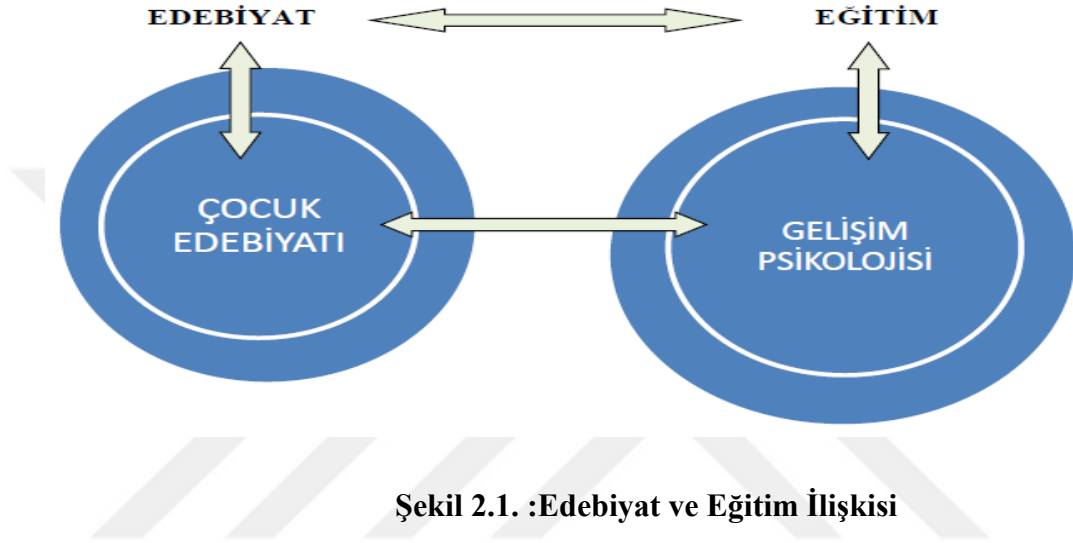
Çocuk Edebiyatı:3-4 ile 12-13 yaşlar arasına yönelik, yazınsal ve düşünsel nitelik taşıyan ürünleri kapsayan edebiyattır (Dilidüzgün, 2018, s. 19).

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. EDEBİYAT ve EĞİTİM

Bir ayağı gelişim psikolojisine dayanan bir ayağı ise çocuk edebiyatına uzanan çalışmada *edebiyat* ve *eğitim* kavramlarının tanımlarına yer verilecektir. Daha sonra da bu tanımlar irdelenerek edebiyat ve eğitim arasındaki ilişki ortaya konacaktır.

Şekil 2.1. :Edebiyat ve Eğitim İlişkisi

2.1.1. Eğitimin Tanımı

Gelişim Psikolojisi, Eğitim Bilimleri alanı içerisinde yer alan bir daldır. Bu nedenle çalışmaya *eğitim* kavramının ne olduğuyla ilgili açıklamalarla başlamak yerinde olacaktır. Eğitimin tanımıyla ilgili pek çok görüş vardır. Bu tanımlamaya yönelik hemen tüm görüşler “istendik yönde davranış değiştirme süreci” olduğu düşüncesinin çevresinde dönerler. Türk Dil Kurumu (www.tdk.gov.tr TDK Güncel Türkçe Sözlük, 28.05.2018) eğitimin birinci anlamını “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” şeklinde açıklamıştır.

Cüceloğlu ve Erdoğan ise eğitimi bir cümleye benzeterek ifade eder. Tıpkı bir cümlenin özne, nesne, tümleç, zarf ve yüklemden oluşması gibi eğitim de öznesi, nesnesi, tümleci ve yüklemi olan bir yapı veya sistemdir. Eğitim, belli unsurlardan oluşan bir kompozisyonudur. Bu bütünlüğü; idareciler, öğretmenler, ebeveynler,

öğrenciler; geçmiş, bugün, gelecek; okul, aile, toplum; ders kitapları, programlar ve teknolojik araç gereçler gibi birbiriyle ilişkili unsurlar oluşturur (Cüceloğlu ve Erdoğan, 2013 s. 18) “İnsan eğitimle insan oldu” (Güvenç, 1997, s. 15) sözü ile de eğitimin bir kültürlenme süreci olduğu söylenebilir.

Kavcar da eğitimi şöyle tanımlar: “En geniş ve genel anlamıyla eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır” (1999, s. 1) Kavcar’ın bu tanımıyla da anlaşıldığı üzere eğitimi yalnızca çocuklarla ya da okulla sınırlamak doğru değildir. Bu sınırlandırma, eğitimi çocukluk yıllarıyla kısıtlı tutacak ve sanki yetişkinlikle birlikte eğitimin son bulacağı yanılsına götürecektir. Eğitim, hayatın her alanında ve her yaşta gerçekleşir. İki yaşındaki bir çocuğun tuvalet alışkanlığı kazanması, ilkokul çağındaki bir çocuğun görgü kurallarını hayatına aktarma süreci, bir ergenin herhangi bir spor alanında yeteneğini geliştirmesi, bir yetişkinin yabancı dil konuşmaya başlaması, ileri yetişkinlikteki bir kimsenin nefes egzersizleri yapmayı öğrenmesi de eğitimin kapsamında örneklendirilebilir. Bu örnekler de gösteriyor ki eğitim yalnızca “çocukluk” dediğimiz birkaç yılla ve okul duvarlarıyla sınırlı değildir.

Öte yandan Kavcar’ın tanımının, eğitimi davranış kalıbından çıkararak tutum kavramı bağlamında da genişlettiğini söylemek olanaklıdır. Bu tanımdan yola çıkarak eğitilebilecek olanın yalnızca davranışlar olmadığı söylenebilir. Duygular ve düşüncelerde tıpkı davranışlar gibi eğitim sürecine katılır. Yine bu tanım penceresinden bakıldığında eğitimin çağa uygun olması gerektiği de görülmektedir. Yani eğitim ;davranış, duygu ve düşüncelerin güncellenmesi anlamına da gelir. Sonuç olarak “eğitim” çok yönlü bir kavramdır. Ancak ister davranış ister tutum olsun varılmak istenen nokta *istendik değişikliklerdir*.

Davranış ve tutumların istendik yönde değiştirilmesi sürecinin ilk istasyonu ise ailedir. Bu ilk istasyon, yolculuğun gidişatını büyük oranda belirler. Jung, çocuklarda bir davranış değişikliği oluşturmak istendiğinde değiştirilmek istenen şeyin incelenmesi gerektiğini aktarır. Bu şeyi kişinin kendisinde de değiştirmeli mi sorgulamasının geçirilmesi gerektiğini vurgular (Jung, 2016, s. 197).

Erdoğan eğitimin tanımını Durkheim’in anlatımıyla yetişmiş kuşağın birikimlerini yetiştirmekte olan kuşağa yöntemli bir şekilde aktarması olarak ifade eder.

(Cüceloğlu ve Erdoğan, 2013 s. 17). Yani her aile kendi bilgi birikimini kendinden sonraki kuşak olan çocuğuna aktararak eğitimin sürekliliğini sağlar.

Anne karnında annesiyle, doğduğunda ailesiyle ve gün geçtikçe yakın çevresiyle tanışan birey, giderek bu çemberi genişletir. Çemberin genişlik alanı bireyden bireye değişse de başlangıcı bellidir. Gelişimin anne karnından başlayarak yaşamın sonuna kadar devam ettiği görüşü eğitimin ilk adımının ailede atıldığını vurgulamaktadır. Yani eğitimin temelini aile oluşturur. Sonraki yaşantıların tamamı bu temelin üstüne inşa edilir. Selçuk'un ifadeleri de yaşamın ilk beş yılının önemini açıkça ortaya koyar:

“Çocuklar zihin gelişiminin üçte ikisini, sinir sistemi gelişiminin yaklaşık olarak beşte dördünü ilk beş yıl içinde tamamlar. Aynı şekilde temel kişilik özellikleri de ilk beş yıl içinde oluşur. Bu nedenle ilk beş yıl içinde alınan eğitimin niteliği bireyin var olan potansiyel gücünü gerçekleştirme düzeyini doğrudan etkiler” (Selçuk, 2003, s. 20).

Bireyin yaşamının ilk yıllarındaki “eğitim alanı” olan aile ortamı bireyin gelişimi için önemli bir alandır. Birey sosyo-kültürel olarak ailesine öykünerek var olmaya çalışır. Başlangıçta ailesinde gördüğü davranışları birebir taklit eder. Henüz doğru ve yanlışların ayırımına varmadığı için çevresindeki yetişkinlerin davranışlarının tamamını “yapılması gerekenler” olarak algılar. Bu durumda tıpkı bir ayna gibi yapılanları yansıtan çocuğun *istendik davranışları* yansıtması, çevresindeki yetişkinlerin bu davranışları gösterme düzeyine bağlıdır.

Pembecioğlu (2013, s.74), bu sürece şöyle dikkat çeker: “Çocuk, dünyaya geldiği ilk andan başlayarak çevresindeki her şeyi kaydeden bir kamera gibidir. O anda kayda geçen olayların yeterince bilincinde değildir ama yine de kaydeder. Bu şekilde edinmiş olduğu bilgi birikimini günün birinde kayıtlarda gördüğü biçimde gerçekleştirebileceğini bilir.”

Ortalama olarak beş altı yaşlarında okulla tanışan birey, okul hayatı ile birlikte aile ortamından farklı olarak sistemli ve çok yönlü bir eğitim sürecine girer. Toplumsallaşmanın da başlangıcı olan okul sayesinde eğitim, öğretimle birlikte seyrederek.

Eğitimin gerek ailede gerek toplumda; gerekse okulda işlevlerini ortaya koyabilmesi için pek çok araç vardır. Bu araçlardan bazılarının salt amacı eğitimidir. Bu araçlar eğitim öğretim için özel olarak geliştirilmişlerdir. Bazı araçlar ise amacı eğitmek olmadığı halde eğitici rol üstlenebilirler. Sanat bu araçların en güzel örneklerindedir. Sanatın birincil amacı eğitmek değilse de bir eğitsel araç olarak sanat, pek çok yerde varlığını gösterir. Sanat; davranış, duygu ve düşünceler üzerindeki eğitsel işlevini fark ettirmeden üstlenir. Müzik, resim, drama vb. dallar bu gizil eğitim sürecinin parçalarıdır. İşte edebiyat da tam bu noktada ortaya çıkan bir diğer örnektir.

Edebiyatın eğitim için bir araç olabilmesi bireyin de edebiyat eğitimi almasıyla gerçekleşir. Bu nedenle edebiyat eğitimi eğitimin bir parçası haline gelmiştir. Yüzyıllardır süregelen sanat ve edebiyat eğitimi çocuğa sadece iç dünyasını değil dış dünyanın da kapılarını açar. Her çocuğun yaratıcı gücü olduğunu vurgulayan Gürtuna, sanat eğitiminin önemine şu ifadelerle katkı sağlamıştır:

“Her çocuğun yaratıcı gücü vardır ve sanat eğitimi çocuğun yaratıcılığını güdüler. Alışılmışın dışındakini bulmayı isteyen, araştıran, merak eden, keşfetmeye çalışan, sorgulayan, öz güveni gelişmiş yaratıcı birey bulduklarıyla yetinmez, çok boyutlu üst düşünme sürecine geçmek ister” (Gürtuna, 2003, s. 21).

Sonuç olarak, edebiyat zaman zaman sistemli zaman zaman ise tamamen olağan akışıyla eğitimi destekler. Bunu da metinler aracılığıyla yapar. Diğer yollarla ulaşılamayan pek çok eğitsel hedefe edebiyat metinleri aracılığıyla ulaşılabilir. O halde *edebiyat* kavramının ne olduğu üzerinde durmak eğitim ile ilişkisinin daha açık bir şekilde vurgulanmasını sağlayacaktır.

2.1.2. Edebiyatın Tanımı

Çalışmanın çatısını oluşturan çocuk edebiyatı kavramını tanımlayabilmek için bu kavramı oluşturan iki kavramı da irdeleyerek açıklamak gerekmektedir. Bunlar da ‘çocuk’ ve ‘edebiyat’ kavramlarıdır.

Çocuk Edebiyatı kavramını içinde barındıran *edebiyat* teriminin tarihi neredeyse insanlık tarihine uzanır. Yüzyıllarca var oluş sürecinde eğitimin tanımında olduğu gibi edebiyatın tanımında da farklı değerlendirmeler ortaya çıkmıştır. Moran

(2013, ss. 300-301) sanatın ve edebiyatın tanımlanmasının zorluğunu vurgulamıştır. Bir eseri değerlendirebilmek için sanatı sanat yapan özellikleri belirlememiz gerektiği üzerinde duran Moran, bu değerlendirmeleri her kuramın kendi anlayışıyla yaptığını ifade eder. Her kuramın sanatı sanat yapan özü doğru tanımladığı iddiasında bulunduğunu belirtir. Ancak Moran'a göre kuramlardan her biri başka bir tanıma varmakta yani ortak bir görüş oluşmamaktadır. Moran'a göre anlaşmaya varılmamış olması sanatın bir özünün olmaması değil bu özün ifadesinin çok güç olmasından kaynaklanır.

Duygu, düşünce ve hayal aktarımı edebiyat denildiğinde çoğumuzun aklına gelen ögelerdir. Edebiyat tanımlarının bir başka ortak yanı ise bu aktarımın güzel ve etkili bir biçimde olması yönündeki ifadelerdir. Aslında edebiyatı edebiyat yapan; lezzetli bir yemeğin insanın damağında tat bırakması gibi edebî yapıtların da insanın benliğinde ve belleğinde iz bırakmasıdır. Edebiyatın bıraktığı iz, belleğimizde uzun yıllar varlığını sürdürür. Edebiyat ürünlerini diğer yazınsal metinlerden ayıran yanı da budur. Edebiyatın bıraktığı bu tat bireye edebiyatın keyif yanını yaşatırken bazen farkında olarak çoğu zamansa farkında olmayarak bu keyifle onu eğitir. Kavcar, edebiyat tanımını yaparken edebiyatın kişilik gelişimi ile bağına kurmuş bir anlamda edebiyatı kişilik geliştirme aracı olarak tanımlamıştır (1999, s.4). Kavcar bu görüşünü bizlere şöyle aktarır:

“Bugün eğitimde en çok geçen terim “kişilik”tir. Kişilik gelişmesi her insanın kendi eğilimlerine, yeteneklerine göre gelişmesi, hayatta karşılaştığı yeni şartlara göre izleyeceği yolu kendisinin seçmesi demektir. Böyle bir hayat ve eğitim anlayışı, insanda çok çeşitli bir duyma, düşünme ve hareket etme bilincinin bulunmasını gerektirir. İşte edebiyat bu bilinci uyandırmaya yarayan araçların başında gelir. Çünkü edebiyat, çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve etkili biçimde ortaya koyan bir sanattır.”

Kavcar'ın belirttiği gibi edebiyatın kişiliği geliştirme sürecine katkı sağlaması ve bireyi birey yapan yanlarını ortaya koyduğu bir araç olması eğitim ile ilişkisini gösterir.

Bu durumda edebiyatın yazar ve okur olmak üzere iki yüzü vardır. Edebiyat yazar ve okur arasında estetik bir bağ kurarken okuru da geliştirir. Yukarıdaki

açıklamalardan yola çıkarak edebiyat tanımlandığında, sözcüklerin benliğimizle dansına seyredenlerin de katılmasıdır, denebilir.

2.1.3. Edebiyat ve Eğitim

Çalışmanın bu bölümünde edebiyat ve eğitim ilişkisi irdelenecektir. Edebiyat ve eğitimin ilişkisinin ortaya koyulması daha sonra yer verilecek çocuk edebiyatı ve gelişim psikolojisi kavramlarının ilişkisini kurmak anlamında da önem taşır.

Edebiyat ve edebiyatçı, hiç görmediği okurların kişilik gelişimine oluşturulan metinler aracılığıyla katkı sağlar. Böylece artık o kişiyle yani yazar ya da şairle iletişim kurmuş olunur. Bu durum, edebiyatı bir iletişim aracı haline getirir. Elbette ki bu iletişim mekân ve zaman üstü bir iletişimdir. Öyle ki okuduğumuz bir roman bizden çok uzaklarda ve belki de biz henüz doğmamışken yazılmış olabilir. Yazar ve okur arasındaki zaman ve mekân üstü devingen iletişim kurgulanan metin yoluyla sağlanır.

Edebiyat da bireyin gelişimine katkıda bulunduğundan eğitimsel bir araç rolünü üstlenir. Edebiyat bu yönünü yaşamla ilişkisinden alır. Bütün edebî yapıtlar yaşamdan izler taşır. Edebiyatçılar, kendi düşüncelerinin ve duygularının yanı sıra yaşamla ilgili gerçekleri de kurmaca yapı içinde ortaya koyarlar.

“Edebiyat (yazın) bize, sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış bir yaşam sunar. Yaşamımıza yeni anlamlar katar. İnsan ve yaşam gerçekliğini sanatçı duyarlılığı ile kavramamıza, bu gerçekliğe sanatçının penceresinden bakmamıza olanak sağlar. Her yeni pencere, yaşama ve insana ilişkin deneyimlerimizi zenginleştirir. Onlara derinlik katar. Dilin en yetkin kullanım örnekleriyle bizi başkalarının deneyimlerine ortak eder” (Sever, 2003, s. 3).

Sever’in de sözünü ettiği gibi edebiyat sayesinde yeni anlamlar edinilir ve hayatı zenginleştirme olanağı bulunur. Edebiyatın yaşamla olan ilişkisi eğitimle olan ilişkisini beraberinde getirdiğinden yazınsal ürünler eğitimin vazgeçilmez öğeleri hâline gelmişlerdir. Edebiyatın eğitimle olan ilişkisi sonucu ortaya çıkan Türkçe ve Edebiyat dersleri için edebiyat yapıtları olmazsa olmazdır. Her ne kadar edebî ürünlerin var oluş amacı eğitmek değilse de dil eğitimi başta olmak üzere eğitimin

önemli bir ayağı edebiyat ile gerçekleşir. “Çocuk edebiyatını Türkçe öğretimi açısından bağlayıcı kılan en önemli husus ise, edebiyat ve eğitim arasındaki köprünün fark edilme eşiğidir” (Baş, 2012, s. 6). Kavcar da, Baş gibi edebiyatın eğitim açısından değerine yer vermiştir:

“...Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. İnsan ancak böyle geniş bir ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğünü kazanır. Tek bir roman okumak bile, bize insanların karakter yapısı, sosyal durumu, duygu ve düşünce bakımından ne kadar farklı olduklarını göstermeye yeter” (Kavcar, 1999, s. 4).

Kavcar’ın da ifade ettiği gibi yazınsal yapıtlar, alımlama estetiğinde de ifadesini bulduğu biçimiyle, kurmaca yapı içerisinde okura belirsiz alanlar (boş alanlar) sunarlar. Bu belirsiz alanlar okurun hareket alanıdır. Okur, zihinsel olarak bu alanlarda hareket ederken aynı zamanda üst düzey bilişsel becerilerini geliştirir. Böylece daha önce kişilik gelişimine katkı sağladığına değinilen edebiyat eğitiminin; dil ve bilişsel gelişime de katkı sağladığı da söylenebilir. Ancak bu eğitim süreci rastlantılara bırakılmamalıdır. Yazınsal metinlerin gerçek anlamda yerini bulabilmesi “bilinçli bir okuma” ile olanaklı olacaktır. Bir metnin “Edebi metin” olması için yazar ne kadar önemliyse bu metnin değerinin ortaya çıkabilmesi için okur da o kadar önemlidir. Yazar-yapıt-okur üçlemesinde okuru geride bırakan geleneksel yaklaşım yerine okuru öne çıkararak çağdaş yaklaşımlar *bilinçli okur ve okuma kültürü* üzerinde durmaktadırlar.

“Yazınsal okuma türünde okur, yazınsal metnin dilsel düzenlenişinin ayırımına varma, metnin derin anlamına ulaşabilmek için söylenenden söylenmeyeni çıkarsayabilme, yazarın bıraktığı anlamsal boşlukları metnin yönlendirmelerine uygun olarak doldurabilme ve metnin çok anlamlılığın katkı sağlayabilme gibi alımlama çerçevesinde beliren sorumlulukları da yüklenmek durumundadır” (Ülper, 2010, ss. 10-11).

Çağdaş yaklaşımlar, yapıtın iletisini tek ve mutlak kabul edilmesine karşı çıkar. Okur, yapıtı kendi ufku ve alımlamasıyla yeniden inşa eder. Ancak bunu yaparken metni gerçek bir edebiyat metni yapan öğelere de bağlı kalır. Yapıt, her okurca; hatta aynı okurca farklı zamanlarda yeniden üretilebilir (Ülper, 2010, s. 9).

Bu devingen süreçte anlamı tükenmeyen metinler üst düzey beceriler kazandırması bakımından eğitimsel değer taşıyan gerçek edebî metinlerdir. Göktürk bu konuya şu ifadelerle açıklık getirmiştir:

“Yazınsal araştırma, büyük bir yapıtın estetik yüceliğini önceden Tanrı sözü gibi benimseyip, o yüceliğin duygusal bir yorumunu açıklamak yerine metni ele alarak ondaki birtakım nesnel söylem özelliklerini, metni şu ya da bu nitelikli bir metin yapan öğeleri, yöntemli bir biçimde saptamalı, bu öğelerin iletişim açısından işlevini izleyerek açıklamalara yönelmelidir” (Göktürk, 2010, s. 26).

Edebiyat, okul öncesi çağdan hatta modern dünya anlayışında anne karnından başlayarak bireyin hayatına girer. Bazen bir şarkı, bazen bir şiir, bazen bir masal, bazen bir ninni, bazen bir film bireyin hayatına edebî dokunuşlardır. Yani yaşamın olduğu hemen her yerde edebiyat da vardır. Hayatımızın tüm evrelerinde dil, düşünce ve duygu eğitimini bir arada sunabilen araç edebiyatın kendisidir.

Önce resimli kitaplar aracılığıyla gözlemci ve metinlerin dinleyicisi konumunda olan çocuk zamanla bir okura dönüştüğü bu yolda kendi zayıf ve güçlü yanlarını da keşfeder. Bambaşka hayatlara yaptığı yolculuklarda yeni arkadaşlar edinir. Bu arkadaşlar bir insan olabileceği gibi bir hayvan, bir bitki hatta bir eşya da olabilir. Böylece başkası gibi hissetmeyi öğrenen çocuğun duyguları da eğitilir. Duygudaş olmayı öğrenir. Edebiyatla erken çağda tanışma fırsatı bulan bir çocuk farkındalıkları ve duyarlılıkları olan bir birey olarak yetişme olanağı bulacaktır.

Edebiyat çocuğun farkındalığını geliştirmekle birlikte düş gücüne güç katar. Sadece düş gücüne değil düşünme gücüne de güç katar. Edebiyatla tanışarak dünyası zenginleşen çocuğun hem iç dünyası hem de dış dünyası renklenir. Bütün bunlar olurken edebiyat çocuğa dilinin güzelliklerini de geniş bir hazineyle sunar.

Özetle edebiyat; dil gelişimiyle birlikte bilişsel, toplumsal, duygusal, kişilik gibi tüm gelişim alanları açısından bireyi destekler. Yaşamın değişen şartlarına uyum kurma yeteneğini artırır; bireye yeni ufuklar açar. Gerçek anlamda edebiyatın dokunuşlarını hissetme olanağı bulan bir birey için edebiyat yaşamın bir parçası haline gelir.

2.2. ÇOCUK EDEBİYATI

Çocuk edebiyatı 2-14 yaşları arasındaki bireylere yöneliktir (Oğuzkan, 2000, s. 2). Araştırmaya konu olan ırmak roman serisi, 6-12 yaş aralığındaki küçük bir kız çocuğunu işlediğinden *çocuk edebiyatı* yapıtıdır. Dolayısıyla çalışmanın bir ayağı *çocuk edebiyatına* uzanmaktadır. Çocuk edebiyatı, *edebiyat* kavramının genel özelliklerini taşıyan bir parçasıdır. Ancak alanı *çocuk* olduğu için yetişkin edebiyatından farklı özellikler gösterir.

Bu bölümde; çocuk edebiyatı ile ilgili açıklamalar yer alacaktır. Öncelikle çocuk olmak kavramı üzerinde durulacaktır. Ardından da çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatının işlevi ve amaçları, çocuk edebiyatının ilkeleri, çocuk edebiyatında niteliği zayıflatan öğeler bu bölümünü oluşturacaktır.

2.2.1. Çocuk ve Çocukluk

“Çocukluk” yıllarının doğum öncesi dönemden başlayarak ergenliğin sonuna kadar olan dönemi kapsadığı söylenebilir. Bu dönem kendi içinde gelişim alanları ve görevleri açısından evrelere ayrılrsa da genel hatlarıyla ortak özellikler gösterir. “Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre “18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır. (Madde 1) 18 yaşıyla birlikte çocukluktan çıkan birey, artık yetişkinler için geçerli olan bütün hukuk kurallarına tabi olur” (Şahin, 2007, s. 3).

Yukarıdaki tanımlarda çocukluk biyolojik yaş aralığıyla ele alınmıştır; ancak bugün biliniyor ki çocuk olmak bundan çok daha ötesidir. Bu nedenle çocuğu tek bir kalıp içinde tanımlamak çok zordur. Hatta bazı araştırmacılar çocukluk tanımının kültürel olarak da farklılaştığını belirtir (Baş, 2012, s. 3). Mutlak bir gerçek çocuğun özel bir dünyası olduğudur. Çocuğun özel dünyasına değinen Dilidüzgün çocuğu şöyle anlatır:

“Çocuk kendine özgü algıları olan, dünyayı kendi bakış açısıyla değerlendiren, sosyal, dilsel, ruhsal yetileri henüz tam olarak gelişmemiş ya da yetişkinlerin dünyasıyla bütünüyle örtüşmeyen bir varlıktır” (Dilidüzgün, 2005, s. 3).

Dilidüzgün'ün açıklamalarında da görüldüğü gibi çocuk kendine özgü dünyasıyla yetiştikten farklı bir tablo çizer. Ancak çocuğun çizdiği tabloyu algılamak, anlamak ve anlamlandırmak çok da kolay olmamıştır.

Çocuk kavramı uzun yıllar yetişkin kavramının gölgesinde kalmıştır. Çocuk varlığını “yetişkinin küçüğü, minyatür yetişkin” gibi tanımlamalarla yetiştikine bağımlı olarak sürdürmüştür. Bazı toplumlar ise çocuğa “geleceğe yatırım” gözüyle bakmış ve çoğu yetişkin içinse çocuk “neslin devamı” olmanın ötesine geçememişti. Ne de olsa büyüüp yetişkin olacak olan çocuk üzerine düşünmeye bile gerek görmeyen yetişkinlerse yazık ki hep var olmuşlardır. Hatta sevgi denince çoğumuzun aklına ilk gelenlerden olan çocuk ne yazık ki bazı toplumlarda ezilen, öldürülen, çalıştırılan kısacası değersizleştirilen varlıklar yerine de konmuştur (Baş, 2012, s. 3). Bu değersizleştirme “çocuk gibi davranma”, “ben çocuk muyum?”, “çocuk gibi azarlama” gibi deyimlerle bizim kültürümüzdeki izlerini de yansıtır.

Çocuk modernleşme ve sanayileşmenin ve tabii ki teknolojik gelişmelerin de etkisiyle “çocuk” olarak anılmaya ve anlaşılmaya başlandığında milyonlarca çocuk kendine hak görülen yaşantılarla büyüüp yetişkin olmuştu bile. “Modernleşme döneminde, bir yandan çocuk, diğer yandan yetişkin ve ikisi arasındaki ilişki biçimleri yeniden tasarlandı” (Şirin, 2007a, s.11). “Çocuk, insanlıkla yaşıt olmasına karşın çocukluk modern bir kavramdır” (Şirin, 2007b, s. 26).

Peki, nedir çocuk olmak? Bir çocuğun yetiştikten farklı yanları nedir? Sonunda ; olasılıkla kendi çocukluklarını bile anlayamadan büyüyen yetişkinler fark etti ki çocuk sadece biyolojik olarak gözle görülür ayrımları olan “küçük insancık” değil. Çocukların kendine özgü bilişsel ve duyuşsal özellikleri olduğu fikri kabul görmeye, onların kendilerine özel duygusal dünyaları anlaşılmaya başlanınca çocuk nihayet çocukluğunu buldu. Çocuğun çocukluğunu bulma serüveni Nas'ın sözleriyle özetlenebilir:

“Bugün biliniyor ki çocuk, yetişkinin küçük bir örneği (modeli) değildir. Çocukluk diye bir olgu, bir dönem vardır. Çocuğun kendine özgü bir dünyası, algılanması, düşünme biçimi vardır. O çocuktur, çocukluğunu yaşamaktadır. Ama insanlık “çocukluk” kavramına kolay ulaşmadı. Çocuk hep vardı, ama çocukluk yoktu, yok sanılıyordu. ‘Çocukluk’ un ancak 16. yy. da ayırına varılmıştır.

Rönesans'ın ürünüdür. Basımevinin (matbaa) bulunmasından sonra kitaplar basılmaya, çocuk eğitime ilişkin yazılar yazılmaya başlanmıştır” (Nas, 2014, s. 1).

“Erikson’a göre ise çocukluk insanı insanlığa başlatan ilk sahnedir” (Şahin, 2007, s. 3). İnsanlık serüvenimizin ilk istasyonu olan çocukluk dönemi, insanın en saf halidir. İnsanı insan yapan öğeleri sıraladığımızda saydıklarımız, çocukların özelliklerini sayarken sıraladıklarımızla büyük bir ortaklık gösterir. İçindeyken yavaş, dışına çıktığımızda ise hızla geçtiği hissedilen bu özel yıllar elbette ki bir gün son bulur.

“Bütün bunların tek istisnası, diğer bir ifadeyle sanat dışında, insanoğlunun yaşamı boyunca zaman ve mekân aştığı, bir daha asla o kadar mutlu olamayacağı tek bir yaşam evresi vardır: ÇOCUKLUK” (Tarım, 2013, s. 17).

İşte bu bir daha asla dönüşü olanaklı olmayan yaşam evresi, üstüne inceden inceye düşünülmesi gereken bir evredir. Her bir çocuğun bir gün bir yetişkin olurken aynı zamanda bir anne, bir baba, bir vatandaş gibi rolleri üstleneceği de göz önünde bulundurulursa çocuk adına atılan her adımın ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır.

Yetişkinlere bakışla birçok şeyi yeni öğrenen; öğrenme şekli de yine yetişkinlerden farklı olan çocuğun bakış açısı ve dünyayı algılama biçimi özeldir. Dolayısıyla çocuk için tasarlanan her şey; ister bir giysi, ister bir yiyecek isterse de bir kitap olsun çocuk dünyasına seslenmelidir. Her ne kadar çocuk olmak gerçek dünyayı özgün bir anlayışla görmeye neden olduğundan zaman zaman aksaklıklara da yol açsa, çocuklar için bir şeyler yapan yetişkinler içlerinde bir parça da olsa çocukluk taşımalarıdır.

“... çocukluk, yalnız sonu ergenliğe, reşide varan bir yol değildir. O aynı zamanda bir yığın tatlı hassasiyetin, tabiatla derin kaynaşmanın, hayatta her tecrübeden uzak şahsi bir bakışın mevsimidir. Onu kendinde kuvvetle devam ettirebilenler daha ziyade şahsiyetlerindeki aksayılarla sevilirler” (Tanpınar, aktaran Tarım, 2013, s. 21).

2.2.2. Çocuk Edebiyatı Nedir?

Çalışmanın bu bölümünde çocuk edebiyatı ile ilgili açıklamalara yer verilecektir. Peki, çocuk edebiyatı nedir? Çocuk edebiyatı her şeyden önce

edebiyatın bir bölümüdür. Bir öznesi çocuk diğer öznesi ise edebiyattır (Şirin, 2007a, s. 14). Başka bir deyişle edebiyat evrensel küme olarak kabul edilirse, çocuk edebiyatı alt küme olarak ifade edilebilir. Çocuk Edebiyatı edebiyatın genel özelliklerini taşır. Ancak bir önceki bölümde de vurgulandığı gibi çocukların hayati algılama biçimi yetişkinlerden farklı olduğundan onlara sunulacak yazınsal ürünler de farklı olmalıdır. Çocukluk çağının özellikleri dikkate alındığında yetişkinler için yazılan eserlerin, çocukların hayal, duygu ve düşünce dünyasıyla her zaman örtüşmeyeceği kolayca söylenebilir (Oğuzkan, 2000, s. 3).

Uygarlık tarihi boyunca çocuğu tanıdıkça, çocuk edebiyatı alanı kaçınılmaz olmuştur. Gün geçtikçe üzerine yapılan çalışmalar artış gösteren çocuk edebiyatına yönelik, bazı tanımlamalar şöyledir:

“...Çocuk edebiyatı, yetişkinler için üretilen edebiyat ürünleri gibi öncelikle edebiyattır. Ne var ki hedef kitlesi öteki grup edebiyatlarındakinden çok daha farklı ve özel olduğundan özel bir ilgi ve titizliğe de gereksinim duyar” (Sever, 2005, s. 9).

Şirin de Sever gibi çocuk edebiyatının öncelikle edebiyat olduğuna değinmiştir. Bununla birlikte çocuk edebiyatı edeb yönü ile incelik isteyen bir alandır (Şirin, 2000, s. 10).

Dilidüzgün’ ün tanımı ise şöyledir:“ Çocuk edebiyatı, edebiyat niteliğinden ödün vermeden, çocuğun gerçekliğinden hareket ederek, konularını onun doğal ve güncel çevresinden seçen ve çocuğun kendi dünyasına çok açılı bir anlayışla bakabilmesini sağlayan, ona bilinçli bir okuma alışkanlığı kazandırmayı öngören edebiyat ürünleridir” (Dilidüzgün, 2005, s. 10).

Şirin, çocuk edebiyatını, edebiyat estetiği bakımından birbirine karşı iki ayrı edebiyatmış gibi göstermenin doğru olmadığını vurgular. Eğer edeb nitelik taşıyorsa çocuklar için yazılan yapıtların yetişkinlerce de okunabileceğini belirtir (2000, s. 12; 2007b, s. 41).

Öte yandan zaman zaman ‘çocuk üzerine yazılan’, ‘çocuk için yazılan’ kavramları da karıştırılmaktadır (Bilkan, 2005, s. 8). Bu araştırmanın alanına giren ise çocuklar için yazılanlardır.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi çocuk edebiyatını, edebiyattan bağımsız ele almak olanaklı değildir. Ancak çocuk edebiyatını edebiyat içinde değerlendirirken çocuğun kendi gerçekleriyle örtüşen bir anlayış izlenmelidir. Bu anlayış da yaş aralığı, çocuğun doğası, merakı, düş gücü gibi pek çok etkiyi beraberinde getirir. Sever, çocuk edebiyatını tanımlarken yazınsal metinlerin çocuğun dünyasına katkılarını vurgulamıştır.

“Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır” (Sever, 2003, s. 9).

Dilidüzgün de çocuk edebiyatına yönelik olarak ortaya çıkan tartışmalara değinmiştir. Dilidüzgün, çocuk ve gençlik yazınının karıştırıldığına ya da bazı edebiyatçılarca birlikte ele alındığına dikkat çekmiştir. Ancak gösterdikleri gelişimsel özellikler nedeniyle iki alanın ayrılması gerektiğini vurgulamıştır. Bazıları gençlik yazınına, “gençler için üretilen ürünler” olarak yorumlarken bazıları ise “gençlerin ilgisini çeken yazınsal ürünlerin tümü” olarak yorumlamaktadırlar. Bazı edebiyatçılar ise çocuk edebiyatı kavramını tamamen yok sayar. Ülkemizde de bu karşı duruşun örneklerine rastlamak olanaklıdır.

Ülkemizde “çocuk ve gençlik yazını” kavramı henüz çok yenidir. Bu kavram ortaya atıldığında ise ilk tepki gösteren yazarlar olmuştur. Ancak insanlık var olduğu sürece çocuklar da var olacağından çocukların gereksinimlerini yok saymak olanaklı değildir. Çocukları gerçekten önemsemek ve ciddiye almak çocuk edebiyatının varlığını kabul etmekle olur (Dilidüzgün, 2003, ss. 18-23).

Çocuğun özellikleri ve gerçekliği dikkate alınmadan hazırlanmış bir edebiyat yapıtı çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılayamayacağı gibi çocuklar için ilgi çekici de olmaz. Bu tür yapıtlar çocuk tarafından anlaşılamayacağı için okuma sevgisi oluşturmak yerine okumaya karşı olumsuz tutum geliştirmelerine bile sebep olabilir. Nasıl ki bir bebeğin yediği besinler bir yetişkininki kadar sert ve iri taneli olamıyorsa ya da giyindiği giysilerin ebatları yetişkininki gibi değilse, çocuklar için yazılmış bir edebî metin de çocuğa göre olmalıdır. Bu noktada çocuğa görelik

ilkesi çocuğu küçümseyen çocuksuluk anlamında tavır sergileyen bir anlayışla karıştırılmamalıdır. Bu ilke çocuğu gelişimi kapsamında çocuğun özelliklerine uygunluğu ifade etmektedir. Çocuğa görelilik ilkesi yazınsal değeri olan kitaplarda kendini gösteren bir değerdir. Öyle ki çocuk için yazılan bir eser eğer bu özelliği taşıyorsa anlamını kaybeder.

“Ancak bizim sözünü ettiğimiz kitaplar yazınsal değeri olan, çocuk gerçekliğini duyarlı olarak ele alan, çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı verebilecek ve onlara nitelikli okur kimliği kazandırabilecek sanatsal değeri olan kitaplardır. Buna göre çocuk yazını, okul öncesi zaman dilimi ile çocuğun ergenliğe ulaştığı döneme kadar olan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Yani 4 ila 12 yaşlara yönelik yazınsal ve düşünsel bir tabanı olan kitaplar çocuk kitapları ya da yazını olabilir” (Dilidüzgün, 2003, s. 8).

Dilidüzgün’ün belirttiği yaş aralığı şüphesiz ki biyolojik yaştan çok daha fazlasını ifade eder. Eğer söz konusu çocuk olmaksız, onun bedeninin daha küçük olması gerçeğinden fazlasını söylemek gerekir. İşte bu noktada ‘çocuk için yazarlar özel yazarlardır’ saptaması yerinde olacaktır. Onları özel kılan yan ise, çocuğu özel kılan her şeydir. Çocuk, çocuk olmaktan kaynaklı olarak bu büyük dünyanın içinde başka bir dünya kurar. Çocukların kurdukları dünya bazen o kadar büyüktür ki bu dünyaya bile sığmaz.

Bir yazarın çocuk gerçekliğine duyarlı olabilmesi ve çocuğa göreliliği yakalayabilmesi için yol göstericisi içindeki çocuktur. Yazarın içindeki çocuk onun heyecan ve şevk kaynağıdır. Ancak içindeki çocuğun sesine kulak verebilen bir yazar bu duyarlılığı eserine aktarabilir (Şirin, 2007b, s. 45).

Sonuç olarak çocuk edebiyatından söz etmek için çocuk edebiyatı ilkelerinden söz etmek gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Ancak bu ilkelere yer vermeden önce şu sorulara yanıt aranmalıdır: Çocuk edebiyatı neden vardır ? Çocuk edebiyatının işlevi ve amacı nedir?

2.2.3. Çocuk Edebiyatının İşlevi ve Amaçları

Çocuk edebiyatının işlevi ve amaçları birbirinden bağımsız düşünülemez. Çocuk edebiyatının amacı bütün boyutlarıyla anlaşılmalıdır ki işlevi yerini bulabilsin

(Şirin, 2007a, s. 19). Çocuk edebiyatının işlevi ve amaçlarına yer vermek içinse çocuğun çocuk edebiyatıyla tanışmasına kadar inmek gerekir. Çağdaş anlayışta bu tanışma bebeğin anne karnında dinlediği ilk ninniye kadar uzanabilir. Tabii ki bu tam bir etkileşim olarak kabul edilmeyebilir.

Çocuklar doğumla birlikte, aslında bebeklik dönemlerinde ilk kitaplarıyla karşılaştırılmalıdır. Çocuk için kitabı kitap olarak algılamak bir sürecin sonucudur. Bu sonuca gelene kadar kenarı ısırılmış, sayfaları karalanmış kitapları görmek neredeyse kaçınılmazdır. Çünkü çocuk, kitabı da diğer her şeyde olduğu gibi kendince keşfeder.

Bir çocuğun ailede başlayan eğitiminin temel araçlarının başında oyuncaklar gelir. Oyuncaklar, eğitici amaçla tasarlansın ya da tasarlanmasın çocuğu hayata hazırlayan en temel öğelerdir. Başka bir deyişle eğitsel amaçla tasarlanan bir yapboz da çocuğa katkı sağlar, çocuğun tabak olarak hayal ettiği kavanoz kapağı da. Bir çocuk için oyuncağın yanı sıra ilgi çekici olan diğer gereçler arasında kalem, kâğıt, kitap üçlüsü sayılabilir. Dışarıdan bakıldığında eline aldığı ilk kitabı tıpkı oyuncaklarına yaptığı gibi ısırarak, yırtarak ya da karalayarak zarar verdiği düşünülen bir bebek aslında kitapla tanışmaya çalışmaktadır. Bu tanışma sırasında da Piaget'nin deyişiyle, ilk şemalarını kullanır. Senemoğlu, şemaların yaşantılara bağlı olarak değiştiğini ve geliştiğini belirtmiştir. Şemayı somut olarak anlamamanın en iyi yolunun çocuğa uyarıcı sunmak olduğunu ifade eden Senemoğlu, yaşa bağlı olarak kullanılan şemaların farklılık gösterdiğini vurgular. Çıngırak örneğinde iki aylık bir bebeğe çıngırak verildiğinde bebeğin yakalama ve emme şemalarını kullanarak çıngırağı ağızına götüreceğini, dokuz aylık bir bebeğin ise yine aynı davranışı gösterebileceği gibi farklı şemalar olan sallama, döndürme gibi şemaları da kullanabileceğini belirtir (Senemoğlu, 2013, s. 37). İşte kitapla tanışmada da benzer bir durum söz konusudur. Tam bu noktada bilinçli bir tavırla rehber olmayı başarabilen ebeveynler çocukla kitabın tanışmasına aracılık edebilirler. Günümüz dünyası, ilk tanışmaya yönelik olarak çocukların gelişimlerine uygun olarak hazırlanmış yırtılmaz, esnek; müzikli, çok boyutlu, dokunsal hatta kokulu; neredeyse oyuncakmış gibi etkileşime girebilecekleri pek çok kitap örneğini sunar.

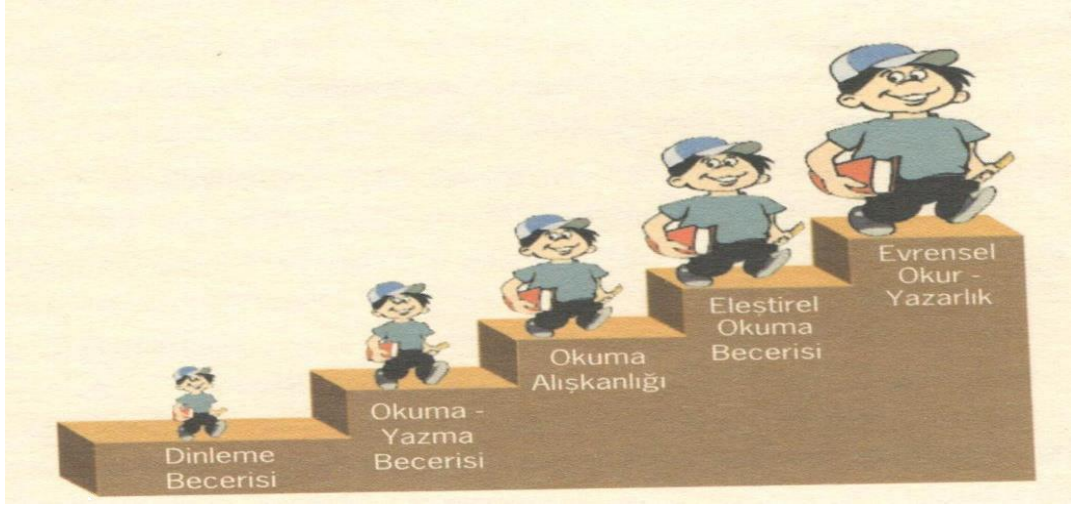
Oyun çağındaki çocuk için edilgin bir dinleyici olmak anlamsız hatta sıkıcı olabilir. Bu nedenle kitapla ilk tanışmada kitap, oyuna ne kadar yaklaşırsa çocuğa da

o kadar yaklaşıp. Bu noktada yardıma görseller yetişir. Önceleri dinleme becerisini kullanarak ebeveyn rehberliğinde kitap ile etkileşime giren çocuğun bir süre sonra bunu görseller aracılığıyla tek başına yapması beklenir. Böylece kitap çocuğa önce görselleriyle sonra sözcükleriyle hayatı sunmaya başlar.

Okul çağına gelen çocuk ise okuma eylemini tek başına gerçekleştirebilir “Okur yazarlığın akıcı ve verimli hale gelmesi, yazı dilinin etkili ve anlamlı hale dönüşmesiyle olur” (Sevinç, 2003, s. 177). Yani okuma ve yazma edinimi birbirini etkiler.

Birey, okul hayatıyla birlikte farklı türden birçok metinle karşılaşır. İşte bu yıllarda karşılaştığı çocuk edebiyatı metinleri eğitsel açıdan önemli amaçlara hizmet eder. Çocuk edebiyatının bilişsel, dilsel, toplumsal, sosyal ve duygusal olmak üzere çocuğa hemen her gelişim alanında katkı sağladığını söylemek yerinde olacaktır. Elbette ki çocuk edebiyatının öncelikli işlevi çocuğun gelişimini desteklemek değildir. Asıl amaç, okuma eylemini sevdirmektir. Okuma eylemi zevk ve keyif veren bir iş haline gelmelidir. Okuma yazmanın bireye geri dönüşümü olumlu olan bir eylem olduğu bilinerek güdülenme artırılmalıdır (Sevinç, 2003, s. 177). Çocuk edebiyatının varlığını çocuğa okuma sevgisi kazandırmak olarak vurgulayan Sever’in açıklamaları okuma kültürü edindirme sürecine dikkat çeker “Çocuk edebiyatının en temel işlevlerinden biri çocuğa okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocukları nitelikli metinlere yöneltmeyi başarabilen, onlara zamanla okuma kültürü kazandırabilen bir sorumluluk üstlenmelidir. Başka bir söyleyişle, çocuklar adına üretilen nitelikli yayınlar çocuk–edebiyat-sanat etkileşiminin kapısını aralayan etkili bir uyaran olmalıdır. Çocuklara, yazınsal metinlerin ve resmin iletilerini tanıma ve anlamaya dayalı bilişsel ve duyuşsal boyutlu davranışlarını uygulayabileceği, sınayabileceği olanaklar sunmalıdır” (Sever, 2003, s. 11).

Okuma kültürü edinme belli aşamalardan geçen bir süreçtir. Bu süreç bir gelişim sürecidir ve daha sonra gelişimin temel ilkelerinde yer verilecek aşamalılık ilkesi bu süreçte de yer alır. (Sever, 2003, s. 20), bu aşamaları aşağıdaki görselle belirtmiştir:

Şekil 2.2: Okuma Kültürü Edinme Süreci

Yukarıdaki görselden de anlaşılıyor ki okuma kültürü edinme süreci daha önce de belirtildiği gibi dinleme becerisi ile başlar. Bu evre Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı'nda henüz okuma yazmanın olmadığı İşlem Öncesi Dönem evresidir ve bu evrede resimli kitaplar metni çocuğa aktardığı için büyük önem taşır. Daha sonra okuma yazma becerisi kazanan birey kendisi okur hale gelir ve okul hayatının da etkisiyle okuma alışkanlığı kazanır. Bu aşama bilişsel gelişim olarak Somut İşlemler Dönemi'ne denk gelir. Sürecin en üst iki aşaması eleştirel okuma becerisi ve eleştirel okur-yazarlıktır. Yani Soyut İşlemler Dönemi üst düzey düşünme becerileri kazanılmadan okuma kültürü edinme süreci üst aşamalara geçemez. Bu aşamalı okuma kültürü edinme süreci ile bilişsel gelişim dönemleri arasında bir bağ olduğunu gösterir.

Çocuk edebiyatı, çocuğa düşünme evreninin kapılarını açar. Bu kapıdan içeriye giren çocuk artık salt kabullenişler yerine sorgulayarak ve eleştirerek seçimler yapmayı öğrenir. Sorulara ezberlediği yanıtları veren rolünden çıkar ve kendi sorularını sorar. Çocuk edebiyatı böylece nitelikli bir okur yetiştirmekle kalmaz; duyarlılıkları, farkındalıkları olan bir bireyin yetişmesine de katkı sağlamış olur.

“Çocuk kitaplarında, yazarın çocuğa göre kurguladığı, çocuğa uygun yaşam durumları, çocukların benliğinde yanıtlaması gereken sorular oluşturulmalıdır” (Sever, 2003, s. 15). Bu soruların çocuğun kendine özel dünyasından belirlenmesi gerektiğine değinen Sever, soruların yanıtlarını çocukların kendi kendilerine bulmaları gerektiğini de vurgular. Çocuk kitapları öğretme sorumluluğunu bu sorular

çerçevesinde çizer. Bu çerçeve çocuğu kendini gerçekleştirmeye yöneltir. Ona, duygu ve düşüncelerini eş zamanlı eğiterek doğal bir öğretme-öğrenme ortamı hazırlar (Sever, 2003, s. 15).

Sever'in ifadelerinden de anlaşılacağı gibi nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri çocuğun hayatının niteliğini artırır. Onlara sorumluluk verir ve sorgulatma süreci yaşatır. Çocuk karşılaştığı her yeni metinle farkında olmadan gelişir. Bu gelişim süreci onun gelecekte edineceği kişiliğinin de temelini oluşturur.

Yukarıdaki açıklamaların da ışığında çocuk edebiyatının eğitsel amaçları olduğunu da belirtmek yerinde olacaktır. Dilidüzgün, Dahrendorf'un çocuk edebiyatının eğitsel amaçları ile ilgili görüşlerini listelemiştir.

- Okurlarının ilgilerini kapsar; aslında bu yazını çocuk ve gençlik yazını yapan da bu özelliğidir.
- Yazınsal deneyimleri olmayanları bu konuda yüreklendirir, okurların yazınsal metinler üzerinde basit analizler yapabilmelerini sağlar.
- Gerekli biçimde okuma ilgisi oluşturur; örneğin gerilim, komik öğeler, eylemin yoğunluğu ve özdeşleşme olanakları çocukların okumalarını güdüler.
- Çocukların ve gençlerin aydınlanmalarını, deneyimlerinin artmasını, önyargılardan arınmalarını ve toplumsallaşmalarını koşutlayarak onların kimliklerini kazanmalarına yardımcı olur (Dahrendorf, 1992, s.14 ; aktaran Dilidüzgün, 2003, ss. 22-23).

Sonuç olarak görülüyor ki çoğu yetişkin için boş zaman etkinliği olarak tanımlanan kitap okuma, bir çocuk için en dolu zamanlardandır. “Çocuk edebiyatı, edebiyatın içinde, çocuğu duyarlı bir birey, iyi okur ve edebiyat okuru olmaya hazırlayan geçiş dönemi edebiyatıdır” (Şirin, 2007a, s. 15). Bir süre sonra artık bir yetişkin olacak çocuğun gelişim sürecinde *ona göre* yazılmış eserler gelişimini destekler. Çocuk bu eserler sayesinde birebir deneyimleyemediği pek çok yaşantıyla tanışır, hayata ve insanlara çok yönlü bir bakış açısı geliştirir. Empati kurma, görelî düşünme gibi toplumsal beceriler yanı sıra; kendini keşfederek ve benliğini güçlendirerek kişiliğine de katkı sağlar. Yapıtlar aracılığıyla karşılaştığı olaylar duygusal dünyasını zenginleştirir. Her karşılaştığı metin kelime dağarcığını arttırarak,

anlam bağlarını güçlendirerek dil gelişimini destekler. Olaylar üzerine düşünen, neden sonuç ilişkileri kuran, akıl yürüten birey bilişsel açıdan da gelişir. Pek çok kazanım çocuk edebiyatının içinde saklıdır. Kısacası çocuk edebiyatı çocuğa gelişim sürecinde yol arkadaşlığı yapar.

2.2.4. Çocuk Edebiyatı İlkeleri

Çalışmanın bu bölümünde daha önce çocuk edebiyatını tanımlarken de değinilen *çocuk edebiyatı ilkelerine* yer verilecektir. Çocuk edebiyatı ilkeleri, çocuk edebiyatını çocuk edebiyatı yapan çerçevedir. Bu çerçevenin dışına çıkmak çocuk dünyasının dışına çıkmak anlamına gelir.

İyi bir çocuk edebiyatı ürününün taşıması gereken bir takım özellikler vardır. Nitelikli bir çocuk edebiyatı ürününü nitelikli olmayanından ayıran bu özelliklerin varlığı ya da yokluğudur. "... çocuğun kendine özgü doğasını tüm yönleriyle ortaya çıkarmak, ona sunulacak kitabın niteliklerinin belirlenmesine de katkı sağlayacaktır" (Çer, 2016, s. 7). Nitelikli bir çocuk yapıtı oluşturulurken göz önünde bulundurulması gereken ilkelerin başlıcaları *çocuk gerçekliği* ve *çocuğa görelilik* ilkeleridir. Bu iki ilke birbirinin tamamlayıcısıdır ve yaşanan döneme göre değişebilir (Şirin, 2007b, s. 42).

"Hem yetişkinler, hem de çocuklar için yazan çoğu yazarın paylaştığı düşünceye göre, çocuklar için yazmak, tıpkı yetişkinler için yazmak kadar zordur; tek farkı çocuklar için yazmanın biraz daha zor olduğudur. Bu düşünce kendi içinde birçok haklı neden içeriyor. Edebiyat yapıtı oluşturmak zaten başlı başına iddialı güç bir uğraştır. Çocuklar için yazmak ise özel gerçekleri olan bir kitleye yazmak demektir; bu da hiç kolay değildir. Çünkü hem o kitlenin gerçekliğini çok iyi bilmek, anlamak gerekiyor; hem de yazılan metin ile kitlenin dikkatini çekmek ,onu sıkmadan belli bir kurgu içinde düşündürmek, eğlendirmek gerekiyor. Bütün bunlardan şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Çocuk edebiyatı, bir edebiyat türüdür ve **çocuk gerçekliği** veya **çocuğa görelilik** ilkesi göz önüne alınarak yapılmalıdır.

Çocuk gerçekliğini Dilidüzgün "...çocukların gerçekmiş gibi alımladıkları, fakat hiç de nesnel olmayan alımlama farklılıklarının yakalanmasıdır" (Dilidüzgün, 2005, s. 9) şeklinde ifade etmiştir. Yazınsal niteliği olan her çocuk kitabında bulunması gereken çocuğa görelilik için ise Yurttaş

düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Çocuğun düşlem gücüne seslenen, onun rahatça ve tat alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı içinde barındıran, ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duygu ve düşünce yönünden besleyen, kurgusu ve olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği bir düzeyde olan, dikkat dağıtıcı ayrıntılardan arınmış olan...” (Yurttaş, aktaran: Dilidüzgün, 2005, s. 9).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi çocuk gerçekliği ve çocuğa görelilik ilkelerine uygun olan bir yazınsal yapıt çocuğun gözüyle yazılmış demektir. Bu ilkeler aynı zamanda; içinde merak, hayal gücü gibi çocuğa yönelik öğeleri de barındırır. Çocuk evreninin dil, konu, davranış sorunları ve hassasiyetlerini dikkate alarak yazan bir yazar çocuk gerçekliği ilkesini dikkate almış demektir (Şirin, 2007a, s. 14).

Çocuk gerçekliği ilkesi çocuğun dünyayı yetişkinden farklı olarak nasıl algıladığını ifade ederken *çocuğa görelilik* ilkesi ise konu, dil ve kurgunun çocuğa uygun olmasını ifade eder. Dolayısıyla bu iki ilke bir teknenin ana kürekleri gibi birlikte çalışır ve birbirinden bağımsız düşünülemez. Öte yandan çocuk edebiyatının bu iki temel ilkesi *gelişim psikolojisi* ile çocuk edebiyatı arasındaki köprü işlevini görür. Çocuğa göre ve onun gerçeklerine göre bir yapıt ortaya koymanın yolu çocuğu gelişimsel olarak tanımaktan geçer. “Çocuk gerçekliği kavramı, içerisinde iki değişkeni barındırmaktadır. Bunlardan birincisi olan çocuk, tüm gelişimsel özellikleriyle ortaya çıkartılmadan bu gerçeklik açıklanamayabilir. Çünkü gerçeklik kavramı; çocuğun doğasının, bakış açısının, ilgi ve gereksinmesinin, dil ve anlam evreninin gelişmesi olarak farklılığını yansıtır” (Çer, 2014, s. 13).

İyi bir çocuk yazarının çocuğun gelişimini dikkate alması gerektiğinin pek çok savunucusu vardır. Uçan da bunlardan birisidir. “Çocukları, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını, yaşlarını, zekâlarını dikkate alarak yazan bir yazar, elbette pedagojik bir bakış açısını da göz önünde bulundurmalıdır” (Uçan, 2005, 19).

İyi bir çocuk edebiyatı ürünü çocuğa kendi dünyasını yansıtabilen yapıtlardır. Çocuk bu aynaya baktığında kendi dünyasındaki yaşantılarını görür yani kendi gerçekliğine ulaşır.

Yukarıda da vurgulandığı gibi bir yapıtın çocuk gerçekliğine uygun hazırlanması çocuk edebiyatı ilkeleri açısından yeterli değildir. Çünkü bu noktada

işin içine bu gerçekliğin nasıl aktarıldığı girer. Bu “nasıl?”ın yanıtı *çocuğa görelik* ilkesini ortaya çıkarır. Sever’e göre çocuk kitaplarının çocuğa göre olmasını belirleyen en önemli öge dil ve anlatımdır. Bir çocuk kitlesini hedef alarak hazırlanan yapıtlar hedef kitlenin dilsel özelliklerini dikkate alarak hazırlanmalıdır (Sever, 2003, ss. 136, 137). Şirin de yazarın dilinin çocuğa ulaşmadaki bir araç olduğunu vurgulayarak konuya dikkat çekmiştir (Şirin, 2000, s. 11).

Bu düşüncelerden hareketle denilebilir ki, dili çocuğa göre yazılmamış bir kitap dilini bilmediğimiz bir ülkede ulu orta kalmak gibidir. Nasıl ki böyle bir durumda kulağımıza bir takım sesler gelir ama biz bu sesleri anlamlandıramazsak, çocuk da dili ona göre olmayan bir eserle karşılaştığında benzer bir duyguyu hissedecektir.

Çer, *çocuğa görelik* ilkesi ile ilgili şu açıklamalarda bulunarak bu düşünceyi destekler:

“Genel bir açıklamayla, yazınsal nitelikli kitaplarda çocuğa görelik; kitabın hem biçimsel, içerik ve eğitsel özelliklerinin çocuğun doğası, ilgi ve gereksinmesi, dil ve anlam evreni, bakış açısıyla örtüşmesi hem de yazın olma ilkelerini yerine getirmesidir” (Çer, 2014, s.127). Daha sonra Çer, bu ilkeyi ayrıntılandırmıştır. *Çocuğagörelik* ilkesinin; dil ve görsellerin anlatım gücü; konunun özellikleri, karakterlerin nitelikleri ve eylemleri, iletilerin türü, kurgunun düzeyi gibi içerik özelliklerin yanı sıra kitabın kapağı, görsellerin boyutu, cildin kalitesi, yazıların büyüklüğü gibi fiziksel özellikleri de kapsadığından söz etmiştir. Ayrıca denetimci ve baskıcı tutum, boş inançları onaylayan anlayış, siyasal, dinsel emir ve öğütler gibi özelliklerin de niteliği zayıflattığına yer vermiştir (2014, s. 127).

Çer’in de belirttiği gibi ilkeler sadece dil ve anlatım açısından değil kitabın yapısı, ebadı ve özellikle görsel boyutuyla da dikkate alınmalıdır. Yani bir çocuk edebiyatı yapıtının resimlenişi de bu ilkelere uygun olmalıdır. Çocuğun kitap ile ilk tanışma aracının görseller olduğu tekrar ifade edilirse bunun önemini daha iyi algılamak olanaklı olur. Örneğin okul öncesi dönemdeki bir çocuğa görselleri olmayan yapıt sunmak gelişimin doğası gereğince çok da doğru değildir. Çünkü bu evre için bir çocuk yapıtı resimleriyle bir bütündür. Tabi ki kitabın görsellerle

bütünleştirilmiş olması da yeterli değildir. Tıpkı metnin dili gibi görsellerin dili de *çocuğa göre* olmalıdır.

Çocuğa görelik ilkesi içinde çocuğu çok yönlü olarak tanımayı da barındırır. Dil ve anlatımın yanı sıra çocuğun gelişimi, psikolojisi, algılama düzeyi gibi etkenlere duyarlılık da bu ilke içinde değerlendirilir (Şirin, 2000, s. 19).

Çocuk kitaplarının çocuğa göre olsun diye sadece eğlenceden ya da gülmecedan ibaret olmasını beklemek de son derece yanlıştır. Çocuk sadece eğlenmez, sadece gülmez ve sadece oyunla geçen bir hayatı yoktur. Çocuk için de yetişkin için de tek bir dünya vardır. Bu dünya her iki taraf için de olumlu durumların yanı sıra olumsuzluklarla da doludur. Şiddet, ölüm, hastalık gibi acı ve hüznü doğuran yaşantılar çocuğun dünyasında da vardır. Bu nedenle çocuk edebiyatı eserleri çocuğu bir fanustaymış gibi dış dünyadan soyutlayarak yazılmamalıdır. Hayatta olup bitenler çocuk edebiyatı eserlerinde de olmalıdır. Tabi ki bu öğelerin çocuğa sunulmasındaki süzgeç *çocuk gerçekliği ve çocuğa görelik ilkeleridir*.

Dilidüzgün bu konuya açıklık getirecek değerlendirmeler yapmıştır. Dilidüzgün'e göre çocuk kitaplarının çocuğa göre olmaları hayatın gerçeklerinden uzak olmaları anlamına gelmez. Aksine nitelikli bir çocuk kitabı hayatın gerçekleriyle çocukları mutlaka tanıştırır. Yalnızca bunu yaparken de çocuk gerçekliği ilkesini göz önünde bulundurur. Otoriter bir tutumla gerçekleri aktarmak yerine gerçekleri iyi bir kurmaca içinde sezdirir. Yapıt, sadece kurmaca yapıyla değil anlatımı, biçemi, dili, konusu ve karakterleriyle çocuğun dünyasına yönelik olmalıdır (Dilidüzgün, 2003, ss. 58, 60).

Sonuç olarak nitelikli bir çocuk edebiyatı yapıtından söz etmek için çocuk edebiyatının temel ilkelerinden söz etmek kaçınılmazdır. Eğer hedef kitle çocuksa ortaya çıkan üründe çocuğun izleri var olmalıdır. Gerçekten çocuk için üretmek gözleri onların dünyasına çevirmekle olanaklı olacaktır.

2.2.5. Çocuk Edebiyatında Niteliği Zayıflatan Öğeler

Çocuk edebiyatı yapıtlarını güçlendiren ilkeler olduğu gibi zayıflatan öğeler de vardır. Öncelikle *çocuk gerçekliği ve çocuğa görelik* ilkelerinden yoksun bir eser niteliği zayıf bir eserdir. Özellikle de dilin, anlatımın ve

konunun seviyeye uygun olmaması niteliği zayıflatır. “Çocuğa göreliğin ölçüsü ise çocuk bakışı ile belirlenir (Şirin, 2000, s. 19). “İyi çocuk edebiyatı çocukluğu bilen yazarın gerçekleştirdiği edebiyattır” (Şirin, 2000, s. 28).

Öte yandan konu bağlamında düşünüldüğünde bir çocuk yapıtını niteliksiz kılan farklı etkenler de göze çarpar. Ne de olsa çocuğa yazılıyor düşüncesiyle kurmaca metnin içerisinde özensizce kurulan bağlar metni mantıksallıktan uzaklaştırır. Olaylar arasında anlam verilemeyen ilişki bağları, sürükleyici olsun diye yerli yersiz kullanılan merak ögesi, ya da çocuğun duygu dünyasını olması gerekenin çok üstünde bir noktaya taşıyan konu akışı eserin niteliğini zayıflatır. Sever, bu öğeleri önce konu bağlamında ele alarak şöyle sıralamıştır: Abartılmış merak, rastlantısallık ve duygusallık (Sever, 2003, ss. 129, 137).

“Çocuk okur, bazı öykülerde merak ögesinin zayıflığı ya da abartılmış olması, bazılarının da korkunçluğu nedeniyle okuma eyleminden uzaklaşır. Okurun sürekli, yoğunlaşan heyecanı ve endişeleri, anlatım düzeninde uygun yer ve zamanla dengelenmez ise, öykü abartılmış merak öğeleriyle okurun gözünde inandırıcılığını yitirmeye başlar” (Sever, 2003, s. 129).

Sever’in yukarıdaki ifadelerinden yola çıkarak niteliği güçlendirmek için *merak* ögesinin dengeli bir biçimde işlenmesi gerektiğini de vurgulamak yerinde olur. Merak çocuğun doğal dünyasında varlığını sürdüren bir parçası gibidir. Piaget, Carson, Stokoe gibi araştırmacılar bu konu üzerinde hemfikirdirler (Çer, 2016, s. 8). Ancak bu ögenin çocuk edebiyatında nasıl ve ne kadar işlendiği nitelik ölçütünün belirleyicilerindedir.

Sever niteliği zayıflatan bir başka öğeye de şu ifadelerle yer vermiştir: “Çocuk edebiyatı ürünlerinde, yapıtta yer alan konunun önemini zayıflatan, okurun kitaptaki olaylara güvenini sarsan bir olumsuz öğe de rastlantısallıktır. Yazarın bir rastlantıya ya da şansa dayanarak öyküdeki düğümü çözmesi, çatışmayı sonuçlandırması öyküdeki olayın inandırıcılığını azaltır” (Sever, 2003, s. 130).

Tıpkı merak ögesinde olduğu gibi denge gerektiren bir öğe de rastlantısallıktır. Nasıl ki gerçek hayatta her şey bir rastlantıyla açıklanamazsa çocuğa sunduğumuz dünyada da öyle olmalıdır.

Çocuk kitaplarında niteliği zayıflatan bir başka durum ise *duygusallık* öğesinin dengesiyle ilgilidir. “Çocuk kitaplarında birçok üzücü (dramatik), acıklı olayın birbirini izlemesi, çocuğun duygularının sürekli bir yapay etki altında kalmasına neden olur. Bu durum zamanla çocuğun duygu denetimini yitirmesine ve duygularının güdümüne girmesine yol açabilir” (Lukens, 1999, s. 129; aktaran Sever, 2003, s. 131). Çocuk edebiyatının çocuğun duygusal gelişimini etkilediğini gözden kaçırmamak gerekir. Duyguların çocuğa aktarılışı çocuğun gelişimi açısından önemli olduğundan eserin niteliği açısından da önemlidir. Yazarın bilinçsizce sunduğu duygusal içerikli bir yaşantı çocuğun özdeşim kurmasıyla birlikte duygu dünyasının sarsılmasına kadar gidebilir. Kitapların hedeflenen şekilde çocukların duygusal dünyasına katkı sağlayabilmesi için yazar ve çizerin kitabın estetik bir eğitim aracı olduğunu unutmuyarak paylaşmak istedikleri düşünceleri aktarırken duygusal bir sığınağa düşmemeleri gerekir (Sever, 2003, s. 131).

Çocuğun nitelikli kitaplarla etkileşime girmesi onun gelişimi için de önemlidir. Çocukların, çocuk edebiyatı ilkeleriyle uyumlu ve niteliği güçlü yapıtlarla karşılaşması pek çok gelişim alanını olduğu gibi dil gelişimlerini de destekler. Böylece çocuk edebiyatı gelişim psikolojisi etkileşimi gerçek anlamda söz konusu olabilir. Ayrıca Türkçe'nin anlam olanaklarının var olduğu eserler çocuğun anadil gelişimine de katkı sağlar.

Sonuç olarak eğer yazılan çocuk içinse sözcükler, konu, dil kısaca eseri oluşturan her unsur da onun için olmalıdır. Aynı zamanda da bu iş yukarıda sözü edilen dengeler dikkate alınarak yapılmalıdır. Hedef yaştaki çocuk dünyasının üstünde ya da altında kalan bir yapıt gerçek bir çocuk edebiyatı yapıtı olmamakla birlikte yarardan çok zarar ortaya çıkarır. Yapılan araştırmalar ülkemizdeki okuma kültürünün zayıflığını ortaya koymaktadır. Okul öncesi dönemden başlayarak sayısız yapıtla karşılaşan çocukların neden gerçek bir okur olmadıkları düşündürücüdür. Bu sorunun yanıtı şüphesiz ki okuma eyleminin rastlantılara bırakılması bunun doğal sonucu olarak da çocuğun nitelikli olmayan eserlerle karşılaşmasıdır.

2.3.GELİŞİM PSİKOLOJİSİ

Çalışmanın bir ayağının *Çocuk Edebiyatı* bir ayağının ise *Gelişim Psikolojisine* uzandığına daha önce yer verilmişti. Kuramsal çerçevenin bu bölümü

Gelişim Psikolojisi alanıyla ilgilidir. Bu bölümde Gelişimle İlgili Temel Kavramlar, İlkeler ve Gelişim Görevleri ile Gelişim Alanları kapsamında Bilişsel Gelişim, Dil Gelişimi, Kişilik Gelişimi ve Toplumsal Gelişim konuları ele alınacaktır.

“Küçük Bir Kız Tanıyorum...” serisi 7-12 yaşları kapsadığından ağırlık bu yaş dönemine verilmiştir. Daha önce Çocuk Edebiyatı Temel İlkeleri bağlamında da belirtildiği gibi bir çocuğu tanımak o çocuğu gelişimsel olarak tanımakla olanaklı olur. Romanların başkişisi Ayşe’yi gelişimsel olarak değerlendirebilmek için gelişim psikolojisinin verilerine gereksinim duyulmuştur.

2.3.1. Gelişimle İlgili Temel Kavramlar, İlkeler ve Gelişim Görevleri

Gerek anne-baba, gerek öğretmen gerekse çocuğu çevreleyen diğer yetişkinlerin çocuğun gelişimine katkıda bulunabilmesi için çocuğun gelişim döneminin özelliklerini bilmeleri gerekmektedir. Aksi halde atılan bir adım boşa atılabileceği gibi amaçlananın tersi bir etkiye de neden olabilir.

Gelişim Psikolojisi, bireyin doğum öncesi dönemden başlayarak tüm yaşam süresince gösterdiği gelişimsel özellikleri, farklılıkları ve değişimleri inceleyen bir bilim dalıdır. Her bilim dalında olduğu gibi bu bilim dalının da dayandığı temel ilkeler ve kavramlar vardır.

2.3.1.1. Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

Gelişimle ilgili temel kavramlar gelişim alanlarını ve gelişim dönemlerini temellendiren kavramlardır. İç içe girmiş bu kavramlar birbirlerinden bağımsız düşünülemez. Öte yandan farklılıkları da bilinmelidir. Aralarındaki yakın ilişki nedeniyle zaman zaman karıştırılan bazen de birbirlerinin yerine kullanılan bu kavramların ayırdına varmak gelişim psikolojisi bağlamında atılacak ilk adımdır. Gelişimle ilgili temel kavramlar *büyüme, gelişme, olgunlaşma, öğrenme, hazırbulunmuşluk, gelişimin kritik dönemleri* olarak sıralanabilir (Senemoğlu, 2013, s. 2). Bu kavramları şöyle açıklamak olanaklıdır:

Büyüme: Bu kavramla gelen ilk anlamıyla örtüşerek fiziksel olarak ebadın artmasını ifade eder. Bir çocuğun kilosunu artması ya da boyunun uzaması *büyüme* kavramına örnektir. “Vücudun sadece boy, kilo ve hacim olarak artmasıdır.

Büyüme vücudun değişik organlarında değişik hızlarda gerçekleşir” (Senemoğlu, 2013, s. 3).

Gelişme: Senemoğlu’na göre “Gelişme organizmanın, büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimiyle sürekli olarak ilerleme kaydeden değişmesidir. Gelişmeyi ürün olarak ele aldığımızda gelişimi bu ürünün süreç yönü olarak tanımlayabiliriz” (Senemoğlu, 2013, s. 3).

Senemoğlu’nun tanımından hareketle bireyin hayatı boyunca geliştiği söylenebilir. Bu gelişim yolunda topladığı her ürün ise onun gelişmeleridir. Bu noktada bu kavramların büyüme, olgunlaşma ve öğrenme kavramlarıyla iç içe girdiği görülmektedir. Örneğin yazı yazma davranışını edinen bir çocuk için yazı yazma bir üründür yani *gelişmedir*. Bu gelişme kalemi eline ilk aldığı andan yazı yazar hale geldiği ana kadar bir sürecin yani *gelişimin* sonucudur. Bu gelişmenin olabilmesi için çocuğun parmaklarının uzamış yani *büyümüş*, kaslarının kalem tutabilecek hale gelmiş yani *olgunlaşmış* olması gerekir; bunların yanı sıra birileri ona yazı yazmada rehber olmalı yani *öğrenme* ortamı sunmalıdır. Bu örnek gelişimin hem kalıtım hem de çevreyle ilgili olduğunu da gösterir.

“Gelişimin iki temel bileşeni vardır. Bunlar kalıtım ve çevredir. Bireylerin gelişimi kalıtım ve çevre arasındaki etkileşimin ürünüdür” (Selçuk, 2003, s. 14).

Olgunlaşma: Bu kavram, öğrenmeden bağımsız olarak gerçekleşen bir süreci işaret eder. Çoğu kişinin büyüme ya da öğrenme şeklinde ifade ettiği pek çok yaşamsal değişim olgunlaşmanın sonucudur. Olgunlaşma, kalıtımsal ve yapısal özelliklere bağlı olduğundan bireyden bireye farklılık gösterir.

Senemoğlu, olgunlaşmayı şöyle açıklar: “Olgunlaşma, öğrenme yaşantılarından bağımsız, biyolojik olarak kalıtım tarafından kontrol edilen bir değişimdir” (2013, s. 3).

Selçuk ise olgunlaşma kavramıyla ilgili şunları söyler: “Organizma fizyolojik olarak bir davranışı, bir işi yapabilecek hale geldiğinde olgunlaşma gerçekleşmiştir” (2003, s.16).

Olgunlaşmanın temelinde her ne kadar büyüme varsa da olgunlaşma başlı başına gerçekleşir. Örneğin fiziksel olarak beş yaşındaki bir çocuk gibi görünen bir

üç yaş çocuğu büyüme olarak istenen noktaya gelse de eğer olgunlaşma düzeyine erişmemişse tek ayaküstünde sekemez. Bu çocuğa istenen davranışa yönelik öğrenme ortamı oluşturulsa da olgunlaşma yoksa bu yaşantılar sonuç vermez.

Gündelik hayatta öğrenme olarak ifade edilen tuvalet kontrolü, kalem tutma, bisiklet sürme gibi pek çok edinim olgunlaşmanın sonucudur. Elbette ki bu edinimlerde yetişkinin rehber olması yani öğretmesi gerekir ancak eğer olgunlaşma gerçekleşmemişse yetişkinlerin sunduğu bu yaşantılar anlamsızdır. Bu düşünce tersiyle de geçerlidir. Yani sadece büyüme ve olgunlaşma, gelişme için yeterli değildir. Gelişme için yaşantıya karşılık gelen *öğrenme* de olmalıdır.

Öğrenme: Bu kavram çocuğun içinde bulunduğu çevreyle etkileşimini temel alan bir gelişim kavramıdır. Öğrenmenin olabilmesi için yaşantının olması gerekir. Öğrenme bu yaşantıların sonucunda gerçekleşir. Başka bir deyişle öğrenme yaşantıları bireyde iz bırakır. Bu bağlamda bireyin yaşantı zenginliği ne kadar fazlaysa öğrenme ürünleri de o denli fazla olacaktır. Büyüme, olgunlaşma açısından gerekli noktaya gelmiş bir birey amaçlanan bir öğrenmeye yönelik ortamlarla karşılaştırılmıyorsa öğrenme gerçekleşemez. Mesela bir çocuğun müzik enstrümanı çalabilmesi için o enstrümanla karşılaşması, birilerinin ona rehber olması gerekir.

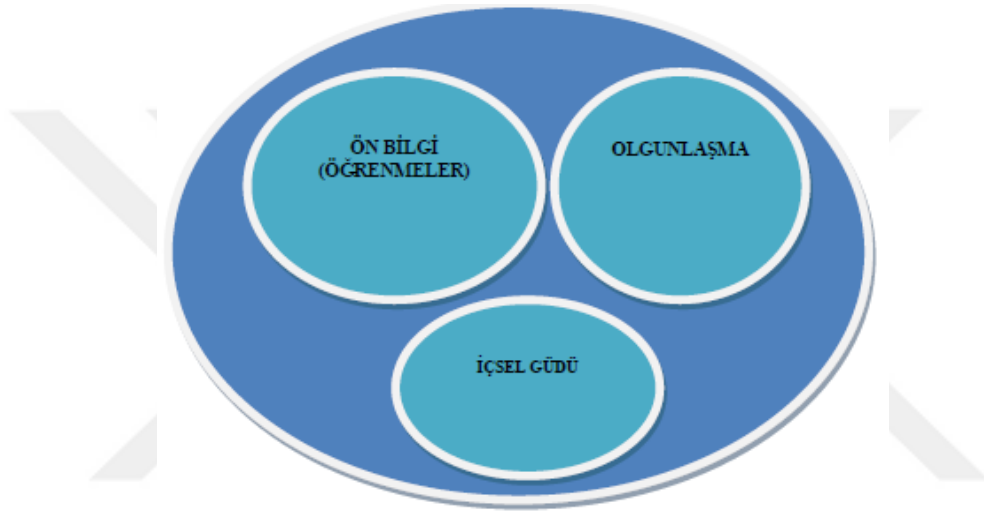
Senemoğlu, öğrenme yaşantılarının önemini şöyle bir örnekle vurgulamıştır:

“Örneğin; Down sendromlu çocuklar zihinsel olarak özürdür ve doğuştan getirdikleri miras, bu çocukların düşünme ve problem çözme yeteneklerini sınırlandırmaktadır. Fakat onlara, uygun yaşantılar sağlandığında pek çok şeyi öğrenebilirler” (2013, s. 4).

Hazırbulunuşluk: Bu kavram bir evrensel küme gibi düşünülebilir. Bu evrensel kümenin alt kümeleri ise gelişimle ilgili olan hemen tüm kavramlardır. Yani *hazırbulunuşluk* büyüme, olgunlaşma, öğrenme kavramlarının tümünü içinde barındırır. Öte yandan hazırbulunuşluğun içinde öğrenilecek yaşantıya yönelik *ilgi, tutum, önceki yaşantılarda* yer almaktadır. Bireyin yukarıda sözü edilen özellikler bakımından tam donanımlı olması hazırbulunuşluk düzeyini artırır. Ancak eğer güdülenme açısından yeterli düzeye gelinmemişse öğrenme yine gerçekleşmez. Okuma yazma, işlem becerisi gibi okul öğrenmelerinde hazırbulunuşluk kavramı son

derece önemlidir. Ön bilgilerin harekete geçirilmesi, yaşantı zenginliği oluşturma gibi çevresel uyaranlar hazırbulunuşluk düzeyini artırır. Kısacası hazırbulunuşluk, edinilmesi hedeflenen yaşantıya tam anlamıyla hazır olma halidir.

“Örneğin, bisiklet kullanmak için yeterli hazırbulunuşluk düzeyinde olan bir çocuk, bisiklet kullanmaya isteklidir, bisikleti kullanmak için gerekli olan kaslar ve diğer organları yeterli olgunluğa erişmiştir, bisikletin nasıl kullanılacağı ile ilgili önkoşul öğrenmelere sahiptir, genel sağlık durumu bisiklete binmesine uygundur” (Senemoğlu, 2013, s. 5).

Şekil 2.3: Hazırbulunuşluk Kavramı

Gelişimin Kritik Dönemleri: Bu kavram adında bulunan *kritik* sözcüğüyle anlamlandırılabilir. Bu sözcük bir seviyeden, bir zamandan bahseder. Kritik olan şey dikkat edilmesi gereken belki de müdahale edilmesi, önlem alınması gerektirir. Gelişimin kritik dönemleri de böyledir. Yaşam sürecinde bazı zaman dilimleri bazı davranışların kazandırılması için *tam zamanı* sinyalini verir. İşte bu anlar o davranışlar için kritik zamanlar ya da başka bir ifadeyle kritik dönemlerdir. Bu dönemlerde birey çevre uyaranlarına ve belli tür öğrenmelere yönelik başka bir zaman diliminden fazla duyarlılık gösterir. Bu nedenle gelişimin kritik dönemlerinde çevresel faktörler oldukça önem taşır.

Senemoğlu, Bowlby'nin konuyla ilgili bir örnek durumuna yer vermiştir: “Ana-baba ve öğretmenler, çocukların üst düzeyde gelişmelerini sağlamak istiyorlarsa, bu kritik gelişim dönemlerinde, çocukların belirli yaşantıları geçirmeleri

için olanaklar hazırlamalılardır. Örneğin çocukların başkalarıyla yakın ilişkiler kurabilmesi için, bebeklere yakın, sevecen, sıcak davranılmalıdır. Bu şansı, bebeklere sağlamadaki gecikme, en fazla altı ayı geçtiği takdirde, okul yıllarında sosyal ilişkiler geliştirme yeteneği zayıflayabilir” (Bowlby, 1985; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 5).

Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi hayatın her aşamasında var olan gelişimdeki kritik dönemler yani *zamanlama* kavramı gelişim sürecinde önemli bir yer tutar. Her hangi bir davranışın gözden kaçırılan zamanlaması daha sonraki yaşantıları da etkileyebilir. Bireyin gelişim sürecindeki kritik zaman aralıkları bilincinde olunarak çevresel ve eğitsel ortamlar düzenlenmelidir. Daha sonra yer verilecek *Gelişim Görevleri (ödevleri)* konusunun temelini de Gelişimin Kritik Dönemleri oluşturur

2.3.1.2. Gelişimin İlkeleri

1. Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür.
2. Gelişim sürekli ve belli aşamalarda gerçekleşir.
3. Gelişim nöbetleşe devam eder.
4. Gelişim baştan ayağa, içten dışa doğrudur.
5. Gelişim, genelden özele doğrudur.
6. Gelişimde kritik dönemler vardır.
7. Gelişim bir bütündür.
8. Gelişimde bireysel farklar vardır.

Birinci ilke, daha önce kavramları açıklarken de değinildiği üzere gelişimin ne sadece kalıtım ne de sadece çevrenin bir ürünü olduğunu vurgular. Saç, göz rengi gibi fiziksel özellikler kalıtımsal yanları gösterirken zekâ gibi ana yapıdaki bazı özellikler ancak çevre yoluyla ortaya çıkarılabilir (Senemoğlu, 2013, s. 6). Yaşam boyunca gelişimsel açıdan toplanan pek çok ürün çevre ve kalıtımın ortak ürünüdür. Örneğin, herhangi bir alanda yetenekli olmak gibi kalıtımsal özellikler madene

benzer. Her toprağın içerdiği maden farklıdır. Topraktaki maden çıkarılıp işlenmediği sürece bir anlam ifade etmez. Bu benzetmeden yola çıkarak denilebilir ki bir çocuğun çevresindeki yetişkinler birer madenci, eğitim ise o madenin işlenme süreci gibidir. Kısaca, çevre ve kalıtım gelişimsel açıdan birbirinin tamamlayıcısıdır.

İkinci ilke gelişimin bir merdiven gibi olduğunu vurgular. Bu merdiven sürekli yukarıya çıkılan ve aşamalı ilerleyen bir merdivendir. Merdivende birinci basamak olmadan ikinci basamağın olamayacağı gibi gelişimsel merdivende de her basamak bir öncekinin devamı, bir sonrakinin zemini niteliğindedir (Selçuk, 2003, s.19). “Gelişimde her aşama kendinden öncekine dayalı, kendinden sonrakine hazırlayıcıdır” (Yılmaz, 2008, s. 22). Gelişimsel aşamalar birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmazlar. Birbirleriyle iç içe geçmişlerdir. Daha önce çocuk edebiyatı konusu ele alınırken yer verilen okuma kültürü edinme süreci de bu ilkenin görülebileceği somut bir örnektir (Sever, 2003, s. 20).

Gelişimin nöbetleşe devam etmesi ilkesi, adından da anlaşılacağı gibi bir nöbet durumunu ifade eder. Nöbet sırası bekleyenler gelişimin alanlarıdır. Gelişim dönemlerinde bazı gelişim alanları öne çıkarak ilerlerken bir başkası beklemeye yani nöbete kalabilir (Senemoğlu, 2013, s. 6). Ergenlik çağındaki bir bireyin fiziksel gelişimi öne çıkarken bilişsel gelişiminin durağanlaşması bu ilkeye örnek gösterilebilir.

Önce başın ve baş hareketlerinin gelişmesi (Senemoğlu, 2013, s. 6); dış organlardan önce iç organların gelişmesi gelişimin belli yönleri olduğunu gösterir. Özel bir durum yoksa bu yönler tüm dünyadaki insanlar için geçerlidir. Dördüncü ilke bu gelişimsel özelliği açıklayan ilkedir.

Gelişimin genelden özele olması ilkesi de bir önceki ilke gibi gelişimin fiziksel açıdan genel geçer bir durumunu açıklar. Bu durum, önce kaba motor kasların sonra ince kasların kullanılmasıdır. Bir bebeğin vücut hareketleri gözlemlendiğinde önce bütün vücuduyla hareket ettiği daha sonra ise ellerini, parmaklarını kullanacağı devinimsel beceriler sergilediği gözlemlenebilir (Senemoğlu, 2013, s. 6).

Daha önce kavramlar bölümünde bahsedilen *kritik dönem* kavramı gelişimin ilkeleri içinde de yer almaktadır. “Organizmanın bazı gelişim alanlarında, öğrenmeye

ya da gelişmeye eğilimli olduğu belli bir zaman dilimi vardır” (Senemoğlu, 2013, s. 7). Gelişimin kritik dönemlerinin olması özellikle çevre uyaranların düzenlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Gelişimin bir diğer ilkesi ise gelişimin bir bütün olduğudur. “Gelişim fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal alanlarda bir bütün olarak ilerler” (Selçuk, 2003, s. 19). Gelişim alanları birbirini etkiler. Her alan gelişim bütününe birer parçasıdır. Bunun doğal sonucu olarak bir parçada yaşanan olumlu ya da olumsuz bir durum diğer parçalara da yansırabilir. Örneğin bilişsel açıdan gelişmiş bir çocuğun dil gelişimi de olumlu yönde ilerleyeceğinden sosyal ilişkilerinin de gelişmesi beklenir. Aynı örneği tersinden düşünürsek dil gelişimi yeterli düzeyde olmayan bir çocuk toplumsal açıdan da sıkıntı yaşayabilir.

Çağdaş eğitim anlayışıyla gün geçtikçe daha da üzerinde durulan ilkelere birisi *gelişimde bireysel farklılıklar olduğu* ilkesidir. Bu ilkeler çocuğun biricik, kendine has olduğunu anlatır. “Her birey kendine özgü bir gelişim çizgisi gösterir” (Selçuk, 2003, s. 20). Her ne kadar genel geçer özellikler varsa da bir bireyin gelişimsel sürecinde bazen beklenenler olmayabilir ya da beklenmeyenler olabilir. Her birey gerek kalıtsal gerekse çevre olarak kendine özeldir (Selçuk, 2003, s. 20). Kalıtsal ve çevresel farklılıklar bireysel farklılıkları ortaya çıkarır. Örneğin metropol bir şehirde yetişen bir bireyle, kırsalda yetişen bir bireyin birebir aynı gelişimsel özellikleri göstermelerini beklemek yanlış olur. Bunun yanı sıra aynı ailenin iki bireyi de farklı olabilir. Bireysel farklılıkların dikkate alınması özellikle eğitim ortamlarının düzenlenmesi açısından oldukça önemlidir. Gelişimi etkileyerek bireysel farklılıklar oluşturan kalıtsal ve çevresel pek çok etken vardır. Fiziksel ve biyolojik özellikler, doğum öncesi süreç, ailenin çocuk yetiştirme tutumu, çocuğun doğum sırası, ailenin özel durumu, sosyo-ekonomik düzey bu faktörlerin bazılarıdır (Senemoğlu, 2013, ss. 7, 15).

Sonuç olarak evrensel kabul edilen gelişimin ilkeleri gelişimin genel çatısını oluşturur. Gelişimin dönemlerini ve alanlarını farklı açılardan ele alan bütün kuramlar bu çatının altında birleşirler.

2.3.2. Gelişimin Dönemleri

Dönem kavramı Gelişim Psikolojisinde gösterdiği genel ve ortak özellikler yönünden yaşam sürecinin yaş aralıklarını ifade eder. Gelişim ile ilgilenen psikologlar, bilim insanları ve pedagoglar gelişimi farklı açılardan ele almışlardır. Kimi gelişimi; fiziksel ve psiko-motor açıdan incelerken, kimi dil kimi bilişsel, kimi kişilik, sosyal, duygusal ya da ahlak gelişimi açısından incelemiştir. Bu incelemeler de gelişimle ilgili farklı kuramları ortaya çıkarmıştır.

Her kuram incelediği yaşam evrelerini, yani dönemleri kendi oluşturduğu sınırlıklar çerçevesinde adlandırmıştır. Evreler adlandırılırken belirleyici etkenlerden birisi de yaştır. Bireyin belli yaş aralığında ilgili gelişim alanı içinde gösterdiği genel özellikler dönemin adına yansımıştır. Örneğin bebeklik dönemi olarak ifade edilen 0-1 yaşlar psiko-sosyal gelişim açısından güven duygusunun kazanıldığı evredir. Bu evrede bebek özellikle kendisini bakan kişi aracılığıyla güven duygusunu temellendirir. Eğer bu duygu oluşamazsa güvensizlik yaşar. İşte bu süreç bağlamında dönemin Erikson açısından psiko-soyal gelişim alanındaki adı *Temel Güvene Karşı Güvensizlik Evresi* olmuştur. Bilişsel gelişim olaraksa bebeklik dönemine karşılık gelen dönem Piaget'nin kuramında *Duyu Hareket* adını almıştır. Bu dönem bilişsel olarak henüz doğuştan gelen yapıların etkin olduğu bir dönemdir. Dönem bireyi dönemin adına da yansıdığı üzere daha çok duyarına bağlı motor davranışlar gösterir. Ancak daha önce Gelişimin İlkeleri konusunda belirtildiği gibi aralarında aşamalı olan gelişim dönemlerini yaş bakımından kesin çizgilerle ayırmak olanaklı değildir. Örneğin bir birey İşlem Öncesi Döneme 18 aylık geçerken bir diğeri 24 aylık geçebilir. Bu durum "Gelişimde bireysel farklılıklar vardır." ilkesiyle de açıklanabilir.

Dönem	Yaş	Psikoseksüel Gelişim	Psikososyal Gelişim	Zihinsel Gelişim	Ahlaki Gelişim KOHLBERG
Bebeklik	0-18 ay	Oral	T.Güven/ Güvensizlik	Duyu/ Hareket	Ahlak öncesi
Erken Çocukluk	18 ay 6 yaş arası	Anal Fallik	Özerklik/Şüphe/ Girişkenlik/	İşlem öncesi	1. Evre
Geç Çocukluk	6-12 yaş	Örtülü	Çalışkanlık/ Aşâğılık	Somut İşlem	2. Evre
Erinlik/ Ergenlik	12-21 yaş	Genital	Kimlik kazanma/ Rol karışıklığı	Soyut işlem	3-4. evre
Genç Yetişkinlik	21-45 yaş		Yakınlık/ Yalıtılmışlık		5. evre
Orta Yaş	45-60 yaş		Üretkenlik/ Durgunluk		6. evre (çok nadir)
Yaşlılık	60-		Benlik bütünlüğü/ Umutsuzluk		

Tablo 2.1: Çeşitli Kuramlara Göre Gelişim Dönemleri

Tablodaki *Dönem* sütununda görülen adlandırma genel olarak yaş aralıklarının adlandırılmasıdır. Bu adlandırma bazı uzmanlarca şöyle de yapılır: *Bebeklik, İlk Çocukluk, Okul Dönemi (İkinci ya da Son Çocukluk), Ergenlik, Genç Yetişkinlik, İleri Yetişkinlik, Yaşlılık* (Senemoğlu, 2003, ss. 18-30). Oğuzkan da çocuk kavramını tanımlarken dönemleri şöyle ifade eder: “İlk çocukluk çağı 2-6 yaşlarını kapsamakta ve bu çağa oyun çağı adı da verilmektedir. Okul çağı olarak anılan ikinci çocukluk çağı terimi 6-10 veya 6-12 yaşları arasındaki yaş grupları için kullanılmaktadır. Son çocukluk çağı ise 10-13 veya 12-14 yaşlarını kapsamakta olup bu çağa erinlik çağı da denilmektedir” (Oğuzkan, 2000, s. 2).

Çalışmanın bu aşamasında dönemlerin genel özelliklerini ortaya koyan Gelişim Görevleri (ödevleri) ile Bilişsel Gelişim, Dil Gelişimi, Psikoseksüel Gelişim, Psiko-Sosyal Gelişim Alanlarına yer verilecektir.

2.3.3. Gelişim Ödevleri

Görev kavramı bir bireyden beklenen iş ya da hareketi ifade eder. Sadece insanlar için değil tüm doğa için görevler söz konusudur. Örneğin arılardan bal üretmesi, ineklerden süt vermesi beklenir. Bitkilerden bile beklenenler vardır. Meyve vermesi, çiçek açması, havayı temizlemesi gibi. Tabiat canlılar ve onlara yüklenen görevleriyle dengesini korur. Eğer bir yerde aksaklık çıkar da beklenen görev yerine getirilmezse denge bozulur.

Tabiatın bir parçası olan insanın gelişimi de bir denge üzerine kurulmuştur. Bu denge, gelişimsel süreçte bireyin gösterdiği gelişmelerle sağlanır. Her gelişim dönemi beraberinde farklı yaşantılar getirir. Bebeklikten yaşlılığa uzanan gelişimsel süreçteki dönemlerde gösterilen beceri ve davranışlar farklıdır. Örneğin bir yaşına yaklaşan bebekten katı yiyecekleri yemeyi öğrenmesi; ilk çocukluk dönemi bireyinden ise kendi kendine yemek yiyebilmesi beklenir.

Her yaş döneminde kendine özgü olan bu gelişmeler, gelişimsel ödevlerdir. Gelişim Ödevleri gelişimin her alanına dağılım gösterir. Bu ödevlerin belli yaş aralarında görülmesi *zamanlama* ile ilgilidir. Yani Gelişim Görevleri, *kritik dönem* kavramından ortaya çıkmıştır.

Erden ve Akman *gelişim ödevleri* kavramını şöyle açıklar:

“Havighurst’a göre her birey yaşamın belirli dönemlerinde, belli gelişim ödevlerini yerine getirme durumundadır. Başka bir anlamla, gelişim ödevlerinden her birinin yerine getirilmesi için kritik bir yaş dönemi bulunmaktadır. Birey biyolojik olarak, içinde bulunduğu döneme ait gelişim ödevlerini yerine getirmeye hazır bulunmaktadır. Ancak, gelişim ödevlerini yerine getirebilmesi için gerekli biyolojik olgunluğa ek olarak, eğitim ortamı gibi çevresel koşulların da uygun olması gerekir.

Gelişim ödevlerinin yerine getirilmesindeki başarı derecesinin, benlik algısının oluşumunda önemli bir payı bulunmaktadır. Birey içinde bulunduğu döneme ait gelişim ödevlerini başarı ile tamamlayacak olursa, kendine olan güveni artar, mutlu ve huzurlu olur; daha sonraki gelişim dönemi ödevlerinin de daha kolay üstesinden gelir. Gelişim ödevlerinde başarısız olunursa, kendine olan güven sarsılır, huzursuzluk ve sıkıntılar ortaya çıkar, daha sonraki gelişim ödevlerinin başarılmasında da güçlüklerle karşılaşılır” (2001, s. 39).

Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak duygusal ve kişilik gelişimi başta olmak üzere sağlıklı bir gelişim süreci için gelişim ödevlerinin zamanında yerine

getirilmesi gerektiği söylenebilir. Gelişimin aşamalılık ilkesinden hareketle bir dönemin nasıl geçtiğinin, bir sonraki dönemin nasıl geçeceğine etkisi olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Ancak bu görüş bütün özelliklerin herkesçe aynı zamanda mutlak gösterilmesi anlamına da gelmez. Gelişimde bireysel farklar olduğu unutulmamalıdır.

Atay, gelişim görevlerinin üç temel kaynaktan doğduğunu ifade eder. Yürüme, konuşma gibi edinimleri *olgunlaşmaya dayalı ödevler*, sorumlu insan olma gibi ödevleri *toplumun kültürel baskısı* kaynaklı ödevler olarak açıklarken üçüncü kaynağı ise *bireyin kendisi* olarak ifade etmiştir (2005, ss. 127, 128).

Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere gelişim ödevlerinin yerine getirilmesi birey için hem toplumsal hem de kişisel açıdan bir gerekliliktir. Gelişimsel ödevlerin her biri bireyin kendini gerçekleştirmesi yolundaki adımlarıdır.

Gelişim görevlerini Erden ve Akman (2001, ss. 40, 41); Atay (2005, ss. 128, 129) gelişimin dönemlerine bağlı olarak maddelemişlerdir. Çalışma kapsamında dil gelişimi; bilişsel, kişilik, toplumsal gelişim alanlarında 6-12 yaş yani İlk Çocukluk, İkinci (Orta) Çocukluk ve Ergenlik Dönemi gelişim ödevlerine yer verilecektir.

İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)

1. Öz bakım becerileri edinme (Yemek yeme, giyinme vb.).
2. Cinsiyet farklılıklarını öğrenme ve cinsel kimliğin kazanılmaya başlanması.
3. El-göz uyumunun başlaması.
4. Anne babayı model alarak çevresiyle ilişki kurmayı ve kendini ifade etmeyi öğrenme.
5. Okuma yazmaya hazır olma.
6. Doğru yanlışa ilişkin toplumsal kuralları öğrenmeye başlama (İlk vicdan gelişimi).

İkinci (Orta) Çocukluk Dönemi (6- 12 yaş)

1. Kişisel bağımsızlığını kazanma.

2. Kendisi için önemli yetişkinleri örnek alarak cinsel rol ve kimlik kazanma.
3. Kendine karşı olumlu tutum oluşturma (olumlu benlik gelişimi).
4. Yaşlılarıyla iyi geçinmeyi öğrenme, sosyal becerilerin gelişimi.
5. Okuma yazmayı öğrenme ve temel matematiksel becerileri edinme.
6. Vicdan ve değerler sisteminin gelişimi ve topluma uygun davranışlar gösterme.

Ergenlik Dönemi (12- 18 yaş)

1. Bedenini kabul etme ve etkili bir şekilde kullanma.
2. Toplumsal cinsiyet rollerini gerçekleştirme (yetişkin kadın ya da erkek rolü).
3. Toplumsal sorumluluklar almaya istekli olma.
4. Cinsiyet farkı gözetmeksizin yaşlılarıyla olumlu ilişkiler kurma.
5. Bir mesleğe hazırlanma.
6. Kendi değerler sistemini oluşturma (Akman, 2001, ss. 40, 41); (Atay, 2005, ss. 128, 129).

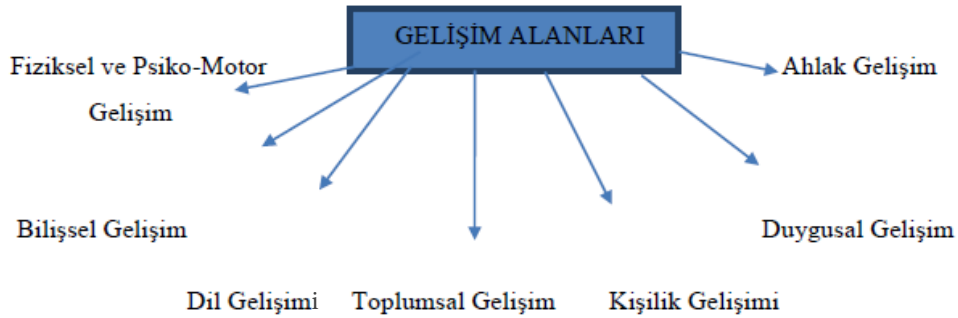
Yukarıda sıralanan gelişim ödevlerinden bazılarının aşamalı oluşu açık biçimde görülmektedir. Örneğin ilk çocukluk döneminde toplumsal kuralları öğrenmeye başlayan birey, ikinci çocukluk döneminde vicdan ve değerler sistemi geliştirmeye, topluma uygun davranışlar göstermeye başlar. Ergenlikte ise kendi değerler sistemini oluşturur. Bu açıdan bakıldığında daha önce belirtildiği gibi gelişim görevlerinin zamanında yerine getirilmesinin sonraki döneme olan etkisini açık bir şekilde görmek olanaklıdır.

2.3.4. Gelişimin Alanları

Gelişim doğum öncesi dönemden başlayarak yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Daha önce belirtilen ilkelerinden yola çıkarak gelişimin sürekli, aşamalı ve bütünlük içerisinde devam ettiğini hatırlatmak yerinde olacaktır (Senemoğlu 2013, ss. 6-7). Gelişimin dayandığı ilkeler ve özellikle de gelişimdeki kritik dönemler bireyde yaşa bağlı olarak bazı davranışlar göstermesi beklentisini doğurur. Bu beklenen davranışların *gelişimsel görevler* olarak adlandırıldığı da yukarıda açıklanmıştı.

Bu görevlerin ya da başka bir ifadeyle gelişimsel özelliklerin hepsi aynı alanı işaret etmez. Kimi özellik fiziksel, kimi duygusal, kimi bilişsel vb. alanlarla ilgilidir. Piaget, Kohlberg, Bruner gibi pek çok gelişim psikoloğu gelişimi alanlar bağlamında inceleyerek kendi kuramlarını ortaya koymuşlardır.

Bireyin gelişim alanlarını, fiziksel ve psiko-motor gelişim; bilişsel gelişim, dil gelişimi; kişilik gelişimi, toplumsal gelişim; duygusal gelişim ve ahlak gelişim alanları olarak gruplandırılabilir. Çalışmada, bu gelişim alanlarından, bilişsel gelişim, dil gelişimi; kişilik ve toplumsal gelişim alanları 6-12 yaş sınırları içerisinde ele alınacaktır. Gelişim alanları bir kavram haritasıyla gösterilebilir:

2.3.5. Bilişsel Gelişim

Yüzyıllardan beri üzerinde çokça araştırma yapıp tanınmaya ve tanıtmaya çalışılmış bir olgudur zekâ (Selçuk, 2003, s. 73). Ancak en modern araştırmalar bile zekânın ne olduğu üzerine kesin görüşler ortaya koyamamıştır. Konuyla ilgili bazı araştırmacılar zekâyı testlerle ölçmeye çalışmış, bazıları davranışlara dayalı gözlem yapmış, bazıları ise nöro-biyolojik incelemelerle zekâyı açıklamaya çalışmışlardır. Bilim insanları zekâyı tanımlayabilmek için önce beyni anlamaya ve çözmeye

çalışmışlardır. Ancak beyin de tıpkı zekâ gibi hâla tam olarak çözüme ulaşmamıştır. “Beyni anlamaya çalışan en gelişmiş aracımız yine beynin kendisidir. Yani bir varlığın “kendi kendini anlamaya çalışması” sorunuyla karşı karşıyayız” (Çift ve Canan, 2016, s. 9). “İnsanın doğup dünyaya gelmesinin ardından vücutta bulunan ve ne iş yapacağını bilmeyen tek organdır” (<https://uskudar.edu.tr/tr/içerik/2355/prof-sinan-canan-insan-ve-beynilişkisini-anlattı>: 28.05.2018) ifadesiyle beyni tanımlayan Canan, beynin ana rahminden başlayarak doğacağı dünya için milyonlarca sinapstik bağ kurduğundan bahseder. Bu bağların, doğacağı çevrenin tüm şartlarına hazırlıklı olabilmek için gerekli birer yazılım gibi çocuğu dünyaya hazırladığını vurgular. Birey dünyaya geldiği andan itibaren bu yazılımlardan işine yarayanları kullanırken işine yaramayanları zayıflatmaya başlar.

“Yani tek kelimeyle özetlersek, beyin bir uyum sağlama cihazıdır ve bu işi çok karmaşık, henüz tam anlayamadığımız yöntemlerle sürekli olarak yapar” (Çift ve Canan, 2016,s. 8). İşte bu noktada zekânın, bireyin doğduğu andan itibaren çevresiyle uyumunu ve yaşamda kalabilme mücadelesini sağlayan yapı olduğu söylenebilir. Elbette bir çocuğun zekâsı ve bir yetişkinin zekâsının işlevleri aynı değildir. Bir bebek için karşılaştığı her şey yeniyken, bir yetişkin içinse gün geçtikçe karşılaştığı yeni şeyler azalır. Yetişkin; kavramlarını oluşturmuş, nesnelere değişik halleriyle algılamış, dünyaya dair yakın çevresinde bilmesi gereken pek çok şeyi öğrenmiştir. Bir bebeği ise baş edilecek koca bir dünya bekler. “Yeni doğan çocuğun baş etmesi gereken en önemli problem, yaşadığı dünyayı öğrenmesi, anlamasıdır. Bu problem yetişkinlere kolay görülebilir” (Senemoğlu, 2013, s. 34).

Bebek için doğduğu andan itibaren başlayan bu problemi çözme süresi onun aynı zamanda gelişimsel sürecidir. Bu süreçte şüphesiz ki ona en çok yardım edecek olan zekâsıdır. Zekâsı sayesinde birey, kendisi için en uygun yaşam koşullarını oluşturacaktır ya da var olan yaşam koşullarına uyacaktır.

“Bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan, aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime **bilişsel gelişim** adı verilmektedir” (Senemoğlu, 2013, s. 34).

Senemoğlu’na göre bebeklikten yetişkinliğe dek süren bu gelişim süreci giderek daha karmaşık ve etkili bir hal alır. Piaget, Bruner ve Vygotsky gibi bilim

insanları farklı yaşlardaki çocukların dünyayı nasıl ve niçin böyle gördüğünü saptamaya çalışmışlardır (Senemoğlu 2013, s. 34).

Nasıl ki bir bebek için dünyayı tanımak bir keşif yolculuğu ise bir yetişkin için de her yeni yaşantı benzer bir anlamı ifade edebilir. Hayat, her birey için keşfedilmeyi bekleyenlerle doludur. Bunun doğal sonucu olarak sadece bebekler için değil yetişkinler için de zihinsel gelişim hayatın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Günümüz dünyasında tartışılmaya devam eden zekâ, zihin, biliş kavramlarından biliş daha kapsayıcı olarak tanımlanmaktadır. “Bilişsel terimi, belleği, düşünmeyi, akıl yürütmeyi, bilgiyi, problem çözmeyi, kavram oluşturmayı kapsar” (Yıldırım, 2015, s. 53).

Sever’in Gander ve Gardner’dan aktardığına göre de bilişsel kavramı aynı anlamları ifade eder: “Bilişsel terimi, bilgiyi, belleği, akıl yürütmeyi, sorun çözmeyi, kavramları ve düşünmeyi, yani zihni içine alır” (Gander ve Gardner, 2001 s. 166; aktaran, Sever, 2003, s. 38).

Görüldüğü gibi bilişsel gelişim, karmaşık bir yapı ve ağ içerir. Aşamalı olarak ilerleyen zihinsel faaliyetler her yaş döneminde farklı bir biçimde kendini gösterir. Bu durum bilişsel gelişimin dönemlere ayrılarak incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

2.3.6. Bilişsel Gelişim Dönemleri

İsviçre doğumlu Piaget, çok uzun yıllar insanın nasıl düşündüğünü bulmak için çalıştı (Keklik, 2008, s. 63). Zekâyı zihnin değişme ve kendini yenileme gücü olarak tarif eden Piaget (Selçuk, 2003, s. 80), dünyayı anlamlandırma sürecinde bireyi merkeze alan bir anlayış benimsemiştir. Bu görüş, bireyin bilginin aktarıldığı bir organizma değil bilgiyi, alan ve anlamlandıran olduğunu vurgular. Bu anlamlandırma süreci yaşlara göre değişkenlik göstermekle birlikte daha önce ilkeler konusunda da belirtildiği gibi tek etken yaş değildir.

Piaget’ye göre çocuk, hayattaki pasif bir alıcı değildir. Etkin olarak bilgiyi edinir. Farklı yaşlardaki çocukların ve yetişkinlerin dünyaları da birbirinden farklıdır. Piaget bu farklılığın sebeplerini araştırmış ve bireyin dünyayı anlamasını sağlayan bilişsel süreçleri açıklamaya çalışmıştır.

Biyoloji eğitimi almış olan Piaget, bilişsel gelişimi biyolojik ilkelerle açıklamıştır. Teorisinin temeline de *dengeleme* kavramını koymuştur (Keklik, 2008, s. 63).

Piaget'ye göre gelişim, kalıtım ve çevrenin etkileşiminin bir sonucudur. Bilişsel gelişimi etkileyen ilkeleri de şöyle belirtmektedir. (1) Olgunlaşma; (2) Yaşantı; (3) Uyum; (4) Örgütlenme ve (5) Dengeleme” (Senemoğlu, 2013, s. 34).

Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı daha önce kavramlar ve ilkeler konusunda değinilen olgunlaşma ve yaşantı kavramlarının önemini vurgular. Biyolojik olarak beklenen olgunlaşma seviyesine gelmemiş bir bireyde bilişsel olarak beklenen gelişim de gerçekleşemez. Aynı şekilde gerekli yaşantılarla karşılaşmayan bireyin de bilişsel gelişimi olumsuz etkilenecektir.

İnsan beyninin doğduğu andan itibaren birer yazılım gibi (Akyol, 2004, s. 45) düşünülebilecek *şemalarla* dolu olduğu söylenebilir. Bir bebek gözlemlendiğinde bu şemaların refleks türünde olduğu rahatlıkla görülür. Bebek dünyayı algılama serüvenine; emme, yakalama, tutma gibi doğuştan getirdiği şemalarıyla başlar. Avucunda bir şey tutuyormuş gibi parmaklarını sıkması, her bulduğu nesneyi ağzına götürmesi bu ilk şemaların doğal sonucudur.

Senemoğlu (2013, s. 37), şemaların bireyin çevresindeki problemleri anlama, çözmeye, dünyayla baş etme yolları, yapıları olarak açıklar. Başka bir ifadesi ise şemaların yeni gelen bilgilerin yerleştirildiği birer çerçeve olduğudur.

Birey yeni durumlarla karşılaştıkça bu çerçeveler artar. Yaşantılarla birlikte birey, yeni gelen bilgiyi var olan şemasıyla anlamlandırma eğilimi gösterir. Örneğin daha önce portakal görmüş bir çocuk için portakal *şeması* oluşur. Bu şemanın; görüntüsü küreye benzer, turuncu olan bir meyve olduğunu var sayarsak daha sonradan gördüğü greyfurta da portakal demesi *özümseme (özümleme)* olarak açıklanabilir. Özümleme süreci var olan bilişsel örgütlemeye uydurma sürecidir (Miller, 2008, s. 97). Çocuğun greyfurtu tattığı varsayılınsın. Tadının portakal gibi olmadığını algıladığında çocuğun yaşayacağı bilişsel süreç *dengesizlik* sürecidir. Yani çocuğun var olan şeması greyfurtu anlamlandırmasına yetmemiştir. Bu dengesizlik durumu onu yeniden dengeye ulaşma çabasına yönlendirir. Bu çaba sonucunda biliş yeni bir şema oluşturur. “Görüntüsü portakala benzeyen ama tadı

daha ekşimsi bir meyve” şeması çocuğun bilişindeki greyfurt şeması olur. Böylece *uyumsama* yapar. “*Uyma*, madolyonun diğer yüzüdür” (Miller, 2008, s. 97). Uyumsama sonucu kaybettiği dengeye yeniden ulaşması *dengeleme* sürecidir. Daha sonraki yaşantıların da etkisiyle çocuk mandalina, portakal, greyfurt gibi meyveleri birbirinden ayırabileceği gibi ortak yanlarını da gördüğü için bir grupta (turunçgiller) toplayabilir. Birkaç şemayı ortak ve farklı yanlarına göre gruplandırması ise *örgütme* sürecidir.

“Bilişsel gelişimde dengeleme, bireyin özümleme ve düzenleme yoluyla çevresine uyum sağlayarak dinamik bir dengeye ulaşması sürecidir” sözleriyle dengeleme sürecinin önemine değinen Senemoğlu (2013, s. 40), bireyin gelişim sürecindeki hemen tüm etkinliklerinde bu sürecin olduğunu aktarır. Bireyin çevreye uyumunu sağlayan dengeleme süreci durağan değildir. Her yeni durum yeni denge gerektirir. Özümleme ve düzenleme yoluyla dengesizlik giderilir ve yeni bir denge durumu sağlanır. Öğrenme, büyük oranda denge durumunun bozulmasına ve dengenin, daha üst düzeyde yeniden kurulmasına bağlıdır. Bilişsel yapıdaki dengenin dinamik olması gelişimi sağlar. Özümleme ve düzenleme etkinliklerinin dengeli bir şekilde ilerlemesi gerekir (Senemoğlu, 2013, s. 40).“Özümleme ve uyma doğumdan ölüme günlük bilişsel edinimlerde sıkıca iç içe geçmiştir (Miller, 2008, s. 97).

Piaget, bilişsel süreçler sonucunda bireyin eriştiği özellikleri inceleyerek gelişimi dört döneme ayırmıştır. Bu dönemlerin her biri yaşa bağlı olarak ortaya çıkar ancak dönemlere giriş ve çıkış yaşı farklılık gösterebilir (Yıldırım, 2015, s. 61).

1. Duyusal Motor Dönem (0-2 yaş)
2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)
3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)
4. Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş +)

Bu gelişim dönemlerini ele almadan önce “gelişimin sürekli ve aşamalı” olduğu ilkesi ile “gelişimde bireysel farklılıkların olduğu” ilkelerini hatırlamak gerekir. Çünkü Piaget bu dönemlerin aşamalı ilerlediğini, bir basamak geçilmeden öteki basamağa atlanamayacağını savunur. Bu dönemlere girme yaşının çocuktan çocuğa farklılık gösterebileceğini söyler (Bacanlı, 2001; aktaran Akyol, 2004, s. 50).

Dolayısıyla yaşı belirleyici görmemek gerekir. Ayrıca Selçuk'un (2003, s. 85) belirttiği gibi bu dönemler geçişli bir özelliğe sahiptir. Yani birey bir dönemden diğerine geçerken her iki dönemin özelliklerini de gösterebilir.

Piaget, dönemlerini belirlerken zekânın işlem yapabilme yeteneğini temel alır. Bireyin bilişsel işlemleri dönemden döneme farklılıklar gösterir.

2.3.6.1. Duyusal Motor Dönem (0-2 yaş)

Bu dönem adından da anlaşılacağı gibi duyuların ve motor hareketlerin yön verdiği bir dönemdir. Bebek daha önce de belirtildiği üzere, doğuştan refleksler getirir. Bu refleksler onun ilk şemaları ve dünyayı algılama yollarıdır. Önce kendini daha sonra da nesnelere emme, tutma gibi reflekslerle algılamaya çalışır.

“Bu dönemde bebekler, bilgiyi çevreyle olan fiziksel yaşantıları yoluyla kazanırlar. Duyusal izlenimler ve motor etkinlikler ön plandadır, gerçek bir “düşünce” henüz yoktur. Bebek, başlangıçta vücudunun ve çevredeki nesnelere farkında değildir. Gerçek anlamda akıl yürütme ve mantıksal işlemler henüz yoktur. Nitekim Piaget ‘işlem’ kavramını bir sonraki dönemde kullanmaya başlamaktadır” (Selçuk, 2003, s. 86).

Bu dönemde öne çıkan iki temel kavram vardır. Bunlar *taklit* ve *nesnenin sürekliliğinin kazanılması* kavramlarıdır.

Bebek için keşfedilmeyi beklenen dünyayı algılama sürecindeki ilk davranış biçimi taklittir. Taklit bebeğin bir davranışı gözlemleyerek aynısını yapmasıdır. Bu süreç aynı zamanda gözleyerek öğrenme süreci olarak da değerlendirilebilir. Yani taklit yoluyla edindiği davranışlar bebeğin ilk öğrenmeleridir. Bebeğin sadece reflekslere dayalı davranışları zamanla basit akıl yürütmelere doğru ilerler. Artık, bebek ilgi çekici bulduğu davranışları ya da fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye yardımcı davranışları taklit eder. Yani seçer. Hatta bir süre sonra taklitle de yetinmez. Basit çözümler yapmaya başlar.

Bu dönemde döngüsel tepkiler gelişir (Yıldırım, 2015, s. 62, 63). Birbiri ardına devam eden ve tekrarlanan bu davranışların bazılarının temelinde de taklit vardır. Bu dönemde öne çıkan nesnenin sürekliliği ise, bebeğin bir nesnenin varlığını gözünün önünde olmasa bile devam ettirdiği algısına ulaşmasıdır. “Örneğin beş aylık

bebek, gözünün önündeki top battaniyenin altına saklandığında onu aramaktan vazgeçer, oysa sekiz aylık bebek onu aramaya devam eder. Çünkü bebek, nesne gözünün önünden kaldırıldığında onun yok olmadığını öğrenir” (Senemoğlu, 2013, s. 42).

2.3.6.2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)

Bu dönemdeki bir çocuk artık bebeklikten çıkmaktadır. Doğal olarak bebeklikte görülen duylara ve motor becerilere bağlı davranışlar yerini farklı davranışlara bırakacaktır. Bu davranışlar döneme özgü bir akıl yürütme anlayışını yansıtır. Bu akıl yürütmelerin her ne kadar kendi içinde bir mantığı varsa da bir yetişkinin zihinsel süreçlerinden uzaktır. Piaget'nin bu dönemi *işlem öncesi* olarak değerlendirmesinin temelinde de bu durum vardır.

“Piaget, ‘işlem’ terimini mantıksal düşünme anlamında kullanmaktadır. Bu dönemde mantıksal düşünme gelişmemiştir. Çocuğun eylemleri düşünceye dayalıdır, ama yetişkinlerde görülen anlamda bir mantıktan söz edilemez” (Selçuk, 2003, s. 87).

Atay ise bu döneme ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “Piaget'nin ‘zihinsel işlem’ ile kastettiği çocuğun fiziksel olarak eyleme geçmeden önce zihinde, akıl yolu ile faaliyetler bütünüünün içselleştirilmesidir. Bunu yapabilmek mantık ve kuralların çocuk tarafından en üst düzeyde kendine uydurması ve organize edilmesi ile olanaklıdır. 2-7 yaş döneminde bu işlem henüz organize edilmemiştir. Ancak davranışlarda, düşünce düzeyini organize etme yeteneği gelişmeye başlamıştır” (2005, s. 91).

Bu dönem çocuklarının sözcük kullanmaya başladığını ve sembollerle nesnelere arasında ilişkiler kurmaya başladığı söylenebilir. Bu ilişkiler çocuğa keşfedilmeyi bekleyen yeni dünyaların kapılarını açar (Cüceloğlu, 1998; aktaran Akyol, 2004, s. 53). “Masaya masa özelliklerinden dolayı masa denildiğini düşünürler” (Bak, 2011, s. 17). Bu örnekten de anlaşıldığı gibi kavramlar hızla gelişir. Dilin hızı, düşünce hızından daha yavaş seyreder. Birey önce kavramlar üzerine düşünür sonra dilinde kullanmaya başlar. (Bak, 2011, s. 17).

İşlem Öncesi Dönem iki evrede incelenebilir: Sembolik İşlemler Dönemi

(2-4) ve Sezgisel İşlemler Dönemi (5-7) (Senemoğlu, 2013, 43, 44); (Bak, 2011, s. 17). 2-4 yaş evresinde birey en alt düzeyde sembollerini edinir. Semboller ile resimler ve nesnelere arasındaki ilişkileri kurmaya başlar. Sembolik oyun özelliğinin başladığı evre de bu evredir.

6-12 yaş içerdığı için çalışmanın kapsamında yer alan dönemin ikinci evresinde ise artık sezgiler ön plana çıkmaya başlamıştır. Birey daha karmaşık durumları düşünmeye ve çözümlenmeye başlar. Ancak halâ gerçek anlamda bir işlemden söz etmek olanaksızdır.

Bu dönem çocuğu gözlemlendiğinde; sürekli sorular soran, hızlı öğrenen, iyi gözlemleyen, aynı anda birkaç iş yapabilen, hayal dünyası en üst noktada geniş yani zihinsel anlamda hareketli bir birey olduğu görülür. İşte tüm bu özellikler bu dönemi diğerlerinden ayrıcalıklı kılar. Ancak bütün bu etkin zihinsel faaliyetlere rağmen çocuk “işlem öncesi” olmanın getirdiği sınırlılıkları da yaşar.

Sever, 5-6 yaş döneminin genel özelliklerini “... on farklı şeyi birbirinden ayırt etmeyi başarır, ana renkleri de tanırlar. ... ‘az’ ve ‘çok’ gibi nicelik bildiren, az sayıdaki karşıt (zıt) kavramları ve aralarındaki farkı kavrar. Nesnelere büyükten küçüğe, küçükten büyüğe doğru sıralamaya başlar. Bu becerileri edinmesine karşın, zaman kavramını anlamlandırmada belirsizlik vardır.” ifadeleriyle aktarır (Sever, 2003, s. 42-43).

İşlem Öncesi Dönemin bilişsel gelişim özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Özellikle 2-4 yaş arasında hızlı bir dil gelişimi vardır.

Bu yaş grubu çocukların tipik tanımlamaları çok soru sorma ve konuşma üzerinedir. Oldukça enerjik olan çocuk bu enerjisini yeni şeyler öğrenmek isteğiyle dışa vurur. Daha sonra kişilik gelişimi alanıyla da ele alınacak olan girişimcilik ruhu bu döneme dil gelişimiyle damgasını vurur.

- Kendine özgü semboller geliştirir. Sembolik oyun başlar. Örneğin bir şişeyi mikrofon gibi kullanabilir.

Dengelerini sembolik oyunlarla oluşturabilen çocuklar, çatışmalarını da bu yolla açığa çıkarabilirler. Sembolik oyunlar çocuk büyüdükçe daha karmaşık bir hâl

alır. Sembolik oyunlarda çevrelerindeki olayları, varlıkları taklit ettikleri gibi oyunu tamamen özgün olarak da oynayabilirler. Piaget'ye göre sembolik oyunun çocuğa sağladığı katkılar sadece bilişsel gelişim bağlamında değildir. Bu oyunlar duygusal ve toplumsal gelişim açısından da katkı sağlar (Senemoğlu, 2013, s. 44).

Özdoğan, sembolik oyunların iki şekilde gerçekleştiğini belirtir. Çocuk bir faaliyeti ya da bir nesneyi diğerine aktararak da sembolik oyun oynayabilir; başka birinin rolünü üstlenerek de sembolik oyun oynayabilir (2004, s. 108).

Oyun bu dönem için çok şey ifade eder. Toplumsallaşma, dil gelişimi, iletişim becerilerinin kazanılması gibi pek çok davranış oyunla gelişir. Sembolik oyunlar çocuğun tüm bu davranışlarını pekiştirirken çok önemli bir amaca daha hizmet eder. Bu oyunlar aynı zamanda çocuğun hayal gücüne güç katar ki insan olasılıkla bu dönemden sonraki hiçbir dönemde bir çubuğu at gibi görebilecek kadar güçlü hayaller kuramayacaktır.

Özdoğan, oyun faaliyetinin içerik açısından özelliklerini sıralamıştır (Özdoğan, 2004, s. 101):

- Oyun kendiliğinden ortaya çıkar, mutluluk ve rahatlık oyununa eşlik eder.
- Oyun duyu organlarında, sinir ve kaslarda, zihinsel düzeyde oluşur ve bu üç düzey birlikte işler.
- Oyunda deneyimler tekrarlanır, çevreyi taklit görülür, yeni şeyler denenir, keşfedilir.
- Oyun zaman ve mekânı kendi sınırlar.
- Oyun çocuğun iç dünyasını dıştaki sosyal dünyası ile birleştirmesine yardım eder.
- Oyun düzenli gelişim aşamaları gösterir. Görülüyor ki oyun bir gelişim özelliği olmanın yanı sıra gelişimi yakından desteleyen bir etkidir de.
- Benmerkezli düşünme işlem öncesi dönemin en belirgin özelliğidir (Yıldırım, 2015, s. 67). Bu dönemdeki bireyler kendi görüşlerini tek görüş olarak kabul ederler (Akyol, 2004, s. 54). Örneğin en sevdiği rengin yeşil olduğunu herkesin bildiğini sanabilirler.

Her ne kadar zaman zaman bu düşüncenin etkisi altında değilmiş gibi tepkiler verse de (paylaşma, aile içi olumsuzluk yaşanan durumlarda susma gibi) bu

dönem çocuğu herkesi kendi gibi düşünür. Hatta bu benmerkezlilik doğa olaylarını kendisiyle ilişkilendirmeye de neden olur. Örneğin, kar çocuk oynasın diye yağıyordu, rüzgâr onun saçlarını uçursun diye esiyordu.

Benmerkezli düşünmenin bir başka etkisi de bu dönemdeki çocukların konuşma biçimlerinde görülür. “Bir grup içinde çocukların birbirlerine karşılık vermeden konuşmaları olan kolektif monolog ben merkezliliğin bir başka biçimidir. Gruptaki her çocuk uğraştığı şeyle ilgili olarak diğerlerine bir şeyler söyler ama diğerleri tepki vermez. Hep bir ağızdan konuşurlar. Gerçek bir iletişim yoktur” (Selçuk 2003, s. 91).

Selçuk, Piaget’ye göre insanların doğuştan benmerkezli olduğunu belirtmiştir. Benmerkezlilik öğrenilmez. Zaman ilerledikçe insanlar, benmerkezli olmayı değil benmerkezli olmamayı öğrenirler. Uygun yaşantılar geçirilmediğinde ise birey tüm hayatı boyunca ben merkezlilikten kurtulamayabilir (Selçuk, 2003, ss. 91-92).

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere bu dönemde birlikte oynuyormuş gibi görünüp aslında birlikte oynayamayan ya da ayrı iki sohbet konusunu tek bir sohbet konusuymuş gibi birleştirmeyi başaran, kendi dünyalarında var olan çocuklar yine işlem öncesi çocuklarıdır. Ancak Selçuk’un sözlerine ilave olarak denilebilir ki işlem öncesi benmerkezliliği o dönemde kalmalıdır. Çünkü eğer devam ederse ilerleyen yıllarda bu özellik bir iletişim engeli olur. Çocuğun çevresindeki yetişkinler ilerideki yaşantılar için bu konuda gerekli rolü üstlenmelidirler.

- Animizm yani cansız nesnelere canlı özellikleriyle algılama görülebilir.

“Egosantrik düşünceye bağlı olarak, bu yaş grubu çocuklar cansız nesnelere canlı özellikleri yüklerler ve hareket eden bir arabayı da canlı olarak düşünürler” (Atay, 2005, ss. 90, 91).

Bu özellik de yine hayal dünyasının gücüne kapılan bir işlem öncesi çocuğunun özelliğidir. Bebeğiyle konuşan, oyuncak ayısı yere düştüğünde canı acıdı diye ağlayan ya da canavar biçimli bir oyuncak onu yiyecek diye korkan çocuk bu algılamanın etkisi altındadır. Bu algılama biçimi ile canlı sanılan oyuncakların her biri aynı zamanda çocuğun arkadaşları da olabilir. Bu arkadaşlık ilişkisi tamamen

benmerkezli düşünen çocuğun kurallarına göre yürür. O istediğinde bebek canlanır o istediğinde cansızdır.

Bu dönemde görülen ve zaman zaman animistik düşünceyle karıştırılan bir başka özellik de *yapaycılıktır*. Yapaycılık yukarıda değinildiği gibi benmerkezli düşünceden kaynaklanarak doğa olaylarının sebeplerini bireyin kendi düşünce biçimiyle yorumlamasıdır. Çocuğun güneşi kibritle tutuşturduğu bir ateş topu olarak düşünmesi yapaycılığa örnektir (Gander ve Gardiner, 1995; aktaran Akyol, 2004, s. 57).

- Nesnelere yalnızca bir özelliklerine göre sınıflandırabilir. Yani tek yönlü sınıflama yapar. Örneğin sadece renklerine ya da sadece biçimlerine göre boncukları sınıflaması gibi... Bir özellikleri farklı olan nesnelere farkını göremeyip aynı grupta sınıflayabilirler. Bu özellik de daha çok 2-4 yaş arasında gözlemlenir.
- Düşünceleri tek yönlüdür yani çok boyutlu düşünemezler. Özel bir durumu başka bir özel durumla ilişkilendirebilirler.

“Mantık yürütmede tümevarım ya da tümdengelim yollarını kullanmazlar. Mantıkları değişken ve yüzeyseldir. Tek yönlü düşünürler. Örneğin, kedi dört bacaklı ve tüylü, küçük bir hayvandır. Bu da dört bacaklı, küçük ve tüylü bir hayvan, o halde bu da kedidir diyebilirler” (Senemoğlu, 2013, s. 44).

Özelden özele akıl yürütme olarak da adlandırılan bu düşünme biçimi hayati anlamlandırmak için oldukça meraklı olan bu dönem çocuğunda sıklıkla rastlanan bir özelliktir. Piaget’in kuramında *özümleme* olarak görülen kavram işlem öncesi dönemin bu özelliğiyle örtüşür. Özelden özele akıl yürüten çocuk aynı zamanda özümleme yapmış olur.

- Parça-bütün ilişkilerini kuramazlar. Senemoğlu, bu özellik ile ilgili şu örneği vermiştir. “ Örneğin; sınıftaki erkekler mi çok kızlar mı, sorusuna eğer erkek sayısı çok ise, erkekler diyebilirler. Daha sonra, sınıftaki bütün öğrenciler mi çok, erkekler mi? diye sorulduğunda da erkekler çok cevabını verebilirler” (Senemoğlu, 2013 s.45).
- Korunum kazanılmamıştır.

Düşünce sistemindeki sınırlılıklar bu dönem çocuğunun korunumu kazanmasını engeller. Bu kazanım bir nesnenin boşluktaki yeri değişse de aynı olduğunun ve değişmezliğinin anlaşılmasıdır. Şimdiki duruma odaklanan dönem çocuğu çok yönlü düşünemediğinden bu sınırlılığı yaşar (Atay, 2005, s. 91).

- Odaklanma sınırlılığı yaşarlar.

“Bu dönem çocuğunun akıl yürütmesi “burada ve şimdi” ile sınırlı görülmektedir” (Akyol, 2004, s. 56). Bu sınırlılık odaklandığı durum dışındakileri fark edememe durumunu oluşturur. İşlem öncesi dönemdeki işlem sınırlılıklarının çoğu bu özellikten kaynaklanır. Bu açıklamadan hareketle aynı yaş dönemi çocuklarının işlemleri tersine çeviremediği de söylenebilir. Korunumun kazanılmamasının bir nedeni de odaklanmadır (Atay, 2005, s. 91).

Senemoğlu (2013, s. 50) İlk Çocukluk Döneminde gösterilebilecek bilişsel becerileri maddeler halinde sıralamıştır. Çalışma kapsamında 60-72 aylarda görülen özelliklere yer verilecektir:

“60-72 aylarda gözlenebilecek bilişsel beceriler:

- Büyük ölçüde doğru bir biçimde resimli kitaptan öyküyü tekrar anlatabilirler.
- Bazı harfleri ve rakamları adlandırabilirler.
- Ezbere 10’a kadar sayabilirler.
- Objeleri bir özelliklerine göre gruplayabilirler. Örneğin; eğer farklılıkları açıkça gözlenebiliyorsa renklerine, şekillerine, büyüklüklerine göre ayırabilirler.
- Yarın ve dün kavramlarını daha doğru kullanmaya başlarlar.
- Amacına göre ve anlamlı bir biçimde sınıftaki araçları kullanırlar. Örneğin; makas, boya, kitap vb.
- Günlük yapacakları rutin işlerle, saat zamanını ilişkilendirmeye başlarlar.
- Dikkat sürelerinde belirgin bir artış meydana gelmiştir. Yetişkinlerin öğretmesi yoluyla kolay öğrenirler. İlgi duydukları herhangi bir etkinliği yaparken, dikkatlerini dağıtan, etkinliklerini bölen şeyleri gözardı ederler.
- Objelerin fonksiyonlarına ilişkin kavramlar kadar bazı olayların nedenlerini anlamada da artış gözlenir. Zaman kavramı, temel bazı olaylarla ilişkili olarak

geleceği anlamayı kapsayacak biçimde genişler. Örneğin; Cumhuriyet Bayramı bir hafta sonra olacak gibi” (Senemoğlu, 2013, s. 50).

İşlem öncesi dönemde olmanın sınırlılıklarına rağmen hayal gücü ve onun beraberinde en üst noktalarda seyreden yaratıcılığı ile bu dönem bireyi kendi dünyasını kurar. Sadece sahip olduğu düş gücü sayesinde bile dönem bireyi özgür ve üretkendir (Çer, 2016, s. 15).

2.3.6.3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)

Dönem bireyi adından da anlaşılacağı gibi fiziksel gerçekliğine bağlı bir düşünme biçimi etkisindedir (Keklik, 2008, s. 70).

Bu dönemdeki birey artık “okul çağı” çocuğudur. Çocuğun okul döneminde olması gelişim bağlamında karşılıklı bir neden-sonuç ilişkisi taşır. Artık bir takım gelişimsel özellikler gösterebildiği için sistemli bir öğrenme sürecine girerken; aynı zamanda da sistemli öğrenme sürecine girmesi de bir takım gelişimsel özellikler göstermesini destekler.

“Tüm dünyada çocukların somut işlemler döneminde okula başlamaları bir tesadüf değildir. Bu dönemde, bazı işlemleri zihinsel olarak yapabilecek durumdadırlar” (Senemoğlu, 2013, s. 51).

Piaget'nin *işlem* olarak ortaya koyduğu kavram burada da önceliğini sürdürür. Bir önceki dönemde işlem yapabilme sürecinin öncesinde olan birey artık bazı işlemleri yapabilmektedir. Ancak işlem becerileri halâ üst düzey değildir. Somut yaşantılarla sınırlı olan işlem becerisi döneme adını vermiştir.

Sembolik bilişsel etkinliklerden gerçek bilişsel etkinliklere geçilen bu dönemde mantığa dayalı yapılar oluşturulur, sonuçlar artık akıl yürütmelerle de ortaya konur. Ancak bu akıl yürütmeler somut yaşantılarla sınırlıdır. Mantığını somut problemler için kullanabilir. İlkokul çocuklarının parmak kullanarak işlem yapması bu duruma örnektir (Selçuk, 2003, s. 93).

Okul öncesi dönemden çok farklı bir öğrenme sürecine giren çocuğun zihinsel becerileri de farklılaşır. Tıpkı bir önceki dönem gibi zihinsel etkinlikler oldukça hızlıdır. Ancak bu hızın yanında daha sistemattir. Artık öğrenme aile

ortamı yanı sıra akranlarının da olduğu ve planlı, programlı okul ortamında gerçekleşir. Hatta genellikle okul öğrenmeleri aile öğrenmelerinin önüne geçer. Örneğin ebeveyninin defalarca kazandırmaya çalıştığı bir kuralı öğretmen tek seferde kazandırabilir. Çünkü artık çocuk için sosyal bir ortamda var olma ve ait olma mücadelesi başlamıştır. Bunun için de zihnini en iyi şekilde kullanması gerekir.

Sever, ilköğretimin ilk yılları olan 6-8 yaş döneminin genel bilişsel özelliklerini okula başlamaları vurgusunu yaparak belirtir. Bu dönemde gerçekleşen okuma yazma eylemi hayatı anlamlandırma çabasını da harekete geçirir. Bir metni kendi kendine okuma bireyin kendi yeteneğini ortaya koyduğu ve onu mutlu eden bir etkinliktir. Okul öncesi döneme göre dikkat süresi uzayan birey düzeyine uygun bir öyküyü anlatabilir ve kısa öyküler yazmaya isteklidir (Sever, 2003, ss. 43, 44).

Sever daha sonra bu dönemde kurulan çocuk ve kitap ilişkisine dikkat çekmiştir. Bu ilişkinin sürekli olması için okul yıllarının önemine değinmiştir. Bir yetişkinin onlara kitap okumasını sevgiyle karşılayan çocukların asıl sevinci kendi kendilerine okumakla yaşadıklarını belirtir (Sever, 2003, s. 44).

Bilişsel becerilerini somut yaşantılar çerçevesinde geliştiren dönem çocuğu bir önceki dönemde sınırlılık olarak karşılaştığı pek çok yaşantıyı da aşacaktır. Artık çocukluğunun son yıllarını yaşayan bu dönemin bireyi, sonraki dönem olan ergenliğe de hazırlanır.

İşlem yapamama sınırlılığından kurtularak artık işlem yapabilen “somut işlemler dönemi” bireyi özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Üst düzey gruplama yapabilirler.

Daha önceki dönemde nesnelere bir tek özelliğine göre gruplayabilen birey artık birkaç özelliği dikkate alabilir. “Bu dönemde en üst düzey gruplama yapabilirler. Bir grup nesnenin bir başka grubun alt sınıfı olabileceğini anlarlar” (Senemoğlu, 20013, s. 51). Örneğin yiyecekleri sebzeler, meyveler, et ürünleri, süt ürünleri gibi ayırabilen çocuk aynı zamanda yeşil yapraklı sebzeler ya da turunçgiller gibi, alt grupları da belirleyebilir.

- Nesnelere belli özelliklerine göre sıralayabilirler. Örneğin uzunluk ya da ağırlık özelliğine göre nesnelere arasındaki ilişkileri görebilir ve sıralama yapabilirler.

- Benmerkezli düşünme yapısından uzaklaşmaya başlar. Okul hayatının beraberinde getirdiği sosyalleşme bu gelişimsel özelliği destekler.

“Somut işlemler dönemindeki çocuklar, ben merkezlilikten uzaklaşmışlardır. Olayları ve dünyayı, başkaları açısından da görebilirler. Ancak bu dönemde, düşünme süreçleri çocuk tarafından gözlenebilen gerçek olaylara yöneliktir. Çocuklar, somut olduğu sürece karmaşık problemleri çözebilirler. Soyut problemleri ise çözemezler. Soyut kavramları, çevresindekileri model alma yoluyla yerinde kullanmalarına rağmen, anlamlarını açıklayamazlar” (Senemoğlu, 20013, s. 52).

Yapılan araştırmalar daha önceki bilişsel gelişim döneminde yalnız oynamayı tercih eden çocukların bu dönemde birlikte oynamaya başladıklarını ve oyun kurduklarını göstermektedir (Özdoğan, 2004, ss. 118, 119). Okul dönemiyle toplumsallaşan bireyin sosyal içerikli oyunları bilişsel gelişimine de yansır. Çocuklar sosyal içerikli oyunlar oynarken sosyal ve bilişsel becerilerini geliştirir. Benmerkezli davranışlardan uzaklaşarak iç denetimini artırır, bilişsel gelişimle birlikte vicdan eğitimini destekler (Özdoğan, 2004, ss. 122, 123).

- Tersine dönebilirlik, korunum, odaklanma ile ilgili sınırlılıklar ortadan kalkar.

“ 7-12 yaş arasında yer alan ve ilköğretimin ilk beş yılına denk gelen bu dönemde, ben-merkezci konuşma ve düşünce önemli ölçüde azalır, çocuk bilişsel güçlüklerin üstesinden gelmeye başlar. Somut işlemler döneminde çocuğun işlemleri muhakeme edişi mantıklı bir hale gelir. İşlem öncesi dönemde çözülemeyen korunum problemleri, bu dönemde çözülür, çocuk işlemleri tersine çevirebilme kapasitesine erişir” (Erden, Akman, 2001, s. 67).

“**Odaklaşma**, somut işlemler döneminde kazanılan özelliklerden biridir” (Akyol, 2004, s. 59).

- Dönüşümsel düşünme yeteneğine sahiptirler. Geçmiş olayları zihinlerinde yeniden kurarak aktarabilir böylece de problem çözebilirler (Akyol, 2004, s. 59).

Sonuç olarak bir önceki dönemin sınırlılıklarından büyük oranda uzaklaşan birey, somut sınırlar içinde de olsa işlem yapabilir hale gelir. Okul dönemine denk

gelen bu dönemde zihinsel olarak hızlı bir gelişme söz konusudur. Daha sonra kişilik ve toplumsal gelişimde özellikle de “Başarıya Karşı Aşağılık Dönemi” çerçevesinde yer verilecek üzere bu akademik durum diğer gelişim alanlarını da yakından ilgilendirir.

2.3.6.4. Soyut İşlemler Dönemi (12 yaş ve Üzeri)

Yaklaşık 11-12 yaşlarında olan bir birey artık çocuk olarak anılmaz. Öte yandan ona bir yetişkin demek de doğru olmaz. Gelişim alanlarının hepsi açısından bu birey kendine özgü bir dönemdedir. Bu dönem, bir köprü dönemidir. Bireyin çevresindeki yetişkinler bu geçiş sürecinin farkında olarak bireyle iletişim kurmalıdırlar.

Selçuk, ilköğretim ve lise müfredatının edebiyatta sembolizm, cebir problemleri, elementlerin yapısı gibi pek çok soyut konuyu içerdiğini belirtmiştir. Bu nedenle de öğretmenlerin somut düşünceden soyut düşünceye geçilip geçilmediği konusunda duyarlı olmaları gerektiğini vurgulamıştır (2003, s. 96). Birey üst düzey düşünme biçimlerini edinememişse yukarıda sözü edilen konuları anlamakta da zorlanacaktır.

Düşünme biçiminde soyut eğilimli bir ivme gözlemlenen bu dönemde akıl yürütmeler mantıksal zemin içinde öne çıkar. Sever, bu dönem bireylerinin zaman dizinsel biçimde sıralama becerilerinin geliştiğini; akıl yürütmeyi, mantıksal kuralları ve soyut sorunları çözmeyi öğrendiklerini belirtir. Dikkat ve bellek gelişiminin de arttığını ifade eder (Sever, 2003, s. 46).

Piaget’ye göre bilişsel gelişimin son evresi olan bu dönemde birey daha kuvvetli bilişsel süreçlere girer (Akyol, 2004, s. 60). Daha önceki dönemlerde görülen *şimdi* ve *burada*’nın ötesinde olasılıklı olarak düşünmeye başlar. Olasılıklı düşünme soyut düşünmenin önemli bir yanıdır (Gallagher ve Mansfield, 1995; aktaran Akyol, 2004, s. 61).

“Ergenliğin başlamasıyla, vücutta değişimler meydana geldiği gibi, beyinde ve beynin fonksiyonlarında da birçok değişim gözlenmektedir (Senemoğlu, 2013, s. 53). Bedensel olarak da değişim gösteren dönem bireyi; kişilik, toplumsal ve duygusal gelişim gibi alanlarda da özel değişimler ve dönüşümler yaşar. *Gelişimin*

bir bütün olduğu ilkesinden hareketle söylenebilir ki bu dönemdeki gelişimsel değişimler birbirini oldukça etkileyecektir. Fiziksel açıdan gelişmeler bir yerde son bulurken diğer gelişim alanlarındaki gelişmeler ise yaşam boyu etkileşimli olarak devam edecektir.

Bilişsel gelişim açısından dönemin bireyi ele alındığında 12 yaş civarında başlayan bu dönemin kesin olarak her hangi bir yaş ile bitmeyeceği söylenebilir. Piaget'nin işlem kavramını artık en üst düzeyde ortaya koyabilen bu dönem bireyinin bilişsel özellikleri, zihinsel olarak gösterdiği işlemlerin niteliği bağlamında soyut işlemler dönemi adıyla ele alınır. Piaget pek çok bireyin yaşına rağmen soyut işlemler dönemine geçemediğini söylemiştir. Bu durum çevresel etkenlerden kaynaklanmaktadır (Senemoğlu, 2013, s. 53). Soyut düşünebilmek için yaşın ilerlemesi ve beynin gerekli olgunluğa erişmesi yeterli değildir. Aynı zamanda soyut düşünebilmeyi sağlayan yaşantılara ihtiyaç vardır.

Soyut işlemler dönemi bireyinin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Soyut düşünme başlar. Artık düşünme sistemi somut yaşantılarla sınırlı değildir. Somut olarak yaşantısında bulunmayan olaylar ve kavramlar üzerine de düşünebilir.
- Soyut kavramları anlamlandırarak kullanmaya başlarlar. Buna bağlı olarak değer yargıları gelişir.

“Çocuklar soyut kavramları anlayarak etkili bir şekilde kullanabilirler. Bu dönemde çocuklar, çeşitli ideal fikirleri, değerleri, inançları geliştirmeye başlarlar. Toplumun yapısıyla, felsefeyle, politikayla ilgilenir bir değerler sistemi örgütlemeye yönelirler” (Senemoğlu, 2013, s. 53).

- Üst düzey düşünerek analiz, sentez yapabilirler. Hipotezler kurabilirler. Tümevarım ve tümdengelim gibi düşünme biçimlerini kullanabilirler (Selçuk, 2003, s. 95).
- Sosyal ve sanatsal faaliyetlere yönelik bilgi edinmeye çalışırlar.

“Bu döneme ulaşan çocuklar düşünce ile oynayabilme becerisini kazanmışlardır. Tartışmalara katılmayı severler, mantık oyunları uğraşmaktan hoşlanırlar. Öte yandan resim, müzik, şiir, dans gibi duygu ve düşüncelerin

sembollerle aktarıldığı etkinliklere ilgi artarak sadece izleyici olmakla yetinilmez, uğraşı alanı olarak da seçilir” (Erden, Akman, 2001, s. 68).

Sonuç olarak bilişsel gelişimin son evresi olan bu dönem daha önceki dönemlerden çok daha karmaşık bir bilişsel süreçtir. Artık beynin olgunluğu en üst noktaya ulaştığından düşünceler sınırlarını zorlar. Bilişteki bu hareketlilik de olağan olarak özellikle ideallerin gelişmesi bağlamında diğer gelişim alanlarına yansiyacaktır. Artık bireyin ne duyguları ne de düşünceleri geçmişteki gibi sınırlarla çevrili değildir.

2.3.7. Dil Gelişimi

“Doğadaki canlı varlıkları diğer varlıklardan ayıran; insanı da bu canlı varlıklar içerisinde özel kılan en değerli özellik dildir” (Yıldız, 2010, s. 9).

Dünyadaki canlı varlıkların birbirleriyle iletişim kurduğu bilimsel bir gerçektir. Bu iletişim biçimi türler arasında farklılıklar gösterir. İnsanların iletişimi diğer canlılardan belirgin bir şekilde ayrılır. Çünkü insan sadece ses çıkarmaz; düşünür ve konuşur. Dil sosyal bir varlık olmanın bir gerekliliği hem de sonucudur (Keklik, 2008, s. 85). İnsanı sadece bir takım sesler çıkarmanın ötesine taşıyan zekâ *dili* üretmiştir. Öte yandan yine de insan biyolojik anlamda konuşan hayvan sınıfında incelenmekten kurtulamamıştır. İnsanlar gibi hayvanların da kendine özgü bir iletişim biçimleri vardır. İnsanların jest mimikleri, beden diline benzer hareketlerle anlaşılan hayvanlar olduğu gibi bir takım sesler çıkararak anlaşılan hayvanlar da vardır. İster dans eden arılar, ister çığılıklarla anlaşılan maymunlar isterse düşünerek konuşan insanlar olsun birlikte yaşam için vazgeçilmez bir unsur vardır o da dildir. Tabi ki insana özgü olan dil diğer türlerden oldukça farklıdır. İnsana özgü olan dil sadece sözle değil bedenle hatta sadece yüzle bile varlığını ortaya koyabilir. Öte yandan yapayalnız olunan en suskun anlarda bile dil, beyinde dolaşan düşüncelerle varlığını sürdürür. İçsel konuşmalar düşünceleri yönlendirir (Topbaş, 2015, s. 14). Dilin etki alanı yalnız düşüncelerle sınırlı da değildir. Oldukça geniş bir etki alanına sahip olan dil; bilişsel yapı, kültür ve eğitim ile etkileşim halindedir.

Modern görüşler dil gelişiminin anne karnında başladığını kabul etmektedirler. Bebek dünyaya geldiği andan itibaren ise dil hızla gelişimini sürdürür. Özellikle de anne ya da bakan kişi dil ediniminin başlangıç aşaması için önem taşır

(Topbaş, 2015, s. 65). Dil gelişimine yönelik yapılan araştırmalar farklı kuramları ortaya koymuştur. Bu kuramlar genellikle dil gelişiminin diğer gelişim alanlarındaki gibi aynı yaş döneminde benzer özellikler gösterdiği düşüncesini benimsemişlerdir. Özellikle de bilişsel yapıdaki ilerlemeler dil gelişimini doğrudan etkiler. Bu bağlamda birey, okul çağına geldiğinde temel dil becerilerini kazanmış olur. Temel beceriler okul öncesi dönemde kazanılmaya başlansa da dilin gelişimi okul hayatıyla bir ivme kazanır ve daha sonra da *süreklilik* ve *aşamalılık* ilkeleri doğrultusunda yaşam boyu devam eder. Çocuk, diğer gelişimleriyle birlikte dil gelişimini de sürdürür. *Bütünlük* ilkesi çerçevesinde de dil gelişimi diğer alanları; diğer alanlar dil gelişimini etkiler. Örneğin merak duygusunun çok yoğun olduğu işlem öncesi dönemde çocuk, durmadan sorular sorar. Yeni şeyler öğrenmek isteğiyle dolar taşar. Yani bilişsel gelişim dil gelişimini etkiler. Sorularına uygun yanıtlar bulabilen çocuğun girişimcilik duygusu gelişir böylece kişilik gelişimi desteklenir.

Dilin kazanılması sürecinde yaşanan sorunlar arasında bütünlüğün göz ardı edilmesi çocuk edebiyatı alanında çalışanların da vurguladığı bir durumdur. Ayrıca çocuğun dil edinimi sürecinde ait olduğu toplumun da rolü büyüktür (Sever, Kaya, Aslan, 2011, 27, 28).

Dili kullanma ve dilbilgisi gelişimi, anlam ve kavram gelişimi, sözcük (kelime dağarcığı) gelişimi; dil gelişimini tamamlayan öğelerdir. Anlama ve anlatma süreci temel dil becerileri olan “dinleme-okuma” ve “konuşma-yazma” ile gerçekleşir. İlk edinilen dinleme becerisi anne karnında başlar. Konuşma ise daha sonra kazanılan bir edimdir. Gerek dinleme gerekse konuşma doğal süreçle edinilir. Sistemli bir eğitim süreciyle ise amaçlı hale gelirler. Okuma ve yazma ise eğitim ile gerçekleşir (Baş, 2012, ss. 44, 45). “Dilbilgisi çalışmalarında temel anlayış, bilgiyi öğretmek, kuralı belirlemek ya da ezberletmek değil, gösterme ve uygulamalarla öğrencilere kuralı sezdirmek onların kurala ulaşmaları için uygun eğitim ortamını sağlamak olmalıdır” (Sever, Kaya, Aslan 2011, s. 26).

Dil gelişimiyle ilgili kuramlar; davranışçı kuramlar, dil gelişimini biyolojik temellere bağlayan kuramlar ve sosyal öğrenmelere bağlayan kuramlar olarak ayrılabilir (Selçuk, 2003, s. 103).

Davranışçı kuramlar dilin kazanılmasının *taklit* ve *pekiştirme* ile olanaklı olduğunu savunurlar. Atay, davranış bilimcilerin 1940'lı yıllara kadar verileri gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlarla yorumladıklarını belirtir (2005, s. 116). Bu nedenle de dilin yapısındaki içsel ve bilişsel süreçlerin göz ardı edildiğini belirtir. Bu araştırmalar dil gelişimini anlamak için dil ile ilgili ortaya konulan performansı dikkate almışlardır.

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere davranışçı kuramlar dil gelişimini açıklamaya yetmemiştir. Erden ve Akman bu yetersizliği şu saptamalarla aktarmışlardır: “Aynı evde yaşayan çocukların farklı zamanlarda konuşmaya başlaması, bunun yanında farklı kültürlerde yetişen çocukların söyledikleri ilk sözcüklerin benzer sesleri içermesi, hiç işitemeyen çocukların özel eğitimle konuşmayı öğrenebilmesi gibi nedenler, dil gelişimine yönelik farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır” (2001, s. 77).

Davranışçılara karşın dil gelişimini sosyal öğrenmelerle açıklamaya çalışan bilim insanlarına göre ise dil anne, baba ve diğer yetişkinlerden model alınarak gelişmektedir. Bu süreç *gözleyerek öğrenme* ile de açıklanabilir. Bu araştırmacılar davranışçı kuramdaki taklit, pekiştirme öğelerinin yanı sıra *dönüt* ve *düzeltelemeye yönelik geribildirim* süreçlerini de dikkate alırlar (Selçuk, 2003, s. 104).

Davranışçı ve sosyal öğrenme kuramlarının açıklayamadığı sorular nedeniyle yapılan araştırmalar dil gelişiminde çevresel faktörlerin yanı sıra biyolojik ve genetik faktörlerinde olduğunu ortaya koymuştur. Dilin doğuştan getirilen bir donanım üzerine çevresel faktörlerin eklenmesiyle geliştiğini savunan bu araştırmalar dil gelişiminin tıpkı bilişsel gelişimde olduğu gibi aynı yaş grubunda evrensellik gösterdiğini öne sürmüşlerdir. Psiko-linguistik kuram bir anlamda davranışçı ve sosyal kuramların bazı sayıltılarını kabul ederken bu kuramların yanıtlayamadığı soruları yanıtlamıştır. Bu kuramın öncüsü Chomsky'dir. Selçuk, Chomsky'den şu görüşleri aktarmıştır: “Bu kurama göre, davranışçı ve sosyal öğrenmedi yaklaşımlarda önemli olan *çevre*, çocuğun dili öğrenip öğrenemeyeceğini değil, hangi dili öğreneceğini belirler. Çünkü, çocuklar yaratılıştan dil öğrenme donanımıyla dünyaya gelmektedir. Normal olarak gelişen her çocuk, dil öğrenir. Her birey doğuştan bir “Dil Kazanma Mekanizması’na (Languaga Acquisition Device-

LAD) sahiptir. Bu mekanizma, beyinde fiziksel bir yapı olmayıp, dil öğrenmede gerekli olan nörolojik bir eğilimdir” (Chomsky 1975; aktaran Selçuk, 2003, s. 105).

Dilin kazanılmasıyla ilgili farklı görüşler ve araştırmalar var olsa da dilin bireyin diğer gelişim alanlarını doğrudan etkileyen -özellikle de bilişsel, toplumsal, kişilik gelişimi- bir unsur olduğu ortak bir görüştür. Aynı zamanda hemen tüm görüşler dil gelişiminde dönemler olduğu yönünde de hemfikirdir. Bu nedenle çalışmaya Dil Gelişim Dönemleri ile devam edilecektir.

2.3.7.1. Dil Gelişim Dönemleri

Dil gelişimi ana hatlarıyla iki dönemde incelenebilir. Bu dönemler *konuşma öncesi* ve *konuşma sonrası* olarak adlandırılabilir. Konuşma öncesi dönem yaklaşık olarak 0-10 ay arasındadır (Atay, 2005, s. 119). Bu dönem yeni doğan bebek ile başlar. Yeni doğan bebeğin ilk çıkardığı ses ağlamadır. Bu ses aynı zamanda bireyin ilk nefesinin sesidir. Alınan ilk nefes ile akciğerlere gelen oksijen akciğerleri yakar ve bebeğin ağlamasına sebep olur. Basit bir çığlık gibi düşünülen ağlama sesi bebeğin yaşam göstergesidir ve çıkarabildiği bu ses daha sonra da çokça işine yarayacaktır. İlk yaşam belirtisi olan ağlama davranışı zamanla bir iletişim aracı halini alır ve bilindiği üzere bebek fizyolojik ihtiyaçlarını ağlayarak belli eder. Böylece de hayata tutunur. Yeni doğan dönemini takiben *agulama* evresi gelir (Senemoğlu, 2013, s. 47). Bu dönem adını bebeğin çıkardığı seslerden almıştır. Bebek henüz anlamlı sesler çıkarma sürecine girmediği yaklaşık 10. aya kadar bu dönemlerde incelenir. Ancak bu sesler de tıpkı ağlama gibi bebeğin çevresiyle kurduğu iletişimin bir parçasıdır. 6. ile 10. aylar arasında ise bebek sık sık çıkardığı babıl, gıdıl gibi seslerle ilk konuşma denemelerini yapmaya başlar. Bu evre *babıldama tekrarları* dönemidir (Atay, 2005, s. 119).

9-12 ay aralığında artık birey konuşma dönemine girer (Atay, 2005, s. 119). 12 ay sonunda gözlenen *morgem* ve *telegrafik* konuşma evreleriyle hızla gelişen dil, çocuğun sosyalleşme sürecini de yakından etkilediği için çevresel koşullar son derece önem taşır. Morgem yani *tek sözcük evresi* dil gelişiminde *kritik dönemdir*. Çevresel uyaranlara en üst düzeyde duyarlı olduğu için bu gelişim alanında kritik dönem olarak ifade edilen bir yaş civarından sonra çocuk bulunduğu çevrenin konuştuğu dile göre dil edinimine anlamlı heceler ve sözcüklerle başlayacaktır.

Ancak çocuk bir sözcüğü ilk kez kullandığında bir açıdan bakmış olduğu için anlamını tam olarak bilmez (Clark, E. 1972; aktaran Alpöge, 1991, s. 66). Gelişim süreciyle birlikte sözcüklerin anlamlarını da edinir ve anlamına göre kullanmaya başlar.

Birey, okul öncesi dönemle birlikte hızlı bir dil gelişim sürecine girer. Bireyin karşısına sürekli soru soran ve durmadan konuşabilen bir çocuk çıkar. Artık tek sözcük evresindeki genellemeler iyice azalmış, yeni sözcük sayısı artmıştır.

Erden ve Akman (2001, s. 78) okul öncesi döneme kadarki dil gelişimini şöyle ifade etmişlerdir:

“36. aya kadar olan konuşmanın bir başka özelliği de tek sözcük ile aşırı genellemenin yapılmasıdır. Bu duruma, çocukların henüz değişik kavramları anlayıp kullanabilecek olgunluğa erişmemiş olmaları neden olur. Örneğin 2 yaşındaki bir çocuk, bütün yuvarlak nesnelere için “top”, tüm dört ayaklı hayvanlar için de ‘köpek’ sözcüklerini kullanabilir.”

3-6 yaş dönemiyle birlikte dil gelişiminin hızı göze çarpar. Bu dönemde aşırı genellemelerin azalması ve sözcük dağarcığındaki artış iki önemli gelişmeden biridir (Erden ve Akman 2001, s.78). Örneğin 3 yaşındaki çocuk bütün deniz canlılarına balık derken 5 yaşıyla birlikte balık, balina, yunus gibi adlandırmalar yapabilir hale gelir. İkinci temel değişiklik ise çocuğun kendi fiziksel dünyasında olmayan varlıklarla ilgili de kavramlar kullanmaya başlamasıdır. Ancak bu durum aşamalı olarak gerçekleşir. Çocuk önce somut olarak görebildiği varlıklara yönelik kavramları edinir. Daha sonra ise hayatında somut olarak bulunmayan varlıklara yönelik de kavram geliştirir (Erden ve Akman 2001, s. 78). Çocuğun başlangıçta gözlemleyebildiği bulut, Ay, Güneş ile ilgili kavram edinmesi sonrasında ise gezegen, galaksi gibi kavramlardan da söz edebilmesi bu durumu örnekleyebilir.

Okul öncesi dönemde dil gelişiminde önemli değişimler yaşayan birey okul öncesi dönemin sonuna geldiğinde ise artık akıcı olarak konuşmaya başlar. Bu döneme kadar dilin genel hatlarıyla kazanıldığını söylemek olanaklıysa da dil gelişmeye devam edecektir. Örneğin sıfat kullanımı okul öncesi dönemle birlikte artış gösterir. Alpöge 4-8 yaş aralığında yaptığı araştırmanın sonucunda yaş büyüdükçe iki sıfatlı tamlamaların arttığını saptamıştır (1991, s. 92). Diğer dil

bileşenleri için de durum benzerdir. Özellikle de okul öğrenmelerinin etkisiyle ad, sıfat ve fiil kullanımı dilbilgisi kurallarına uyumlu hale gelir.

Her birey dil donanımı sınırları içinde düşünebilir ve ancak düşünerek gelişebilir. Bu nedenle dil gelişimi duygu ve düşünce gelişiminin de ön koşuludur. Ancak tüm gelişim alanlarında olduğu gibi dil gelişiminde de *bireysel farklılıklar* olduğu unutulmamalıdır ve her bireyin kendi gelişiminin gidişatını kendisinin belirleyeceği gözden kaçırılmamalıdır.

Senemoğlu (2013, s. 47) 0-5 yaş çocuğunun gelişimini bir tablo ile göstermiştir.

Yıllar	Tanımlama	Ornekler
<p>Birinci Yıl</p> <p>Kategorik algılama</p> <p>Agulama</p>	<p>Bebek birinci ayda konuşma sesini yetişkinlerin yaptığı gibi kategoriler.</p> <p>3 – 4 aylarda agulamaya başlar. Agulamada belli seslerin çıkış sırası, pekiştirme ve ana babanın konuşmasında kullandığı seslerden bağımsız olarak tüm çocuklarda aynıdır.</p> <p>Birinci yılın sonunda bebek kendi dilinin seslerini tam olarak öğrenir ve ilk sözcüğünü üretir.</p>	<p>Ba ba Didi geh – geh ma ma</p>
<p>İkinci Yıl</p> <p>Tek sözcük</p> <p>İki sözcük</p>	<p>On sekizinci ayın sonuna kadar bebek muhtemelen bir düzine (12 sözcük) sözcüğü tek tek söyleyebilir.</p> <p>Duygusal-motor düzeyde kazandığı bilgiyi, yansıtan iki sözcükle konuşmaya başlar.</p>	<p>Aç Yap O top</p> <p>Mama iç Kapı aç Çok top Top vur</p>
<p>Üçüncü Yıl</p> <p>Anamlı konuşma</p>	<p>Cümlelerine dilbilgisi kurallarını ekler. Ancak “büyüme hataları” adı verilen, kuralların yanlış genellemelerini yapabilir.</p> <p>İki buçuk yaşında, ortalama sözcük dağarcığı 400 civarındadır. Sözcükleri bir ya da iki duymada öğrenir. Sözcük dağarcığı hızlı bir artış içindedir.</p>	<p>Yemek yıyorum Annem geldi Manavcı amca</p>
<p>Dördüncü Yıl</p> <p>Doğru fakat karmaşık olmayan bir dil</p>	<p>Dilbilgisi kuralları bilinmekle birlikte, birçoğu kullanılmaktadır. Edilgen cümleler koşullu cümleler vb. kullanılmaz. Gelecek zaman kullanılmaya başlar.</p> <p>Üç yaşına gelinceye kadar çocuk cümleyi olumsuz hale getiren ekleri kullanabilir. Dört yaşına geldiğinde soru cümlesini yetişkin gibi kurabilir.</p>	<p>Babam gidecek mi? Ayşe niçin ağlıyor?</p>
<p>Beşinci Yıl</p> <p>Hızlı bir şekilde yetişkin modellere benzeyen bir dil</p>	<p>İki ya da daha fazla fikri, düzgün olarak bir birleşik cümlede ifade edebilir.</p>	<p>Ne yaptığını gördüm. Sen onu benim yaptığımı sanıyorsun, fakat yapmadım.</p>

Tablo 2.2: 0-5 Yaş Çocuğunun Dil Gelişimi

Sever, okul öncesi döneme denk gelen 4-5 yaş döneminin genel dil özelliklerini şöyle ifade etmiştir: “Çocuklar dilbilgisi açısından doğru cümleler kurar. Sözcük dağarcıklarında hızlı bir artış olur” (Sever, 2003, s. 32).

Okul öncesi dönemin son yılları olan 5-6 yaş içinse Sever, çocuğun dilin anlam özelliklerini yansıttığını ifade eder. Çocuğun konuşması bir yetişkini andırır. Karışık tümceler kurmayı yeğleyen çocuk konuşmasında; adillar, eylemler, geçmiş ve geniş zamanı doğru kullanır (Sever, 2003, s. 34).

Okul öncesi dönemden sonra gelen okul dönemiyle birlikte, okuma yazma edinimini kazanan birey için dil gelişimi bağlamında yepyeni pencereler açılacaktır. Artık yakın çevreye sosyal bir çevre olan okul da eklenir. Bu sosyal çevre getirdiği toplumsal ilişkilerle dil gelişimini de yakından etkiler. Örneğin bireyin kitaplar aracılığıyla yakın çevresinde olmasa da bazı yer, nesne vb. isimleri öğrenmesi olanaklı olacaktır. En önemlisi de okul ile birlikte dil sistemli bir biçimde gelişimini sürdürür.

Sever, ilköğretimin ilk yıllarının (6-8 yaş) genel dil özelliklerine şöyle yer vermiştir: “Bu dönemde, çocukların dağarcıklarına birçok yeni sözcük eklenir. Zengin bir etkileşime olanak sağlayan bol uyaranlı ortamlardaki çocuklarda, sözcük kazanımında belirgin bir artış olur” (Sever, 2003, s. 35). Sever’in ifadeleri okul ortamı başta olmak üzere çocuğun sosyal ortamının çocuğu destekleyecek biçimde düzenlenmesi gerektiğini işaret ediyor.

Okul dönemi olan 6- 10 yaş döneminin genel dil gelişim özelliklerini şöyle sıralanabilir:

- Gramer kurallarına uygun konuşma (Atay, 2005, s. 121).
- Akıcı ve anlaşılır konuşma. (Erden ve Akman, 2001, s. 79).
- Zaman ifadelerini yerinde kullanma (Senemoğlu, 2013, s. 50).
- Soru cümlelerini yetişkin gibi kullanma (Yıldırım, 2015, s. 88).
- Okuma yeteneğinin artışıyla birlikte okumayı yeni yaşantılar için bir araç olarak kullanma (Yıldız, 2010, s. 30).

- Bellek gelişimiyle birlikte gördüklerini, yaşadıklarını aktarma. Olayları oluş sırasıyla anlatma (Senemoğlu, 2013, s. 60).
- Benlik algısının gelişmeye başlamasıyla kendi konuşma biçimini oluşturmaya başlama (Erden ve Akman, 2001, s. 79).
- Aile taklidinin yanı sıra sosyal ortamdaki farklı konuşma biçimlerini taklit etme. (Argo gibi.) (Erden ve Akman, 2001, s. 79).
- Tartışmalarda kendini ifade etme (Ömeroğlu, 2007, s. 56).
- Yeni sözcükler öğrenme ve bunları konuşmalarında kullanma. (Sözcük dağarcığı yaklaşık olarak 2000 ' in üzerindedir.) (Erden ve Akman, 2001, s. 121).

İlkokul yıllarının sonuna geldiklerinde ise çocuklar, artık 5-10 sözcüklü tümceler ile duygu ve düşüncelerini ifade eder hale gelirler. Anlatımlarında benzetmelerden yararlanabilen çocuklar; deyimleri de kullanmaya başlarlar. Bu dönemde çocuğun kendini doğru ifade edebilmesi için yetişkin tarafından desteklenmesi ve kabul görmesi önemlidir (Sever, 2003, s. 36). İlkokulun son yıllarında mecaz ve soyut kullanımlar artış gösterir.

“İkna edici ve dili doğru kullanarak konuşmalarına yardım etmek çok önemlidir, çünkü bu, yaşamda karşılığı en yüksek olan beceridir” (Glasser, 2000, s. 54).

Temel dil becerilerini okul öncesi dönemde kazanan çocuk, okul hayatıyla birlikte dilini zenginleştirir. Yaşam boyu devam eden bu gelişim sürecinin çalışmayı ilgilendiren 10-12 yaş evresinde çocukların olumlu ve olumsuz ifadeleri de kullandıkları daha girişik yargılar oluşturdukları söylenebilir (Sever, 2003, s. 37).

Sonuç olarak bebeklikten başlayarak dil hayat boyu gelişir. Bu gelişim de diğer gelişim alanları gibi evrelerden geçer. Her evre diğerine girişiktir. Dolayısıyla evrelerin sağlıklı atlatılması için çevre şartları önem taşır.

2.3.8. Kişilik Gelişimi ve Toplumsal Gelişim

Dünya üzerinde yaşayan milyarlarca insan birbirinden farklıdır. Her bir insan biriciktir. Elbette ki bu farklılıklar yalnızca fiziksel farklılıklarla sınırlı değildir. Birbirine fiziksel olarak çok benzeyen hatta bazen ayırmakta güçlük çekilen tek yumurta ikizler bile birbirlerinden farklıdır. İşte bu farklılıklar bizi biz yapan

benlik ögeleridir. Bu ögeler benlik kavramı ile iç içe geçmiştir. Birey, gelişim süreci içinde benlik ögelerini oluşturur. Bu benlik ögelerinin toplamı da kişiliği oluşturur. Tıpkı parmak izleri gibi kişilik de bireye özgüdür. Ancak bütün bilimsel araştırmalara rağmen kişiliğin genel geçer bir tanımını yapmak oldukça zordur (Ulutaş, 2007, s. 65). “Kişiliğimiz, yaşamımız boyunca ayırt etmesi zor ya da imkânsız olan tohumlardan gelişir” (Jung, 2016, s. 198). Kişilik dediğimiz şey hakkında söylenebileceklerin yeterli olmadığı gizil yanları olan bir kavramdır (Jung, 2016, s. 209).

Senemoğlu kişilik kavramını şöyle açıklamıştır: “*Kişilik, bireyi başkalarından ayıran bireyin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özelliklerin bir bütünüdür. Duygularımız, yeteneklerimiz, güdülerimiz, mizacımız (huyumuz), sosyal, fiziksel-psikomotor ve bilişsel özelliklerimiz, karakter ve değerlerimiz, inançlarımız, tutumlarımız, görüşlerimiz, vb. tüm özelliklerimiz kişiliğimizi oluşturur. Kişilik, insan davranışlarının tüm yönlerini kapsayan bir kavramdır*” (2013, s. 78).

Freud ve Piaget’ye göre bir bebek yeni dünyaya geldiği andan itibaren kendini dış dünyadan ayrı bir birey olarak algılamaya başlar. Okul öncesi dönemde birey benliğini daha farkında olarak geliştirir. Kendi özelliklerini tanımlamaya başlar. 5-7 yaş ile birlikte birey, kendini tanıtılabilir hale gelir. Benlik, kişinin her yanıyla kendisi ve ruhsal enerjisinin kaynağıdır.

Goethe’nin bir şiirindeki son iki dize kişilik edinmenin önemini en iyi şekilde vurgular:

İnsanoğlu için en büyük mutluluk

Sadece insanın kendi kişiliğidir (alıntılayan, Jung, 2016, s. 193).

Nasıl ki bilişsel, fiziksel ve diğer açılardan sürekli bir gelişim söz konusuysa kişilik de gelişen, devingen bir olgudur. Her ne kadar doğuştan getirilen ve mizaç adı verilen kişilik özellikleri olsa da sadece bu özellikler benliği oluşturmaya yetmez. Bireyin doğuştan getirdiği bir potansiyeli olmasına rağmen çevresel etmenlerle zekâ ve yeteneğinin geliştirilebilmesi gibi kişiliği de geliştirilebilir. Hatta birey, mizacında yer alan zayıf yanlarını bu gelişim süreciyle güçlendirip kontrol altına alabilir.

Birey en yakın çevresinde önemseydiği kişilere öykünerek kişiliğini oluşturmaya başlar. Öykünme sonucu sergilediği davranışlarını doğuştan getirdiği özellikler etkiler. Bu özellikler ortamı bulunca su yüzüne çıkar (Ercan, 2004; aktaran Ulutaş, 2007, s.65). Doğuştan getirilen özellikler mizacı, sonradan geliştirilen özellikler ise karakteri oluşturur. *Mizaç ve karakter* kişiliğin iki temel boyutudur (Yıldırım, 2015, s. 91).

Diğer gelişim alanlarında vurguladığı gibi kişilik gelişiminin de bireysel bir hızı vardır. Her birey kendi kişiliğini kendi hızıyla geliştirir. Kişilik gelişimi de diğer alanlarla etkileşim halindedir. Diğer gelişim alanlarında yaşanan olumlu ya da olumsuz bir durum kişilik alanıyla da hissedilir. Aynı şekilde kişilik alanında yaşananlar diğer gelişim alanlarına da yansır. Kişilik gelişiminin özellikle etkileşim halinde bulunduğu alan ise toplumsal gelişimdir.

“Sosyal gelişim, bireyin içinde yaşadığı toplumsal uyaranlarına, grup yaşamının kural ve zorluklarına karşı duyarlılık geliştirmesi; bunun sonucunda da yaşadığı kültürde bulunan diğer kişilerle uyum içinde olma sürecidir. Bu süreç içinde bireyler, yaşamları boyunca bir grubun işlevsel üyeleri olmalarını sağlayan değerleri, davranışları ve inançları öğrenirler” (Gander and Gardiner, 2004; aktaran Atay, 2005, s. 127).

Bireyin toplumsal gelişimi toplum içinde var olması ve kendini bulunduğu toplumsal ortama ait duyumsaması açısından son derece önemlidir. “Toplumsallaşma, toplumun genel geçer değerlerinin kişiler tarafından kazanılması sürecidir. Kişilik gelişimi toplumsal bir çevrede olur” (Sever, 2003, s. 54). Birey önce ailesi, sonra yakın çevresi daha sonra da diğer sosyal ortamlarda varlığını sürdürür. Yer aldığı her toplumsal grup için farklı rolleri vardır. Daha önce *gelişim görevleri* olarak açıklanan görevler bireyin rollerini ortaya koymaktadır. Birey, bu rolleri yerine getirirken bulunduğu ortama uyumlu olması da gerekir. Çünkü toplum her bireyden bazı davranışlar bekler. İşte bu davranışlar bireyin toplumsal davranışlarıdır. Bu davranışları topluma uyumlu olarak gösteremeyen birey ait olma duygusunu yeterli hissetmez. Toplum da onu tam olarak benimseyemez. Bu durum ise çeşitli sorunlara neden olur. Elbette ki topluma uyumlu olmak herkesin aynı olması anlamına gelmez. Her birey aynı zamanda farklılıklarıyla bulunduğu toplumun bir parçasıdır ve o toplumu çeşitlendirir. Önemli olan bireylerin farklı

olana saygı duyabilmesi ve farklı olanla da uyum içinde olabilmesidir. Farklı bireyleriyle uyum içinde yaşayan bir toplum aşure gibidir. Acı, tatlı, tuzlu tatlar bir kazanda kaynarlar ve ortak bir tat oluştururlar.

Bireyin toplumsal gelişimini olumlu olarak sürdürebilmesi kişilik gelişimini de olumlu olarak sürdürmesini gerektirir. Bu önermenin tersi de doğrudur. Yani kişilik gelişimini olumlu olarak sürdürebilmesi toplumsal gelişimini de olumlu olarak sürdürmesini gerektirir. İşte bu etkileşim iki alanın iç içe girmesinin nedenidir.

Araştırmacılar ve bilim insanları görüşlerini ortaya koyarken bu iki gelişim alanının etkileşimini dikkate almışlardır.

Daha önce de belirtildiği gibi bireyin gelişim süreciyle yalnızca Gelişim Psikolojisi alanında çalışanlar değil; Çocuk edebiyatı alanında çalışanlar da ilgilendirler. Daha önceki gelişim alanlarında Sever'in, gelişimsel özelliklerle ilgili açıklamalarına yer verilmişti (2003, ss. 27-38). Şimdi de çalışmanın kapsamı içinde Sever'in ortaya koyduğu Kişilik ve Toplumsal Gelişim alanlarındaki genel gelişim özelliklerine yer verilecektir (Sever, 2003, ss. 46-54).

5-6 yaş:

- Arkadaşlık ilişkileri yoğundur.
- Duygusal yaşamlarında düzen ve denge dikkat çeker.
- Aynı yaş ve cinsiyettekiler, birbirlerinin davranışlarını benimseyebilirler.
- Özgüvenlerinin gelişmesine karşın yetişkinlerle olan ilişkilerinde sevecenlik ve güvene gereksinim duyarlar.

6-8 yaş:

- Daha bağımsız davranma eğilimi gösterirler.
- Çevresindeki yetişkinlerden hem bağımsızlık isterler hem de sıcak ilgi beklerler.
- Zaman zaman tepkisel davranışlar gösterebilirler.

8-10 yaş

- Bir gruba uyum sağlamak, ait olmak isterler.
- Kendi yeteneklerine önem verilmesini beklerler.
- Arkadaşlarının kendileriyle ilgili beğenileri önem kazanır.
- Olası tehlikelerden daha az korkarken, uzak ya da var olmayan tehlikelerden (cin, hayalet, cadı gibi...) daha çok korkmaya başlarlar.

10-12 yaş

- Bireysel beceri ve yeteneklerini yaşlılarınkıyla gerçekçi bir biçimde karşılaştırabilirler.
- İç denetimlerini sağlayabilirler.
- Hata veya başarılarından kendilerinin sorumlu olduğunu düşünürler.

Sever'in kişilik gelişimi özelliklerini belirlerken Erikson'un kuramında da vurguladığı gibi aileden başlayıp okulla birlikte genişleyen bir toplumsal çevreden söz ettiği söylenebilir. Ayrıca birey, yine Erikson'un kuramındaki gibi bağımsızlığını kazandığı 5-6 yaştan 12 yaşına kadarki gelişim sürecinde kendi hayatını kontrol etme ve bir gruba ait olma yolunda ilerler, yeteneklerini keşfeder.

Şimdi de Sever'in aynı yaş dönemi için yer verdiği toplumsal gelişim özellikleri listelenecektir (Sever, 2003, ss. 54-63).

3-6 yaş

- Ait olma duyguları yoğunlaşır.
- Ev işlerine yardımcı olmaktan hoşlanırlar.
- Başarılarının beğenilmesinden gurur duyarlar.
- Onaylanmayı severler.
- Gezi yapmak ve yeni şeyler görmekten mutlu olurlar.
- Korkuları yine devam edebilir.

6-8 yaş

- Yetişkinlerin kendileri hakkındaki değerlendirmeleri ilgiyle izler, duydukları övgü dolu sözlere davranışlarıyla yanıt oluştururlar.
- Dünyayı doğrudan ve somut olarak algırlar; onlar için yalnızca doğrular ve yanlışlar vardır.

- Aileden edindikleri kesin ve değişmeyen yargılara sahiptirler.
- Oyun toplumsallaşma için büyük önem taşır.
- Kız ve erkek arasındaki farklara ilgi duymaya başlarlar.

8-10 yaş

- Yeni arkadaşlıklar kurmak, arkadaşları tarafından kabullenilmek ve değer verilmek isterler.
- Kurduğu arkadaşlıklarla, yaşama ilişkin yeni deneyimler kazanırlar.
- Kendi duygu ve düşüncelerinin daha çok farkına varmaya çevresindekilerin de düşüncelerini anlamaya başlarlar.
- Eşitlik duygusu gelişir.
- Esneklik duygusu artar.

10-12 yaş

- Aileye eskisi kadar bağımlı olmazlar.
- Daha çok arkadaşlarıyla birlikte zaman geçirmek isterler.
- Çevresindeki adaletsizliklere tepki göstermeye başlarlar.
- Cinsiyetle ilgili roller belirginleşir.
- Karşı cinsin rollerini benimsemekten kaçınırlar.
- Karşı cinsle ilişki kurma eğilimi gösterirler.

Kişilik gelişiminde olduğu gibi toplumsal gelişimin temellerinin de ailede atıldığı görülmektedir. Toplumsallaşma sürecine ailede başlayan birey, giderek bu çemberi genişleterek topluma uyumlu bir birey haline gelir. Sever'in ifade ettiği gelişimsel özelliklerle bir kez daha gerek kişilik gerekse toplumsal gelişimin aşamalı ilerlediği ortaya konmuş oluyor.

Çalışma kapsamında Freud'un "Psikoseksüel Gelişim" kuramı ve Erikson'un "Psiko Sosyal Gelişim" kuramı üzerinde durulacaktır.

2.3.9. Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Freud, psikolojiye farklı bir bakış açısı getirerek adeta ezber bozmuştur. "Sigmund Freud, bu yüzyılın başında, zamanına göre devrimsel nitelik taşıyan kişilik gelişimi kuramını sunmuştur" (Senemoğlu, 2013, s.78). Freud'un yarattığı sarsıntının

temel nedeni insanı ele alma biçimidir. Freud'un insanı ele alışı insanı yüceltmenin aksi yönündedir. Freud'un kuramı insanın en ilkel davranışları üzerine gider. Pek çok çevreden eleştiri olsa da halâ üzerinde oldukça tartışılan bu kuram Freud'u alanında en çok tanınanlardan birisi haline getirmiştir. Freud, Erikson gibi kişilik alanında çalışan pek çok kişiye de esin kaynağı olmuştur (Erden ve Akman, 2001, s. 86). Freud'un yöntemleri *bilinçaltına inmek*, *çocukluğa inmek* gibi tabirlerle gündelik hayata kadar girmiştir.

“Yüzyılların akış süreci içinde, insanın naiv kendine hayranlığı, bilimin estirdiği iki önemli fırtınaya boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bunların ilki, dünyamızın evrenin merkezi olmayıp hayallere sığdırılması zor genişlikteki bir kozmik sistemin küçük parçacığı olduğunu öğrenmesidir. (...) İkinci fırtına da; biyoloji araştırmalarının, insanın tüm yaratıklar arasında ayrıcalıklı olduğu farz edilen yerini yıkıp geçmesi ve insanın hayvanlar aleminden geldiğini ve hayvansal doğasının yok edilemeyeceğini kanıtlamasıyla patlak verdi. Ama insanın megalomisine üçüncü ve en yaralayıcı darbeyi; egoya kendi mülkünün bile efendisi olmadığını ve zihninde bilinçdışı olup bitenler hakkındaki kıt bilgiyle yetinmesi gerektiğini kanıtlamaya çalışan günümüzün psikoloji araştırmaları indirmiştir” (Freud, 1933; aktaran Mückenhoupt, 2004, s. 1).

Freud'un kendi sözlerinde de vurgulandığı üzere insan davranışlarını oldukça etkileyen ancak insanın kontrol edemediği bir yer vardır. O yer bilinçdışıdır. Freud bilinç dışında kalan bu alanın özellikle yaşamın ilk altı yılında oluştuğunu savunur. Bu nedenle de yaşamın ilk altı yılının üzerinde durur. Ona göre bu yıllarda kontrol dışında biriken tüm yaşantılar kişiliği temellendirir. Bu nedenle Freud hipnoz gibi yöntemlerle bilinçdışına inmeye çalışmıştır.

Freud'a göre bir bireyin normal bir gelişim süreci geçirebilmesi için her döneminde fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve doyurulması gerekir. Bu ihtiyaçlar temel ihtiyaçlardır ve eğer karşılanmazsa kişilik gelişimini engelleyecektir. Freud özellikle de erken çocukluk yıllarındaki yaşantıları öne çıkaran bir yaklaşım sergilemiştir (Ulutaş, 2007, s. 66). Ona göre bu yıllar gelecekteki yetişkin kişiliğinin genel anlamda oluştuğu yıllardır. Bu açıdan kuramın *genetik yaklaşıma* dayandığı söylenebilir (İnanç ve Yerlikaya, 2016, s. 29). Freud, insan davranışlarının altında yatan sebepleri irdelediği öznel bir bakış açısına sahiptir (Yıldırım, 2015, s. 91). Jung

da bu görüşü doğrulayan açıklamalarda bulunmuştur. Davranışların bilinç dışından bilince doğru seyrettiğini belirten Jung, yaşamın ilk izlenimlerinin en derin ve güçlü olanlar olduğu üzerinde durur. Bilinç dışı etkenlerin değişime dirençli olduğunu vurgular.

Bilinçdışı etkenlerin ancak bilince taşınarak değiştirilebileceğini belirtir (Jung, 2016, s. 177). Her ne kadar yetişkinler bazen çocukluk hallerinin dışında kişilikler geliştirmiş gibi görünse de bu kuram temelin yine de çocuklukta atıldığını vurgular (Burger, 2016, s. 85).

Freud kişilik gelişimdeki ihtiyaçlardan yola çıkarak psikoseksüel gelişim dönemlerini ortaya koymuştur. Bu kurama göre her dönemin doyurulması gereken bir haz bölgesi vardır (Selçuk, 2003, s. 49). Bu haz bölgesinin zamanında doyurulması konusunda bir anlamda kritik dönem vurgusu yapar. Freud, bu ihtiyaçların kritik dönemde karşılanmaması durumunda o döneme bir saplanmanın ya da başka bir ifadeyle bir bağlanmanın oluşacağını savunur. Ona göre, bu durum ileriki yaşlarda normal karşılanmayacak davranışlara sebep olabilir yani kişilik defoları ortaya çıkarır (Senemoğlu, 2013, s. 78).

Özetle denebilir ki bir yetişkinin gösterdiği olumsuz kişilik özellikleri Freud'a göre çocukluk çağlarında karşılanamamış ihtiyaçlarının bilinçaltından yansımalarıdır. Bu açıdan bakıldığında bir çocuğun çevresindeki yetişkinlerle özellikle de anne, baba ve öğretmenleriyle kuracağı ilişki son derece önemlidir. Yetişkinler sözü edilen ihtiyaçları giderme konusunda etkin rol üstlenmelidirler.

Freud'un psikoseksüel gelişim dönemleri beş grupta incelenir. Freud 0-6 yaş vurgusu dolayısıyla kişilik gelişiminin özellikle ilk üç dönemle ilgili olduğunu savunur.

2.3.9.1. Oral Dönem

Bu dönem 0-1 yaş arası bebeklik dönemidir. Bir bebek gözlemlendiğinde ağız bölgesinin son derece önemli olduğu açıkça görülür. Özellikle temel ihtiyaçlardan birisi olan beslenme ihtiyacı düşünüldüğünde ağız bölgesinin önemi de anlaşılabilir olur. Bebek emerek yaşar. Bu emme refleksi boyutunda edilgin bir davranıştır. Aynı zamanda da anneye bağımlı olan bir edimdir. Bir bebek sadece

beslenmek için değil çevresini algılamak için de ağızını kullanır. İşte bu nedenledir ki bebek herhangi bir nesne ile tanışmasını da ağızıyla yapar. Nesnelere emer, ısırır. Oral bölge bir anlamda gerginliği yok eden rahatlatıcı bölgedir. Yani bu dönemin haz kaynağı ağızdır. Dönem bu nedenle Latince kökenli ağız anlamına gelen *oral* sözcüğüyle adlandırılmıştır (Selçuk, 2003, s. 49). Freud'a göre bu dönemde bebeğin anne ya da onun yerine konan kişiyle ilişkisi önem taşır. Bebeğin emme başta olmak üzere temel ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli düzeyde -az ya da çok değil- karşılanması gerekir. Aksi halde bu döneme bağlanma olur. Bu durum ileriki yıllarda bazı olumsuzluklara yol açar. Bu bağlamda içki, sigara, tırnak yeme, uyuşturucu bağımlılığı, küfür etme gibi oral bölgeye bağlı olumsuzluklar bu döneme saplanma sonucu ortaya çıkmış olarak kabul edilir (Selçuk, 2003, s. 52).

2.3.9.2. Anal Dönem

Freud'un ikinci psikoseksüel dönemi olan bu dönem 1-3 yaşlarını kapsar. Dönemin haz bölgesi ya da başka bir ifadeyle libidonun yoğunlaştığı bölge anal bölgedir. Bu dönemde çocuğun idrar ve dışkılama eylemi öne çıkan davranıştır. Bu davranış tutma-bırakma kontrolü üzerine kazanılır. Bu davranış bağlamında ebeveynin vereceği tuvalet eğitimi önemlidir. Baskıcı, cezalandırıcı, hoşgörüsüz bir tuvalet eğitimi ileriki yıllara aşırı dağınıklık, savurganlık; aşırı tutumluluk ya da cimrilik gibi tutma-bırakma kontrollü olumsuzluklar olarak yansıtacaktır. Çocuk bu dönemde kendini ve çevresini kontrol etmeyi öğrenir (Senemoğlu, 2013, s. 79).

Çocuğun tuvaletini tutabilmesi çevresindeki yetişkinler tarafından takdir edilir hatta bazen de ödüllendirilir. Çocuk bu sürece bağlı olarak toplumdaki doğru, yanlış, ayıp gibi değerlendirmelerle karşılaşır (Özer, 2008, s. 153).

2.3.9.3. Fallik Dönem

Bu dönem yaklaşık olarak, daha önce ilk çocukluk olarak adlandırdığımız, 3-6 yaş aralıklarını kapsar. Bu dönemdeki haz bölgesi genital organdır. Çocuk cinsiyetini keşfetmeye başlar (Özer, 2008, 154). Yetişkinleri model alarak cinsiyet rollerini kazanmaya başlarlar (Senemoğlu, 2013, s. 79). Bu dönem çocuğunun cinsellikle ilgili soruları artış gösterir. Örneğin nasıl doğduğunu sorar (Bak, 2011, s. 46).

Bu dönemde özellikle karşı cins ebeveyne duyulan hayranlık göze çarpar. Bu hayranlık beraberinde hemcins ebeveyni taklit etmeyi diğer bir ifadeyle özdeşim kurmayı getirir (Özer, 2008, s. 154). Topuklu ayakkabı giyen minik kızlar, tıraş olmaya çalışan minik erkekler bu dönemin sembolleri gibidir. İşte bu *özdeşim kurma* eğilimi kişilik gelişiminin ve cinsiyet rollerinin belirlenmesinin temelini oluşturur. Bu bağlamda ebeveynin rol model olması önem taşır. “Yetişkinlerden ne görürse onu belleğine kazır. Bir fotoğraf makinesi gibi ne görürse onun resmini çeker alır, aynısını yapar (Uçan, 2005, s. 18) .

‘Büyüyünce babamla evlenmek istiyorum.’ diyen kız çocuklarına rastlamak olanaklıdır ya da annesini babasından kıskanan erkek çocuklara rastlayabiliriz. Freud bu dönemde yaşanan iki karmaşaya dikkat çekmiştir. Bunlardan birisi kız çocuklarının babaya duyduğu aşırı hayranlık sonucu yaşanan “Elektra Kompleksi”; diğeri ise erkek çocukların anneye duyduğu hayranlık sonucu yaşadığı “Oedipus Kompleksi” dir (Özer, 2008, s. 154).

Freud’un Fallik Dönem adını verdiği bu dönem aynı zamanda oyun *dönemidir*. Çocukların oyunlarında kendi duygularını yaşadığına ilk kez Freud (1920) dile getirmiştir. Freud çocukların davranışlarıyla oyunları arasındaki bağı kurmuş ve bu davranışların da bilinç dışı süreçlerden kaynaklandığı üzerine çalışmıştır (Özdoğan, 2004, s. 114). Daha önce gelişim görevlerinde bahsedildiği gibi ilk vicdan gelişimi bu dönemde başlar. Vicdan gelişimi yaşanan çatışmaların çözümlenmesi ve özdeşim kurma ile desteklenir (Özer, 2008, s. 154).

Bu dönemi olumlu koşullar altında atlatamayan bireyde karşı cins ve kendi cinsiyetiyle ilgili sorunlar yaşanabilir. Ayrıca anne babaya aşırı düşkünlük ve suçlanma eğilimi de görülebilir (Özer, 2008, s. 154).

2.3.9.4. Gizil (Latent) Dönem

Bu dönem artık okul döneminde olan 6-12 yaş bireylerini kapsar. Dönemin adı cinsel haz bölgesinin bir süreliğine örtülmesinden ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çocuk libidosunu örtük biçimde yaşar. Cinsiyetle ilgili konulardan hoşlanmaz daha çok oyuna olan ilgisi artar (Senemoğlu, 2013, s. 79). Ancak bu örtülü dönem daha sonra yaşanacak ergenlik döneminin hemen öncesi olduğundan fırtına öncesi sessizlik gibidir. Daha önceki dönemde görülen hemcins ebeveynle özdeşim kurma

devam ederken karşı cins ebeveyne duyulan ilgi, sevgi ile desteklenen bir bağlılığa dönüşür. Bu dönemde kurulan arkadaşlıklar genellikle hemcinslidir. Karşı cinsten oluşan oyun grupları tercih önceliği değildir.

Artık okul hayatının öne çıkmasıyla birlikte gerçeklik anlayışı güçlenen bireyde büyüsel ve animistik düşüncelere benzer düşünceler giderek kaybolur (Özer, 2015, s. 155).

Bu dönemin gelişim ihtiyaçlarının dengeli olarak doyurulmaması ileriki yıllarda takıntılı bir birey olmaya sebep olabilir (Geçtan, 1980, s. 56; aktaran Selçuk, 2003, s. 51).

2.3.9.5. Genital Dönem

12-18 yaşlarını kapsayan bu dönem fırtınalı ergenlik dönemidir. Libido yeniden genital bölgede yoğunlaşır. Ancak bu yoğunlaşma şekli fallik dönemden oldukça farklıdır. Artık birey yetişkin cinsiyet rollerini edinmeye başlar. Kişiliğindeki değişimlere fiziksel değişimler de eşlik eder. Bu değişimlerle dolu dönem aynı zamanda çatışmaları da beraberinde getirir; bu çatışmalara çözüm ararken bir yetişkin olmaya çalışır (Selçuk, 2003, s. 52). Birey değişirken daha önce hayranlıkla özdeşim kurduğu ebeveyninden farklılıklarını ortaya koyar. Bu durum ebeveynle de çatışmaları beraberinde getirir ki gelişim psikolojisi bağlamında olması gereken budur. Aileden bağımsızlığını kazanan birey için arkadaşlarının öne çıktığı sosyal yaşamı esas hale gelir. Öte yandan ergen, kimi zaman bir film yıldızına, bir futbolcuya, bir şarkıcıya hayranlık duyabilir.

Bazen bir ergenin tek yol göstericisi bir öğretmen olabilir (Senemoğlu, 2013, s.80). Bu nedenle eğitimcilerin yaklaşımları önem taşır. Ebeveyn için zor bir dönem olsa da önemli olan ergenle olumlu bir iletişim kurabilmektir. Bunun yolu ise ergenin benlik gelişimine saygı duymaktan geçer. Bu fırtınalı dönemde değişken bir ruh hali içinde olan birey için; zaman zaman fırtınada beraber ıslanmak, zaman zaman ona şemsiye tutmak, zaman zamansa onun ıslanışını sadece seyretmek gerekebilir.

Tıpkı diğer dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de sağlıklı bir şekilde karşılanamayan ihtiyaçlar sorunlara yol açabilir. “Genital dönemdeki genç, toplumsal

değerleri reddetme ve benimseme arasında çelişkili düşüncelere sahiptir. Bu dönem sağlıklı bir şekilde geçirilmez ise, aşırı bağımlı veya aşırı bağımsız kişilik geliştirmeye eğilim gösterilebilir” (Selçuk, 2003, s. 52).

2.3.10. Erikson’un Psikososyal Gelişim Kuramı

Erikson da Freud gibi bireyin kişilik gelişimi üzerinde durmuştur. O da kişilik gelişiminde temel ihtiyaçlardan ve kritik dönemlerden bahsetmiştir; ancak Freud’tan farklı bir yol izlemiştir. Daha olumlu ve rasyonel bir bakış açısına sahip olan Erikson, Freud’a engelleyici ve uzlaşsı sağlanamaz toplum düşüncesinden dolayı da karşı çıkar (İnanç ve Yerlikaya, 2016, s. 162). Erikson benliğin pek çok yapıcı işlevi de olduğuna inanır (Burger, 2016, s. 163).

Erikson’un kuramı bebeklikten başlayarak yaşamın sonuna kadar devam eden sekiz dönemi içerir. Erikson’a göre bu dönemler arasında sonrakinin öncekinden etkilendiği yönünde bir ilişki vardır. Önceki dönemdeki uyum sonraki dönemin uyumunun zeminidir (Ulutaş, 2007, s.67). Bu da gösteriyor ki Erikson, kişiliğin yaşam boyu geliştiğini savunur. Erikson kişilik yapısı olarak id yerine daha çok ego üzerinde durur. Bireyin doğuştan getirdiği özelliklerini yok saymamakla beraber sosyal çevrenin kişilik gelişimindeki etkilerini öne çıkaran görüşleri vardır. Bu bağlamda çocuğu çevreleyen yetişkinlere düşen rollerden bahseder. Bireyin yaşadığı toplumla uyumlu olması sağlıklı bir kişilik ve toplumsal gelişim için ön koşuldur. Yetişkinlerin bu önkoşulu gerçekleştirebilmek için sorumluluklarının bilincinde olması gerekir.

Selçuk (2003, s. 55), Erikson’un kuramının dayandığı temel düşünceleri şöyle sıralar:

“Genel olarak insanların temel ihtiyaçları vardır.

Benlik ya da egonun gelişimi temel ihtiyaçların karşılanmasıyla oluşmaktadır.

Gelişim dönemler halinde meydana gelir.

Her dönem gelişim için fırsatlar sağlayan bir krizle veya psikososyal problemlerle nitelenir. Farklı dönemler bireyin güdülenmesinde farklılıklar oluşturur.”

Erikson gelişim dönemlerini açıklarken ilgili yaş aralığında bireyin kazanması gereken kişilik özelliklerini temel almıştır. Erikson bu dönemleri yaşanan çatışmalar bağlamında ele almış ve eğer çatışma olumlu atlatılmazsa ortaya çıkacak olumsuz durumu da dönemlerinin adlarıyla vurgulamıştır. Bu açıdan bakıldığında dönemlerin her biri birer tezatlık içerir. Bu tezatlık bireyin gelişimsel dönemini sağlıklı atlatması ya da atlatamaması durumunda ortaya çıkabilecekleri ifade eder. Bu çatışmaların sağlıklı atlatılmasında Erikson toplum ve kültürün yerini vurgular. Bireyin içinde bulunduğu toplumun kargaşa durumunda sunduğu seçenekler kişilik gelişimine yön verir (İnanç ve Yerlikaya 2016, s. 162).

Erikson, Freud'dan farklı olarak yaşanan bu sıkıntıların saplantı oluşturmalarına karşı çıkar. Ona göre bireylerin sorunlarını çözmek için bir ömür süresi vardır. Ancak bu sorun çözülmeye kadar kriz yaratabilir (Miller, 1983; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 80).

Çalışmanın devamında Erikson'un sekiz psikososyal gelişim dönemine yer verilecektir:

2.3.10.1. Güvene Karşı Güvensizlik

Bu dönem yaklaşık 0-1 yaş bebeklik sürecini kapsar. "Bu dönemde bebekler, çevrelerindeki dünyaya güvenebilecekleri ya da güvenemeyeceklerine ilişkin temel duygular edinirler" (Slavin, 1989; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 81). Bireyin kişilik gelişiminde kazanacağı ilk duygu *güven* duygusudur. Bebek ilk bir yıl bu duyguya yönelik çevresini gözlemler ve bir izlenim oluşturmaya çalışır. Bu izlenimi edinirken beş duyu organını etkin şekilde kullanır. Güven duygusunun oluşumu bebeğin annesi ya da onun yerine geçen kişinin tutumları ile yakından ilgilidir. Bir annenin bebeğine verebileceği en güzel duygu güven duygusudur. "İhtiyaçlarını giderirken annenin çocuğu sevmesi, okşaması, sıcaklığını hissettirmesi, ilgilenmesi, çocuğun gerek kendisine, gerekse çevresine güven duygusunun temellerini atmaktadır" (Erikson, 1988, s. 96; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 81).

Bebek için başta sevgi olmak üzere ihtiyaçlarının zamanında giderilmesi önceliklidir. Bebek ihtiyacını belli etmek için ağlar. Bu ağlama davranışı "Anne seni yanımda istiyorum" demektir. Anne ya da onun yerine geçen kişinin sadece ihtiyaçları gidermesi yetmez. Davranışlarında *tutarlı* bir yol izlemesi de gerekir.

Bebek ve anne arasındaki iletişim olumlu yönde gelişirse temel güven duygusunu oluşturur. Eğer tam aksi olur ise güvensizlik duygusu ortaya çıkacaktır. Yaşanan olumsuzluklar ileriki yıllarda sosyal ilişki kurmakta güçlük yaşama, güven duyamama gibi durumlara yol açabilir (Selçuk, 2003, s. 56). Bu dönemde tutarsız davranan ebeveynler çocukların gelişimini olumsuz etkilerler (Yıldırım, 2015, s. 109).

2.3.10.2. Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphencilik

Bu dönem yaklaşık olarak 12-36 aylık yaş aralığını kapsar. Yavaş yavaş bebeklikten çıkan bireyin konuşma, yürüme gibi becerileri hızla gelişir. Bu beceriler anneye olan bağımlılığı bir bağılılığa dönüştürür.

“Çocuklar artık tümüyle başkalarına bağımlı kalmak istemezler. Kendi çevresini kontrol etmek, güçlerini göstermek isterler. Önceki dönemde güven duygusu kazanan birey, artık özgürlüğünü ilan etmek ister” (Senemoğlu, 2013, s. 81). Özgürleşmeye başlayan birey yapabileceklerinin de fark eder. Birey için *ben yapabilirim* zamanıdır (Selçuk, 2003, s. 58). Ancak gerek çocuğu olduğundan küçük olarak algılama gerekse toplumsal kuralların etkisiyle anne babalar *tarafından sen yapabilirsin* özgürlüğü çocuğa tanınmayabilmektedir.

Bu dönemde istediğini tutma istediğini bırakma davranışına bağlı olarak çevresini ve çevresindeki nesnelere keşfetmeye başlayan çocuk için bir diğer önemli tutma bırakma davranışı ise tuvalet kontrolü olacaktır. Özellikle tuvalet eğitimi sürecinde anne babanın baskıcı, kuralcı ya da cezalandırıcı tutumu bu dönemde çatışmalar yaşanmasına sebep olabilir (Selçuk, 2003, s. 58). Baskıcı tutumun doğuracağı olumsuz sonuçlar sadece tuvalet eğitimi ile sınırlı değildir. Beslenme, uyku gibi alışkanlıklarda da çocuk çatışmacı bir tavra girebilir. Bu dönemde kendi kurallarını oluşturmaya çalışan çocuklarına; anne babanın, kurallarını zorlayıcı bir tutumla kabul ettirmeye çalıştıklarına sıklıkla rastlanır. Burada ebeveynin toplumsal kuralları çocuklarına kazandırma duyguları söz konusudur. Ancak bunu yaparken çocuklarının benlik algılarını etkilememeye özen göstermeleri gerekir (Selçuk, 2003, s. 58). Baskılanan çocuk istenenin aksine inatçı, bencil, saldırgan davranışlar göstererek benliğini savunmaya çalışabilir. Bu öfke patlamaları sonrasında, utanç ve şüphe duymaya sebep olacaktır. Çocuğu çevreleyen yetişkinlerin çocuğa özerkliğini

kazanabileceği ortamlar sunması, tek başlarına yapmak istediklerini engellememeleri gerekir. “Kendi kendini kontrol etme ve saygının özü bu dönemde oluşturulur (Senemoğlu, 2013, s. 82). Özerkliğini kazanmayan bir birey ilerleyen zamanlarda çekingen, dışsal güdümlü, özgüveni düşük bir birey olabilir. Aşırı korumacı ebeveyn tutumu çocuğu olumsuz etkileyecektir (Yıldırım, 2015, s. 110).

2.3.10.3. Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duyma

Erikson’un gelişim kuramında üçüncü dönem olan bu evre yaklaşık olarak 3-6 yaşlarını kapsar. Bu dönemdeki çocuk aynı zamanda okul öncesi dönemdeki *oyun* çocuğudur. Artık konuşma ve yürümeyle ilgili sorunlarını çözmüş olan dönem bireyi, rahatlıkla oynar ve toplumsallaşır. Bu dönemdeki bir çocuğun en belirgin özelliklerinden birisi şüphesiz ki *meraklı* oluşudur “Merak içerisinde olan çocuk, kendi etrafındaki dünyayı sorgular ve heyecan yaratır (Day ve Berlyne, 1971, s. 319; aktaran Çer, 2016, s. 8). 3-6 yaşlarındaki sürekli soru soran, neden sorgulaması bitmeyen, araştırmacı, hayal dünyası geniş bireylere sıklıkla rastlanır. Bu davranışlarla dönemlerinin girişimcilik özelliklerini göstermektedirler. Daha önce ilk çocukluk olarak değinilen bu dönemin bir başka özelliği cinsiyet farklılıklarının öğrenilme çabasıdır (Selçuk, 2003, s. 59). Freud’un Fallik Dönemi’ne denk gelen bu dönemde birey hem kendini hem de çevresini keşfetme sürecine girer. Keşfetme tıpkı merak gibi çocuğun doğal dünyasının bir parçasıdır. Çocuk bilinmeyen bilmenin yani gizemli olanın peşine düşer. Keşfetmek ister. Keşif sürecinde etkin bir alıcı haline gelen birey kendi öğrenme sorumluluğunu da üstlenir (Çer, 2016, ss. 11, 12).

Girişimcilik özelliğiyle kendine oyun arkadaşları bulan dönem bireyi hızla sosyalleşirken sosyal bir dünyada yaşamının zorluklarıyla da karşılaşır. Çatışmalar yaşar, sorunlarla karşı karşıya gelir (Burger, 2016, s. 166).

Diğer dönemlerde de vurgulandığı gibi bu dönemde de yetişkinlere düşen roller vardır. Öncelikle 3-6 yaşın oyun dönemi olduğu unutulmamalı. Çocukların oynayabileceği ve toplumsallaşabileceği ortamlar hazırlanmalıdır. Çocuklara düzeylerine uygun uğraşlar sunularak girişimcilikleri desteklenmelidir. Sordukları sorulara anlayabilecekleri yanıtlar verilerek soru sormaları engellenmemelidir. “Çocuğun kendini keşfedebilmesi için, gerekli yaşantıları kazanmasına olanak sağlamak gerekir” (Erikson, 1968; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 52). Eğer bu

dönemin gelişimsel özellikleri dikkate alınmaz ve yetişkinler tarafından olumlu bir tutum sergilenmezse çocuk “Ben işe yaramazım. Asla annem babam gibi olamayacağım.” türünden duygulara kapılarak *suçluluk* duymaya başlar. Bu suçluluk duygusu ileriki yıllara taşınabilir. Ancak çocuğun girişimciliğini desteklemenin onun her yaptığı davranışı onaylamak olmadığı da gözden kaçırılmamalıdır (Senemoğlu, 2013, s. 82). Öte yandan bu dönemdeki çocuğa otoriter tutum sergilemek de gelişimine çok zarar verecektir (Yıldırım, 2015, s. 110). Yani anne baba tutumu belli bir dengede seyretmelidir.

Okul öncesi döneme denk gelen bu evre; bireylerin kendini ifade edebilen, mutlu, özgüvenli, hedeflerinin farkında olan ve engelleri aşma gücüne sahip olarak yetişebilmeleri için son derece önemlidir. Eğitim ve aile ortamları buna göre düzenlenmeli ve yapılandırılmalıdır.

2.3.10.4. Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu

Bu evre 6 yaşından erinliğe uzanır. Bu yaş dönemi ilkököl çağlarına denk gelir. Birey için çekiciliği azalan oyun yerine daha önemli etkinlikler ortaya çıkmıştır. Bu etkinlikler bir şeyler üretmek üzerine yoğunlaşır. Gerek fiziksel gerekse bilişsel olarak yeni şeyler öğrenme donanımına erişmiş birey öğrenmek ve üretmek heyecanı içindedir. Bu dönemdeki bireylerin büyük çoğunluğu okula başlarken pek çok şeyi başarabileceklerini düşünür. Yeteneklerini ve başarılarını akranlarıyla kıyaslar (Burger, 2016, s. 166). Yetişkinlerin yaptığı işlere kullandığı araçlara ilgi duyar. Başardığı her iş bireye başarı hazzını tattırarak çalışmaya güdüler. Böylece doğal bir döngü oluşur. Başardıkça çalışır; çalıştıkça başarır. “Başarma çalışkanlık duygusunu getirir. Çocuğun kendine ve yeteneklerine karşı olumlu tutum geliştirmesine yardım eder” (Senemoğlu, 2013, s. 83).

Her çocuk için durum aynı olmayacaktır. Bazı çocuklar ne yazık ki bu olumlu duygudan yoksun kalırlar. Bunun sebebi daha önceki evrelerde de sözü edildiği üzere sosyal çevredir. Bu evrede sosyal çevrenin başrolleri değişmiştir. Artık anne baba ve diğer aile fertlerinden öne çıkan birileri vardır. Bu kişiler arkadaşları ve öğretmenleridir. “Başarılı deneyimler çocuğa bir çalışkanlık, yeterlik ve egemen olma duygusu verirken, başarısızlık bir yetersizlik ve aşağılık duygusu, işe

yaramazlık duygusu uyandırır” (Miller, 2008, s. 215). İşte bu başarılı deneyimleri bireye yaşama olanakları ebeveynler ve öğretmenlerce oluşturulmalıdır.

Öğretmenler yeni bir durumla karşılaşan öğrencilerine gerekli zamanı ayırarak karşılıklı olarak konuşmalıdır. Onlara okulun öğretmenlere ya da müdüre ait bir yer olmadığını; onlara ait bir yer olduğunu belirtmelidir. Okulu onlara ait olarak aktarmak hiçbir şeyin dayatılmayacağı ve neyi öğrenip öğrenmeyeceklerine birlikte karar verecekleri iletisini taşır (Glasser, 2000, s.3). Bu tutum öğrencinin kişilik gelişimini olumlu etkileyecektir.

Erdoğan bireyin hayatında öğretmenin işlevini şu sözlerle vurgular: “Öğretmenlik yapmayı aşip öğretmen olmak gerekir” (Cüceloğlu ve Erdoğan, 2013 s. 26). Öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkiye de dikkat çeker. ‘Öğretmen olarak’ varoluş sergileyen bir öğretmenin öğrencisi ile kurduğu ilişki ve etkileşim, bir zaman dilimiyle, hatta bir alanla sınırlanamaz. Öğretmenin gözünde henüz ilkokuldaki bir çocuk bile, yıllar sonra hayatın içinde yer alacak bir bilim insanı, sanatçı, sporcu, siyasetçi olabilir. Yani öğretmen olan, yarının büyükleriyle etkileşim kurduğunun bilincindedir” (Cüceloğlu ve Erdoğan, 2013 s. 27).

İlkokul çağındaki bir birey için yaptığı işler sonucunda öğretmeni ve arkadaşları tarafından takdir edilmek son derece önemlidir. Özellikle öğretmenin tutumu özsaygı ve yeterlilik algısını doğrudan etkiler. Selçuk (2003, s.111), bu evrede öğretmenin rolünü şöyle vurgulamıştır:

“İyi bir öğretmen, gelişimin bu döneminde çocuklar üzerinde oldukça olumlu bir etki bırakabilir. Çocukları güdülemeyen, onlardaki yetenekleri ortaya çıkarmak için uğraşmayan öğretmenler ise, çocukların kendilerine olan güvenini yitirmelerine ve onlarda aşağılık duygusunun gelişmesine, çalışma ve başarılı olma isteklerinin tamamıyla sönmesine neden olabilirler.”

Selçuk ifadelerinin devamında bir konuda yeterlilik duygusu yaşayan öğrencinin öğretmene ve okula karşı da olumlu tutum geliştireceğini belirtmiştir. Tam tersi bir durum yani başarısızlık duygusunu yaşayan bir öğrencide ise okul ve öğretmenle ilgili olumsuz duygular ortaya çıkacaktır. Eğer çevre de bireyi desteklemezse bireyin benlik algısı olumsuz etkilenir ve hatta birey kötü bir insan olduğunu bile düşünebilir. Bu nedenle bu evrede bireyi çevreleyen yetişkinlerin bu

evrenin gelişimsel ihtiyaçlarını dikkate alarak bilinçli olması gerekir (Selçuk, 2003, s. 60).

Senemoğlu ise bu evreyi ve ilk üç evreyi özetleyen cümleleri Erikson'dan şöyle alıntılamaştır: “Erikson’a göre birey, kişilik gelişimi dönemlerinden ilkinde “bana ne verildiye ben oyum” ikincisinde “ne yaparsam oyum”, üçüncüsünde “hayal ettiğim şeyi olacak kişiyim”, dördüncüsünde “ne öğrenirsem oyum” inancına sahiptir” (Erikson, 1980; aktaran Senemoğlu, 2013, s. 82).

Bu evrede yetişkinlerin olumsuz tutumları benlikte derin izler açabilir. Bu dönemde çocukları en olumsuz etkileyen ebeveyn ya da öğretmen tutumu ise mükemmeliyetçiliktir (Yıldırım, 2015, s. 111).

Jung ebeveynlerdeki bu mükemmeliyetçi ve baskıcı tutumu kendi hırslarını çocuklara yüklemek açısından ele alarak çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur: “... çocuklar, ebeveynlerinin en kederli başarısızlıklarını başarmaya teşvik edilir ve hiçbir zaman giderilmemiş hırslarla yüklenirler. Bu gibi yöntemler ve ülküler sadece eğitim canavarlığına neden olur” (Jung, 2016, s. 197).

2.3.10.5. Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası

12-18 yaş aralığını yani *ergenlik* dönemini kapsayan bu evre hayatın en fırtınalı dönemidir. İnişli çıkışlı ruh hali, aile ile yaşanan çatışmalar, kimlik bunalımları bu fırtınanın doğurganlarıdır. Hormonlara bağlı fizyolojik ve biyolojik değişiklikler, bilişsel yapıdaki gelişmeler; gelişimin diğer alanlarına yansımakta ve bütünlük ilkesi kapsamında birbirini etkilemektedir.

Erikson'un kuramına göre bu dönem bireyin kendine “Ben kimim?” sorusunu sorduğu dönemdir (Senemoğlu, 2013, s. 84). Ancak bu sorunun yanıtını vermek ergen için hiç de kolay olmayacaktır (Selçuk, 2003, s. 61). “Ergenlik yaşamımızın belki de en zor kısmıdır” (Burger, 2016, s. 167).

Ergen, çocuk bedeninden yetişkin bedenine dönüşmeye başlayan bedeniyle; çocuk rollerinden yetişkin rollerine geçen rolleriyle, bir geçiş köprüsü üstünde yürümektedir. Köprünün başlangıcı çocukluk; bitişi ise yetişkinliktir. Ergense arada bir yerdedir. Ne tam olarak bir yetişkin ne de tam olarak bir çocuktur. Ancak bazen yetişkin bazense bir çocuk olarak görülmekten kendini kurtaramaz. İşte fırtınanın

başlangıç sorularından birisi budur: “Ben yetişkin miyim, çocuk muyum?” Ergen çocukluğu artık geçmişte bırakmak isteyerek yetişkin olma yoluna devam eder. Bu dönemde yetişkin kararlarının temellerini atar.

Kimlik arayışı; kargaşa ve kimlik bunalımı gibi durumlarla devam edebilirken toplumsal çevresinin de ergenden beklentileri olur. Bu beklentilerden birisi de meslek edinme yönündedir. Yaşam biçimini belirleyecek olan meslek edinme, sadece çevresi için değil ergen için de önemlidir. Bu durum, ergene bir mesleğe yönelme görevini yaşatır. Kimlik bunalımı; cinsel roller, mesleğe yönelme şeklinde çatallanır. Her ergen bu bunalımı kendi ölçülerince yaşar, bazılarıysa yaşamaz (Selçuk, 2003, s. 62). Ancak ergenin kimlik krizi yaşamaması gelişim psikolojisi açısından genel olarak olumlu yorumlanır. Çünkü arayış ve sorgulama kargaşayı oluşturur (Yıldırım, 2015, s. 111). Somut yaşantılara bağlı düşünce yapısından, soyut düşünebilme yetisine geçen ergen için *kendi düşünce sistemini oluşturmada* çatallanmanın bir diğer boyutudur.

Ergen, kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası savaşını çözmek için özdeşim kurmayı tercih edebilir. Çevresinde ya da çevresinde olmayan ama takip edebildiği bir yetişkini örnek alabilir. Sağlıklı bir ergenlik süreci kalıp yargıları zorlamayla olanaklı olacaktır. Bu nedenle kendi doğruları herkesin doğrularından öne çıkar ki bu da ergen benmerkezliliğinin göstergesidir. Öte yandan ergen için vakti kıymetlidir ve bu vakti aile yerine akran grubuna ayırmayı tercih eder. Hatta aile ortamını sıkıcı bile bulabilir.

Ergenin yığınla üstüne gelen bunalımları, fırtınaları, kargaşaları, hızlı değişimleri bu dönemin sağlıklı atlatıldığını göstermektedir. Önemli olansa bu sürecin sonudur. “Bağımsız ve yeterli bir kişilik ve kimlik geliştirmedeği takdirde rol karışıklığı ortaya çıkmaktadır” (Selçuk, 2003, s. 62). Ergenin etrafındaki yetişkinler dönemin özelliklerinin bilincinde olmalı ve ergenle olumlu yönde ve zorlayıcı olmayan bir iletişim biçimi geliştirmelidirler. Sonunda kimliğini bulan ve kendisi olabilen ergen, yaşamının sonuna kadar sürecek olan kimlik gelişiminin en önemli evresini sağlıklı atlatmış olur.

“Erikson’a göre bu dönemde ergen, başarılı bir şekilde kimlik kazanma sorununu çözerse, kendine güvenen, kendinden emin bir kişi olarak yaşamını

sürdürebilir ve başarılı olur. Aksi durumda ise rol karmaşası, yaşamın gelecek dönemlerinde de bu kriz çözümleninceye kadar sürecektir. Örneğin; ne yapmak istediğine karar veremeyen, bir işten ötekine atlayıp bocalayan, çocuk gibi davranan yetişkinler, henüz kimlik kazanma krizini çözümlenememiş kişilerdir” (Senemoğlu, 2013, s. 84).

Kişilik edinme süreci daha sonra bireyin erişeceği bütün rolleri temellendirir. Sağlıklı kişilik edinemeyen kişinin kendisi başta olmak üzere kimseye bir faydası olmayacaktır. “Kişilik sahibi olmayan hiç kimse bir kişiliği eğitemez” (Jung, 2016, s. 198).

2.3.10.6. Dostluk Kazanmaya Karşı Yalnız Kalma

Erikson, Freud’tan farklı olarak kişilik gelişimini yetişkinlik döneminde de devam ettirir. Yakınlığa karşı yalnızlık ya da yalıtılmışlık gibi isimlerle de anılan bu evre Erikson’un yetişkinlik dönemine giren son üç evresinin ilkidir. Yaklaşık olarak 18-26 yaş aralıklarını kapsar.

“Eğer birey ergenlik döneminden kimliğini bularak çıkmışsa, ilk yetişkinlik dönemini başarıyla geçirebilmesi için gerekli yapı taşlarına sahip demektir”(Erden ve Akman, 2001, ss. 98, 99).

Bu dönem bireyi için artık çocukluktaki sınırlılıklar, ergenlikteki bunalımlar geride kalmıştır. Bireyin değer yargıları oluşmuş, hayatının geri kalanı için gerekli donanıma erişmiştir. Artık birey için atlatılması gereken kriz yalnızlığa karşıdır. Gelişim görevleri arasında da olan dostluk kurma, meslek seçme, karşı cinsle ilişki kurma gibi davranışlar bu dönemin davranışlarıdır. Ergenlik dönemindeki inişli çıkışlı duygu hali yerini tutarlı duygulara bırakmıştır. Yine önceki evrede göze çarpan çatışmaların yerini de sükûnet ve uzlaşma alır. Kişilikteki, bir anlamda taşların yerine oturması da denebilecek gelişmeler daha gerçekçi ve sağlıklı ilişkileri beraberinde getirir. “Karşı cinsle ilişkilerde arkadaşlık, sevgi ağırlık taşır. Dostluklar sağlam temeller üzerine otururlar. Kurulan ilişkilerde karşılıklı alışverişin ötesinde bir duygu yatar” (Senemoğlu, 2013, s. 84).

Birey kendinden beklenildiği gibi değer yargılarını yaşarken öte yandan içinde bulunduğu toplumla da uyumlu olur.

Bu dönemde atlatılmayan dostluk kurma, eş seçme, meslek edinme gibi krizler bireyi yalnızlığa itebilir. Birey, güvenli sevme ve sevilme sorunları yaşayabilir.

2.3.10.7. Üretkenliğe Karşı Duraklama

Bu evre orta yaş diğer bir ifadeyle orta yetişkinlik dönemini kapsar. Bu dönemdeki çatışma üretmek ya da üretemeyip durgunlaşmak arasında yaşanır. Erikson'un *üretmek* ifadesi yaratıcılık, neslin devamı, çocuk yetiştirmek, nesne ya da fikir üretmek, sanatsal alanda bir ürün ortaya koymak gibi üretkenliğin pek çok boyutunu içinde barındırır. "Kişi öteki evreleri başarılı olarak atlatmışsa bu dönemde üretken, verimli ve yaratıcıdır" (Senemoğlu, 2013, s. 85).

Belli bir toplumsal çevre edinmiş olan bireyin bu dönemde işe yarar hissetmesi üretmesine bağlıdır. Özellikle gelecek nesillere rehber olma gibi toplumsal duyarlılıklar bu dönemde üretken kişiliği destekler. Çünkü birey sadece ailesine değil topluma karşı da sorumluluk duygusu taşır.

"Bu dönemdeki krizi, bireyin olumlu bir şekilde atlatmasında evini, işini paylaştığı kişilere, yani çevresinde yoğun etkileşimde bulunduğu bireylere önemli roller düşmektedir" (Senemoğlu, 2013, s. 85). Bu dönemdeki çatışmayı olumlu atlatamayan birey anlamsızlık, durgunluk, kişiliğinde yoksullaşma, bencilleşme gibi olumsuzluklar yaşayabilir.

2.3.10.8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk

İleri yetişkinlik evresini kapsayan bu evre bir hesaplaşma dönemi gibidir. Birey ya önceki yedi evreyi sağlıklı atlatmıştır ve benlik bütünlüğü yaşayara da aksi durumda umutsuzluğa kapılır (Senemoğlu, 2013, s. 85).

Artık filmin son karesine gelinmiştir ve filmi tekrar çekmek ne yazık ki olanaklı olmayacaktır. "Ben hayatımı nasıl geçirdim?" sorusunun yanıtı aranır. Geçmiş tüm hatlarıyla ve bireyin üstlendiği rolleriyle gözden geçirilir. Birey, yaşadığı bu sorgulama sürecini kimliğine uygun bir hayat geçirdiği yönünde yanıtlarsa *bütünlük*; boşa zaman geçirdim yönünde yanıtlarsa *umutsuzluk* ve *çaresizlik* duygusu yaşar. Bireyi umutsuzluğa iten asıl neden artık vaktinin kalmadığı düşüncesidir. Fiziksel güçte azalma, sağlık sorunları, emeklilik gibi hayatı zorlayan

ve tekdüzeleştiren durumlar ortaya çıkar. Yaşanan bu olumsuzluklar karşısında bireyin savaşım gücü oldukça önemlidir.

Bu dönemin sağlıklı atlatılması geçmiş yedi döneme de bağlıdır. Çünkü geçmiş yedi dönem de sorgulanacaktır. Ancak gelişimin ilkelerinden aşamalılık ilkesi göz önüne alındığında bir önceki dönemin bu döneme etkisi özellikle vurgulanmalıdır. Önceki dönemi üretken olarak geçirmiş bireyin bu dönemle mücadelesi çok daha kolay olacaktır. Birey yaşantılarından hoşnut olup ürettiklerinden haz alabilirse bu dönemi sağlıklı yaşayacaktır. Kalan zamanını mutlu geçirmek için elinden geleni yapacaktır. Aksi halde huysuz, aksi gibi olumsuz kişilik özellikleri ortaya çıkabilir.

Bu dönem bir anlamda keşkeler ve iyikiler arasındaki çekişmedir. İyikilerin çokluğu benlik bütünlüğüne, keşkelerin çokluğu ise umutsuzluğa giden yoldur.

Özetle denilebilir ki birbiri arasında aşamalılık bulunan sekiz dönemin her biri kendi içinde bir kriz, bir çatışma taşır. Bu çatışmaların sağlıklı atlatılması özellikle bir sonraki dönemi etkileyecektir. Çatışma atlatılıncaya kadar devam eder.

Dönemlerin sağlıklı geçirilmesi bireyin sosyal çevresindeki kişilerle etkileşimine de bağlıdır. Bu toplumsal çevreyi; birinci dönemde anne ya da onun yerine geçen yetişkin, ikinci dönemde ana-baba ya da onun yerine geçen kişi, üçüncü dönemde temel olarak aile; dördüncü dönemde okul, arkadaş ve komşular; beşinci dönemde akran grupları, lider modelleri; altıncı dönemde dostlar, flört, yarışma ve işbirliği yapılan arkadaşlar; yedinci dönemde ev ve iş arkadaşları; sekizinci dönemde ise tüm insanlık oluşturur (Senemoğlu, 2013, s. 86).

Selçuk (2003, s.66) psikososyal gelişimi bir tablo ile özetlemiştir.

Evreler	Kriz	Olası Sonuçlar
0-1 yaş	Temel güvene karşı güvensizlik	Güvenli ya da güvensiz bağlanma
2-3 yaş	Özerkliğe karşı şüphe ve utanç	Özerk olma ve kişisel olarak bağımsızlık kazanmada başarı ya da başarısızlık
3-5 yaş	Girişkenliğe karşı suçluluk	Toplum tarafından onaylanma, istenilen hedeflere yönelme ya da tersi
6-11 yaş	Çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu	Bireysel ve toplumsal bilinç yeterliliği kazanma ya da kazanmama
Erinlik/Ergenlik	Kimlik kazanmaya karşı rol karışıklığı	Olumlu veya olumsuz benlik algısı kazanma
Genç yetişkinlik	Yatkınlığa karşı yalnızlık	Başkalarıyla olumlu veya olumsuz sosyal ilişkiler kurma
Orta yaş	Üretkenliğe karşı durgunluk	Aile, toplum ve insanlığın gelişimi için olumlu ya da olumsuz değerler kazanma
İleri yetişkinlik	Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk	Yaşamdaki iyi ve kötü olaylar ile ölüme karşı benlik bütünlüğünü koruyarak geliştirmede, başarı ya da başarısızlık.

Tablo 2-3: Psikososyal Gelişime İlişkin Özet Tablo

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmanın deseni nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. “Nitel araştırmacılar, belli bir konu ile ilgili araştırma yaparken o konunun “ne kadar” ya da “ne kadar iyi” olduğunu öğrenmekten çok daha geniş bir bakış açısı elde etmek isterler” (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009, s. 248). Dökümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynakları olarak betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 190). “Döküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189).

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Çalışma grubunu, araştırmanın amacı doğrultusunda Nezihe Meriç’in ‘Küçük Bir Kız Tanıyorum’ ırnak romanlarının tümü oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme temel alınmıştır. Amaçlı örneklem, “nitel araştırmalarda aktarılabirliği arttırmak için hem tipik olarak karşımıza çıkan olay ve olguları hem de bunların değişkenlik gösteren olay ve olgularını ortaya koyma amacını güden” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 282) bir anlayıştır. Çalışmada 6-12 yaşları arası dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişim alanlarındaki değişimi gelişim psikolojisi verileriyle karşılaştırmak için ele alınan kitapların “bütününe yönelik önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışmasına” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 122), dahası bu durumlara yönelik saptamalar yapılmasına olanak sağladığı için amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada Nezihe Meriç’in “Küçük Bir Kız Tanıyorum” ırnak serisinin baş kişisi, gelişim psikolojisi kavram ve ilkeleri doğrultusunda; gelişim alanları (dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişim) bağlamında ele alınarak incelenmiştir. Bu nedenle çalışmada öncelikle gelişim psikolojisi alanında çalışmanın kapsamına giren gelişim alanlarının özellikleri belirlenmiştir. Söz konusu kitaplar

incelenirken dört gelişim alanı çerçevesinde; başkişi Ayşe'nin, yaşına bağlı olarak gelişim dönemiyle uyumlu özellikler gösterip göstermediği saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada Nezihe Meriç'in ırmak romanları “Küçük Bir Kız Tanıyorum” serisinin tamamı olan yedi yapıt araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu yapıtlar şunlardır:

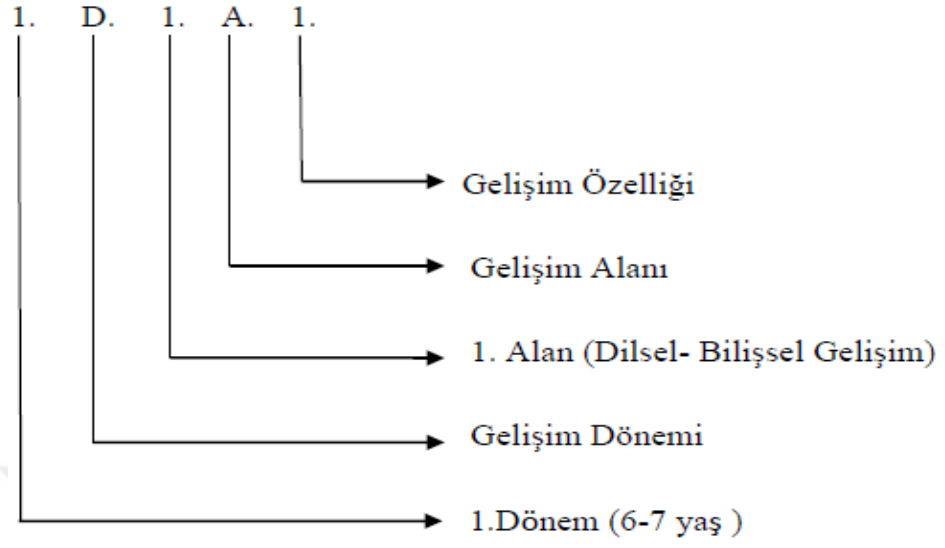
1. Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında (1993, İstanbul; YKY, 2.Baskı).
2. Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında (2011, İstanbul; Çınar Çocuk).
3. Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında (2011, İstanbul; Çınar Çocuk).
4. Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında (2011, İstanbul; Çınar Çocuk).
5. Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında (2011, İstanbul; Çınar Çocuk).
6. Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında (2011, İstanbul; Çınar Çocuk).
7. Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında (1998, İstanbul; YKY).

Çalışma yaş dönemleri açısından üç dönemi (İlk Çocukluk, İkinci Çocukluk ve Ön Ergenlik); gelişim alanları açısından iki alanı (Dil-Bilişsel Gelişim ve Kişilik-Toplumsal Gelişim) kapsamaktadır. İncelenen kitapların ilk ikisi yani 6 ve 7 yaşlar birinci dönem; üçüncü, dördüncü ve beşinci kitaplar yani 8, 9, 10 yaşlar ikinci dönem; altıncı ve yedinci kitaplar yani 11, 12 yaşlar ise üçüncü dönem olarak ele alınmıştır.

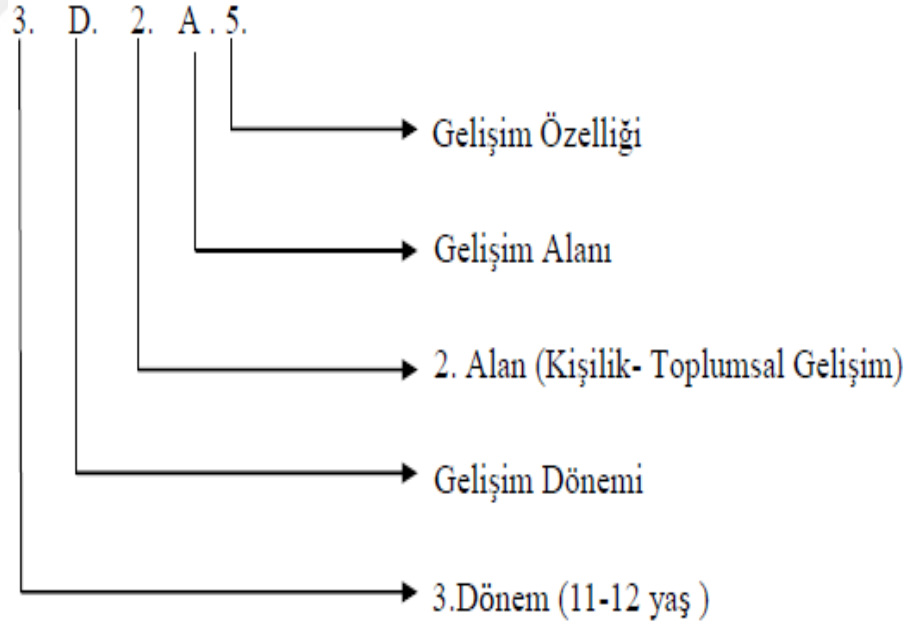
Gelişim alanları olarak ise bilişsel gelişim, dil gelişimi, kişilik gelişimi ve toplumsal gelişim ele alınmıştır. Gelişim ilkelerinden gelişim alanlarının bütünlüğü ve birbiriyle etkileşimi göz önüne alınarak gelişim alanları ikiye ayrılarak çerçevelendirilmiştir. Bu çerçeve etkileşim boyutu dolayısıyla “Dil ve Bilişsel Gelişim” ile “Kişilik ve Toplumsal Gelişim” şeklinde oluşturulmuştur.

Kitapların çözümlenmesinde yukarıda belirtilen dönemlere ve alanlara bağlı olarak kategoriler oluşturulmuştur (Tablo 4-1). Tabloda “D.” kısaltması gelişim dönemlerini, “A.” kısaltması ise gelişim alanlarını ifade etmektedir. Kısaltmaların sonundaki sayısal sıralama ise ilgili bölümün gelişimsel özelliklerinin sıralamasıdır.

Örneğin 1.D.1.A.1. kısaltması “Birinci Dönem (6-7 yaşlar), Birinci Alan (Dil-Bilişsel Gelişim) birinci gelişimsel özelliği” ifade etmektedir

Başka bir örnek verecek olursak 3.D.2.A.5. kısaltması da “Üçüncü Dönem (11-12 yaşlar), İkinci Alan (Kişilik-Toplumsal Gelişim) beşinci gelişimsel özelliği” ifade etmektedir.

YAŞ GELİŞİM ALANLARI	6-7 YAŞLAR 1. Dönem	8-9-10 YAŞLAR 2.Dönem	11-12 YAŞLAR 3. Dönem
DİL- BİLİŞSEL GELİŞİM	<p>1.D.1.A.1. Hızlı dil gelişimiyle birlikte çok soru sorarlar. Meraklıdır. Gözlem yaparlar ve yeni şeyler öğrenmek isterler.</p> <p>1.D.1.A.2. Basit zihinsel işlemler yaparlar. (Basit akıl yürütme, özelden özele akıl yürütme gibi.) Yeni kavramlar, olgular edinirler.</p> <p>1.D.1.A.3.Hayal dünyaları çok genişir. Sembolik oyun başlar. Evcilik, seyahat gibi dramatik oyunlar oynarlar. Dramatik oyunları gerçeğe yakın, ayrıntılı oynarlar.</p> <p>1.D.1.A.4.Animistik düşünürler. (canlandırmaçlık) Yani cansız nesnelere canlı gibi algılarlar.</p> <p>1.D.1.A.5.Benmerkezli düşünürler.</p> <p>1.D.1.A.6.Nesneleri bir özelliğine göre sınıflayabilirler.</p> <p>1.D.1.A.7. Dikkat süreleri uzamıştır. İlgi duydukları etkinlikleri yaparken dikkatlerini yoğunlaştırır ve dağılmasına izin vermezler. Yetişkin rehberliğinde çabuk öğrenirler.</p> <p>1.D.1.A.8. Resimli kitaplardan öyküyü tekrar anlatabilirler.</p> <p>1.D.1.A.9. Bazı harfleri ve rakamları anlamlandırabilirler. 10'a kadar sayabilirler.</p> <p>1.D.1.A.10.Zaman kavramlarını kullanırlar. Günlük rutin işleriyle zamanlarını ilişkilendirmeye; olaylarla ilgili zaman ve neden ilişkileri kurmaya başlarlar.</p> <p>1.D.1.A.11. Soyut ifadeleri anlamlandıramazlar.</p> <p>1.D.1.A.12. Dili kullanırken aşırı kuralları yapabilirler.</p>	<p>2.D.1.A.1. Nesnelere birkaç özelliklerine göre sınıflayabilirler.</p> <p>2.D.1.A.2. Nesnelere uzunluk, ağırlık gibi özelliklerine göre sıralayabilirler.</p> <p>2.D.1.A.3.Tersine dönüştürebilirler, korunumu kazanmışlardır.</p> <p>2.D.1.A.4. Okuma yazma öğrenir ve temel matematik becerilerini kazanırlar. Daha sonra bu edinimleri gündelik hayatta kullanmaya başlarlar. (Yazma, kitap okuma, matematik ile ilgili oyunlar vb.)</p> <p>2.D.1.A.5. Mantıksal ve çok yönlü düşünmeye başlarlar. Bu düşünme biçimleri dil gelişiminde yeni kavramlar edinmelerini de destekler.</p> <p>2.D.1.A.6. Somut yaşantı çerçevesinde düşünme olduğu için soyut ifadelerin tamamını anlamlandıramaz ancak düzeyine uygun ifadeler hakkında akıl yürütmeye başlarlar. Kelime hazineleri ve kavram gelişimi okul hayatının da etkisiyle belirgin bir artış gösterir.</p> <p>2.D.1.A.7. Benmerkezli düşünmeden uzaklaşıp sosyal düşünmeye başlarlar.</p> <p>2.D.1.A.8.Dikkat süreleri daha da uzar ve gözlem yetenekleri artar.</p> <p>2.D.1.A.9.Dilleri gramer olarak gelişir. Sosyal ve içsel konuşurlar. Kendi konuşma biçimlerini oluşturmaya başlarlar.</p>	<p>3.D.1.A.1. Düşünceleri somut yaşantılarla sınırlı değildir. Somut olarak yaşantısında bulunmayan olaylar ve kavramlar üzerine de düşünebilirler. Soyut düşünmeye başlarlar.</p> <p>3.D.1.A.2. Üst düzey düşünmeye başlarlar. (Analiz, sentez yapabilirler.)</p> <p>3.D.1.A.3.Bilimsel düşünme ve merak başlar. Hipotezler üretebilirler.</p> <p>3.D.1.A.4. Esnek (görel) düşünebilirler.</p> <p>3.D.1.A.5.Analojik bağlar kurabilirler.</p> <p>3.D.1.A.6. Ben merkezli düşünürler</p>

KİŞİLİK TOPLUMSAL GELİŞİM	1.D.2.A.1. Cinsiyetlerinin farkına varırlar. Cinsiyet rollerini fark etmeye başlarlar. Kız çocukları süslenip püslenmeye ilgi duyarlar.	2.D.2.A.1. Kendine karşı olumlu tutum geliştirirler. Benlik algısı oluştururlar.	3.D.2.A.1. Aileye bağlılıkları azalır, aile ile çatışmaya başlarlar. Daha çok arkadaşlarıyla vakit geçirirler. Cinsiyet farkı olmaksızın yaşlarıyla olumlu ilişkiler kurarlar. İkili ilişkileri merak etmeye başlarlar.
	1.D.2.A.2. Karşı cins ebeveyne hayranlık duyarlar.	2.D.2.A.2. Kişisel bağımsızlıklarını kazanırlar.	3.D.2.A.2. Sosyal ve sanatsal alanlara ilgileri artar. Bu alanlarla ilgili bilgi edinirler.
	1.D.2.A.3. Hemcins ebeveyni taklit ederler.	2.D.2.A.3. Önemli yetişkinleri örnek olarak cinsiyet ve kişilik rollerini öğrenirler.	3.D.2.A.3. Bireysel ilgi, beceri ve yeteneklerini yaşlarıyla kıyaslayabilirler.
	1.D.2.A.4. Dilin hızlı gelişmesinin de etkisiyle hızla sosyalleşirler.	2.D.2.A.4. Okul arkadaşlıkları kurar, yaşlarıyla iyi geçinirler.	3.D.2.A.4. Değer yargıları gelişir. (Fikirler, idealler, hedefler...)
	1.D.2.A.5. Öz bakım becerilerini kazanarak yetişkinlerden bağımsız olmaya başlarlar	2.D.2.A.5. Okul hayatına uyum gösterirler.	3.D.2.A.5. Toplumsal Sorumluluklar alırlar.
	1.D.2.A.6. Aile kavramı oluştururlar. Ailece vakit geçirmekten keyif alırlar.	2.D.2.A.6. “Başarılı olma” duygusu kişilik gelişimleri için önemlidir.	3.D.2.A.6. İç denetimleri gelişir. Hatalarının ve Başarılarının sorumluluklarını alırlar.
	1.D.2.A.7. Kendi arkadaş/ arkadaşlarını seçerler.	2.D.2.A.7. Vicdan ve değerler sistemi geliştirerek topluma uygun davranışlar gösterirler. İletişim kurarken nezaket ifadelerini kullanırlar.	3.D.2.A.7. Bedenlerini kabul ederler ve etkili bir şekilde kullanırlar.
	1.D.2.A.8. Kendi davranışları üzerinde kontrol kazanmaya başlarlar.		3.D.2.A.8. Bir mesleğe hazırlanırlar.

**Tablo 3.1: İlk Çocukluk, İkinci Çocukluk ve Ön Ergenlik Dönemleri;
Dil- Bilişsel, Kişilik-Toplumsal Gelişim Özellikleri**

Yukarıdaki tablo aşağıdaki kaynaklardan elde edilen verilerin derlemesinden oluşturulmuştur:

Senemoğlu (2013), Selçuk (2003), Sever (2003), Atay (2005), Erden ve Akman (2001), Oğuzkan (2000), Akyol (2004), Bak (2011); Özer, Keklik, Yılmaz (2008), Miller (2008), Yıldırım (2015), Özdoğan (2004), Topbaş (2015), Yavuzer (2015), Baş (2012), Alpöge (1991), Ömeroğlu ve Ulutaş (2007), Glasser (2000), Jung (2016), İnanç ve Yerlikaya (2016), Burger (2016), İnanç ve Yerlikaya (2016), Sevinç (2003), Şahin (2014), Kulaksızoğlu (1998), Cüceloğlu ve Erdoğan (2013).

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmanın amacına uygun olarak başkişinin yedi kitaptaki gelişimsel davranışları incelenerek elde edilen veriler, gelişim psikolojisi bağlamında betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalarla özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Bu araştırmada çocuğun gelişim dönemleri ve gelişim alanları ilişkilendirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategorilere göre incelenen kitaplardan alıntılar yapılarak bulguların gelişim psikolojisi verileriyle uyumu saptanmaya çalışılmıştır. “Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239).

BÖLÜM IV: BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü incelenen seri romanlar kapsamında üç ara bölümden oluşmaktadır:

6-7 yaşlar (Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında ve Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında)

8-9-10 yaşlar (Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında, Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında, Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında)

11-12 yaşlar (Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında ve Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında)

Her alt bölümde önce o bölümün kapsadığı kitapların özetlerine yer verilmiştir. Özetlerden sonra, belirtilen üç yaş dönemi için Dilsel- Bilişsel Gelişim, sonrasında da Kişilik- Toplumsal Gelişim Alanları ile ilgili bulgular Tablo4-1'deki özellikler dikkate alınarak kodlamaların altında tek tek sıralanmıştır.

4.1. "KÜÇÜK BİR KIZ TANIYORUM..." BİRİNCİ ve İKİNCİ KİTAPLAR (6, 7 YAŞ) İLE İLGİLİ BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Önce “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” ve “ Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında” kitaplarının özetlerine yer verilmiştir. Özetlerden sonra ilk iki kitabın6-7 yaş ile ilgili dil ve bilişsel gelişim bulgularına, ardından da kişilik ve toplumsal gelişim bulgularına yer verilmiştir.

4.1.1. "Küçük Bir Kız Tanıyorum..." Birinci ve İkinci Kitaplar (6,7 Yaşında) Özetleri

Bu bölümde İlk Çocukluk Dönemi kapsamında, serinin ilk iki kitabının değerlendirmelerine yer verilecektir.

4.1.1.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” Özeti

Serinin ilk kitabı olan “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” on dört bölümden oluşuyor. İlk bölümün adı “Ayşe” . Bölüm, adından da anlaşılacağı üzere serinin başkişisi Ayşe’yi anlatıyor. Ayşe’nin fiziksel ve kişilik özellikleri betimleniyor. Bu betimlemenin sonucunda rengi belirsiz bırakılmış tonuyla kumral saçlarıyla; giyindiği giysiye göre bazen ela bazen yeşil olan bal rengi gözleriyle; ufak tefek bir kız çocuğu ortaya çıkıyor.

Bu küçük kızın kişiliği ise tam da yaşına uygun olarak betimleniyor. Tanıdıklarının yanında kıpır kıpır, sürekli soru soran; tanımadıklarının yanında ise çekingen; çevresi tarafından çok sevilen ve “akıllı” olarak tanımlanan bir kız çocuğu...

Yazar, ilk bölümde kurmaca yapı içerisinde Ayşe’ye bir hayat kuruyor. Bu kurmaca hayatta yeni taşındıkları bahçeli ve balkonlu ev öykünün başlıca mekânını oluşturuyor. Evin balkonu Ayşe’nin dışarıya açılan dünyası olduğu için öykülerde önemli bir yer tutuyor.

Ayşe, çeşitli sebeplerden dolayı anne babası isteyken evde yalnız başına bir hayat sürüyor. Ayşe’nin annesi bankada çalışıyor. Babasının ise yazıhanesi var. Anne ve Ayşe arasında sıcak ve güven dolu bir ilişki söz konusu. Altı yaş kız çocuğunun gelişimine uygun olarak Ayşe, annesine öykünüyor. Onun pek çok davranışını model alıyor. Ayrıca annesi ile çok iyi vakit geçirdikleri de sıklıkla vurgulanmış. Kültürel olarak anneden çok farklı bir ailenin bireyi olan baba içinse aynı şeyleri söylemek olanaklı değil. Babanın eve anne kadar vakit ayırmadığını ve anneanne ile çatışma halinde oldukları söylenebilir. Buna rağmen babasıyla da olumlu bir ilişki yürüten Ayşe; annesinin tartışılmaz etkisiyle ailesini seven, mutlu ve hayat dolu bir çocuk.

Öykülerin diğer kişileri yani Ayşe’nin etrafındaki diğer kişiler ise tıpkı gelişimsel süreçte olduğu gibi her bölümde yenileri eklenerek artıyor. Öykülerde bigudilerle dolaşan ve fazlaca kuralcı olduğu için Ayşe ile de çatışmalar yaşayan bir anneanne; kültürel özellikler bakımından anneanneden tamamen farklı; kırsal kesimde yaşayan, ılımlı ve Ayşe’nin çok sevdiği bir babaanne de var. Eve temizliğe gelen ve en azından geldiği günlerde Ayşe’yi yalnızlıktan kurtaran ve Ayşe’nin oyun arkadaşlarından birisi olan Gülizar abla da üstlendiği oyun arkadaşı rolünden dolayı

Ayşe'nin hayatında önemli bir yer tutuyor. Bu kişiler dışında Ayşe'nin apartmandaki arkadaşları, komşuları, annesinin arkadaşları da Ayşe'nin toplumsal çevresini oluşturuyor. Ayşe'nin gelişimsel dönemiyle uyumlu, kendine özel çocuk dünyasında ise elbiseler dikip yataklar hazırladığı bebekleri Müge ve Zeynep, zaman zaman gerçekmiş gibi davrandığı bez köpeği İboş ve ailenin bir parçası olarak gördüğü “Sevgili Dost Koltuk” yer almakta. Annesi, ailenin bir parçası olarak gördüğü için babasının yazıhanesinden atılmaktan son anda kurtulmuş olan bu eski koltuğu Ayşe de son derece önemseyip benimsiyor. Ayşe'nin odasında başköşeyi alan bu koltuğa annesi çiçekli bir örtü dikeyor. Sevinçlerinde, hüzünlerinde, oyunlarında, hayallerinde bu koltuk Ayşe'nin arkadaşı, bahçesi, yatağı, sığınağı oluyor.

Ayşe evde yalnız yaşayan bir çocuk da olsa yaşının gereği olan girişimcilik özelliğini ortaya koyuyor. Özellikle evin balkonu sayesinde dış dünyayla sürekli iletişim kuruyor. Komşuları tarafından gözlemlenen balkondaki yalnız çocuk da komşularını dikkatlice gözlemliyor. Komşularının adlarını hatta mesleklerini bile biliyor. Ayşe'nin öykülerinin bir kısmını da sokakta yaşanan olaylar oluşturuyor.

Ayşe'nin hayat kesitlerinin sunulduğu bölümlerin başlıkları, “Ayşeler Yeni Eve Taşmıyor” gibi Ayşe'nin yaşadığı olayları ifade eden başlıklar ya da “Yaşasın, Akşama Konuklar Geliyor” gibi Ayşe'nin duygularını anlatan ifadeler.

Bu yalnız kız çocuğu annesinin yol göstericiliğinde evde yalnız yaşamının üstesinden geliyor. Tam da altı yaşa uygun olarak hayaller, düşler, oyunlar, heyecanlar, tutturmalar, kıskanmalar, ağlamalar, mutluluklar dolu bu öyküler Ayşe'nin yalnız yaşamakla başa çıkışının öyküleridir adeta.

4.1.1.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında” Özeti

Birinci kitabın bittiği yerden başlayarak devam eden serinin ikinci kitabında küçük kız bir yaş daha büyüyor. Yedi yaşındaki Ayşe, gelişimsel olarak genel hatlarıyla altı yaş halinin devamı olabilecek özellikler taşıyor. Ayşe “İlk Çocukluk Dönemi”nin bilişsel, dilsel, kişilik, toplumsal ve duygusal özelliklerini göstermeye devam ediyor. Ancak her ne kadar genel hatlarıyla aynı olsa da bir yaş büyüyen Ayşe'nin davranışlarında olağan ilerlemeler ve değişiklikler de göze çarpıyor. Bunlardan birisi Ayşe'nin sanatsal ilgisinin ortaya koyuluşu. İlk bölüme adını veren “La La Lala Liiii” bir önceki kitapta Ayşe'nin duyduğu gitar sesidir. Ayşe bu

melodiyi ezberlemekle kalmıyor geri kalanını da besteliyor. Ayşe'nin müziğe olan ilgisi daha sonraki bölümlerde eve gelen radyo ile de ortaya konuyor.

Önceki kitapta daha çok oyuncaklarıyla görülen Ayşe'nin bu kez bir başka ilgi alanı da yaşıyla uyumlu bir biçimde “okumak” olarak kurgulanıyor. Ayşe, bu kitapta hayatının en önemli adımlarından birisini atıyor. Okumayı öğreniyor. “Ayşe Artık Okuyor” başlığıyla verilen bölümde öncesinde de bu yönde çabaları olan Ayşe'nin okumak becerisini annesinin ona okuduğu resimli kitaplar yardımıyla kendi kendine kazandığı görülüyor. Yalnız Kız Çocuğu Ayşe, kitap okumayla birlikte hayatında adeta yeni bir pencere aralıyor. İkinci kitapta bölüm başlığı olan “Yeni Arkadaşlar” ediniyor Ayşe. Bu arkadaşlar, hayali; masal kahramanlarıdır.

Ayşe'nin dışarıya açılan penceresi olan balkondaki yaşantıları, bu kitapta da göze çarpıyor. Ayşe dış dünyayla balkondan iletişim kurmaya devam ediyor. Daha önceki kitapta “arkadaş seçme” ye başlayan Ayşe'nin arkadaş seçimleri bu kitapta da gelişimine uyumlu olarak devam ediyor. Artık Ayşe'nin arkadaş seçerken nelere dikkat ettiğini ve gerekçelerini daha belirgin bir biçimde bulgulamak olanaklı. Örneğin yedi yaşındaki Ayşe'nin; düzenli, titiz, kibar ve uyumlu bir çocuk olan Ergin'in en yakın hissettiği arkadaşı olduğu görülüyor.

Bir yaş daha büyüyen Ayşe'nin gelişimsel açıdan da büyüdüğüne dair yaşantıları da örneklenebilir: Ayşe, hastalanınca annesine bakıyor, elektrik kesilince karanlıktan korkmuyor, armağanlar alıyor, armağanlar veriyor... Ayşe, bilişsel gelişimine koşut olarak dilsel olarak da gelişiyor. Dağarcığına yeni sözcükler ekliyor. Komşusu Güler abladan dinlediği bir şiiri anlamlandırmaya; deyimleri ve atasözlerini çözümlenmeye çalışıyor. Ayşe'nin dilsel gelişimi “Akıl Karıştıran Sözler” bölümünde de ayrıca işleniyor.

Ayşe'nin annesi, babası, Gülizar ablası, komşuları yine hayatında yer alıyor. Ayşe annesinin yanı sıra Güler abla gibi hemcinslerini de model almaya başlıyor. Yedi yaşına geldiğinde özellikle “aile” kavramı daha çok işleniyor. Babayla olan iletişim daha fazla yer buluyor. Ailece gezmeler, ailece yemekler, ailece gülmeler... İkinci kitabın sonu da “ailece” bitiyor. “Ayşe Büyüyor” başlığıyla verilen son bölümde Ayşe, bölümün adına uygun olarak adeta okuyucuya da büyüdüğünü ispatlıyor. Ağır vazoyu kaldırıyor, yükseğe uzanıyor, tek başına kararlar alıyor; daha

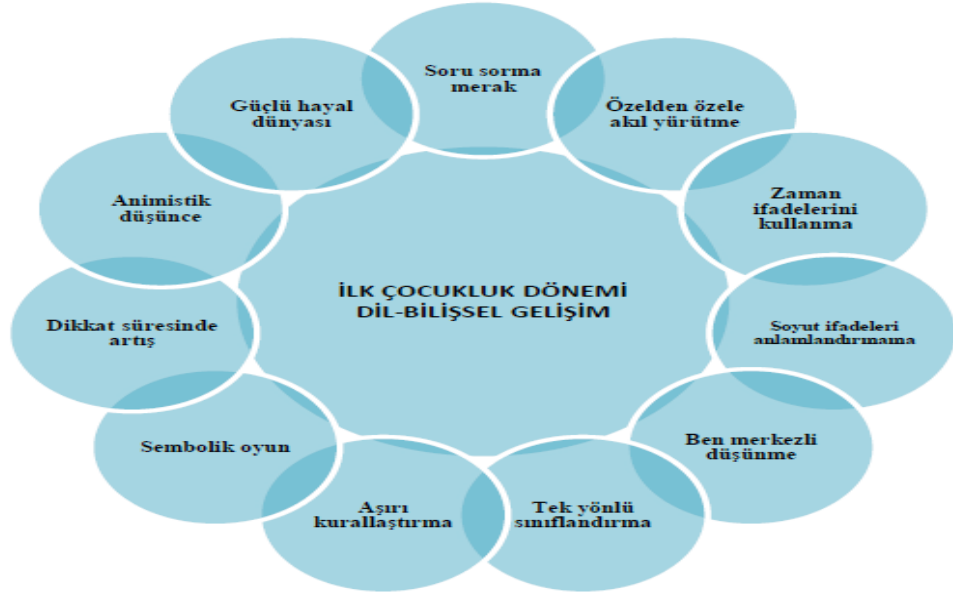
önceki kitapta yaklaşmaya bile çekindiği ocağı yakıyor. Tüm bunları anne ve babasına ilk kez tek başına kahvaltı hazırlamak için yapıyor. Bu ilk onun “aile” kavramı açısından tutumunu da ortaya koyuyor.

İkinci kitap yalnız kız çocuğunun öykülerini anlatmaya devam ederken bir yandan da onu titizlikle sonraki dönem olan “okul hayatına” hazırlıyor. Okuma yazmaya hazır hale getiriyor, öz bakım becerileri kazandırıyor, kendini korumayı öğretiyor, arkadaş seçtiriyor... Seneye okula başlayacağından anlıyoruz ki yalnız Kız Çocuğu Ayşe, artık bu kadar yalnız olmayacak. Okuyucuya da Ayşe'nin “öğrenci” halini beklemek düşüyor.

Şekil 4.1: “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” ve Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında” Romanlarının Hikaye Haritası

4.1.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum ...” Birinci ve İkinci Kitaplar (6.7 Yaş) Dil ve Bilişsel Gelişim Bulguları

Şekil 4-2: İlk Çocukluk Dönemi Dil-Bilişsel Gelişim Genel Özellikleri

Gelişim dönemleri kapsamında ilk çocukluk dönemine denk gelen okul öncesi dönem, Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramı’nda *İşlem Öncesi* Dönem olarak adlandırılır. Bu dönemde “duyu motor” dönemi olan bebeklik sürecinden uzaklaşan bireyin; refleksif davranışlarının yerini amaçlı davranışlar almıştır. Her ne kadar gerçek bir zihinsel işlemde söz edilemese de basit zihinsel işlemler, dönemin belirgin özelliklerindedir. Bilişsel gelişimdeki hız, dil gelişimini de doğrudan etkilediğinden dönem bireyinde gözle görülür bir dilsel gelişim söz konusudur.

Geniş hayal dünyası, dünyayı algılama biçimi, merak gibi özellikleriyle kendine özgü çizgilerini çizen dönem bireyi; bilişsel gelişim kapsamında en çok söz edilen bireylerdendir. Bir anlamda bebeklikten çocukluğa geçişinde köprüsü olarak kabul edilebilen bu dönemde sonraki dönem olan okul çağına hazırlanma da söz konusudur.

Çalışmanın bu bölümünde ilk çocukluk döneminin sonu sayılabilecek 6 ve 7 yaş dil-bilişsel gelişiminin karşılaştırıldığı serinin ilk iki kitabı (Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında ve Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında) incelenmiştir.

1.D.1.A.1. Hızlı dil gelişimiyle birlikte çok soru sorarlar. Meraklıdırlar. Gözlem yaparlar ve yeni şeyler öğrenmek isterler.

Piaget'nin bilişsel gelişim sürecinde *İşlem Öncesi* Dönem olarak adlandırdığı ilk çocukluk döneminin en belirgin özelliklerinden birisi soru sormadır. Çevreyi keşfetme sürecinde olan İşlem Öncesi Dönem çocuğunun soruları bitmek bilmez. Merak duygusunun da etkisiyle sürekli soru sorar. Yazar da bu özelliği dikkate alarak dilini çocuğa yaklaştırmaya ilk adımlarla başlıyor. Ayşe'yi tanıtırken bu dönemin soru sorma dilini ve merak özelliğini kullanıyor. Sanki altı yaşındaki bir çocukla karşılıklı konuşuyormuş gibi kurmaca yapıyı oluşturuyor. Sorduğu sorulara altı yaşındaki bir çocuğun yanıtlarıymış gibi de yanıtlar veriyor. Meraklı ve inatçı işlem öncesi çocuğunun ağzından çıkmış gibi yanıtlar. Yazar, daha sonra da benzer anlatımı kullanmaya devam ediyor. “Kim bu Ayşe? Bilmem ki... Acaba ben miyim? Ama olmaz ki. Ben yazarım. Kocaman biriyim. Peki benim çocuğum mu?...”(KBKT 6 YAŞ, s. 8).

“... Yokuşun tam başında ne var? Kim biliyor bakalım? Ayşe biliyor elbette.

Neymiş? Babaannenin evi. Yaaa!” (KBKT 6 YAŞ, s. 54).

Daha sonra yazarın kendine biçtiği bu rolü gerçek sahibi olan Ayşe devralıyor. Ayşe'nin bir şeyler anlatma, sorular sorma isteğiyle; başta annesi olmak üzere çevresindeki yetişkinlerin etrafında dönüp durduğu görülüyor:

“Annesi eve geldiği zaman sevinç delisi olan, annesinin boynuna atılan, o nereye giderse peşinden giden, durmadan “Annecim, annecim” diye birçok şey anlatmaya çalışan Ayşe...” (KBKT 6 YAŞ, s.16).

Ayşe evcilik oynarken Belma teyzesinin sofrayı hazırlamakla ilgili bir takım sözlerini hatırlıyor. Ancak bilişsel gelişim bağlamında işlem gerektirdiğinden üst düzey olan bu sözleri anlayamıyor. Dönemin hem soru sorma, hem merak hem de yeni kavramlar edinme sürecine örnek olabilecek bir durum aşağıdaki bölümle bulgulanabiliyor.

“ ‘...Yemek kutsaldır. Sofra kurmak bir törendir. Hele hele konuk varsa.’ Ayşe, elbette bunların hepsini tek tek anlayamıyor. ... Bunları, bu duyguları

anlayabilmek için durmadan soru soruyor sonra. ‘Annecim aş ne demek? Annecim bizim evde neden üç tencere yemek pişiyor? Annecim kutsal ne demek? Annecim tören ne demek? Annecim...’ (KBKT 6 YAŞ, s.56).

Evlerine ziyarete gelen babaanne ile Ayşe arasındaki konuşmalar yine bu yaş döneminin resmi gibi. Ayşe’nin bitmek bilmeyen sorularının adreslerinden birisi bu kez de babaanne oluyor. Ayşe, babaanneye büyük bir heyecanla köydeki komşulardan ağaçlara; ağaçlardan tavuklara kadar her şeyi bir bir soruyor. Bu bölümde Ayşe’nin merak duygusundan ve soru sormaktan duyduğu keyfi de çıkarsamak olanaklı oluyor.

“ ... Ayşe zıp diye ayaklanıyor. Sorularının ardı arkası kesilmiyor. Zıplıyor, gülüyor, ellerini çırpıyor. ...” (KBKT 6 YAŞ, s.74).

İkinci kitapta artık yedi yaşında olan Ayşe’nin her ne kadar değişimler gösterse de gelişimsel açıdan altı yaşındaki halinin devamı olacak bir süreç ortaya konuluyor. Bu açıdan yedi yaşına gelen Ayşe, hâlâ Piaget’nin bilişsel gelişim dönemlerinden “İşlem Öncesi Dönem” de değerlendirilebilir.

Soruları ve anlatacakları bitmeyen küçük kızın ardı arkası kesilmeyen soruları, bir bölümde okuduğu masal kitabından kaynaklanıyor. Okuduğu masalı anlatırken heyecanı tam da bu yaş döneminin sabırsızlığına uygun. Annesinin içeri girmesini bile bekleyemeden merdivende, hatta balkonda başlıyor anlatmaya. Annesi içeriye girdiğinde ise sorular başlıyor. Soruların yanıtlarını bile bekleyemeyecek kadar sabırsız olan küçük kız başlangıçta yazarın Ayşe’yi tanıtırken olduğu gibi soruları kendi yanıtlıyor. Yanıtları soruları, soruları yanıtları içeriyor.

“ ... Annesi elinden paketleri bırakıp, çay suyunu koyarken, o peş peşe sıralıyor. ‘Annecim biz de ormana gidelim mi? Biz de çilek toplayalım mı? Annecim bana bir tane daha kitap alalım mı? Annecim, hiiişt, annecim, sahiden kurt olmaz değil mi? Bizim kapıya gelmez değil mi? Annecim, kurtlar ormanda olur değil mi? Olmaz mı?’ ” (KBKT 7 yaş, s. 19).

Yazarın bu yaş döneminde görülen “soru sorma” özelliğine yönelik bir anlatım biçimi de ikinci kitabın dördüncü bölümünde bulgulamıyor. Yazar, soru ve yanıtları sanki Ayşe’nin iç sesi gibi kurgulamış:

“Bu da ne demek? Ne ne demek? Sabah Ayşe birden uyandı. Ne var bunda? Sabah olunca herkes uyanır. Orası öyle de, bu uyanış başka türlü. Nasıl? ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 22).

Ayşe'nin yaş dönemine uygun olarak bitmeyen soruları ve susmayan dilinden payını alan kişilerden birisi de elbette babası. İşten gelen babasının ardı sıra dolaşarak bir şeyler anlatmayı çok seven Ayşe anlatıyor da anlatıyor. Burada kullanılan dil öğeleri yaş dönemini yansıtıyor. Adeta Ayşe'nin sesi duyuluyor. Anlattıkları bir yetişkin olan baba için ne kadar anlam taşıyor bilinmez ama Ayşe için şüphesiz ki çok önemli.

“Babacım bugün Serim'in dişi çıktı. Bana Birsen Abla söyledi. Dedi ki çünkü Serim çok ağlıyordu, ben de neden ağlıyor dedim, o da bana dedi ki, dişleri çıkıyormuş. Sonra babacım, annem telefon etti dedi ki... Ayşe sorar, babası yanıtlar, Ayşe'nin soruları da hiç bitmez ha! Ayşe sorar, baba yanıtlar. Ayşe sorar baba yanıtlar. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 55).

Yukarıdaki alıntıyla birlikte babanın da tıpkı anne gibi Ayşe'nin sorularına sabır gösterdiğini söylemek olanaklı. Bu anlamda anne-baba karakterlerinin tutumlarını yetişkin okuyuculara örnek olarak göstermek de yerinde olacaktır.

Gelişim ilkelerinin evrenselliğini ortaya koyan bir örnek de öykülerde yer almakta. Dönemin “çok soru sorma” özelliğinin sadece Ayşe'ye ait olmadığını ve bu yaş dönemindeki çocukların ortak ve en belirgin özelliklerden birisi olduğu bu kesitle belirtilebilir. Bu kez soru soranlar annenin çocukluk arkadaşı Esin teyzenin oğulları.

“... Durmadan soru soruyorlardı. “Anne bu kocaman yer neresi?” “Anne, aa, bak burada otobüse önden biniliyor.” “... Anne, pasta yiyecek miyiz? Anne, lunaparka gidecek miyiz? Annee...” (KBKT 7 YAŞ, s. 61).

İşlem öncesi dönem çocuğu neden bu kadar soru sorar? Bu sorunun yanıtlarından birisi de bu dönemin bir başka özelliğidir. Bu özellik “merak” duygusudur. Bu duygu; dönem çocuğunu içsel olarak güdüler ve soru sorma, gözlem yapma, konuşma gibi özellikleri ortaya çıkarır.

Meraklı altı yaş çocuğu olan Ayşe, çevresinde olup bitenlere kayıtsız kalamıyor. Karşılaştığı yeni olaylara olan merakının bir göstergesi de apartmana yeni

taşınan bir ailenin konuşmalarına olduğu yerden kulak kesilmesi ile kendini gösteriyor. Detaylı olarak betimlenen bu bölümde yeni komşuların evlerinden gelen sesleri, Ayşe'nin merakla dinlediği görülüyor (KBKT 6 YAŞ, s. 29, 30).

Okul öncesi dönem çocukları doğal meraklarının sonucu olarak iyi bir gözlemcidirler de. Bu özellik de Ayşe'nin "Düşsel Gezi"sinde açıkça ortaya konuyor.

"Annesiyle ya da babasıyla sokağa çıktığı zaman, çevresine bakmaya doyamaz o. Her şeye bakar. Her şeye. ..." (KBKT 6 YAŞ, s. 51).

Ayşe, mavi çubuk diye tutturduğu bölümde mavi çubuğu aramak için depo gibi kullanılan karışık bir odaya giriyor. Düzenli bir çocuk olan Ayşe, karışıklıktan rahatsız olsa da merak ettiği için eşyaları kurcalıyor. Bu sırada odanın penceresinden daha önce hiç görmediği bir sokağı fark ediyor. Merak, gözlem ve hayal gücünün birleşmesiyle bu odadaki yaşantılar bir maceraya dönüşüyor. Bu gözlemlene sürecindeki ayrıntılar Ayşe'nin gelişim dönemine uygun olarak ne kadar meraklı ve ne kadar iyi bir gözlemci olduğunu gösteriyor (KBKT 6 YAŞ, s. 62).

Yaş döneminin merak duygusuna uygun olan bir başka örnek de babaannenin geldiği bölümde yer alıyor. Burada özellikle gizlide, saklıda olanlara duyulan merak duygusu vurgulanıyor. Bir yetişkin için çok da önemli olmayan kapalı bir kutu İşlem Öncesi Dönem çocuğu için keşfedilmeyi bekleyen bir gizemdir. Tıpkı Ayşe'de olduğu gibi... Ayşe, balkondan babaannesinin gelmekte olduğunu görüyor. Babaannenin elinde bir paket var. Bu pakette ne olduğunu Ayşe tahmin etse de bir oyun gibi pakette ne olduğu okuyucudan saklanıyor. Ayşe ise pakette ne olduğunu tahmin etmesine rağmen heyecan ve merak duygularını çok yoğun yaşıyor. Babaanne gelince Ayşe'nin duyduğu mutlulukla karışan merak ve heyecan duygusunu betimleyen yazar sayesinde, sözcükler arasından adeta Ayşe'nin kalp atışları duyuluyor.

"... Yanında da sevgili babaanne. O kadar olsa hadi neyse. Babaannenin elinde de kocaman bir paket. Paketin içinde ne olduğunu biliyor Ayşe. Biliyor ve yüreciği buna dayanamıyor. Babaanesi telefonda söylemişti ona. Biliyor, biliyor işte. Biliyor da ne yapacağını şaşırıyor. Bu heyecan, yüreğindeki bu çırpınmayı kaldıramayacak. Bir şey yapması gerek..." (KBKT 6 YAŞ, ss. 72-73).

Bu örneklerle de görülüyor ki 6 ve 7 yaşında Ayşe karakteri bu yaş grubunun bilişsel gelişim sürecine yani *İşlem Öncesi Dönemin* özelliklerine göre kurgulanmış. Ayrıca örneklerde yer alan duygusal betimlemeler gösteriyor ki “soru sorma ve sorulara yanıtlar alma” bu yaş döneminin bilişsel gelişimi kadar duygusal gelişimi için de son derece önemli. “Gelişim bir bütündür” ilkesinden yola çıkarak bu örneklerle gelişim alanlarının birbirini etkilediğini vurgulamak yerinde olacaktır.

Ayşe'nin kıpır kıpır, meraklı kişiliğini ortaya koyan bir bölümle ilk gelişim özelliğine yönelik açıklamalar sonlanabilir. Ayşe duyduğu gitar sesiyle mutluluk içinde uyanıyor. Merakla balkona koşuyor. Ayşe'nin yaş dönemini yansıtan duyguları şiirsel bir anlatımla kaleme alınıyor:

“Sokakta bir gitar sesi!

Sanki sokak başka bir sokak.

Ağaçlar daha mı yeşil?

Gökyüzünde ne çok kuş var! Ne güzel uçuyorlar...

Oh! Hava ne güzel!

Ayşe yüzünü yıkarken, suları ağzıyla fişkırtıyor. Gitar gibi sesler çıkarıyor. Ding ding ding!

Hangi odaya girse gitarla çalınan o şarkı duyuluyor.

Yüreğinde de o güzel çırpıntı.

Ama bu, çok hoş bir şey! Çok hoş...” (KBKT 6 YAŞ, s. 89).

1.D.1.A.2. Basit zihinsel işlemler yaparlar. (Basit akıl yürütme, özelden özele akıl yürütme gibi.) Yeni kavramlar, olgular edinirler.

Piaget'nin İşlem Öncesi Dönem çocuklarının düşünme biçimlerinden birisi olarak ifade ettiği “özelden özele akıl yürütme” bir gelişim özelliği olarak Ayşe karakterinin yaşantılarında ortaya konuyor Ayşe, doğrudan bir bağ bulunmayan iki durum arasında bağ kurarak akıl yürütüyor ve genellemeler yapıyor. Yazar ile Ayşe arasında geçen kitap okuma konuşmasında yazar, kendisinin çok kitap okuduğunu ve

yazar olduğunu ifade edince Ayşe'nin: "Benim annemle babam da hep kitap okuyorlar. Peki bakalım, onlar da mı yazar?" sözü özelden özele akıl yürütmeye örnek verilebilir. Çünkü Ayşe çok kitap okuyan herkesin yazar olabileceği genellemesini yapıyor (KBKT 6 YAŞ, s. 10).

Aynı gelişim özelliğine karşılık gelen başka örnekler de şöyle sıralanabilir:

Ayşe sokaktan sesler geldiğini duyunca balkona koşuyor. Komşuları Birsen ablanın, inildiğini ve kollarından tutularak zorlukla yürüdüğünü görüyor.

"... Ay şimdi bu ne demek? Hasta mı Birsen abla? Hem zor yürüyor hem galiba "Immmhhh!" diye inledi. Karnı da kocaman olmuş." (KBKT 6 YAŞ, s. 43).

Bu yaşantıyla Ayşe "Zorlukla yürüyen, inleyen insanlar hasta olan insanlardır." şeklinde bir akıl yürütme yapmış oluyor. Aslında Birsen ablanın hasta değil hamile olduğunu da yine Ayşe'nin sözlerinden anlamak olanaklı. Bu düşünme biçimi aşağıdaki gibi görselleştirilebilir.

ÇOK KİTAP OKUYAN = YAZAR

ÇOK KİTAP OKUYAN ANNE BABA=YAZAR

İNİLEYEN, ZOR YÜRÜYEN = HASTA

HAMİLE KOMŞU= HASTA

İşlem öncesi bilişsel döneminde olan birey, zihnini aktif olarak kullanır. Bu dönemdeki bireyin zihinsel işlem hızı bir yetişkinden oldukça fazladır. Artık dili de etkin olarak kullanan dönem bireyi, yeni duyduğu sözcükleri edinmeye çalışır. Bunun için de bir takım zihinsel süreçler geçirir. Bu süreçlerden birisi de Piaget'in "özümseme" olarak adlandırdığı süreçtir. Bu süreçte yeni karşılaşılan durum daha önce var olan bir öze yani çerçevenin ya da Piaget'nin ifadesiyle *şemanın* içine yerleştirilerek algılanmaya çalışılır. Ancak bu dönem çocuklarının henüz yeterince şemaları olmadığı için daha çok *uyumsama* yaptıkları söylenebilir.

Ayşe'nin öykülerindeki "özümseme" örneklerinden bazıları şöyle sıralanabilir:

Ayşe pembe bulutlardan farklı olan bir bulutun renginin sarı olduğunu söylerken şöyle diyor: “Ama limon gibi sarı değil de portakal gibi sarı.” Burada Ayşe’nin rengi algılamak için var olan “limon sarısı” şemasını kullanmaya çalıştığı yani “özümseme” yaptığı görülüyor. Ancak bu şeması yeni durumu algılamak için yeterli olmayınca “dengesizlik” devam ediyor ve zihinsel sürecini sürdürerek başka bir şema oluşturuyor. Bu şema ise “portakal gibi sarı” şeması. Sevgi teyze Ayşe’ye yeni rengi açıklayarak Ayşe’nin zihinsel sürecinde denge durumuna ulaşmasını sağlıyor. Böylece Ayşe, yeni bir şema oluşturarak *uyumsama* yapmış oluyor ve yeni bir kavram oluşturuyor (KBKT 6 YAŞ, s. 28).

İkinci kitapta Ayşe “piyaz” sözcüğünü unuttuğu için “soğuk fasulye” diyor. Bu bölümde kendince adlandırdığı başka bir fasulye yemeğinin de “pilaki” olduğu görülüyor. Bu durumlardan hareketle Ayşe’nin var olan şemasının “fasulye” olduğu söylenebilir. Ayşe fasulyeli yemeklere var olan şemasını kullanarak “soğuk fasulye” gibi açıklamalar getirmeye çalışıyor. Yani özümseme yapıyor. Annesi ise ona “piyaz ve pilaki” sözcüklerini kazandırarak *uyumsama* yapmasını sağlıyor (KBKT YAŞ 7, s. 66).

“Fasulyeli yemekler” örneğiyle eşleşebilecek bir örnek de Ayşe’nin adını hatırlayamadığı “sütlaç” tatlısına “pirinçli tatlı” demesi (KBKT YAŞ 6, s. 48).

“Yün patik” şemasını “terlik” şemasıyla edinmeye çalışan Ayşe, babaannesinin örgü patiklerine “İşte babaannenin yünden örülmüş terlikleri.” diyerek özümseme yapmış oluyor (KBKT 6 YAŞ, s. 73).

Buraya kadar olan *özümseme* örnekleri şematik olarak şöyledir:

AYŞE’NİN İFADELERİ	YENİ KAVRAM
<i>limon gibi değil portakal gibi sarı</i> ⇒	turuncu ⇒ (KBKT 6 YAŞ, s. 28)
<i>soğuk fasulye</i> ⇒	pilaki ⇒ (KBKT 7 YAŞ, s. 66)
<i>pirinçli tatlı</i> ⇒	sütlaç ⇒ (KBKT 6 YAŞ, s. 48)
<i>yünden örülmüş terlik</i> ⇒	patik ⇒ (KBKT 6 YAŞ, s. 73)

Şekil 4.3: Özümseme Örnekleri

Sadece nesnelere ve sözcükleri değil insanları algılamakta de özümsemeler yapılabilir. Mavi çubuk diye tutturduğu bölümde Ayşe, yeni keşfettiği sokağı gözlemlerken gördüğü her yeni insanı çevresindekilere benzeterek algılamaya çalışıyor. Yani “özümseme” yapıyor. Gördüğü süslü bir kadın için “annesine hiç benzemeyen”, başka bir kadın içinse “anneannesi gibi kır saçlı”; küçük kız içinse “kendisi gibi” şeklinde ifadeler kullanıyor. Bu bölümün neredeyse tamamı işlem öncesi bireyin “özümseme” yoluyla çevresini algılamaya çalıştığı bir örneği sayılabilir (KBKT 6 YAŞ, s. 62-63).

Ayşe yeni duyduğu “döşek” sözcüğünün duyduklarından yola çıkarak “yatak” olduğuna dair de *akıl yürütüyor*. Daha önce “zihinsel denge” durumunu oluşturmaya rehber yetişkinler olarak kabul edilen Sevgi teyze, anne örneklerinde olduğu gibi bu kez de yatak ile döşek arasındaki farkları Gülizar abla Ayşe’ye anlatıyor. Böylece Ayşe’nin *uyumsama* ile yeni bir şema olan “döşek” şemasını kurarak yeni bir sözcük öğrendiği saptanıyor (KBKT 6 YAŞ, s. 76, 77).

Ayşe, başka bir kesitte annesinin eve getirdiği alışveriş torbalarını boşaltarak annesine yardım etmeye çalışıyor. Bu sırada gördüğü ve adını bilmediği malzemelerle ilgili *akıl yürütüyor*. Örneğin deterjanı “Gülizar Ablanın yerleri temizlemek için suya sıktığı yeşil şey” şeklinde ifade ediyor (KBKT 7 YAŞ, s. 20).

Sabah erken uyandığında balkonda karşılaştığı Güler abla Ayşe’ye şiir okumak istiyor. Ayşe ilk kez duyduğu “şiir” sözcüğün anlamını bilemiyor ama sezgisel olarak karışık duygular hissediyor. Anlamlandırmak için sözcüğü özümüyor; şemalarını gözden geçiriyor ve masal, çizgi film gibi önceden var olan şemalarını kullanarak *akıl yürütüyor*. Daha sonra şiirin okunmasıyla “şiir” kavramını oluşturuyor. Yani *uyumsama* yaparak kavram ediniyor (KBKT 7 YAŞ, s. 50).

Bu dönem bireylerinin “deyimleri” duyduklarında da dengesizlik yaşamaları olağan bir durumdur. Çünkü deyimler soyut ifadelerdir ve işlem öncesi dönem çocuğu için algılanması oldukça güçtür. Gerçek anlamlarından tamamen uzaklaşarak yeni anlam kazanan sözcüklerden oluşan deyimleri de basit akıl yürütmelerle algılamaya çalışırlar. Yeni örneğimizde de Ayşe “laflamak” deyimini anlamlandırmak için önceki yaşantılarından yola çıkarak *akıl yürütüyor*.

“Güler Abla bir sandalye getirip annenin karşısına oturuyor. Başlıyorlar anneye laflamaya. Ne? Ne yapıyorlar ne? Laflıyorlar. Aa! O da ne? Ne bilsin Ayşe canım. Anne telefonda hep öyle söylüyor. “Sevgi geldi, oturduk lafladık”, “Serpil’e uğramıştım, biraz lafladık” diyor. Ne demekse? Konuşmak gibi bir şey her halde” (KBKT 7 YAŞ, s. 35).

Bu örnekte Ayşe’nin şaşkınlığı zihinsel süreçler bağlamında “dengesizlik” sürecini işaret ederken; “konuşmak” var olan şemayı ve “konuşmak gibi bir şey her halde” ifadesi ise “özümseme yaparak dengeye ulaşmayı” ifade etmektedir.

Ayşe’nin içinde bulunduğu bilişsel gelişim döneminin özelliklerine uygun olarak dil gelişimini sürdürdüğüne özellikle yeni duyduğu sözcük, kavram ve deyimleri yorumlarken rastlanıyor. Örneğin buldukları evin güzelliğini anlatmak için “Ne devlet!” deyimini kullanılıyor. Ayşe bu sözü önce tekrar ediyor sonra da anlamlandırmaya çalışıyor: “Yani, çok güzel bir şey demek herhalde” (KBKT 6 YAŞ, s. 20).

Ayşe kendisinden bahsederken Güler ablanın onu anlatmak için kullandığı “Ayşe harika bir çocuk “ifadesindeki “harika” sözcüğüyle ilgili de akıl yürütüyor.

“ Harika, galiba, çok çok çok güzel demek” (KBKT 7 YAŞ, s. 50).

Aynı durumu başka bölümlerde de bulgulamak olanaklı. Sokaktan geçen satıcının bağırması üzerine anne: “Herkes bir çeşit bu dünyada işte.” diyor. Daha önce de annesinin arkadaşından duyduğu ve zaten aklını meşgul eden bu söz Ayşe’nin aklına takılıyor. Annesi sözü açıklamaya çalışıyor. Aynı sohbette Nuri amca için geçen “hınzır” sözcüğünün de Ayşe’nin duyduğundan beri kafasını kurcaladığı anlaşılıyor. Bu sözcükleri anlamlandırmak için Ayşe annesine sorular soruyor. Anne daha önce de olduğu gibi, Ayşe’nin sorularına sabırla ve sevecenlikle yanıt veriyor (KBKT 6 YAŞ, ss. 39-40).

İşlem öncesi dönemdeki bireylerde telaffuz hatalarına rastlamak olağan bir durumdur. Dil gelişimi sürecinde yeni öğrenilen özellikle de telaffuzu zor sözcüklerin edinmesinde *tekrar ve pekiştirme* süreçlerinin önemi Ayşe’nin yine aynı bölümde yeni duyduğu “kılıf” sözcüğüne önce “fılık” demesiyle bulgulanıyor. Sonra doğru söylenişini tekrar ederek öğreniyor (KBKT 6 YAŞ, s.78).

Başka bir kesitte ise Ayşe, okuduğu kitaptaki “orman” kavramını anlamlandırıyor. Daha önce annesinin anlattıkları ve televizyonda izlediklerinden yola çıkarak ormanı hayal ediyor.

“... O ormanın ne olduğunu biliyor. Elbette biliyor. Televizyonda gördü. Annesi de ona ağaçları uzun uzun anlatmıştı zaten. Onun için, ormanın yakınındaki kulübeyi ve o küçük kardeşi gözünün önüne getirebiliyor. Nine de Ayşe’nin babaannesi gibi olmalı. Konuşmaları çok benziyor çünkü. ...” (KBKT 7 YAŞ, s 26).

İşlem öncesi dönem çocuğu olan Ayşe’nin eski yaşantılarından yararlanarak ve basit akıl yürütmelerle yeni durumları algılamasının bir örneği de “Bir Tanecik Annecik Hasta Olmuş” bölümünde bulgulanıyor. Ayşe, yatağında hasta yatan annesini önce uyuyor sanıyor. Sonra annesini gözlemliyor ve dudaklarını kendisinin kızamık olduğu halindeki dudaklarına benzetiyor. Bu *akıl yürütmeyle* annesinin hasta olduğunu anlıyor (KBKT 7 YAŞ, s. 30).

1.D.1.A.3.Hayal dünyaları çok seyahat gibi dramatik oyunlar oynarlar. oynarlar. geniştir. Sembolik oyun başlar. Evcilik, Dramatik oyunları gerçeğe yakın, ayrıntılı oynarlar.

“Çocuk, düşü yetişkinler gibi uydurmaz, düşün içinde yaşar” (Şirin, 2007, s. 43). İnsanların hayatının hiçbir döneminde işlem öncesi dönemdeki kadar *güçlü bir hayal dünyasına* sahip olamayacağı kavramsal bölümde de vurgulanmıştır. Ayşe’nin öykülerinde bu özelliği doğrulayan pek çok örnek saptanabiliyor. Ayşe, zamanının büyük bölümünü yalnız başına geçirmesine karşın hayal dünyasının zenginliğiyle her anı bir maceraya dönüştürmeyi başarıyor. Onun için nesnelere, sesler, şekiller, ışıklar kısaca çevresindeki her şey hayal dünyasını besleyen bir şeye dönüşebiliyor. Çünkü o bilişsel gelişim açısından işlem öncesi dönem bireyi.

Bu örneklerden bir tanesi, hemen herkesin çocukluğunda benzerini yaşadığı bir durum. Annesi ile Ayşe balkon sohbetleri yaparken bulutlardan fal bakıyorlar. Bu bölümde bulutların çeşitli şekillere benzetilmesi Ayşe’nin hayal dünyasının yanı sıra onun bu özelliğini destekleyen ve *hayal dünyasına* dahil olan anne örneği açısından da dikkat çekici (KBKT 6 YAŞ, s. 13).

Ayşe'nin hayal gücü sayesinde oyunlarını ne kadar zenginleştirdiğine de rastlamak olanaklı. Örneğin Ayşe'nin, evde yalnız olduğu sıralarda evi bir kent gibi *hayal ettiği* anlatılıyor. Bu hayal sırasında sandalyelerden tren yapması da *dramatik oyun* örneği olarak değerlendirilebilir.

“Diyelim bu ev, kocaman bir kenttir. Kentte neler var? Yollar, parklar, dondurmacılar, büyük mağazalar, apartmanlar falan. Peki, evde ne var? Odalar, aralıklar, masalar, kapılar, sandalyeler... Evi bir kent gibi düşünmeyi becerebilirse insan, ohooo, evin içinden tren bile geçer. Binersin trene, düüüü! Olamaz mı? Bal gibi olur...” (KBKT 6 YAŞ, s. 13).

Ayşe için her şey adeta hayal dünyası için bir malzeme. Bu malzemelerden birisi neden güneş ışığı olmasın? Bu gerçek hayata yabancı olmayan kesitte Ayşe, yaz günleri güneşin halıya yansıyan ışıklarıyla da bir *oyun kuruyor*.

“... Yalınayak ön odaya koşuyor. Önce halının, güneşin altında tüm renkleriyle parlayan halının, çiçekleriyle kuşlarına bakıyor. Çiçeklerin açtığını, kuşların uçtuğunu görüp seviniyor. Bu, onun bulduğu çok hoşuna giden bir oyundur” (KBKT 6 YAŞ, s. 22).

Güneş ışınlarının yansıması sonucu oluşan görüntüleri seyretme ve oyun kurma, aynı gelişim dönemi içinde değerlendirilen ikinci kitapta da saptanıyor. “...güneşin perdelerde, duvarlarda yaptığı oyunları izlemesi” (KBKT 7 YAŞ, s. 39).

Ayşe'nin hayal dünyasını betimleyen birçok ifadeyi satır aralarında görmek olanaklı. Örneğin Ayşe'nin sabah uyandığındaki uyku sersemliğiyle karışan düş ve *hayal dünyası* şöyle anlatılıyor:

“Ayşe düş görüyor. Buna tam düş de denilemez. Arasına küçük konuşma parçaları karışmış, renklerden oluşan bir dünya bu” (KBKT 6 YAŞ, s. 29).

“Ayşe düşünüyor da, istese bu koca kentte tek başına uzun bir geziye çıkabilir. Taa babaannesinin evine dek gidebilir” (KBKT 6 YAŞ, s. 50).

Ayşe babaannesine tek başına gidiyor da. Tabi ki bu da *hayali* bir gezi. Ayşe'nin uçsuz bucaksız hayal dünyasının bir başka yüzü olan “Düşsel Bir Gezi” bölümünde Ayşe'nin, babaannesine hayali bir seyahat ettiği görülüyor. Bu gezinin

evden çıktığı andan babaannesine vardığı ana kadar pek çok ayrıntısını Ayşe hayal ediyor. Bu süreçten yola çıkarak gerçekte babaanneye giderken dikkatini çeken her şeyi belleğinde tutup sonrasında da hayal ettiğini söylenebilir. Ayşe; hayali hedefine ulaştığı anı ise kendinden emin, mutlu, heyecanlı bir biçimde ifade ediyor:

“ Tamam! İşte bahçe, işte çardak, işte tavuklar. İşte işte babaanne!” (KBKT 6 YAŞ, s. 54).

Dönem çocuğunun *hayal dünyası* her zaman olumlu yönde ürünler ortaya koymayabilir. Ayşe'nin mavi çubuğu aradığı bölümde, girdiği karışık odada yaşadığı olumsuzluklar, kendisini kötü bir serüvenin içindeymiş gibi hissetmesine neden oluyor.

“Gözyaşları hemen geliyor. Ayşe, kendini annesinin okuduğu masaldaki küçük kız gibi, ormanda kaybolmuş sanıyor. Gözlerinden yaşlar aka aka, dudağını büke büke yola çıkıyor. Bu dağları, bu tepeleri aşması, eve giden yolu bulması gerek. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 65).

Ayşe'nin gelişim dönemine uygun olarak ne kadar *geniş bir hayal dünyasının* olduğuna dair en çarpıcı bulgulardan birisi de “Bitişik Balkona Bir Abla Gelmiş” bölümünde yer almakta.

Abla Ayşe'ye “Sen evde yalnız mı kalıyorsun?” diye soruyor. Ayşe geniş hayal gücü ve kıpır kıpır ruhuyla yanıtlıyor soruyu.

“ ... Ayşe'nin keyfi tam yerinde. Biraz şımararak gülüyor.

“Hayıır. Bizim ev öyle kalabalık ki!”... “Bir defa, Rüküş Hanım var. Sonra Abdurrahman Bey'le karısı Memduha Hanım. Sonraaa, zilli Zekiye. Sonraa deli Veli. Bir de Müge'yle Zeynep. Müge'yle Zeynep benim bebeklerim. Bir de İboş var. O da benim bez köpeğim.” Abla gülüyor. “Oooo, ne kalabalık, başım döndü kalabalıktan. Şimdi en baştan anlat bakalım kimmiş bunlar.” ...

“Rüküş Hanım annemin pembe terlikleri...” diyor. “Bu terlikler hem topuklu hem üzerlerinde kocaman birer ponpon var. ... Abdurrahman Bey'le karısı Memduha Hanım, iki büyük tencere. Biri büyük, biri küçük. Zilli Zekiye de tencere ama, o düdüklü. Deli Veli de bir çalar saat. ...” (KBKT 6 YAŞ, ss. 69-70).

Evdeki terlik, saat ve tencere gibi sıradan eşyalar ancak bir çocuk bakışıyla böyle ifade edilebilir. Bu örnekte de görüldüğü gibi bir çocuğun hayal dünyasının sınırları yetişkinlerinkini epeyce aşıyor.

Ayşe'nin *geniş hayal dünyası* düşlerine de yansıyor. “Ayşe Hep Düş Görüyor” bölümünde Ayşe, gün içinde yaşadığı olayları iç içe geçmiş bir biçimde rüyasında görüyor. Bu bölümde gerçek ve düşün çocuk dünyasında nasıl karışabileceği ayrıntılı bir şekilde örneklendirilmiş.

Ayşe uykuya dalarken de yine hayal kuruyor:

“İşte böyle, denizle, dalgalarla karışık, yüzerek, denizin kenarında oynayarak uykuya dalmıştı Ayşe...” (KBKT 6 YAŞ, s. 88).

İşlem öncesi dönem çocuğunun doğasında yer alan *hayal gücü* bu dönem çocuklarının *yaratıcı* olmasını da sağlar. Ayşe'nin hayal gücü ikinci kitabın ilk bölümünde yaratıcılığına yansıyor. Ayşe, daha önce duyduğu gitar sesinin melodisini ezberlemekle kalmıyor tamamlıyor da. Bu durumu okuyucuya kurmaca yapı içinde melodiyi duyduğunda oldukça şaşırın “gitar çalan abi” aktarıyor.

“Çocuk ne söylüyor biliyor musun? Dün bestelediğim parçayı. Olamaz! Hem de ne duyarlı bir söyleyiş. Hiç yanlışsız. ...

Hem de sonunu kendi bestelemiş. Ben daha bağlamamıştım. Allah Allah. İşte şu karşı balkondaki küçük kız. Adı ne onun?” (KBKT 7 YAŞ, s. 10).

Ayşe'nin zengin hayal gücü bulunduğu yaş döneminde görülen *hayali arkadaşlar* edinme özelliğini de destekliyor. Ayşe okuduğu kitaplardaki masal kahramanlarıyla arkadaş oluyor. Kendisine daha önce ormana gidip gitmediğini soran Güler ablaya, arkadaşından şöyle bahsediyor.

“Hayır. Amaa, benim bir tane masal kitabım var, orada benim bir arkadaşım var, onun ninesi var, ninesiyle ikisi ormana gidiyorlar, ondan sonra, ormanda dağ çileği topluyorlar, çünkü arkadaşımın ninesi...” (KBKT 7 YAŞ, s. 52).

Piaget'nin bilişsel gelişim dönemlerinden “İşlem Öncesi Dönem”; *Oyun Çağı* olarak da adlandırılır. Okul öncesi çocuğu için neredeyse, hayat oyun; oyun

hayattır. Çocuk sadece eğlenmek için kurduğu çeşitli oyunlarla, fark etmeden gelişimine sayısız katkılar sağlar. Örneğin; çocuğun zengin hayal dünyasının beslediği *dramatik oyunlarda* rol yapma, empati kurma gibi duyuşsal özellikleri gelişir; *sembolik oyunlarda* ise her hangi bir nesneyi kullanım amacı dışında sembolleştirerek oyunun parçası haline getirdiğinden yaratıcı ve çok yönlü düşünme gibi bilişsel süreçleri desteklenir. Yazar, dönemin bu özelliğini vurgularcasına Ayşe'nin oyunla ilgili yaşantılarına oldukça geniş yer vermiş. Ayşe'nin oyun dünyasında; koltuğu, bebekleri ve oyuncak köpeği başrolleri paylaşıyor.

Ayşe'nin oyun mekânlarından şüphesiz ki en önemlilerinden birisi Ayşe'nin "Sevgili Dost Koltuğu"dur ki "dost" sözcüğüyle kişileştirilen koltuğun bir eşyadan öte olduğu adıyla da anlaşılmaktadır. Bu koltuk, Ayşe'nin hayatına girişinden hayatında kapladığı yere kadar anlatılarak bir bölüm başlığı olarak da yer buluyor. Öyle ki bu koltuk; kimi zaman Ayşe'nin bebeği Müge'yi alıp gittiği bir bahçe, kimi zaman Ayşe'nin arkadaşı, kimi zaman sığınağı olarak bir *sembolik ve dramatik oyun* örneğidir. Ayşe'nin koltuğuyla kurduğu ilişki başta annesi ve Gülizar abla olmak üzere çevresindeki yetişkinlerce de benimseniyor.

"... Çiçek bahçesi gibi oluşu da cabası. Öyle der Gülizar, odaya girip Ayşe'yi koltuğuna oturmuş görünce, "Gene kırlara çıkmışsın Ayşe. Hırkanı da alsaydın. Kır havası belli olmaz üşütürsün." der" (KBKT 6 YAŞ, s. 46).

Bahsedilen 6-7 yaşlarındaki bir kız çocuğuyorsa beklenen bir örnek de *evcilik* oyunudur. Evcilik oyunları geçmişten bugüne yeri değişmeyen oyunlardan birisidir ve adı üstünde bir *dramatik oyun* örneğidir. Bilindiği üzere bu oyunu kurarken kullanılan araç gereçler de sembolleştirilerek oyunun parçası olur. Tıpkı Ayşe'nin evcilik oyunlarında olduğu gibi. Bir bölüm adı olan "Hadi Evcilik Oynayalım" adından başlayarak okuyucuyu oyunun içine katmaktadır. Bu kez yer, balkona serilmiş halidir ki özellikle kitabın yazıldığı dönem düşünüldüğünde balkonlara, mahalle aralarına serilen eski kilimler pek çok kız çocuğu anılarında yer almaktadır.

"... Gülizar, eski küçük halıyı getirip serer balkona. Bu, Ayşe'nin bebekçilik evi hazır demektir" (KBKT 6 YAŞ, s. 56).

Bu bölümde Ayşe'nin bebekleri Müge ve Zeynep; köpeği İboş ile kurduğu *dramatik oyununda*; salata yapmak için kullanılan meşe yaprakları, yemek için

kullanılan kağıt parçaları, domates olarak hayal edilen kırmızı kumaş parçaları ve odunu simgeleyen kürdanlar ile *simgesel oyun* bulgulanıyor. Her şey gerçeğe yakın ayrıntılarıyla düşünülmüş. Aynı bölümde Ayşe'nin hayal gücüyle dramatik oyununu nasıl desteklediğini görmek olanaklı.

“Gelsin düş kurmak. İşte, Belma teyze gelmiş onunla evcilik oynuyor. Ayşe onun söylediklerini bir bir anımsıyor. Sesini duyuyor sanki” (KBKT 6 YAŞ, s. 56).

Bir kız çocuğu için *dramatik oyunlarının* en önemli parçalarından birisi de elbette bebeklerdir. İster bezden, ister yünden, ister plastikten olsun hemen her kız çocuğunun hayatından “bir oyuncak bebek” geçer. Kız çocuğunun değişmeyen rolü ise bu bebeklerin annesi oluşudur. Tıpkı Ayşe gibi...

“...Ayşe gelir. Müge'yi kucağına alır. Sarılır. Koltuğun üzerinde ana kız oturur camdan bakarlar” (KBKT 6 YAŞ, s. 76).

Serinin ikinci kitabında, yani yedi yaşındaki Ayşe'nin *dramatik ve sembolik oyunlarının* devam ettiği görülüyor. Halâ “oyun dönemi” özelliklerini gösteren Ayşe'nin oyunları, ayrıntılı olarak dramatize edilmeyi sürdürüyor. Örneğin, 7 yaş öyküleri, bir seyahat oyunuyla başlıyor.

“Ayşe balkonda. Çok sessiz. İşi çok çünkü. Bütün kumaş parçalarını, bütün bebek elbiselerini bir bir elden geçirip, bir çantanın içine yerleştiriyor. Yakında bebeklerini alıp bir yolculuğa çıkacak. Tabii şakacıktan canım. Oyun bu. Onun için bavullarının hazırlanması gerek. Yol için, yiyecek de hazırlayacak daha. Ekmek arası peynir, ekmek arası salam falan yapacak. Yolda acıkabilir çocuklar” (KBKT 7 YAŞ, s. 7).

Ayşe'nin düş gücünü yansıttığı *dramatik oyunu* bu kez de annesiyle oynadığı “dolmuşçuluk”...

“Ayşeciim, çay hazır. Hadi gel balkona.” Ayşe arka odadan bağıyor: “Anneciim, duuur! Ben gelip seni yeni arabamla alayım. Geliyorum. Dudü dudü dudü dudüüüüü! Vınnnggg! Garrır! Balkona dolmuş, balkonaaa...” (KBKT 7 YAŞ, s. 21).

1.D.1.A.4.Animistik düşünürler (canlandırmacılık). Yani cansız nesnelere canlı gibi algılarlar.

Ayşe'nin bebeği Müge ve Zeynep *animistik* düşünceyi gösteren örneklerdir. Hemen her oyununda yer alan Müge bebek, Ayşe'nin dünyasında bilişsel gelişim dönemine uygun olarak besleniyor, uyuyor, ağlıyor; yani gerçek bir bebekmiş gibi varlığını sürdürüyor.

“Ayşe Müge’yi alıp kucağına kuruluyor trene. ... Ayşe, Gülizar Abla, Müge, üçü birden bağıyorlar! Düüü! Çuf, çuf çuuf” (KBKT 6 YAŞ, s. 13.).

“...Ayşe gelir. Müge’yi kucağına alır. Sarılır. Koltuğun üzerinde ana kız oturur camdan bakarlar” (KBKT 6 YAŞ, s. 76).

Animistik düşüncenin bir örneği olan Müge bebeğe Ayşe, rahat uyusun diye babaannesinden döşek istiyor (KBKT 6 YAŞ, s. 76).

“Hadi Evcilik Oynayalım” bölümünde Ayşe'nin bebekleri Müge ve Zeynep ile konuşması; oyuncak köpeği İboş'u balkonun kenarına koyarken sokaktan geçenerlere havlamamasını tembihlemesi cansız varlıkları canlı gibi algılayabildiğinin diğer örnekleridir (KBKT 6 YAŞ, s. 56).

Ayşe'nin ve annesinin ailenin bir parçası gibi gördüğü için atılmasına izin vermedikleri “Sevgili Dost Koltuk” Ayşe'nin dünyasında başka gelişim özelliğini de simgelerken, adıyla da ortaya konduğu üzere bir insanmış gibi betimlenerek animistik düşünceyi de destekliyor.

“ Bu koltuk, Ayşe'nin koltuğu. Onun malı. Onun sığınağı. Onun en yakın arkadaşı. ... Sarar sarmalar, rahat ettirir insanı.”(KBKT 6 YAŞ, s. 46).

Ayşe'nin bu düşünme biçimine uygun olarak koltukla konuştuğu da görülüyor: “Sen bizim ailemizin bir parçasısın. Akşama ne var bil bakalım? Sürpriz! Yaşasın!” (KBKT 6 YAŞ, s. 49).

Piaget'nin sözünü ettiği işlem öncesi dönemde rastlanan bilişsel gelişim özelliklerinin izlerini taşıyan bir örnek de hava olaylarıyla ilgili. Annesi gök gürültüsünü ve şimşek çakmasını Ayşe'ye dönemine uygun olarak anlatıyor. Yazar,

burada İşlem Öncesi Dönem'in *hayal gücü, canlandırma* gibi özelliklerini kullanıyor.

“... Koca koca bulutlar kavga ederken, hızla birbirlerine doğru geliyor, sonra güm güm birbirlerine vuruyorlardı. Ses o zaman çıkıyordu. Okula gidince Ayşe bunları daha güzel öğrenecekmiş” (KBKT 7 YAŞ, s. 43).

Yazar, sözlerinde bir sonraki dönem olan “Somut İşlemler” dönemine de gönderme yapıyor. “Okula gidince Ayşe bunları daha güzel öğrenecekmiş.” İfadesiyle şimdilik hayal dünyasıyla açıklanan hava olaylarının gerçek sebeplerinin öğrenileceği “okul dönemi .” için bir anlamda ön hazırlık yapıyor.

1.D.1.A.5. Benmerkezli düşünürler.

Bu dönemin kendine özgü özelliklerinden birisi de *benmerkezli* düşünme biçimidir. Bu düşünme biçiminde birey, kendisini dünyanın merkezindeymiş gibi algılar. Gördüğü her şeyi herkesin gördüğü; duyduklarını herkesin duyduğu; bildiklerini herkesin bildiği gibi yanılsamalar yaşar.

Ayşe'nin annesinin çalıştığı bankayı annesine aitmiş gibi anlatması benmerkezli düşünmeye örnektir. “Annem bankasına gitti”(KBKT 6 YAŞ, s. 9).

Benmerkezli düşünme biçiminin etkisindeki birey, eşyalarını aşırı sahiplenir ve bu aitlik durumunun herkesçe bilinmesini ister. Ayşe'nin ve annesinin ailenin bir parçası gibi gördüğü için atılmasına izin vermedikleri “Sevgili Dost Koltuk” aşırı sahiplenildiğinden ilgili gelişim özelliği açısından da örnek gösterilebilir. Ayşe, kendisine ait olan bu eşyayı herkese göstererek benmerkezli düşündüğünü ortaya koymaktadır.

“Bu koltuk, Ayşe'nin koltuğu. Onun malı. Onun sığınağı. ... İlk günler eve kim gelirse, hemen elinden tutup odasına götürüyordu. “Bakın benim koltuğum.” diyordu”(KBKT 6 YAŞ, s. 46).

“Sevgili Dost Koltuk” bölümünde görülen koltuğu herkese gösterme davranışına benzer bir davranış babanın arkadaşının Amerika'dan getirdiği radyoyla ilgili de yaşanıyor. Kendisi gibi herkesin ilgisini çekeceğini düşündüğü için Ayşe,

kimi görse radyosundan bahsediyor. “Aaa! Öyle miii! Aman ne güzel!” diyorlar (KBKT 7 YAŞ, s. 56). Ayşe'nin bu benmerkezli mutluluğu herkesçe hoş karşılanıyor.

Ayşe'nin koltuğuyla içinden konuşması da benmerkezli düşünmeye örnektir. Ayşe, koltuğuyla içinden konuştuğunda da duyulacağını sanmaktadır.

“ ... Oh, ne rahattır bu koltuk. İçinden onunla konuşur. ‘Sen bizim ailemizin bir parçasısın. Akşama ne var bil bakalım? Sürpriz! Yaşasın!’ ” (KBKT 6 YAŞ, s. 49).

“Sevgili Babaanne Geliyor” bölümü adından da anlaşılacağı üzere babaannenin gelişiyile duyulan mutluluğu ve heyecanın anlatıldığı bir bölüm. Babaannenin annesiyle birlikte geldiğini balkondan gören Ayşe hissettiği yoğun duyguların etkisiyle ne yapacağını şaşırıyor. Onlar eve gelmeden kendini bir şey yapmak zorundaymış gibi hissediyor ve yatağın altına saklanıyor. Anne ve babaanne eve geldiklerinde ise çoğumuzun hayatında tanık olduğu bir sahne yaşanıyor. Anne ve babaanne onu yatağın altında fark ediyorlar ama sanki fark etmemiş gibi davranıyorlar. Ayşe de dönemine uygun olarak saklandığında kimsenin onu görmediğini düşünüyor. Bedenini toplayarak daha da görünmez olmaya çalışıyor (KBKT 6 YAŞ, s. 73).

1.D.1.A.6.Nesneleri bir özelliğine göre sınıflayabilirler.

İşlem Öncesi Dönem bireyleri, üst düzey düşünemedikleri için nesnelere sadece bir özelliklerine göre sınıflandırabilirler. Bu özellik; renk, şekil vb. olabilir. Ayşe de bilişsel gelişim dönemine uygun olarak anneannesinin bigudilerini renklerine göre ayırıyor: “Anneanne, bugün başında üç kırmızı, iki sarı, dört mavi var” (KBKT 6 YAŞ, s. 23).

İşlem öncesi dönemde olan Ayşe, henüz kavram gelişimini tamamlamadığı ve üst düzey düşünemediği için ana renklere göre sınıflama yaparken ara renklere göre yapamamaktadır.

“ ... Ayşe havuç salatasının rengini bilemiyor. Turuncuymuş. Büyük bir kasedeki salata gibi bir şeyin de rengini bilemiyor. O da eflatunmuş” (KBKT 6 YAŞ, s. 37).

Ayşe'nin düşsel gezisi sırasında bakkalda gözlemlediği ürünleri gelişim dönemine uygun olarak renklere göre sınıfladığı görülüyor: "... Gene peynir, sarı peynir, beyaz peynir. Yeşil zeytin, siyah zeytin" (KBKT 6 YAŞ, s. 51).

1.D.1.A.7. Dikkat süreleri uzamıştır. İlgi duydukları etkinlikleri yaparken dikkatlerini yoğunlaştırır ve dağılmasına izin vermezler. Yetişkin rehberliğinde çabuk öğrenirler.

Bebeklik sürecine karşılık gelen "Duyu Motor Dönem"de çabuk dağılan dikkat "İşlem Öncesi Dönem" ile toparlanmaya başlar. Her ne kadar uzun bir dikkat süresinden bahsetmek henüz olanaklı değilse de *dikkat süresinde belirgin bir artış* olur. Bu artış gözlem yeteneğini de destekler. Böylece de model alarak öğrenmeler (toplumsal öğrenme) çoğalır. Oldukça güçlü belleğiyle, tıpkı bir kamera gibi kayıtlar yapan işlem öncesi dönem bireyi hemen herkesin karşısına çıkmıştır. Serinin küçük kızı Ayşe de bu çocuklardan biridir.

Ayşe'nin uzun süreli oyunları, annesiyle yaptığı sohbetleri gibi yaşantıları bu özelliği doğrulayan birer bulgudur. Ayşe'nin ne kadar iyi ve *dikkatli bir gözlemci* olduğunu "Düşsel Gezi" bölümündeki yaşantılarında da anlamak olanaklı. Çünkü bu hayali yolculukta Ayşe, daha önce gözlemlediği bakkaldaki peynir zeytinlerin rengi, yeri; geçtiği apartmanların sayısı; hangi apartmanın balkonunda hep çamaşır asıldığı; okuma yazma bilmemesine rağmen dükkânların adları gibi pek çok ayrıntıdan bahsetmektedir (KBKT 6 YAŞ, s. 50, 51).

Annesinin Ayşe için kullandığı şu ifadeler de bu gelişim döneminin bellek gücünü özetler niteliktedir.

Ayşe gördüğü, duyduğu hiçbir şeyi unutmuyor. Annesi buna çok seviniyor.

"Belleği çok kuvvetli benim kızımın" diyor (KBKT 6 YAŞ, s. 87).

Evde yalnız yaşayan Ayşe'nin balkondan sokağı gözlemlediğine sıklıkla rastlanıyor. Bu gözlemlerin ayrıntıları da dikkat süresini ortaya koyuyor. "Müjde Bebek Doğuyor" bölümünde sokakta gördüğü her şeyi dikkatle gözlemliyor. Komşuları, yolları, evleri... (KBKT 6 YAŞ, s. 42-43).

İşlem öncesi dönemdeki bireyin gözlemi sadece görme duyusuyla sınırlı değildir. Ayşe'nin sokak gözlemindeki dikkatinin; işitme, koklama gibi diğer duylara yönelik olduğu da bulgulanıyor.

“Kırmızı kazaklı kadın, her sabah, karşı apartmanın balkonunu yıkar. Dökülen suyla süpürgenin sesi gelir.

Konuşma sesleri, bir gülüş, “anne” diye bağırın bir çocuğun ağlaması tek tek duyulur. Bir yerlerde bir zil çalar uzun uzun. Yıkanmış taşlardan gelen koku, o yıkanmış taş kokusu, Ayşe'nin çok hoşuna gider” (KBKT 6 YAŞ, s. 55).

Ayşe'nin görsel unsurlar gibi işitsel unsurlara da dikkatini yoğunlaştırabildiğinin bir diğer örneği ise sokaktan duyduğu ağlayan bebek sesinin Serim'e ait olmadığını anlamasıdır (KBKT 7 YAŞ, s. 47).

Yaşamın her evresinde bireyler *gözlem yoluyla*, başka bir ifadeyle toplumsal olarak öğrenirler. İşlem öncesi dönem bireyinin ise toplumsal öğrenme süreci oldukça etkindir. Bu dönemde birey, özellikle çevresindeki yetişkinleri *taklit* ederek davranışlar geliştirir. Toplumsal öğrenme sürecinin taklit gibi önemli bir ögesi de dikkattir. Taklit dikkatle başlar. Ayşe'nin öykülerinde *gözlem yoluyla öğrenme* bağlamında “dikkat” sürecini gösteren örnekler de yer almaktadır. Ayşe, tüm yaşlıları gibi oyunlarına da model aldığı davranışları yansıtmaktadır. Örneğin dramatik oyunu simgeleyen evcilik oyunlarının birisinde şakacıktan yaktığı ateşi babaannesi gibi üflemedir (KBKT 6 YAŞ, s. 56).

Başka bir bölümde Ayşe, annesi hastalanınca annesinin ona yaptığı gibi bir havlu ıslatarak annesinin başına koyuyor. Bu işlemi yaparken aşama aşama tıpkı annesi gibi davranıyor. Bu davranışı Ayşe'nin dikkatini ve model olarak öğrenmesini destekleyen bir başka bulgudur (KBKT 7 YAŞ, s. 32).

Dikkat süresi artış göstermiş olan dönem çocuğunun *özellikle ilgisini çeken durumlara dikkatini yoğunlaştırdığı* belirtilmişti. Ayşe de gelişimine uygun olarak ilgisini çeken etkinliklere daha bir dikkat kesilmekte. Ayşe'nin ilgisini çeken etkinlikleri yaparken dikkatini ne kadar yoğunlaştırdığının göstergesi olan bir bölüm oyun zamanlarından birisi.

“Ayşe balkonda. Çok sessiz. İşi çok çünkü. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 7) şeklinde başlayan ifadelerde Ayşe'nin seyahat oyunu oynadığı görülüyor. Oyuna o kadar dikkat kesilmiş ki dışarıdan gelen sesleri bile tam olarak algılayamıyor. Ayrıca burada yetişkin rehberliğinde öğrendiği bavul hazırlama, sandviç yapma gibi örnekler de yine toplumsal öğrenme sürecindeki “dikkat ve taklit” öğeleri olarak değerlendirilebilir.

Aynı bölümde Ayşe, her ne kadar oyununa dikkat kesilse de gitar çalan abinin sesini duyunca dikkati dışarıya da yöneliyor. Bir yandan oyuna devam ederken bir yandan da duyduğu konuşmalarla ilgili yorum yapıyor. Böylece aynı anda ilgisini çeken iki duruma da dikkatini yönlendirmiş oluyor (KBKT 7 YAŞ, s. 8,9).

Ayşe'nin ilgisini çeken bir etkinlik yaparken pür dikkat olduğuyla ilgili bir yaşantı da balkonda kitap okurken gerçekleşiyor. Ayşe okuduğu kitaba o kadar dalıyor ki Sarı Ayşe'nin ona seslendiğini duymuyor. Hatta Sarı Ayşe daha da yüksek sesle bağırınca neredeyse sandalyeden düşecek gibi oluyor (KBKT 7 YAŞ, s. 26).

Bir gün Ayşe, babasıyla bakkala gidiyor. Babası ona da “bir şey” alacağını söylüyor. Bu “bir şey” çocukların ortak dili olarak yazarca “çikolata” olarak açıklanıyor. Baba, çikolatayı alana kadar Ayşe dikkatle sırasını bekliyor. Baba ve bakkal arasında geçen zeytinin tuzunun nasıl çıkarıldığı, peynirin hangi süttен üretildiği gibi konuşmaları dikkatle dinliyor. Baba çikolata da isteyince dikkati dağılıyor. Yani yaşına uygun olarak daha çok dikkatini çeken bir konu diğerlerini gölgede bırakıyor. Yazar da bu gelişim özelliğini adeta özetleyen bir ifadeyle bölümü bitiriyor:

“ ... oh! İşte bu kadar. Artık ne alırsa alsın baba. Ayşe'nin ilgisi dağılır. Kendi kendine dolaşmaya başlar. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 57).

1.D.1.A.8. Resimli kitaplardan öyküyü tekrar anlatabilirler.

Okul Öncesi Dönem “okuma kültürü” edinme süreci bağlamında önemli bir yere sahiptir. Birey, bir sonraki dönemde kendisinin okuyabileceği kitaplarla etkin olarak ilk iletişimi bu dönemde kurar. Kitaplarla kurulan iletişimin özellikle görseller aracılığıyla olduğu da kabul görmüş bir gerçektir. Resimler, kitabı kendisinin

anlatabilmesi için bu dönem çocuğu açısından önemli sembollerdir. Ayrıca resimli kitaplar sonraki dönem olan “okul çağı”na hazırbulunuşluk düzeyini arttırır.

Ayşe de dönemine uygun olarak *resimli kitapları* olan bir çocuktur. Kitaplarıyla da yakından ilgilidir. Bu sayede okul çağından önce tek tük okumaya bile başlar. Annesinin okuma kültürü edinme sürecinde bebekliğinden beri ona kitap okumasıyla gösterdiği tutumun pedagojik açıdan olumlu bir örnek olduğu da vurgulanmalıdır.

“Ayşe, kendi kendine, annesinin ona bebekliğinden beri okuduğu resimli kitaplara baka baka okumayı söküverdi”(KBKT 6 YAŞ s. 51).

Ayşe'nin okul öncesi bir çocuk olarak resimli kitaplara benzeyen gazetelere olan ilgisi Gülizar ablanın sözleriyle de anlaşılmaktadır:

“... Önünde de bir gazete var. Gülizar, Ayşe'nin resimlere baktığını sanıyor.

Okuma bilmeyen çocuk ne yapar, resimlere bakar diye düşünüyor... Haklı Gülizar.Ayşe, uzun bir süre resimlere bakmıştı doğru” (KBKT 7 YAŞ, s. 12).

Aynı bölümün devamında yer alan ifadeler “*Resimli kitaplardan öyküyü tekrar anlatabilirler.*” özelliğinin diğer bir ifadesi gibi:

“... Anne ona bebekliğinden beri birçok kitap okumuştur. Masallar, öyküler... Ayşe, o kitaplardaki masalların, öykülerin çoğunu ezberlemişti. Kitabı açar, hiç şaşırmadan okurdu. Ama buna okumak denilemezdi. Ayrıca bazı harfleri tanıyordu” (KBKT 7 YAŞ, s. 13).

1.D.1.A.9. Bazı harfleri ve rakamları anlamlandırabilirler. 10'a kadar sayabilirler.

Okul öncesi çağda birey, bir sonraki dönem olan okul hayatına da hazırlanır. Çocuk bu çağda bilişsel gelişimindeki hızlı ilerleme ve dil gelişimindeki artış ile pek çok kavramı gerek okul öncesi eğitim gerekse gündelik hayat yoluyla edinmeye başlar. Şüphesiz ki bu edinimler sürecinde, kavramsal bölümde “Gelişimin Kavramları ve İlkeleri” başlığıyla değinilen “yaşantı”da son derece önemlidir. Ayşe'nin öykülerinde yazar, bu gelişim özelliğine karşılık gelebilecek örnekler de sunuyor. Örneğin Ayşe'nin anneannesinin bigudilerini sayması ile dönemine uygun

olarak “sayı” kavramını edinmeye başladığı görülüyor. “Anneanne, bugün başında üç kırmızı, iki sarı, dört mavi var” (KBKT 6 YAŞ, s. 23).

Ayşe'nin düşsel gezisinde apartmanları saydığını ve otobüsteki rakamları sembolik olarak tanıdığı görülüyor Bu durum da bulguyu desteklemektedir. “Önce yedi apartmanın önünden geçecektir. Ayşe sayı saymayı çok az biliyor... Otobüsün numarasını da biliyor. Bir tane sekiz var, önünde de iki tane yan yana üç var” (KBKT 6 YAŞ, s. 50).

Resimli kitaplar aracılığıyla “harf” kavramı edinen Ayşe'nin tek tük okuması ve düzeyine uygun olan sayıları tanınması da göstermesi beklenen gelişim özelliğiyle uyumludur.

“... Biraz ekleyip kekeliyor ama, her şeyi okuyor. Sayılara gelince, büyük sayıları biraz karıştırıyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 52).

Ayşe'nin harflere sadece kitaplarda değil etrafında gördüğünde de dikkat ettiği, harfleri tanımak için annesine sorduğu ve doğru tanıyınca da çok sevindiğine yer veriliyor. İkinci kitabın bu bölümü “Ayşe Artık Okuyor” adını taşıyor. Ayşe'nin bu süreç sonunda kendi kendine okumayı söktüğü, bunu başardığı andaki heyecanı ve mutluluğu anlatılıyor. Daha sonra da Ayşe, bu heyecanı okuduğu her kitapla yaşamaya devam ediyor.

“... İçinde onu okumak için büyük bir istek var. Acaba kulübedeki arkadaş ne yapıyor? Ninesi ormandan döndü mü? Ya da hiiiih, ya kurt geldiye? Eyvaaaah!” (KBKT 7 YAŞ, s. 28).

Bu okuma heyecanı sonucunda Ayşe nereye gitse kitaplarını da götürmek istiyor. Bunun için de ona bir çanta alınıyor. “Ayşe'ye Bir Çanta Almak Gerek” başlığıyla verilen bu bölümde Ayşe'nin gelişimine uyumlu olarak bu kitap çantası için ne kadar heyecanlı ve mutlu olduğu görülüyor.

Ayşe'nin rakamları ve harfleri tanımaya başlamasıyla yaşadığı heyecan ve mutluluk; bir çocuk için okul hayatına yönelik edinimlerin sadece bilişsel gelişimin gerekleri olmayıp duygusal, kişilik ve toplumsal gelişim açısından da ne kadar önemli olduğunu “Gelişim bir bütündür.” ilkesi ışığında hatırlatmış oluyor. Ayrıca

tam bu noktada “okula hazır olma” kavramının da bütün gelişim alanlarıyla ilgili olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

1.D.1.A.10. Zaman kavramlarını kullanırlar. Günlük rutin işleriyle zamanlarını ilişkilendirmeye; olaylarla ilgili zaman ve neden ilişkileri kurmaya başlarlar.

Önce yarın-dün; akşam-sabah gibi kavramları karıştıran çocuk bu dönemle birlikte ara sıra aksaklıklar yaşasa da “zaman” kavramlarını kullanmaya başlar. Başkişi Ayşe'nin bilişsel gelişim döneminin özelliklerine uyumlu olarak *sabah, akşam, akşamüzeri vb. zaman kavramlarını doğru ve yerinde kullandığını* söylemek olanaklı. Ayrıca Ayşe, dönemine uyumlu olarak zamana yönelik gözlemler ve ilişkilendirmeler de yapıyor.

“Ne zaman gelecek annen biliyor musun?” sorusuna Ayşe “Akşamüzeri gelecek.” yanıtını veriyor (KBKT 6 YAŞ, s. 9).

Annesi ile Ayşe'nin sohbetleri sırasında Ayşe, evde yalnız kalmanın çok da kötü bir şey olmadığı sonucuna varıyor. Bu durumla ilgili neden ve zaman ilişkilendirmesi yapan Ayşe'nin akşam, gün ortası gibi zaman belirten kavramların bilincinde olduğu hissettiriliyor.

“Anne bir de sık sık şunu söyler. “En önemlisi, insanın beklediği bir şey olmasıdır.”

Çok doğru. Örneğin Ayşe evde yalnız kalacak ama, akşama gelecek olan anneye babayı bekleyecek. Gün ortasında, uykuya yatmadan önce, ya da öğle uykusundan kalkar kalkmaz anne telefon edecek. Akşamüzeri de baba” (KBKT 6 YAŞ, s. 13).

Ayşe'nin babasının eve geldiği zamana yönelik de bir belirleme yapılıyor “O geldiğinde, Ayşe'yle annesi akşam sofrasını kurmaya başlamış oluyorlar” (KBKT 6 YAŞ, s. 67).

Zaman belirlemesi yapmaya çalışan dönem bireyi, rutinde yaptığı işleri temel alabilir. Ayşe de öyle yapıyor ve “öğlen uykusunu” temel alıyor.

“... Öğlen uykusundan uyandığı zaman, hava daha aydınlık oluyordu. Bu, anneye babanın gelmesine çok zaman var demektir” (KBKT 6 YAŞ, s. 72).

Zaman ve rutine binmiş etkinliklerle ilgili bir başka örnek de şöyle: “Akşamdan sonra ne gelir? Gece olunca yatarız. Sabah olunca kalkarız. Eeee ne gelirmiş? Sabah!” (KBKT 6 YAŞ, s. 81).

Ayşe'nin olay ve zaman ilişkisi kurabildiğine dair bir bulgu da postacının geliş saati. “... Postacı gelmiş. Şaşılacak şey, ne zaman öğlen oldu? Çünkü postacı hep öğleyin gelir” (KBKT 7 YAŞ, s. 34).

Günlük işler içerisinde yer alabilecek olan alışveriş eyleminin de zamanını Ayşe belirlemiş. “Ama, akşam oldu. Akşam olunca çarşıya gidilmez ki!” (KBKT 7 YAŞ, s. 38).

Zaman ve olay ilişkileri kurmaya başlayan Ayşe, zamanın değişimiyle yaşamın nasıl değiştiğini de gözlemliyor

“... Sabah olmuş. Gün başlamış. Otobüsler, otomobiller geçiyor. İnsanlar uyanmış, sokak canlanmış. Dükkanlar, işyerleri çalışmaya başlamış” (KBKT 7 YAŞ, s. 72).

1.D.1.A.11. Soyut ifadeleri anlamlandıramazlar.

Dil gelişiminin bilişsel gelişime koşturucu olarak ilerlediğine daha önce değinilmişti. Bu etkileşimin doğal bir sonucu olarak da birey, dili zihinsel işlemlerinin sınırları içerisinde kullanabilir. İşlem öncesi dönem bireyleri çok hızlı bir dil gelişimi gösterebilirler de bu sınırlılıkları yaşamaları kaçınılmazdır. Bu gelişimsel özellik çerçevesinde Ayşe'nin, daha üst düzey zihinsel işlemler gerektiren kavramları algılamakta zorlandığına sıklıkla rastlanıyor

“... Eh, o kadar kusur kadı kızında da olur. Yaa! Demek bir zamanlar kusursuz bir kadı kızı varmış. Annesi bir gün bu masalı anlatmalı Ayşe'ye” (KBKT 6 YAŞ, s. 14).

Yukarıdaki kesitte Ayşe, annesinin söylediği “kadı kızı” deyimindeki soyut düşünceyi anlayamadığından gelişimine uyumlu olarak gerçekte bir kadı kızı

olduğunu düşünüyor .“Anne, arkadaşlarıyla konuşurken hep bunu söyler. Yarın yeni bir gündür. Ayşe’nin biraz akli karışır. Yani yeni rugan ayakkabıları gibi mi? Peki nasıl? Büyüyünce anlarsın” (KBKT 6 YAŞ, s. 43).

Ayşe bu örnekte de “yeni” sözcüğünü anlamlandıramıyor. Bu sözcükle ilgili yaşantısında var olan “yeni ayakkabı” şemasını kullanıyor. Ancak bu şema yeterli olmuyor. Gerekli zihinsel olgunluğa erişememiş olan Ayşe’nin “akıl karışıklığı” olarak simgelenen dengesizlik durumu devam ediyor. Bu örnekle gelişimde *olgunlaşma* kavramı ve *aşamalık* ilkesinin önemi de bulgulanıyor. “Büyüyünce anlarsın.” sözü yaşantılardan bağımsız olan “zihinsel olgunlaşma” kavramını işaret ediyor.

Ayşe’nin gelişimine uygun olarak kendince algıladığı başka bir ifade ise “aynalı kavak” söz grubu. Tıpkı “yeni bir gün” örneğinde olduğu gibi burada da Ayşe ”ayna” sözcüğüyle ilgili var olan zihinsel şemasını kullanmakta ve ifadeyi farklı yorumlamaktadır. “Nasıl? Ağaçların üstünde ayna mı var?”(KBKT 6 YAŞ, s.18).

Güler abla ile Ayşe’nin arasında geçen bir konuşmada “paraların üstüne yatmak” deyimi geçiyor. Ayşe soyut anlam taşıyan bu ifadeyi de anlayamıyor. Güler abla ona açıklıyor.

Ayşe’nin yaşadığı akıl karışıklığını anlatan şu cümlesi içinde bulunduğu dönemi bu özellik açısından açıkça ortaya koyuyor: “Şu, “böyle laflar” insanın aklını nasıl da karıştırır” (KBKT 7 YAŞ, s. 53).

Dönemin ilgili gelişim özelliğini gösteren başka bir örnekte de annesi kızıyla geçireceği üç günlük izni için “üç gün bayram” benzetmesini yapıyor. Henüz İşlem öncesi dönemdeki düşünme biçimlerinin etkisinde olan Ayşe, bu benzetme karşısında şaşkınlık yaşıyor: “Aa, bayram mı geldi?” (KBKT 7 YAŞ, s. 24).

Ayşe’nin bir türlü anlamlandıramadığı ve aklını karıştıran bir başka ifade bu kez de anneanneden geliyor. Anneanne sokaktaki saçları önüne dökülmüş yavru köpeğin, sahibi gibi “saçaklı” olduğunu söylüyor. Yazar, Ayşe’nin yaşadığı karmaşayı “Ayşe aklına geldikçe bu sözü çözmeye çalışır, bir türlü içinden çıkamaz” (KBKT 7 YAŞ, s. 30) ifadesiyle aktarıyor.

Ayşe'nin 6-7 yaşlarındaki bir çocuğun bilişsel gelişimine uygun bir karakter olarak kurgulandığının bulgularına “Karanlığın Oyunları” bölümünde de rastlanıyor. Ayşe evde yalnızken telefon çalıyor. Arkadaşı Gül'ün annesi arıyor. Konuştukları sırada elektrik kesiliyor. Gül'ün annesi bu durumdan dolayı çok telaşlanıyor. Ayşe'ye sürekli korkmamasını söylüyor. Ayşe daha sonra eve gelen annesine bu olayı anlatınca anne: “Aman, o kadın biraz kuştur zaten” diyor (KBKT 7 YAŞ, s. 44). Ayşe bu benzetmeyi anlamlandıramıyor ama eğlenceli buluyor. Aynı bölümde karanlıktan yolunu şaşırın Ayşe'ye annesi “Senin tersin dönmüş.” diyor. Bu söz de Ayşe'nin aklına takılıyor: “Ne olacak? İnsanın tersinin dönmesi ne demektir, onu soracaktı. Bakalım ne zaman aklına gelecek” (KBKT 7 YAŞ, s. 44).

Şimdi aktarılacak yaşantı hem sözü edilen gelişim özelliğine hem de bu dönemde olması gereken ebeveyn tutumuna örnek oluşturmaktadır: Babası Ayşe'nin sorularına sabırla yanıt verdiği ve Ayşe'yi sabırla dinlediği için annesi “manda yüreği var” deyimini kullanıyor. Ayşe bu söylemin ne ifade ettiğini de bilişsel düzeyi dolayısıyla anlayamıyor (KBKT 7 YAŞ, s. 55). Bu kesitte babanın sabrı da ebeveyn tutumu açısından önemli bir örnektir.

Babanın eve erken geldiği ve balık pişirdiği bir gün akşam yemeğinde anne ile baba bir adamdan bahsediyorlar. Adamı anlatırken kullandıkları ifadeler işlem öncesi bilişsel gelişim sürecindeki Ayşe için anlaşılmasa bir kargaşa haline geliyor.

“Ay bu da ne? Baba bir adam anlatmaya başlıyor. Çok korkunç bir şey. Adamın boyu balkona kadar. Ayşe öyle düşünüyor. Bıyıkları yerleri süpürüyor. Kaşları fırça gibi. Oaoovvv! Baba anlatırken anne diyor ki: “O adamın suratında meymenet yok zaten” (KBKT 7 YAŞ, s. 57).

Öykülerde yer alan “Akıl Karıştıran Sözler” bölümü aslında tam da bu özelliği anlatmak için yazılmış gibi. Adından da anlaşıldığı üzere bu bölümün konusu Ayşe'nin aklını karıştıran sözler. Bu sözler soyut anlam taşıyan deyimler, atasözleri...” Atasözlerinin büyük bir bölümü gerçek anlamının dışında kullanılan sözlerdir” (Bilgin, 2013, s. 65). Dolayısıyla işlem öncesi dönem için üst düzey ifadelerdir.

İlk örnek “Fazla mal göz mü çıkarır?” sözü. Sevgi teyze bu sözü Ayşe’ye aldığı donlar için söylüyor. Çünkü Ayşe yeterince donu olduğunu ifade ediyor. Bu sözü duyduktan bir süre sonra hâlâ Ayşe sözü düşünmeye devam ediyor.

“ “Acaba nasıl olur da bir don insanın gözünü çıkarabilir?” Ayşe bunu akşama, anneye de babaya da soracak. Bazı sözler, Ayşe’yi çok şaşırtıp kafasını karıştırıyor. Aklına geldikçe aklı karışıyor. Anlayamıyor işte. Küçücük, yumuşacık, çiçekli bir don insanın gözünü nasıl çıkarabilir? Olacak iş mi? Bu, başka bir şey her halde. Neyse, anne ona anlatır” (KBKT 7 YAŞ, s. 72,73).

Aynı bölümde sürekli bağırp ağlayarak yanına gelen kızına Suzan teyze “çek arabanı” diyor. Ayşe aynı düşünme biçimiyle bu sözü de yorumlamaya çalışıyor:

“Ne? Araba mı? Nasıl araba? Sahici değil. Ayşe ortada sahiden bir araba olmadığını biliyor da... Karışık işte. Bazı sözler onu şaşırtıyor. Düşünüyor kafasında eviriyor çeviriyor bir türlü bir anlam veremiyor. İçinden çıkamıyor. ...”(KBKT 7 YAŞ, s. 79).

Bölümün devamında Ayşe, bu kez de inşaatçı abilerden duyuyor “Akıl Karıştıran Sözler”i.

“Ali Ustaaa. Ahmet öğlen hepimize helva alacakmış.”

“Yaaa! Hangi dağda kurt ölmüş?” Ayşe kulak kesiliyor. N’olmuş, n’olmuş?

Ne kurdu? Hangi kurt ölmüş?

“Köyden haber geldi. Oğlu olmuş.”

“Haaa. Anlaşıldı. İyi, iyi, iyi. Hadi hayırlı olsun. Başı göğe erecek.”
Aaaooooaaavvvv! Ta göğe kadar ha! Uf! Ne karışık bir gün. İnsanlar bugün ne tuhaf konuşuyorlar” (KBKT 7 YAŞ, s. 79).

Daha önce işlem öncesi dönemin çok soru sorma özelliğine bir kısmı örnek verilen bir bölüm şimdi sözü edilen özelliğe de uygun bir örnektir. Ayşe evcilik oynarken Belma teyzesinin sofraya hazırlamakla ilgili sözlerini hatırlıyor. Ancak üst

düzye olduğu için bu sözleri anlayamıyor. Sadece sezgisel olarak anlamlandırmaya çalışıyor.

“ “... Yemek kutsaldır. Sofra kurmak bir törendir. Hele hele konuk varsa.” Ayşe, elbette bunların hepsini tek tek anlayamıyor. Anlayamıyor da, düşünürken bile içine, hoş, güzel, yüce duygular doluyor.” (KBKT 6 YAŞ, s. 56).

Başka bir bölümde Ayşe gitar çalan abiye gitarının nerede olduğunu soruyor. Abi ona gitarın uyduğunu söylüyor. Ayşe zihinsel işlem düzeyini aşan bu yanıtta gelişim dönemine oldukça uygun olan bir soruyla karşılık veriyor. “Hiç gitar uyur mu?” (KBKT 7 YAŞ, s. 15).

Abi yaptığı açıklamayla Ayşe'nin zihinsel dengeye ulaşmasına yardımcı oluyor. “Benim gitarım uyur. Şimdi ben çalmaya başlayınca uyanacak.” (KBKT 7 YAŞ, s. 16).

Bu bulguyu destekleyen bir başka örnek de Güler abla ile Ayşe arasındaki konuşmada geçmektedir: Sabahın erken saatinde tuvaleti geldiği için uyanan Ayşe balkonda Güler ablayla karşılaşılıyor. Konu kuşlardan açılınca Güler abla ona“... Sabahı onlar muştuluyor bana” diyor. Ayşe ne demek istediğini anlamayınca Güler abla Ayşe'ye uygun bir dille anlatıyor (KBKT 7 YAŞ, s. 49).

Tüm bu örneklerde yazarın Ayşe'nin anlayamadığı ya da aklını karıştıran ifadelere mutlaka bir açıklık getirdiğini de vurgulamak isabetli olacaktır. Piaget'nin görüşleri doğrultusunda uzmanlar da yetişkinlerin işlem öncesi dönem çocuğunun sorularını geçiştirilmek yerine, sabırla ve düzeylerine uygun olarak yanıtlamak gerektiğini belirtmektedirler.

Balkon sohbetinin devamında Güler abla ona bir şiir okumak istiyor. Şiir, Ayşe için yepyeni ve soyut bir kavramdır. Ayşe bu ilk kez duyduğu kavramı hikâyeye, masala vb. benzetmeye çalışarak özümseme sürecini yaşıyor. Ayşe'nin şiirle ilk tanışması onun zengin hayal dünyasında duyarlı dokunuşlara dönüşüyor. Ayşe'nin şiiri duyduğu andan itibaren hissettiklerini de şiirsel bir dille ortaya koyan yazar, okuyucuya da yazımsal bir ziyafet sunuyor.

“Bir kuş gagasından düşme

Bu incir ağacı karada,

Çalıyor denizin kapısını

İncir sepeti ayaklarının ucunda

Cam açık, perdeler uçuyor

Ev var, kayık var

Evde kimseler yok.

Ayşe neye uğradığını bilemiyor. Yüreciği pır pır çırpınmaya başlıyor. Denize güneş vurmuş! Işıl ışıl! Ev orada, biliyor. Hayır, görüyor, görür gibi oluyor. İşte orada yamaçta bir ev var, bu çok hoş, düş gibi bir duygu, Ayşe böyle bir ev biliyor sanki. Denizi de biliyor, ağacı da...

Evde kimse yok öyle mi! Ama uzakta olamazlar, pencereler açık, perdeler uçuşuyor. Ne sevinç bu, ne anlatılamaz duygular ah! Küçük kız ne yapacağını bilemiyor. Güler ablasına bakakalıyor. Sevinçten gözleri doluyor. Güler abla da öylece, gülümseyerek ona bakıyor. Ayşe yerinden kalkıyor, balkonun ucuna yürüyor. Diyor ki:

“Belki denize gitmişlerdir. Aşağıda, orada deniz var ya, orada yüzüyorlardır. Belki de şey, ormana gitmişlerdir, belki çilek topluyorlardır. Bir de şeye, ayy, balık tutmaya... Çünkü perdeleri uçuyor, çünkü perdeleri kapamamışlar” (KBKT 7 YAŞ, ss. 50, 51).

1.D.1.A.12. Dili kullanırken aşırı kurallaştırma yapabilirler.

Okul öncesi bireylerinin dil gelişiminde görülen “aşırı kurallaştırma” bir dil kuralını genelleyip ilgili olmayan bir durumda da kullanmaktır. Bu durum “-cı” yapım ekinin kullanımıyla da görülür.

Ayşe'nin “trencilik” (KBKT 6 YAŞ, s. 13) “bebekçilik” (KBKT 6 YAŞ, s. 55) “dolmuşçuluk” (KBKT 7 YAŞ, s. 21) şeklinde ifade ettiği oyunları bu özelliği gösteren bulgulardır.

“Mavi Çubuk Da Mavi Çubuk” adlı bölümde adından da anlaşılacağı üzere bir tutturmadan söz ediliyor. Israrla istenen şey anneannenin Ayşe küçükken oynamasını yasakladığı mavi bir çubuk. Burada Ayşe bu dönem çocuğunda görülen aşırı kurallaştırmaya örnek olabilecek “Tutturucu bir çocuk” sözüyle betimleniyor (KBKT 6 YAŞ, s. 61).

Başka bir “aşırı kurallaştırma” örneği ise Ayşe ve babası arasındaki bir konuşmada görülüyor. Ayşe babasına uçaklarla ilgili bildiklerinden dolayı “Uçakçı mısın?” diye soruyor (KBKT 6 YAŞ, s. 86). “Uçakçı” sözcüğü de aşırı kurallaştırmaya bir örnektir.

4.1.3."Küçük Bir Kız Tanıyorum ..." Birinci ve İkinci Kitaplar (6,7 Yaş) Kişilik ve Toplumsal Gelişim Bulguları

Okul öncesi çağ, toplumsal ve kişilik gelişimi kapsamında Erikson tarafından “Girişkenliğe Karşı Suçluluk”; Freud tarafından ise “Anal Dönem” olarak adlandırılır. Artık bebeklik döneminden çıkan birey, bilişsel ve dil gelişiminde gösterdiği etkinliği kişilik ve toplumsal gelişim alanlarında da gösterir. Çevresini keşfetme sürecinde olan birey, Erikson’un ifadesiyle girişkenliği yaşar. Bu keşif süreci sadece çevreye yönelik de değildir. Tuvalet kontrolü kazanma dolayısıyla Freud’un “Anal Dönem” adını verdiği bu evre aynı zamanda bireyin kendisini de keşfe başlangıç evresidir.

Şekil 4. 4: İlk Çocukluk Dönemi Kişilik Toplumsal Gelişim Genel Özellikleri

Dönem bireyinin, başta ebeveynleri olmak üzere çevresiyle olan iletişimi artık fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmesiyle sınırlı değildir. “Kişilik ve toplumsal gelişim ihtiyaçları” da öne çıkmaya başlar. Dil gelişiminin de etkisiyle hızla sosyalleşen birey; aile, arkadaş, cinsiyet gibi kişilik ve toplumsal gelişiminin temel kavramlarını edinme sürecine girer.

Çalışmanın bu bölümünde bilişsel ve dil gelişiminde olduğu gibi kişilik ve toplumsal gelişimde de dönemin sonu olan 6 ve 7 yaşlar temel alınarak ilk iki kitap (Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında ve Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında) incelenmiştir. Ayrıca çalışmanın kapsamında başkışinin cinsiyeti dolayısıyla bu gelişim alanları “kız çocuğu” önceliğiyle ele alınacaktır.

1.D.2.A.1. Cinsiyetlerinin farkına varırlar. Cinsiyet rollerini fark etmeye başlarlar. Kız çocukları süslenip püslenmeye ilgi duyarlar.

Özellikle tuvalet eğitimi sırasında bedeninin farkına varan birey, artık cinsiyetini de ayırır. Ancak bilişsel düzeyinin de etkisiyle cinsiyeti görünüşle ilişkilendirme gibi sınırlılıklar yaşar. Kız çocuklarının uzun saç merakı da bu

algılamanın sonucudur. Seride yer alan “uzun saç” ile ilgili bölümler bu gelişim özelliğın kapsamında değeriendirilebilir.

“Annesi onları tepesinden bağııyor... Dağıınık saçla gezmek hoşuna gidiyor her halde. Bilinmez ki. Annesi ona, bu yüzden “saçaklı” diyor. Olsun. Gülüveriyor Ayşe. Sonra saçlarını küçük bir baş hareketiyle, omzunun üzerinden arkaya doğru hafifçe savuruyor. Anne güüyor. “Hasbam” diyor ona.” (KBKT 6 YAŞ, s. 8).

Ayşe, annesinin de tıpkı kendisi gibi dağıınık saçla dolaşmasını istiyor; saçlarını bağlamasından da hoşnut olmuyor. Annesinin güzel olup olmadığı yönündeki soruya verdiği yanıt da bu özelliğı destekliyor: “Tabii güzel. Saçlarını omuzlarına dökünce en güzel. Ama, benim annem saçlarını hep arkadan bağııyor.” (KBKT 6 YAŞ, s.10). Bu sözlerden Ayşe'nin dağıınık saçla yönelik olan ilgisini bir kez daha görmüş olunuyor.

Dağıınık saçla dolaşmak gibi süslenmeye de ilgi duyan küçük kız çocuklarını temsilen Ayşe'nin yaşantıları örnek gösterilebilir. Hemen herkes annesinin giysileriyle dolaşan ve annesini taklit eden küçük anneciklere tanık olmuştur. Bu durum doğal bir gelişimsel özelliktir. Kız çocukları *üslenip püslenmeye* ilgi duyarlar. Ayşe de “küçük bir kız çocuğı” olarak bu durumu gözler önüne seriyor .Ayşe'nin annesinin terliklerini giyinip, rujlarını sürdüğü görülüyor (KBKT 6 YAŞ, s. 11, s. 48).

Bu yaş grubundaki kız çocuklarında görülen süse ve giyime duyulan ilgiyi “anneyi taklit” sınırlarından çıkarıp genelleyen bir bulgu da “Bitişik Balkona Bir Abla Gelmiş” bölümünde yer almakta. Ayşe ilk kez gördüğü bu ablanın dış görünüşüne oldukça dikkat ediyor. Saçlarını, elbisesini inceliyor. Hatta gidip kendisi de elbise giyiniyor (KBKT 6 YAŞ, s. 68).

Cinsiyetinin farkına varan dönem bireyi bu farkındalık paralelinde cinsiyet rollerini de fark etmeye başlar. Daha sonraki gelişim dönemlerinde aşama aşama bu rolleri kazanma sürecine girecek olan birey, cinsiyet ve roller arasındaki ilişkilendirmeyi özellikle toplumsal açıdan yapar. Küçük kız Ayşe de gelişim dönemine uygun olarak gözlemler yapıyor ve cinsiyetlerle rolleri ilişkilendirmeye başlıyor. Bu ilişkilendirmeleri yaparken hemcinsi olan annesinin

davranışları öne çıkıyor. Bu gözlemlere yönelik örneklerden bazıları şöyle aktarılabilir:

“Senin annen yemek yapmayı biliyor mu?” sorusuna Ayşe “Anneler hiç yemek yapmasını bilmez olur mu?” yanıtını veriyor. Yani kültürel olarak anneye yüklenen rolü fark ediyor. Ayşe’nin başka ifadeleri de şöyle: “Biz annemle ikimiz hep iş yapıyoruz zaten.” “Balkondan çamaşırları topluyoruz. Sonra onları kokluyoruz. “ “... Biz annemle ikimiz dikiş dikiyoruz.” (KBKT 6 YAŞ, s. 9,10).

Annesi ve Ayşe’nin balkonda sohbet ettikleri bölümde annenin Ayşe’ye anlattıkları arasında toplumsal cinsiyet rolüne yönelik ifadeler yer almakta.

“...Ayşe’ye örmeyi düşündüğü sarı kazağı, akşama pişireceği kıymalı makarnayı, aklına ne gelirse her şeyi anlatır.” (KBKT 6 YAŞ, s. 13).

Başka bir bölümde ise babanın anneye bir rol biçtiğine tanık olunuyor. Şöyle ki anne, babadan Ayşe’ye kitap okumasını istiyor. Baba ise “Sen annesin, bu senin işin.” diyor (KBKT 6 YAŞ, s.10). Bölümün devamında yine “anne rolü” vurgulanarak annenin hem işte hem de evde çok işinin olması ve çok yorulmasına rağmen yine de Ayşe’ye zaman ayırdığı ifade ediliyor. Annenin yorgunluğuna rağmen güler yüzlü olduğu, Ayşe ile birlikte çok eğlendikleri anlatılıyor (KBKT 6 YAŞ, s. 12). Böylece cinsiyet rolünün bir parçası olarak görülebilecek “toplumsal anne rolleri” de öykülerdeki yerini alıyor.

Öykülerdeki anneanne karakteri, cinsiyet rollerinin toplumsal temsili olarak değerlendirilebilir. Anneannenin “Kız çocuğu nasıl davranmalı?” yönünde ifadeleri var. Ayşe’nin hiç hoşnut olmadığı bu baskılayıcı ifadelerinden bazıları şunlar:

“Gene yalınayaksın. Ben sana terliksiz basma yerlere demiyor muyum?” sonra, Ayşe’nin bir şey söylemesine vakit bırakmadan, bir sürü söz üşüştürüyor. “...Cici kızlar gecelikle dolaşmaz. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 23).

Ayşe surat ifadesiyle bu tür söylemlere karşı duygu durumunu ortaya koyuyor. Anneannenin sözlerini yumuşatarak Ayşe’ye arka çıkan bir anlamda denge kurmaya çalışırsa anne oluyor.

“ ...Ayşe'nin annesi aldırıyor. Sarılıyor Ayşe'ye. Yumuşacık bir sesle arka çıkıyor: “Anneanesi azcık naz yapsın da kalkar sonra” diyor.” (KBKT 6 YAŞ, s. 23).

Cinsiyet rollerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla ilgili olarak değerlendirebilecek kesitlere de bu noktada yer vermek yerinde olacaktır. Örneğin Ayşe ve annesi mutfakta yemek hazırlarken aralarında şöyle bir konuşma geçiyor.

“Annesi diyor ki Ayşe'ye: “Beni böyle, yıllarca seyredeceksin. Seyrede ede tüm bunları öğreneceksin. Sonra sen de büyüünce tıpkı benim gibi, bunları yapacaksın.” Ayşe soruyor: “Sen anneannemden mi öğrendin? ” Bu konuşmanın devamında annesi yemek yapmayı anneannesinden öğrenmediğini; kendi kendine öğrendiğini; babaannesinden de çok şey öğrendiğini söylüyor. Burada annenin anneanneyi model almadığını ifade etmesi, hemcinsi model alırken tamamen kopyalamanın bir eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Aynı bölümün devamında annenin mutfakta dağınık; Ayşe'nin ise çok düzenli olduğu belirtilerek Ayşe'nin annesini taklit etmekle birlikte kendi benliğini oluşturma yolunda olduğu hissettiriliyor.

Öte yandan daha önce yemek yaptığından da bahsedilen baba Hasan'ın mutfakta anneden daha düzenli olduğu ifade ediliyor. Anneannenin de yemek yapmaktan nefret ettiği aktarılıyor. Böylece yemek yapma, düzenli olma vb. özellikler sadece “kadın rolü değildir” düşüncesiyle yazar, okuyucuyu eleştirel düşünmeye yönlendirmiş oluyor (KBKT 6 YAŞ, s. 38).

Daha çok serinin ikinci kitabında yer alan Ergin karakteri de toplumsal cinsiyet rollerine yönelik eleştirilere örnek verilebilir. Ergin, kitaptaki diğer erkek çocuklarının aksine düzenli, temiz, uysal bir çocuk. Bu erkek çocuk Ayşe için kurdele bile örüyor. Sökülen düğmelerini kendi diyor. Ayşe'nin babaanneden duyduğu (toplumsallık vurgusu) “Oğlanlar çiklet çiğnemezmiş” sözüne karşı çıkıyor. Kısacası toplumun beklentilerini yerine getirmeyerek ezber bozuyor. Onun bu sıra dışılığı Ayşe'nin çok hoşuna gidiyor ve arkadaşları arasında en çok onu seviyor. Böylece Ayşe, kendi kişilik gelişimi doğrultusunda cinsiyetlere yönelik farkındalıklarını da ortaya koymuş oluyor.

Toplumsal cinsiyet rollerine bir eleştiri de ikinci kitabın sonunda geliyor. Ailece yapılan Pazar sabahı kahvaltısında evin erkeği olduğu için başköşeye oturması gerektiğini söyleyen babaya annenin verdiği yanıt şöyle:

“Eski çamlar bardak oldu Hasan Bey!” demişti. “O eskidenmiş. Şimdi biz üç ortağız. Sen, ben ve Ayşe Hanım.” (KBKT 7 YAŞ, s. 86).

1.D.2.A.2. Karşı cins ebeveyne hayranlık duyarlar.

Kişilik gelişimi alanında çalışan uzmanlar bu dönemde görülen karşı cins ebeveyne duyulan hayranlığa dikkat çekerler. Küçük kız Ayşe de döneminin özelliğine uygun olarak babasına hayranlık duymaktadır.

Yazar Ayşe’ye annesinin akıllı bir kadın olduğunu söyleyince Ayşe: “Babam da akıllı. ... Çünkü benim babam, hep makinede yazı yazıyor...” şeklinde ifadelerle babasına duyduğu hayranlığı dile getiriyor (KBKT 6 YAŞ, s.11).

Ayşe’nin babasını gördüğünde verdiği tepkiler de bu hayranlığı doğrular nitelikte. Örneğin canının sıkın olduğu bir anda babasının gelmesiyle güç alarak kendini iyi hissetmesi ve babasını görünce yanaklarının kızarması bu açıdan değerlendirilebilir.

“Ayşe babasını görünce seviniyor. Sıkıntısı biraz dağılıyor. ...Ayşe koşup babasına sarılıyor. Gene pembeleşiveriyor yanakları.” (KBKT 6 YAŞ, s. 35).

Babanın bazı konularda bilgi sahibi olması da Ayşe’nin bu duygularını ortaya koyuyor. Bir pazar kahvaltısı öncesi Ayşe ve babası balkondayken aralarında keyifli ve heyecan verici bir konuşma geçiyor. Konuşmanın konusu uçaklar...Ayşe, gökyüzünden geçen uçakların modelini seslerinden ayırt edebilen babasının bu bildiklerine karşı şaşkınlık ve hayranlık duyuyor (KBKT 6 YAŞ, s. 86).

Çoğu kız çocuğu için olduğu gibi Ayşe için de babası “onun güçlü babası” olmayı başarıyor. Ayşe okumayı söktüğü için babası onu “fir fir döndürüyor”. Babasının kollarında döndüğü bu oyun Ayşe’nin en sevdiği oyun olarak belirtiliyor (KBKT 7 YAŞ, s. 17).

Babanın beklenmedik bir şekilde eve erken gelmesi “Ne büyük bir sevinç bu!” şeklinde betimleniyor. Aynı bölümde Ayşe’nin babasının keyfinin yerinde olduğunu anladığına dair gözlemleri var. Babanın ıslık çalması, müzik açması vs. Bu keyifli günde baba Ayşe’ye “ufaklık” diye sesleniyor. Ayşe buna bozuluyor ve “Ayşecim” demesini istiyor. Çünkü küçük kız Ayşe gelişimine uygun olarak babasının gözünde annesi gibi olmak istiyor. İşte bu durum da babaya duyulan hayranlığı gösteriyor (KBKT 7 YAŞ, s. 63).

İkinci kitabın son sahnesi Ayşe’nin anne ve babası için sürpriz kahvaltı hazırlaması. Burada baba kahvaltı sofrasını görünce kızına “peri kızı” diye hitap ediyor. Ayrıca sofraya traş olup, üstünü değiştirerek geleceğini söylüyor .Ayşe babasının bu tavrından çok mutlu oluyor. Böylece gerçeğe örnek olabilecek şekilde babanın da kızının duygularını önemseyip karşılık verdiği görülüyor.

“Selmin Hanım, bendeniz hemen traş olup giyiniyorum. Bu güzel sofraya, başka türlü oturamam. Sence bu güzel peri kızı nerede acaba?” (KBKT 7 YAŞ, s. 86).

1.D.2.A.3. Hemcins ebeveyni taklit ederler.

Karşı cins ebeveyne hayranlık duyan dönem çocuğu, Freud’a göre ona daha yakın olabilmenin yolunu hemcins ebeveyni taklit etmekte bulur. Erikson ise bu taklidin daha çok toplumsal gelişiminin doğal bir parçası olarak açıklar. Cinsiyet rollerini edinmeye çalışan bireyin yakın çevresindeki en önemli rol modeli hemcins ebeveynidir. Küçük Kız Ayşe’nin öykülerinde, annesini model aldığına başka bakış açılarıyla da değinilmişti. Şimdi de bu model alma süreci kişilik ve toplumsal gelişim bakımından ele alınacaktır.

Daha önce “cinsiyet rolleri” açısından ele alınan aşağıdaki bölüme, ilgili gelişim özelliği bağlamında da yer verilebilir.

“Balkonda çamaşırları topluyoruz. Sonra onları kokluyoruz.”(KBKT 6 YAŞ, s. 9). Konuşmanın devamında bu davranışın nedenini soran yazara, Ayşe bir açıklık getiremiyor. Böylece davranışı sadece annesi yaptığı için taklit ettiği söylenebilir.

Ayşe, daha en başında annesini anlatırken saçlarından, giysilerinden heyecanla bahsediyor. Cinsiyet rollerini fark etme kazanımında yer verilen süslenmeye duyulan ilgi özellikle de hemcinsi taklit ederek ortaya konmaktadır. Ayşe de gelişim dönemiyle uyumlu olarak annesiyle özdeşim kuruyor.

“Biz annemle ikimiz, süslenip püslenip gezmeye gidiyoruz. ... Bazen annem bana da ruj sürüyor.” (KBKT 6 YAŞ, s. 11). “... Annesinin rujlarına bakıyor. Annesinin terliklerini giyiniyor.” (KBKT 6 YAŞ, s. 48).

Okul öncesi çağıdaki birey annesini sadece dış görünüşüyle değil pek çok özelliğiyle taklit edebilir. Konuşması, tavırları hatta duygularıyla.

Annesi babasına “şişko” dediği için Ayşe de babasını yazara tanıtırken aynı sözcüğü kullanıyor. “...Ama babam biraz şişko.” (KBKT 6 YAŞ, s.11).

Annesi babasına yeni ev bulduğu haberini verirken “Hasan Bey” diye sesleniyor. Başka bölümlerde de görülen bu sesleniş, birbirlerine “bey ve hanım” sözcüklerini kullanmayan çiftin arasındaki özel bir iletişim biçimi. Genellikle mutlu zamanlarda kullandıkları bu konuşma biçimini Ayşe de annesine öykünerek taklit ediyor (KBKT 6 YAŞ, s.19).

Ayşe'nin annesini taklit etmesi düşsel gezisi sırasında evden çıkarken yaptığı hareketle de bulgulanıyor. “... Kapıyı iyice kapar. Kapanıp kapanmadığını anlamak için, annesinin yaptığı gibi, zayıf küçük kalçasıyla kapıyı iteleyip yoklar.” (KBKT 6 YAŞ, s. 50).

Ayşe'nin annesinin duygularını da taklit ettiğinin bir göstergesi de Ayşe'nin hoşlandıklarıyla hoşlanmadıklarının annesiyle aynı olması. Örneğin Ayşe'nin annesi gibi en çok kavak ağaçlarını sevdiği belirtiliyor (KBKT 6 YAŞ, s. 55).

Aynı bağlamda ikinci kitabın ikinci bölümünde başka bir yaşantı görülüyor. Bu durum Ayşe'nin annesinin üzerinden yaşadığı *dolaylı duygulanmaya* bir örnek olarak değerlendirilebilir. “ Güldü. Anne gülünce, Ayşe de güler hemen. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 17).

Ayşe ikinci kitabın son bölümünde anne ve babası için sürpriz kahvaltı hazırlıyor. Bu hazırlık sürecinde tamamen anneyi model aldığına yönelik ifadeler öne çıkıyor. “... Ne gördüyse onu yapıyor. İşte bu da oldu.” (KBKT 7 YAŞ, s. 86).

1.D.2.A.4. Dilin hızlı gelişmesinin de etkisiyle hızla sosyalleşirler.

İşlem öncesi dönemde bilişsel gelişimle etkileşerek dilin de hızlı geliştiğine değinilmişti. Daha önce de belirtildiği gibi dil gelişimi “gelişim bir bütündür” ilkesi çerçevesinde toplumsal gelişimi de yakından etkiler. Çünkü “dil” toplumsallaşma için en önemli araçtır. Erikson’a göre Girişkenlik Dönemi olan okul öncesi evrede çok konuşan, sorular soran birey; aynı oranda sosyalleşen bireydir. Serinin başkışisi Ayşe yaşantılarıyla bu gelişim özelliğine çok sayıda örnekler sunuyor.

Daha en başından yazar, Ayşe’nin kişiliğini kurgularken şunları söylüyor: “Yakınlarıyla, sevdikleriyle beraberken, neşeli, konuşkan. Durmadan sorular soruyor, atlıyor, zıplıyor, koşuyor. Oysa, tanımadıklarının ya da yeni gördüklerinin yanında, suskun, kapalı, utangaç bir çocuk oluyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 7).

Bu ifadeler Girişkenliğe Karşı Suçluluk Dönemi’ni destekler niteliktedir. Gerçekte de dönem bireyi güven duyana kadar yeni girdiği bir ortamda çekingenlik gösterebilir. Desteklenmez ve kısıtlanırsa girişimcilik yerini suçluluk duymaya bırakır.

“Mavi Çubuk Da Mavi Çubuk” bölümünde çubuğu ararken keşfettiği yeni sokağı gözlemleyen Ayşe, “merak” duygusunun yanı sıra toplumsallaşma süreciyle ilgili de örnekler sunuyor. Camdan gördüğü insanlara yönelik önce edilgin bir gözleme süreci yaşıyor. Gözlemediği insanların hareketli yaşantısı o kadar dikkatini çekiyor ki bu insanları televizyona benzetiyor. Düşünceleriyle de sosyalleşme ihtiyacını ortaya koyuyor. “... Sanki televizyon gibi. Keşke bu oda boş olsa, Ayşe hep onları seyretse” (KBKT 6 YAŞ, s. 63). Daha sonra karşısına kendisi gibi bir kız çıkıyor. Kızın yaptığı hareketler dikkatini çekince kızı daha iyi görebilmek için yüzünü cama dayıyor. “... Burnu yamyassı oluyor. Bu bir oyundur. Ayşe bunu hep yapar.” (KBKT 6 YAŞ, s. 63).

Ancak bu oyun eğlenceyle sonuçlanmıyor. Çünkü karşıdaki kız onu görüyor.“... pencerenin önünde dikilerek, Ayşe’ye bakmaya başlıyor. Ayşe, suç

işlerken yakalanmış gibi oluyor. Gene onu olduğu yere mıhlayan utangaçlığı geliyor üzerine. Ne yapacağını bilemeyerek, burnu cama yapışık kalakalıyor.” (KBKT 6 YAŞ, s. 63). Sonrasında kız Ayşe'nin canının çektiği börekleri onu kışkandırarak yiyor ve çeşitli bedensel hareketler yaparak Ayşe ile dalga geçiyor. Zaten utanç duyguları yaşayan Ayşe kendini daha da kötü hissediyor ve ağlıyor. Bu yaşantılarda Ayşe'nin önce “girişkenlik” gösterdiğini ancak olumlu bir dönüt almayınca “suçluluk” yaşadığını söylenebilir.

Her ne kadar evde yalnız yaşasa da yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi toplumsallaşma ihtiyacının doğal sonucu olarak Ayşe'nin, çevresindeki insanlarla iletişime geçtiği görülüyor. Ayşe'nin insan olmaktan kaynaklanan ve bulunduğu gelişim döneminde “kritik” değer taşıyan toplumsallaşma ihtiyacını “*balkon ve komşular; eve gelen misafirler; oyun, telefon, aileyle geçirilen vakit, müzik, gezmek*” gibi araçlarla doyurmaya çalıştığına tanık olunuyor. Şimdi bu araçlar “Dilin hızlı gelişmesiyle hızla sosyalleşirler.” özelliği bağlamında ele alınacaktır.

Evdeki yalnız kız çocuğu için dış dünyayla iletişim kurmasını sağlayan en önemli araçlardan birisi balkon. Ayşe balkondan komşularını gözlemlerken komşuları da Ayşe'yi balkonda gözlemliyor. “Neredeyse bir saattir, balkonda öylece duruyor. ... Ne düşünür acaba?” (KBKT 6 YAŞ, s.15). Ayşe balkondan gördüğü komşularının adlarını hatta mesleklerini bile biliyor. Hamile olan bir komşusunun çocuğu için isim düşünmesi, komşularıyla iletişim halinde olduğunun göstergelerinden birisi. “Yalnız bir dakika şimdi. Ayşe onların kim olduğunu biliyor tabii. O abi, doktor. Adı Ali. Soyadı Erkmen. ... Bebek kız olsa da adını Serim Borçak koysalar. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 16). Ayşe'nin dış dünyaya açılan kapısı “evin balkonu” sayesinde komşularını tanınmasının bir başka örneği de gitar çalan ağabeyin adını, balkondan duyduğu konuşmalar sonucunda öğrenmesi. “Aa! Demek gitar çalan abinin adı Orhan. Ya!” (KBKT 7 YAŞ, s. 8.) Ayşe'nin balkondan iletişim kurduğu komşularıyla dışarıya çıktığında etkin bir iletişim sürecine geçtiği görülüyor. “Babayla el ele tutup, sokak boyunca, ağaçların altında yürümek öyle güzeldir ki. Yoldan geçenler arasında tanıdıklarla selamlaşırlar. Bazen ayaküstü konuşulur. Birçoğu Ayşe'yi tanır. Bazıları öper, bazıları saçlarını okşar. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 56). “Bitişik Balkona Bir Abla Gelmiş” bölümünde toplumsallaşma sürecinde olan Ayşe'nin balkonda yeni biriyle tanışmasıyla hissettiği mutluluk şu

ifadelerle aktarılıyor: “Gülüveriyor Ayşe. Çünkü gene içinden güzel duygular yükseliyor. Güneş bu sabah da ne güzel parlıyor. Meşenin yaprakları akşam yağın yağmurla yıkanmış, yemyeşil ışıltıyor. Hafif hafif rüzgâr esiyor. Yaşamak ne güzel.” (KBKT 6 YAŞ, s. 71).

Bir çocuk için toplumsallaşmanın bir diğer yolu eve *misafir* gelmesidir. Dönem çocuğu için eve gelen konuklar; konuşacak, sorular soracak, gözlemleyecek yeni kişiler demektir. Ayşe için de misafirler bu anlamları taşıyor. Ayşe’nin misafir geleceği için hissettiği olumlu duygular “Yaşasın Akşama Konuklar Geliyor” bölümünde aktarılmış (KBKT 6 YAŞ, s. 36). Daha sonraki bölümlerden birinde de yine misafir gelecek olmasının sevincini ve heyecanını “sürpriz” diyerek koltuğuna anlatıyor (KBKT 6 YAŞ, s. 49).

Özellikle erken çocukluk çağı olan Okul öncesi dönemde en önemli toplumsallaşma aracı olan oyun, bir çocuk için neredeyse temel ihtiyaçlar kadar önceliklidir. Çocuk; oyunla öğrenir, oyunla kendini ifade eder, duygularını oyunla dışa vurur...Mekân ve zaman tanımaksızın her yerde kendine bir oyun ortamı oluşturabilen çocuk için oyun, yaşamda var olmaktır. Bu nedenle bu dönem, “Oyun Dönemi” olarak da adlandırılır.

Haftada bir temizliğe gelen Gülizar abla “Yalnız Kız Çocuğu Ayşe” nin oyun arkadaşlarından birisi olduğu için toplumsallaşma ihtiyacı anlamında önemli bir yere sahip. Sandalyeleri dizip trencilik oynarken (KBKT 5 YAŞ, s. 13); balkona halı serip bebekçilik oynarken (KBKT 6 YAŞ, s. 55), Gülizar abla oyun arkadaşı rolünü üstleniyor. Ayşe’nin Gülizar ablası ile oyun oynarken hissettiklerini iki farklı boyutla aktarmak olanaklı. İlk kesit Gülizar abla ile oynarken toplumsallaşma ihtiyacı doyurulan çocuğun hissettiği olumlu duygular: “Ayşe durmadan gülüyor. Oyuncaklarıyla oynuyor. Şarkı söylüyor. Oh! Ne güzel! Bugün hava ne güzel! Her şey ne güzel! Ayşe Gülizar Ablasını ne çok seviyor!” (KBKT 6 YAŞ, s. 59).

İkinci örneğimizde ise Gülizar abla, Ayşelere gideceği günlerden birinde gelemeyeceğini haber veriyor. Ayşe’nin Gülizar abla ile oyun oynarken hissettikleri ne kadar olumlu ise o gelmediğinde hissettikleri de o denli olumsuz. Hayal kırıklığı, üzüntü, keyifsizlik...“Demek ki Gülizar Abla gelemeyecek. İşte bu hiç güzel değil. Ayşe ne yapacağını bilemeyerek dikilip kalıyor. İçinden ağlamak geliyor. Daha

akşama çok var ki! Ne yapacak şimdi! Hayır, süt içmek de istemiyor. Kurabiye de istemiyor. Yatağını da toplamayacak işte. Peki ne yapacak? İşte bu olmaz “Benim canım sıkılıyor.” diye bir ağlama tutturamaz mı! Aman Ayşe, sakın. Sen cici kızsın. Hayır cici mici değil işte. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 42).

Ayşe'nin Gülizar ablasının gelemeyeceği haberinden dolayı hissettiği sıkıntı, komşuları Birsen ablanın doğuma gittiği haberiyle yerini mutluluğa bırakıyor. Ayşe için bu haberin yeni bir insan, yeni bir arkadaş vb. bir anlamı yani toplumsallaşmanın bir başka biçimi olduğu belirtilebilir. Ayşe'nin doğacak bir bebek karşısında hissettikleri adıyla da örtüşen bir bölümle okuyucuya aktarılıyor. “Müjde Bebek Doğuyor” (KBKT 6 YAŞ, 6. Bölüm).

“Ah! Hiçbir zaman uzun sürmez o sıkıntılı duygu. İnsan onu sopayla kovalamalıdır. Anne öyle der. Araba köşeyi dönerken, insanın ta içinden yükselen o sevinç de balkona gelip cup diye girdi Ayşe'nin içine. ...Ah! Bebek gelecek. Anne telefon edince, Ayşe bağıracak.” Annecim müjde! Müjde, müjde, yaşasın müjde!” diyecek” (KBKT 6 YAŞ, s. 44).

“Beklenmedik Bir Şey” bölümü ise adına yakışacak şekilde okuyucuyu sonuna kadar bekletiyor. Bu bölümün konusu Gülizar için hazırlanmış bir sürpriz. Bu sürprizi açıklayacağı ana kadar Ayşe'nin yaşadığı heyecan satırlardan okuyucuya geçiyor. Hayatında önemli bir yer tutan Gülizar için Ayşe, annesiyle birlikte bir armağan alıyor. Toplumsallaşma kesiti olarak değerlendirebilecek bu yaşantı Ayşe ve Gülizar'ın hissettikleri aracılığıyla paylaşmanın çocuğun dünyasındaki yerini aktarıyor. “Ayşe annesini çok seviyor. Gülizar Ablasını çok seviyor. Armağan vermeyi çok seviyor. Bu Ayşe var ya, küçücük bir kız ama, yüreği sevgilerle dolu. Bu öyle hoş bir şey ki!” (KBKT 7 YAŞ, s. 46).

Her ne kadar üstesinden gelse de zaman zaman yalnızlık, Küçük kız Ayşe için de içinden çıkılmaz bir hal alıyor. “Bazen evde yalnız kalmak hiç hoşuna gitmiyor işte Ayşe'nin. Ne yapacağını bilemiyor. Böyle içinin sıkıldığı zamanlardan nefret ediyor.”Ayşe'nin evde yalnız kalmaktan dolayı hissettiklerini aktaran bu ifadelerin ardından, Ayşe'nin toplumsallaşma ihtiyacını karşılayan bir araç olarak bu kez de çalan *telefon ortaya* çıkıyor. Ayşe'nin yalnızlığını yok eden telefon “cankurtaran “olarak ifade ediliyor. ”... Çok kötüdür bu iç sıkıntısı çok. Ağlamak

ister insan, ağlayamaz. Derken telefon çalar. Can kurtaran. Koşup açar Ayşe. ...Telefon konuşması bitince, aa, Ayşe bir bakar sıkıntısı uçup gitmiş. Şimdi şarkı söylemek istiyor. Zıplamak, koşmak istiyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 48). Dilin hızlı gelişmesinin de etkisiyle toplumsallaşan dönem bireyi için konuşarak iletişim kurulması açısından da ayrıca önem taşıyan telefona yazar, Ayşe için taşıdığı anlamlarla yer vermeye devam ediyor: Cankurtaran telefon, zamanın hızlı geçmesini sağlayan telefon, güzel sesli telefon, dünyaya açılan pencere telefon...“Bazen telefon çok çalıyor. O zaman gün daha çabuk geçiyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 13).

“ Telefon!

Telefonun o güzel sesi. Zırrrrrrrr!

Ayşe telefon çalınca çok sevinir. Telefon, dünyaya açılan bir penceredir onun için. Bunu en iyi kim anlar bakalım? Elbette evde yalnız yaşayanlar anlar. Yalnızlığın içinde çınlayan o ses, Ayşe için seslerin en güzelidir” (KBKT 7 YAŞ, s. 37).

“Telefon. Güzel telefon. Can kurtarıcı telefon.” (KBKT 7 YAŞ, s. 73).

Bir çocuğun toplumsallaşmasını sağlayacak bütün araçları var eden en önemli öge ise ailesidir. Toplumun en küçük birimi olan aile, bireyin var oluş serüveninin başladığı yerdir. Yetiştigi aile ortamı bireyin tüm hayatını etkiler. Bebeklik çağında bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanması açısından önem taşıyan aile, okul öncesi çağ ile bağımsızlaşmaya başlayan bireyin kişilik ve toplumsal gelişimi için etkin rol üstlenmeye başlar. Ailenin çocuğuna ayırdığı zaman ve bu zamanı nasıl geçirdiği “aile” kavramını oluşturmaya başlayan çocuğun gelişimi için oldukça önemlidir. Öykülerde de anne-kız arasındaki olumlu ve güvenli bağlanma yönündeki ilişkiye sıklıkla yer verilmektedir. Annesinin Ayşe'nin sürekli sorduğu sorulara sabırla yanıt verdiğine, onunla oynadığına kısacası toplumsallaşma ihtiyacı bağlamında üstüne düşeni yaptığına hemen her konuşmada rastlanıyor. “Ayşe'nin annesi çok sevimli. Yüzü hep güler. Hep gülümseyerek, hiç kızmadan konuşur. Öyle çok, var ki, yorgunluktan yüzü soluyor. Ama ne olursa olsun Ayşe'ye zaman ayırıyor. Onunla oynuyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 12). Yalnız çocuk Ayşe'nin, annesinin eve gelmesiyle hissettiklerinin betimlemesi bu bulgumuzu destekliyor : “ İşte tam o sırada kapı çalınır. Ayşe “Annem geldi” diye fırlar yerinden. Koridora geldiğinde,

anahtarın kilidin içinde dönerken çıkardığı küçük sesi duyar. “Anneciim! Geldin miii!” diye bağıırır. Koşup onu karşılar.

İçindeki o güzel duygu, şimdi artık kocaman bir balon gibidir. Ayşe balonu çok sever. İçindeki o balon da işte, işte güneşe doğru yükselmektedir. Korkusuz, özgür balon. Bir bakarsın kırmızı, bir bakarsın mavi, bir bakarsın yeşil, bir bakarsın lay lay lom!” (KBKT 6 YAŞ, s. 49). Bu ifadelerle özgürlük ve korkusuzluk sembolü haline getirilen balon aynı zamanda Ayşe’nin annesi yanındayken kendini güvende hissettiğini de sembolize ediyor.

Ebeveynlerin, hayatı keşfetme sürecindeki çocukları için yol gösterici ve çözüm odaklı olmaları da çocuğun kişilik ve toplumsal gelişimini destekler. Ayşe’nin annesi bu anlamda da olumlu bir örnek olarak gösterilebilir. Annenin olumlu bakış açısına örnek verilebilecek yaşantılar öykülerde geniş yer tutuyor. Yeni eve taşınmanın olumlu özelliklerini sayarak Ayşe’nin korkularını gidermesi; evde tek başına yaşamaktan tedirginlik duyan Ayşe’ye insanın tek başınayken bir şey beklemesinin heyecanını anlatması; Ayşe’yi derinden etkileyen mavi çubuğu arama serüveninde annesinin “Aptal olmayan her insan başının çaresine bakabilir” sözünü hatırlayarak cesaret alması annenin olumlu yol gösterici olduğunun bir kaç örneğidir. Anne, Ayşe ile geçirebileceği vakitleri de en verimli olabilecek şekilde planlamaktadır. Örneğin izinli olacağı bir gün için sinemaya gitme planı yaparak bu kez de Ayşe’nin toplumsallaşma ihtiyacını “sinema” ile karşılamaktadır. Sinema, tiyatro gibi etkinliklerin bir çocuk için ne anlam ifade ettiği ise Ayşe’nin duygularına ses verilerek anlaşılabilir: “Ayşe öyle heyecanlanıyor, öyle heyecanlanıyor ki, kapıya sımsıkı sarılıp öylece kalakalıyor ortada. Aman Tanrım! Hem anne evde, hem gezmeye gidiyor ikizlerle. Ayşe ikizleri çok sever. Sonra sinemaya, sonra da, yaşasın, babaanneye. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 23).

Her birey gibi bu yaş dönemi bireylerinde de toplumsallaşma sürecinin önemli bir parçası *sanattır*. Çünkü insan hayatının hiçbir döneminde bu yaşlardaki kadar güçlü bir hayal dünyasına sahip olamaz. Küçük kızın öyküleri onun müziğe olan ilgisine yönelik ipuçları veriyor. Örneğin, gitar çalan ağabeyden duyduğu melodiyi tekrarlaması hatta tamamlaması müziğe olan ilgisinin önemli bir kanıtı. Bu ilgiyi somut hale getiren bir başka örnek de babanın arkadaşının Amerika’dan getirdiği radyo. Radyo geldiği andan itibaren Ayşe için o kadar önemli bir hale

geliyor ki diğerk oyuncaklarının yüzüne bile bakmıyor. “Yalnız Ev Çocuğu Denen Biri” bölümünde anlatılan bu olay tam da başlıktaki gibi yalnız kız çocuğunun toplumsal gelişimi için radyo örneğiyle iletişim araçlarının önemini ortaya koyuyor.

1.D.2.A.5. Öz bakım becerilerini kazanarak yetişkinlerden bağımsız olmaya başlarlar.

Bir bebeği ebeveyne ya da bakan kişiye bağımlı hale getiren özelliklerinin en başında şüphesiz ki öz bakım becerilerini yerine getirememesi gelir. Bir bebek, temel ihtiyaçlarını yalnız başına karşılayamadığından yetişkinlere ihtiyaç duyar. Okul öncesi dönemde ise birey öz bakım becerilerini gidermeye başlar. Böylece de ebeveyn bağımlılığı yerini özgürleşmeye bırakır. Gelişimi kişilik ve toplumsal açıdan ele alan bilim insanları araştırmalarını öz bakım becerilerini dikkate alarak temellendirmişlerdir.

“Küçük Bir Kız Tanıyorum” ırnak serimizin başkişisi Ayşe, bu açıdan da altı ve yedi yaşlarıyla uyumlu olan pek çok örnek sunuyor. Evde yalnız kalabilmesi başlı başına “Öz bakım becerilerini kazanarak yetişkinlerden bağımsız olmaya başlarlar .”özelini gösterdiğini ortaya koyuyor. Ayşe’nin beslenme, üstünü giyinme, kişisel temizliğini yapabilme gibi öz bakım becerilerini yerine getirdiği “başının çaresine bakmak, yalnız yaşamayı başarmak” gibi ifadelerle de hissettiriliyor:

“Evde yalnız yaşarken, bazı sakıncalı durumlar da olmaz değil. Örneğin, sedirin üzerinde, üstü açık uyuyakalmak gibi. Eh, o kadar kusur kadı kızında da olur. “İşte bu öyküler, adı Ayşe olan, bu minicik, sevgili çocuğun başının çaresine nasıl baktığının, okul öncesi, bir yılda, evde yalnız yaşamayı nasıl başardığının öyküleri” (KBKT 6 YAŞ, s. 14).

“Ayşe kendi başına güzelce giyiniyor. Mızıldanmadan saçlarını tarıyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 26).

“... Evde yalnız kalıyor, odasını topluyor, kitap okuyor, gene de onu bebek sanıyorlar. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 21).

“Fırılıyor yataktan. Kapıyı usulca açıp, bir koğu banyoya giriyor. Yüzünü yıkıyor. Yüzünü hiç kırıştırmadan “acıyor” diye huysuzlanmadan saçlarını tarıyor. O

incecik, kumral, uçuşan saçlarını. Gene bir koşu odasına dönüyor. Komutlar peş peşe geliyor içinden.

Geceliğini çıkar.

Kot pantolonunu giy. Yeni alındı, yepyeni daha.

Önünde kocaman bir kuş olan beyaz gömleği de geçir üzerine.

Bırak şimdi terlik aramayı, koş mutfağa.

Çek şu küçük tabureyi, çık üstüne.

Dikkat et. Düşme. Aç dolabı. Ah!” (KBKT 6 YAŞ, s. 32).

“ Hadi şimdi koş yüzünü yıka. Koş geceliğini çıkar. Koooooş!

Koşma. Koşma düşersin. Yavaş yavaş. Önce kahvaltını yap. Sonra güzelce odanı topla. Oyuncaklarını çıkar, kendine, kendi odanda bir dünya kur. Canın ne istiyorsa onu yapabilirsin. Sütünü dökmeden bardağa koyabilecek misin bu sabah bakalım?...” (KBKT 6 YAŞ, s. 44).

“Elbette! Evet, Ayşe de sofrayı kuruyor artık. Masanın örtüsünü yayıyor.

Mutfaktan çatalları, kaşıkları getiriyor. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 67).

Son iki örnekte Ayşe öz bakım becerilerini yerine getirirken yazar kurmaca yapı içine yetişkin söylemlerini serpiştirerek Ayşe'nin davranışlarını denetlemesini sağlıyor. Ayrıca bir önceki gelişim dönemindeki huzursuzlanma, mızırardanma vb. yakınmaları da bıraktığı vurgulanıyor.

Ayşe'nin kendi ihtiyaçlarını giderme konusunda kendine duyduğu güveni aktaran bir bölüm de şöyle kurgulanmış: Gülizar abla bir gün gelemeyeceğini bildirmek için Ayşe'yi arıyor. Ona karnını doyurması için yapması gerekenleri anlatıyor. Artık öz bakım becerilerini kazandığı için bağımsız olarak hareket edebilen Ayşe bu sözleri anlamsız buluyor. “... Bunlar Ayşe'yi hâlâ bebek sanıyorlar. Gündüzleri, ısınmayan yemek yiyor. Çünkü ocağı yakmasına izin yok. Oysa o ocağı yakmayı biliyor. İzin yok diye yakmıyor. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 42).

Ayşe'nin öz bakım becerilerini kazandığı ve artık bu anlamda aileden bağımsız hareket ettiğine bir bulgu da komşuları Güler ablanın gözlemi olarak kurgulanıyor. Ayşe, annesinin hasta olduğu sabah; ayakları yalınayak, saçları darmadağın ve gecelikle çıkıyor balkona. Bu duruma daha önce onu hiç böyle görmemiş Güler abla çok şaşıyor. Ayşe'nin kendi başının çaresine bakması konusunda anneyi bir anlamda tebrik eden Güler ablaya annenin verdiği yanıtla bu becerilerin anneden bağımsız olarak artık davranış haline geldiği anlaşılıyor. “ ‘Yok canım’ demişti ‘benden değil o. Bana kalsa ben aldırım pek. Çünkü o halâ bir bebek benim için. ...’ ” (KBKT 7 YAŞ, s. 31).

Bu yaş dönemindeki öz bakım becerilerinden birisi olan sabah uyanınca el-yüz yıkama davranışı da Ayşe'nin öyküsündeki yerini alıyor. “... Daha yüzünü yıkamadı. Şimdi yıkayacak. Oh! Suları bol bol çarpacek yüzüne. Ellerini köpürtecek. Köpükten balonlar yapacak renk renk. Sonra giyinecek. Sonra...” (KBKT 7 YAŞ, s. 36).

Gülizar ablanın gelecek olduğu bir günde Ayşe öz bakım becerilerini kendi kendine yerine getirmeyi tercih ediyor. Bu davranış da gelişim dönemiyle uyumludur. Çünkü öz bakım becerilerini yerine getirebilmek bireyin kişilik gelişimi bağlamında özgüven gelişimini destekler. “Gülizar gelmeden kalkmış, giyinmiş. Saçını başını taramış. Vay vay! Kahvaltı sofrasını bile hazırlamış” (KBKT 7 YAŞ, s. 42).

İlk çocukluk dönemini, bebeklik döneminden ayıran en önemli edinimlerden birisi de “tuvalet kontrolü” dür. Bu edinimin kişilik ve toplumsal gelişim bağlamındaki önemine “kavramsal çerçeve” bölümünde değinilmişti. Ayşe'nin gelişimsel olarak beklendiği gibi tuvalet kontrolü kazandığını da çişisi geldiği için uyanmasından anlaşılıyor. “Ayşe her zaman böyle erken uyanmaz elbette. O küçük bir kız.... Bir yolculuğa çıkacakları zaman, bir de bu sabah olduğu gibi çişisi gelince erken uyanır” (KBKT 7 YAŞ, s. 48).

Ayşe yedi yaşıyla birlikte gelişim ilkeleri açısından beklendiği üzere öz bakım becerileri açısından daha da gelişiyor. Ekmeğine yağ, reçel sürmek gibi ince motor hareketler gerektiren işleri de yardımsız yapmaya başlıyor (KBKT 7 YAŞ, s. 44). İkinci kitabın son bölümü olan “Ayşe Büyüyor” bölümünde de Ayşe, büyümekte

olduğunu gösteren işler yapıyor. İlk defa ocak yakma, yükseğe uzanma vb. işlerin üstesinden gelerek anne ve babası için tek başına sürpriz bir kahvaltı hazırlıyor (KBKT 7 YAŞ, s. 86).

1.D.2.A.6. Aile kavramı oluştururlar. Ailece vakit geçirmekten keyif alırlar.

Fizyolojik açıdan ailesinden bağımsızlaşmaya başlayan ilk çocukluk dönemi bireyinin aileye olan bağımlılığı artık yaşamı boyunca sürecek olan bir bağılılığa dönüşmeye başlar. Birey, en küçük toplumsal birim olan aile kavramını oluşturmakla kalmayıp kendisi de ailesinin bir üyesi olmayı öğrenir. Aileyle kurulan iletişim ve birlikte geçirilen zamanın bu evrede ne denli önemli olduğunun bir göstergesi de okul öncesi ve ilkokul 1. 2. Sınıf öğretim programlarının beklentileridir. Özellikle 1. ve 2. Sınıf Hayat Bilgisi öğretim programı, “aile” kavramına geniş yer vermekte ve aşağıda öğretim programında anıldığı numaralarla alıntılanan kazanımlar bu beklentilerle dile getirilmektedir.

HB.1.2.2. Aile hayatının önemini kavrar (MEB, s.19).

Aileyi bir arada tutan değerlerle (sevgi, saygı, bağlılık, şefkat, vefa vb.) aile içi iş birliği ve dayanışmanın aile düzenine katkıları üzerinde durulur.

HB.2.2.5. Aile içi karar alma süreçlerine katılır (MEB, s. 21).

Ayşe'nin öykülerinde “Aile kavramı oluşur. *Ailece vakit geçirmekten keyif alırlar*” özelliğiyle ilgili çok sayıda örnek var. Bunlardan bir kısmına toplumsallaşma sürecinde aileyle vakit geçirmenin önemini aktarırken yer verildi (bkz. 1.D.2.A.4). Şimdi de aile kavramını edinme sürecini destekleyen bulgulara yer verilecektir.

“Gariptir ki insan yavrusunun tam anlamıyla özel bir mekânı, ne geçmişte ne de bu gün hiç var olmadı... O bunu hep kendi yaratmayı başardı” (Öymen Gür, 1997, s. 229). Ayşeler de evlerinden taşınmak zorunda kaldıklarında yeni ev arama sürecinde hissettikleri “aile ve yuva” kavramlarını vurgulamaktadır. Normal zamanlarda kıpır kıpır olan Ayşe, bu süreçte suskunlaşıyor. Ev sahiplerinin onları evden çıkarması onu çok üzüyor. Korku, tedirginlik hissediyor. “İçinde ne olduğunu bilmediği bir korku vardı. Çok korkuyordu. Nasıl korkmasın! Evleri yoktu. Ev sahibi “Evimden çıkın, ben kendim oturacağım” demişti. Eyvah! Şimdi ne olacak! Ayşe çok üzülmüştü. İçinden hep ağlamak geliyordu. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 17). Ayşe ve

ailesi annenin yeni ev bulduğu gün kutlama yemeği yiyorlar. Ayşe hem ev buldukları için hem de ailece vakit geçirdikleri için çok mutlu hissediyor. Ailesiyle olmanın mutluluğunun anlatıldığı sözler okuyucuyu altı yaşındaki küçük bir çocuğun duygu dolu dünyasına götürüyor. “Ayşe’nin içi titredi. Sevincinden annesine sıkıca sarıldı. ... O akşam, sofraya çok şenlikli bir sofraya oldu. ... Öyle güzeldi ki o akşam. Ah! Çok güzeldi. Çok güldüler. Gülmek çok hoş bir şey” (KBKT 6 YAŞ, s. 17).

Eskidiği için yazıhaneden atılmak üzereyken eve alınan daha önce de sözünü edilen deri bir koltuk “Sevgili Dost Koltuk” adıyla 1. Kitap 7. bölümün konusu oluyor. Anne, yazıhaneyi ilk açtıklarında alınan bu koltuğu “Ailenin bir parçası” olarak gördüğu için atılmasına izin vermiyor. Ayşe bu sözü duyunca annesini destekliyor. Sonunda ailenin bir parçası olarak algıladığı Sevgili Koltuk Ayşe’nin odasında başköşeye konuyor. Böylece bir nesnenin bile eğer ailenin parçası olarak benimsenmiş ise ne kadar önemli bir yer tuttuğunun örneği bulgulanıyor. “... O bizim ailemizin bir parçası.” Bu son söz Ayşe’yi heyecanlandırdı. “Evet evet annem. Bu koltuğu kimseye vermeyelim.” (KBKT 6 YAŞ, s. 45-46). Ayşe daha sonra bazen oyun alanı bazen sığınmağı olarak bu koltuğu görüyor. Olasılıkla annesini özlediği zamanlarda, ailenin parçası olarak gördüğu koltuğa sığmıyor. Mavi çubuğu arama serüveninde yaşıdığı olumsuz duyguları da bu koltuğa sarılarak hafifletmeye çalışıyor. Mavi Çubuk Da Mavi Çubuk bölümünün sonunda bir özet niteliği taşıyan sözler Ayşe’nin o andaki karmaşık ruh halini de yansıtıyor. Ne kadar akıllı, başının çaresine bakabilen bir kız da olsa onun henüz “küçük bir kız” olduğu ve ailesine ihtiyaç duyduğu bu bölümle gözler önüne seriliyor.

“Ne serüven!

Başka bir ev.

Yeni bir küçük kız.

Ne güzel börekler!

Babanın eline maşayla vuran anne!

Ufff!

Koltuğa güneş de vurmuş. Oh ne rahat!

Çok yorgun bu küçük kız. Gel güzel uyku gel...

İşte gözleri kapanıyor. Uyku geliyor.

Uyuya kalıyor Ayşe.

Ya mavi çubuk?

Bu serüven öyle şaşırttı ki onu, gözü ne mavi çubuk gördü ne bir şey.” (KBKT 6 YAŞ, s. 66).

“Şu büyükler var ya, hep şöyle bir soru sorarlar çocuklara. “Söyle bakalım, en çok anneni mi seviyorsun babanı mı? ”çocuklar da hep omuzunu silker, güler ve “İkisini de” derler. Ayşe de böyle söyler doğal olarak” (KBKT 6 YAŞ, s. 79).

Gerçek hayatta da çok tanıdık gelen bu cümlelerle başlayan “Ayşe Hep Düş Görüyor” bölümünde Ayşe’nin aile kavramını oluşturmasına yönelik bulgulara rastlanıyor. Bu bölümde, anne ve baba arasında babanın eve geç gelmesiyle ilgili tatsız bir telefon konuşması geçiyor. Ayşe’nin babasının da annesi gibi eve erken gelmesini istediği ama geç geldiği için de annesi gibi kızmadığı belirtiliyor. Aynı bölümün devamında da anneanne ve baba arasında yaşanan tartışmaya yer veriliyor. Ayşe yaşanan bu aile içi tatsızlıklardan derin bir üzüntü duyuyor. Ayşe’nin Sevgili Dost Koltuğu’na sığınarak bu üzüntüyü göstermesi aile içi sorunlardan bir çocuğun nasıl etkilendiğini örneklendirmesi açısından önemli bir yer tutuyor. “... Sevgili, güzel koltuk. İyi ki sen varsın. Ayşe’nin en büyük sığınağı. ... Anneyle baba kavga ettikleri zaman Ayşe çok fena oluyor. Gizlice ağlıyor. Bu tam ağlama da değil. Yaşlar kendiliğinden yanaklarından süzülüyor. Göğsünde bir yer çok fena sızlıyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 81).

Aynı bölümde “aile” kavramını edinen Ayşe’nin aile bireylerini ne kadar iyi gözlemlediğine yönelik de bulgular var. “... Ayşe’nin yanakları pespembe olur babası mavi gözlerini kısarak böyle konuştuğu zaman. İçini rahat ettirmeyen, sevincini bozan bir şeyler olur. ... Anneanesi kaşlarını çatar. Annesi hiç sesini çıkarmaz ama suratı bozular” (KBKT 6 YAŞ, s. 81).

Sonunda anne ve baba arasında yaşanan gerginliğin yumuşamasıyla Ayşe’nin hissettikleri de gerçekle uyumlu olarak şöyle aktarılıyor: “Anneyle, baba,

sabah gülüyorlardı. Ne güzel. Ayşe gülmeyi, gülenleri çok seviyor. Kavgaları sevmiyor. Surat asmaları, kaş çatmaları sevmiyor. İçi korkuyla doluyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 83). Bu barışma sürecinde daha önce de görülen Ayşelerin ailesine özel iletişim biçimleri göze çarpıyor. Anne ve baba birbirlerine “*bey, hanım*” diye sesleniyor (KBKT 6 YAŞ, s. 17). Her ailenin kendi özgün yapısıyla ilgili yaşantıları vardır. Bu seslenme biçimi de Ayşelerin mutlu zamanlarını simgeliyor. “Anne böyle şaka yaptığı zamanlar, babaya bey der, Ayşe’ye hanım. Hasan Bey, Ayşe Hanım. Bu Ayşe’nin çok hoşuna gider” (KBKT 7 YAŞ, s. 80).

Öykülerde kurgulanarak aktarılan bu yaşantılar gerçek hayatta da ister bir eşya ister bir söz olsun bir çocuk için aileyle özdeşleştirebileceği her şeyin ne denli önemli olduğunu örneklemiş oluyor. Bu özdeşleştirme “pazar günleri = aileyle birlikte olma” durumuyla da yer buluyor. Bu duruma birkaç örnek verilebilir. Birinci kitabın son bölümünde Ayşe’nin ailece olduğu bir Pazar gününden bahsediliyor. Ayşe’nin ailece kahvaltı yaparak başladıkları Pazar günlerini çok sevdiği belirtiliyor (KBKT 6 YAŞ, s. 86). “... Bugün Pazar. Ayşe pazar günlerini çok seviyor. Çünkü anne de evde, baba da Pazar günü. Sabah kahvaltısını hep beraber yapıyorlar. Masada herkesin yeri belli” (KBKT 7 YAŞ, s. 86). Bu ifadelerde geçen “Herkesin yeri belli” sözü de aile kavramı işaret ediyor. Başka bir örnekte de Ayşe ailesine sürpriz kahvaltı hazırlıyor. “Aman ne şenlik! Gülmek, konuşmak, kucaklaşmak, şakalaşmak, hepsi bir arada. ...Bu Pazar onun en güzel pazarlarından biri” (KBKT 7 YAŞ, s. 87).

Ayşelerin ailece geçirdikleri vakitlerden birisi de akşam yemeğinden sonraki kahve keyifleri. Ancak kahve içmediği için başlangıçta Ayşe bu etkinliğe dahil olamıyor. Daha sonra bu soruna annesiyle bir çözüm buluyorlar. Sabah içilen süt içme zamanı, akşama çekiliyor. Süte birazcık da kahve eklenmesine karar veriliyor. Bu yaşantı ailece vakit geçirmenin önemi yanında gerektiğinde sorunları birlikte çözmenin de güzel bir örneği. “Evet benim akıllı bıdığım. Evet. Neden olmasın? Üçümüz oturur yemekten sonra kahvelerimizi içeriz” (KBKT 7 YAŞ, s. 25).

Bu yaş grubundaki çocukların mutluluk ve hüznelerini paylaştıkları en önemli kişiler aile bireyleridir. Bu bulguyu destekleyen örneklerden birisi ikinci kitabın ikinci bölümü olan “Ayşe Artık Okuyor” bölümünde Ayşe’nin okumayı

sökmesi tüm ailece kutlanıyor (KBKT 7 YAŞ, s. 17), Ayşe'nin aile kavramıyla ilgili tipik bir ilk çocukluk dönemi davranışı da sabahları yatak odasına gidip annesinin koynuna girmesi. Anne ile Ayşe'nin koyun koyuna yatmasına baba “kedi yavruları” benzetmesini yapıyor. Yataktaki bu ailece şakalaşma hepsini kıkır kıkır güldürüyor (KBKT 7 YAŞ, s. 30).

Ayşe'nin babasıyla bakkala gitmesinin anlatıldığı bölümün ardından annesiyle gezmesi de anlatılıyor. Her iki durumda da Ayşe ayrı keyif alıyor. Anne babasıyla ayrı ayrı vakit geçirmek de Ayşe'yi çok mutlu ediyor (KBKT 7 YAŞ, s. 58).

Ayşe'nin babasının eve erken gelmesinden duyduğu mutluluk da bu gelişim özelliğini gösteriyor. Bu örneklerin bir tanesinde eve sürpriz bir şekilde erken gelen baba, balık pişiriyor. Ayşe balık sevmemesine rağmen ailece olacaklarının mutluluğunu yaşıyor. “... Müzik çalıyor, baba ıslık çalıyor, çikolata var, az sonra anne gelecek, oooh! Gel keyfim gel!” (KBKT 7 YAŞ, s. 65).

1.D.2.A.7. Kendi arkadaş/arkadaşlarını seçerler.

Bir kucakta taşınan ve yetişkinler onu kimin yanına götürürse onunla iletişim kurma şansı olan bebek, yürümeyi öğrenmekle birlikte bu sınırlılıktan kurtulur. Yeni yeni yürüyen bir bebeğin oraya buraya koşturması da bu özgürlüğün göstergesidir.

Üç yaş sonrasında bebeklikten çocukluğa geçen birey, çevre keşfini daha bilinçli yapar. Bu keşifte nesnelere kadar insanlar da önem taşır. Özellikle 4-5 yaşında dil gelişiminin de etkisiyle çevresindeki insanlarla etkin iletişim kurar hale gelir.

Okul öncesi dönemin önemli bir kişilik ve toplumsal gelişim özelliği arkadaş seçimidir. Birey kendi kişisel özelliklerine uygun edindiği arkadaşlarıyla toplumsal bir ilişki başlatır.

Ayşe, “Kendi arkadaş/arkadaşlarını seçerler” özelliğine uygun yaşantılarıyla da örnek oluşturuyor. İlk örnek Ayşe için arkadaşın anlamını aktarıyor. Bu bölümde yeni taşınan komşular, Ayşelerin balkonunda Ayşe'nin terliklerini fark ediyorlar. Ayşe kendinden bahsedildiğini duyunca yeni bir arkadaş edinecek olmanın mutluluğuyla yataktan fırlıyor. Aynı heyecanı karşı taraftaki akranın da yaşadığını

anlaşıyor. Bu karşılıklı yaşanan heyecan duygusu henüz birbirlerini görmedikleri halde sadece varlıklarını hissetmeleriyle ortaya çıkıyor. “Aaa! Anneciğim bak! Yanımızdaki balkonda da benim terliklerimden var. Orada da benim kadar bir kız var galiba. ...Ayşe birdenbire, iyice ayılarak fırlıyor yataktan.

Bir arkadaş sesi. Bir arkadaş! Hem de ikisinin terliği de bir örnek” (KBKT 6 YAŞ, s. 31). Bu yaşantıda “aynı terlik” arkadaş olma adayı iki çocuk için bir ortak noktayı sembolize ediyor. “Gürültüler, işte bu yeni komşulardan geliyor. Amma da çok bağıriyorlar. Yeni komşular ve kardeşler. Ayşe öyle bir sevinç duyuyor ki, omuzlarını kısarak, kollarıyla vücudunu sarıyor. Yeniden dertop oluyor yatağın içinde ve kendi kendine gülüyor. Hiiih! Bir şey! Ay! Çok güzel bir şey!” (KBKT 6 YAŞ, s. 32). Ayşe gelen seslerden komşularının çaylarının bittiğini anlıyor ve çay götürme bahanesiyle komşularla iletişime geçiyor. Böylece apartmandaki ilk arkadaşlarıyla tanışıyor.

“Senin adın ne?”

Ayşe usulca, heyecandan, sevinçten, utanmaktan tıkanmış olarak yanıtlıyor:

“Ayşe.” (KBKT 6 YAŞ, ss. 32-33).

Ayşe'nin komşu arkadaşlarıyla ilişkisine daha sonra da yer yer rastlanıyor. Sarı Ayşe, Sezgin ve Engin... Birinci kitabın sonunda bu arkadaşlara yönelik Ayşe'nin tutumu yer alıyor. Afacan oldukları için anneanne “ahlaklı bozular” düşüncesiyle Ayşe'nin bu çocuklarla oynamasını istemiyor. Ayşe ise bu düşünceye karşı çıkarak kendi düşüncesini ortaya koyuyor. “Anneanne, “Arsız, azgın şeyler” diye kızıyor. “Oynatma bu çocuğu şunlarla. Ahlaklı bozular.” diyor. Hiç de bile değil! Ayşe onlarla beraber olunca çok gülüyorlar. Yastık kavgası yapıyorlar. Simit yiyorlar. Suzan teyze ne güzel çörekler yapıyor. Sezgin komik. Bazen yüzünü maymuna benzetiyor. Bazen yoldan geçen eskici gibi bağıriyor. Bazen horoz gibi ötüyor. Ayşe, Engin'i daha çok seviyor. Çünkü hep Ayşe'yi koruyor o. ...” (KBKT 6 YAŞ, s. 85).

Bu anlatılanlardan Ayşe'nin yaş dönemine uygun olarak kendince sebepler belirleyerek arkadaşlarını seçtiği görülüyor.

İkinci kitapta Ayşe'nin Sarı Ayşe ile çok gürültücü olduğu için anlayamadığı yer alıyor. Bir gün balkonda kitap okumaya dalmış Ayşe, Sarı Ayşe'nin kendisine seslenmesini duymuyor. Sarı Ayşe ise duyduğunu ama inadına bakmadığını iddia ediyor. Ayşe bu duruma bozuluyor ve kitabını alıp içeriye geçiyor. Yani iletişimi koparıyor. Bu örnekle Ayşe'nin artık arkadaşlık ilişkilerini yönettiğini söylemek olanaklı oluyor (KBKT 7 YAŞ, s. 26).

“ ... Zaten bu Sarı Ayşe'yle arkadaşlık da edemiyor Ayşe. Çok bağıyor o.

... kavga çıkarıyor, ağlıyor bağıra bağıra...” (KBKT 7 YAŞ, s. 50).

İkinci kitabın ilerleyen bölümlerinde Ayşe yine Sarı Ayşe'nin bağırmasından yakınıyor. En iyi anlaştığı arkadaşının Ergin olduğunu sebepleriyle belirtiyor. Yani kişisel tercihini yapıyor. Ayşe'nin bu tercihinin sebepleri daha önce de “cinsiyet rolleri” konusunda belirtildiği üzere Ergin'in sakin, temiz, düzenli bir çocuk olması (KBKT 7 YAŞ, s. 74).

Ayşe, gelişimiyle uyumlu olarak bazı akranlarıyla arkadaş olurken bazılarıyla olmuyor. Annenin çocukluk arkadaşı Esin teyzenin fazlasıyla hareketli oldukları için “benim haydutlar” dediği iki oğlu ve onların arkadaşları da tıpkı Sarı Ayşe gibi Ayşe'nin seçmediği arkadaşları olarak değerlendirilebilir. Çocuklar da Ayşe'den hoşlaşmıyorlar. “Ayşe, zaten onların arasına katılmazdı, katılamazdı ama, onlar da istemiyorlardı.” (KBKT 7 YAŞ, s. 61).

Böylece Ayşe'nin gelişim dönemine uygun olarak arkadaş seçerken gürültücü olmama, düzenli olma kibar olma gibi bir takım kişisel ölçütleri olduğu açıkça görülüyor. Böylece ilgili gelişim özelliğinin içinde barındırdığı seçme ve seçmeme davranışlarının her ikisi de bulgulanabiliyor.

Yazar, kurmaca yapıyı oluştururken yukarıda yer verilen olayların oluş sırasıyla beraber adeta “*Kendi arkadaş/arkadaşlarını seçerler*” gelişim özelliğini bölümler arasına serpiştirerek alakalandırıyor:

1. Adım: Arkadaş adayının fark edilmesi (Sarı Ayşelerin taşındıklarında sesini duyma)
2. Adım: İletişim kurma (Çay getirme bahanesiyle yukarıya çıkma)

3. Adım: Yaşantı (Sarı Ayşe, Ergin ile oyun oynama, sohbet etme, yiyeceğini paylaşma, kavga etme...)

4. Adım: Arkadaş olma ya da olmama (Sarı Ayşe ile iyi arkadaş olmama, Ergin ile olma.)

İlk çocukluk döneminde arkadaşlar, gerçek olabildiği gibi bu yaş grubunun zengin hayal dünyasının da etkisiyle bazen bir oyuncak, bazen hayali kahraman şeklinde de olabilir. İkinci kitabın bir bölüm başlığı olan “Yeni Arkadaşlar” Ayşe gibi zamanının büyük çoğunluğunu yalnız geçiren bir çocuk için arkadaş seçenekleri sunuyor. Çünkü bu arkadaşlar kitaplar... (KBKT 7 YAŞ, s. 19). Bu bölüm, kitapların çocuk dünyasındaki yerini göstererek okuma kültürü edinme sürecinde “okul öncesi çağ”ın önemini de vurguluyor.

1.D.2.A.8. Kendi davranışları üzerinde kontrol kazanmaya başlarlar.

Bebeklikten çıkan bireyin, bilişsel gelişiminin de etkisiyle refleks davranışlarının yerini bilinçli davranışlar almaya başlar. Bu bilinç düzeyi bireyin yetişkin rehberliği etkisiyle de “kendilik bilinci” oluşturmasını sağlar. Başlangıçta pek çok davranışı yapabilecek kadar büyüdüğünü zanneden dönem bireyinin tehlikeli davranışlardan korunmayı öğrenebilmesi için yetişkin rehberliğine ihtiyacı vardır. Daha sonra ise davranışlarını kontrol ederek tehlikeli olabilecek durumlardan kendi kendine kaçınmayı öğrenecektir.

Ayşe karakterinde bu özelliği doğrulayan bulgulara sıklıkla rastlamak olanaklı. Ebeveynin onu evde yalnız bırakıyor olması da bu özelliği kazandığının bir göstergesidir. Ocağı yakma, kesici aletleri kullanma, karşıdan karşıya geçme gibi durumlarla bu özellik örneklenebiliyor.

“Oysa o ocağı yakmayı biliyor. İzin yok diye yakmıyor” (KBKT 6 YAŞ, s. 42). Bu ifadelerde ocağı yakmaya izin vermeyen yetişkinler yanında olmasa da Ayşe'nin bu davranıştan kaçındığı görülüyor.

Düşsel gezintisi sırasında kapının kapanıp kapanmadığını kontrol etmesi, sokakları çok işlek olmadığı için karşıya rahatlıkla geçmesi gibi örnekler de bu bulguyu doğruluyor. Ayrıca yine aynı bölümde Ayşe tek başına arkadaşının evine gidebileceğini ama annesi izin vermediği için gitmediğini belirtiyor. Bölümün

devamında caddeye geldiğinde işaret levhaları olmadığı için karşıdan karşıya geçmekten korktuğu belirtilerek kendini koruduğu görülüyor (KBKT 6 YAŞ, ss. 50, 51).

Başka bir örnekte ise Ayşe, evcilik oynarken domates olarak hayal ettiği kumaş parçalarını kesmek için gerçek makas kullanmadığını belirtiyor. Kumaşları ağızıyla parçalıyor (KBKT 6 YAŞ, s. 56).

Ayşe'nin kendi davranışlarını denetlediği başka bir örnek de şöyle: "... tabakları da getirebilir ama, anne izin vermiyor. Sanki Ayşe üç yaşında bebek! Tam altı yaşında. Kocaman kız" (KBKT 6 YAŞ, s. 67).

Ayşe annesinin eve getirdiği alışveriş poşetlerindeki malzemeleri yardım etmek için yerleştirmeye çalışırken anne, deterjan kutusuyla oyun oynadığını sanıyor. Ayşe'nin bu konuyla ilgili düşünceleri de gelişim dönemiyle uyumlu bir örnektir. "Ayşecim ne yapıyorsun o kutuyla? Oyuncak değil o." Ayşe öyle bozuluyor ki. İşte gene çocuk yerine kondu. Sanki bebek. Kaşlarını çatıyor. Hafiften tersleniyor. "Ben sabunları falan banyo dolabına kaldırıyorum" (KBKT 7 YAŞ, s. 21).

"Karanlık Korkusu"na çocukluk yıllarında oldukça sık rastlanır. Büyürken bu tür korkular yok olmaya başlar. Girişkenliğe Karşı Suçluluk Dönemi bireyini yansıtan bir örnek de "Karanlığın Oyunları" bölümünde bulgulanıyor. Artık yedi yaşında olan Ayşe'nin elektrik kesildiğindeki davranışlarını aktaran bu bölümde gelişimiyle uyumlu olarak biraz tedirginlik yaşasa da karanlıkla da baş edebildiği bulgulanıyor (KBKT 7 YAŞ, s. 38, 39).

Bir çocuğa bedenini yabancılardan korumasını öğretmek de yine bu gelişim özelliğiyle ilgilidir. Ayşe'nin kendilik bilincine uygun bir başka davranışı kendini herkese öptürmemesi ile örnekleniyor. "... Ayşe titiz bir çocuk. Herkese öptürmez kendini. Anne, baba başka. Babaanne de..." (KBKT 7 YAŞ, s. 70).

İkinci kitabın son bölümü olan "Ayşe Büyüyor" bölümünde yazar Ayşe'yi adeta bir sonraki döneme yani İkinci Çocukluk Dönemi'ne hazırlıyor. Anne ve babası için tek başına kahvaltılık sofrası hazırlarken "kendi kararını verme ve davranışlarını denetleme" açısından örnekler var. "Aydınlık, biraz sıkıntıya dönüşebilir bir ucundan. Önemli bir karar arifesi çünkü. Ayşe'nin yaşamının önemli

adımlarından biri şimdi vereceği bu karar. Çok önemli. Ocağı yakmak, üzerine çaydanlığı oturtmak! Ya anneyle baba çok kızarlarsa! Zor bir iş bu. Ayşe yapabilir ama. Kendine güveniyor. ...” (KBKT 7 YAŞ, s. 85). Anne ve baba uyanıp sofrayı görünce evde şenlik oluyor. Anne ve baba dönemin olumlu ebeveyn tutumuna örnek olarak Ayşe'nin girişimciliğini takdir eden sözler söylüyorlar. “Aman ne şenlik. Gülmek, konuşmak, kucaklaşmak, şakalaşmak hepsi bir arada. Ocağı da mı Ayşe yaktı? Vaaaooov! Erkenden uyanıp gazeteyle ekmeği de mi aldı? Vay vay! Şu koca vazoyu da mı kendi başına kaldırdı? Nasıl da kaldırabildi, of!” (KBKT 7 YAŞ, s. 87).

Bu sözler gelişim psikoloji kapsamında şu sözlere karşılık geliyor: “Evet Ayşe, başardın! Kahvaltıyı tek başına hazırladın. Ocağı yaktın, çayı demledin, vazoyu kaldırdın... Artık kendi kararlarını vermeye başladın. Kendini korumayı öğreniyor davranışlarını denetliyorsun. Kendilik bilincini oluşturuyorsun. Gerçekten büyüyorsun. İkinci Çocukluk Dönemi'ne denk gelen Başarıya Karşı Aşağılık Dönemi'ne geçmeye hazırsın.”

4.2. “KÜÇÜK BİR KIZ TANIYORUM...” ÜÇÜNCÜ, DÖRDÜNCÜ, BEŞİNCİ KİTAPLARI (8,9,10YAŞ) İLE İLGİLİ BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Önce “Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında” , “ Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında” , “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında” kitaplarının özetlerine yer verilmiştir.

Özetlerden sonra 8-9-10 yaş ile ilgili dil ve bilişsel gelişim bulgularına ardından da kişilik ve toplumsal gelişim bulgularına yer verilmiştir.

4.2.1. "Küçük Bir Kız Tanıyorum ..." Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Kitaplar (...8, 9, 10 Yaşında) Özetleri

Bu bölümde İkinci Çocukluk kapsamında serinin üçüncü, dördüncü ve beşinci kitaplarının değerlendirmelerine yer verilecektir.

4.2.1.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında” Özeti

Ayşe'nin kaç yaşında olduğunun tartışılmasıyla başlayan bu sayıda küçük kızın hayatında büyük değişimler oluyor. Yaşını büyütme için uğraşan ve bu yönde

hesaplamalar yapıp büyük görünmeye çalışan Ayşe, çok da haksız sayılmaz; çünkü o artık bir öğrenci. Okul hayatının Ayşe'nin hayatını tümüyle farklılaştırdığı söylenebilir. Daha önceki sayılarda “yalnız, tek başına...” gibi ifadelerle anlatılan başkişi Ayşe bu yalnızlıktan neredeyse sıyrılıyor. Toplumsal ve gündelik hayatı değişiyor. Evde yalnız başına yaşamakla baş etmek için kazanılmış olan sorumluluklar gölgede kalıyor. Çanta hazırlama, okula hazırlanma, ödev yapma gibi sorumluluklar öne çıkıyor. Özellikle kitabın ilk bölümleri arasında olan “Okul” ve “Ayşe'nin Çok Dersi Var” bölümleri okuyucuya okul ile ilgili yaşantılar sunuyor. Evde yalnız yaşamayı başaran Ayşe, okul hayatıyla birlikte dışarıda da yalnız olmaya başlıyor ve bunu da başarıyor. Kendine ait bir anahtarı bile olan Ayşe kişisel bağımsızlığını okuyucuya duyurmuş oluyor. Gelişimsel olarak kişisel bağımsızlığını kazanan ve benlik algısı oluşmaya başlayan Ayşe, annesinin eve gelen arkadaşlarının onu önemsemeden hareket etmelerine öyle içerleniyor ki yazar bu duyguları “Ayşe Çok İncindi 1 ve 2” başlıklarıyla iki bölümde kaleme alarak vurguluyor.

Başkişi artık okullu olması ile birlikte hem bilişsel hem de kişilik ve toplumsal gelişim açısından İkinci Çocukluk Dönemi özelliklerini gösteriyor. Bilişsel olarak “somut yaşantılar” çerçevesinde işlem yapabilen sekiz yaşındaki Ayşe; toplumsal gelişim açısından ise “başarılı olma” duygusunun peşine düşüyor.

Ayşe'nin sosyal hayata geçişiyle birlikte gelişim psikolojisi bağlamında “arkadaş edinme” kazanımı da belirginleşiyor. Ayşe gerek okulda gerekse okul dışında arkadaşlar edinmeye devam ediyor.

“Arkadaş” bölümü ile aktarılan Ayşe'nin okul hayatıyla edindiği ilk arkadaşı ise bir yetişkin olarak kurgulanmış. Okul yolunda tanıştığı bu arkadaşını bir trafik kazasıyla kaybeden Ayşe “ölüm” ve onun getirdiği duygularla tanışıyor. “Acı” adıyla adlandırılan bu bölümde yazar; arkadaşlık, dostluk, bağlılık, ölüm, hüzn, kaybetme gibi temalarla ilgili yaşantıları kaleme alıyor. Bunların yanı sıra anneanne ve annenin tartışmalarına tanık olan Ayşe; fikir ayrılıkları, sosyal sınıflamalar gibi konulara da tanık oluyor. Bu bölümler adeta “Gerçek hayatta ne varsa çocuk kitaplarında da onlar olmalı.” görüşünü ortaya koyuyor. Bu yaşantılar değerler sistemi gelişmeye başlayan dönem bireyinin gelişimini destekleyen örnekler olarak da ele alınabilir.

Sekiz yaşın sonlarına doğru ilkokul yılı için unutulmaz olan ilk ocuk bayramı, ilk karne, ilk okul tatili gibi konular da öykülerdeki yerini alıyor. Okul hayatının çocuğun gelişimini ne kadar da çok etkilediğini gözler önüne seren yazar bu ilişkiyi bir dantel gibi dokuyor. Yazarın, “Pekiye Pekiye Pekiye, 23 Nisan” gibi adlandırdığı bölümler okulla yeni tanışan çocuğun dünyasını yansıtır.

4.2.1.2. “Kk Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında” zeti

Irmak romanların başkişisi Ayşe, dokuz yaşıyla birlikte gelişimin temel ilkeleriyle uyumlu olarak büyümeye ve gelişmeye devam ediyor. Gelişim olarak sekiz yaşıyla aynı dönemde değerlendirilebilecek bu sayıda Ayşe’nin bilişsel olarak hâlâ somut yaşantı sınırlılığını gösterdiği görülüyor.

Bu ykler Ayşe’nin dil gelişimi bağlamında çok sayıda örnek sunuyor. Bu rnekler “Anlamını bilmediği sözcükleri araştırır, cümle içinde kullanır...” gibi ğretim programındaki kazanımlarla da uyumlu olarak kaleme alınmış. Ayşe, dil gelişim sürecinin etkisiyle kendi konuşma biçimini oluşturmaya başlıyor.

Artık; okuma yazma, temel matematik becerileri gibi okulla ilgili temel edinimleri kazanmış olan Ayşe’nin bu becerileri günlük hayatta kullanmaya başladığına da tanık olunuyor. Özellikle arkadaşı Gizem ile sözcük bulma, taklitçilik gibi oyunlar oynayan Ayşe gelişimine uygun olarak dil becerilerini kullanıyor. Sözcük Oyunu adını verdikleri oyunda duydıkları yabancı sözcükleri not alan iki çocuğun bu oyunu, okuyucuya dilsel farkındalık geliştirme bağlamında bulgular sunuyor. Yaptığı bir hata sonucunda annesine özür mektubu yazan Ayşe’nin ilk yazılı iletişimi de bu sayıda yer alıyor.

Kişilik ve toplumsal gelişim olarak da bir önceki sayının devamı niteliği taşıyan dokuz yaş yklerinde Ayşe’nin, kişilik özelliklerini daha da belirginleştirerek kendi benliğini; zevkleri, ilgi alanları, arkadaş ilişkileri, ailedaki rolü gibi pek çok açıdan ortaya koyduğu görülüyor.

Öte yandan bu sayıda oturdukları evin satılması ve taşınmalarının gerekmesi gibi sorunlarla mücadele eden Ayşe ve ailesi zor günler geçiriyor. Bu sorun, aile içi çatışmalara ve tartışmalara neden oluyor. Artık kk bir kız olmaktan çıkmaya başlayan Ayşe de kendini bu kargaşanın ortasında buluyor. Uyumlu ve üzüm odaklı

kişilik özellikleri sergileyen Ayşe “yuva, aile, ev” gibi unsurlara yönelik duyarlılıklarıyla da göze çarpıyor. “Bu Ev Kimin Evi? Sıkıntılı Günler, Eski Günler Neredesiniz? ...” gibi bölümler ev sorununu hem aile hem de toplumsal açıdan ele alarak ortaya koyuyor.

Gelişim psikolojisi bağlamında vicdan ve değerler sistemi geliştirme sürecinde olan Ayşe üzerinden yazar, kurmaca yapı içerisinde sayısız örnek sunuyor. Sosyal sınıf ayrımları, geçim mücadelesi, toplumda kadının rolü gibi pek çok konu başlığını satır aralarında yakalamak olanaklı oluyor. Bu değerlere ve toplumsal sorunlara özellikle “Şu Dünyanın Bitmez Tükenmez İşleri” bölümünde yer veriliyor.

Ayşe, gelişim psikolojisi bağlamında önceki dönemden belirgin farklılıklar da gösteriyor. Bu değişime daha önceki yaşlarında telefona yönelik hissedilen tutumunun farklılaşması örnek gösterilebilir. Artık pek çok arkadaşı olan ve evdeki yalnız kız çocuğu rolünden oldukça uzaklaşan Ayşe için telefon çekiciliğini kaybediyor.

Kişilik özellikleri, aile ve toplumsal hayatı; bilişsel ve dil gelişimi açısından yaşadığı değişimler ve gelişmelerle dokuz yaş olarak kaleme alınan Ayşe okuyucuyu her açıdan dokuz yaşındaki bir kız çocuğuyla buluşturuyor.

4.2.1.3. “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında” Özeti

“Küçük Bir Kız Tanıyorum” ırmak serisinin beşinci kitabında Ayşe on yaşında. Artık daha önceki Ayşe’den oldukça uzak bir Ayşe söz konusu. İlk çocukluk dönemini geride bırakan Ayşe, bebekleriyle oynayan, bolca hayaller kuran, evde beklerken annesini çok özleyen küçük kız olmaktan çıkıp çocukluğunun da son demlerini yaşıyor. Hatta evde yalnız olmasına nerdeyse hiç değinilmiyor da denebilir.

Daha önce oldukça uyumlu bir şekilde yürüyen anne kız ilişkisi bir önceki kitapta çatışma sinyallerini vermişti. Bu sayıda da “inatlaşmalar, karşı çıkmalar, itirazlar” ile Ayşe bir sonraki dönem olan “ön ergenliğin” sinyallerini vermeye devam ediyor. Yine gelişim dönemini destekleyerek “Yağğğ, Allah Allah, offf” gibi ifadeleri konuşmasının bir parçası haline getiren Ayşe, annesinden uyarılar alıyor. Ev işleri, giyim kuşam gibi konularda da anne ve kız arasında çatışmalar yaşanıyor.

Bu sayıda Ayşe'nin hayatına Tayfun Şey katılıyor. Tayfun, anne ve babanın Amerika'dan gelen çok eski bir arkadaşları. Ayşe'nin kendisine “amca, ağabey” gibi hitaplarda bulunmasını istemediği için Ayşe, ona ne diyeceğini şaşırıyor ve adı “Tayfun Şey” kalıyor. Ayşe'nin kişilik gelişimini destekleyen bir rol model olarak kurgulanmış olan Tayfun karakteri Ayşe'ye ders çalıştırmak için vakit ayırıyor. Ancak bu ders saatleri sıra dışı bir hal alarak kişisel gelişim sürecine dönüşüyor. Tayfun Şey daha sonra da yine Ayşe'nin model aldığı komşuları Güler abla ile yakınlaşmaya başlıyor. Bu yakınlaşma tüm aileyi mutlu ediyor.

Ayşe'nin çocukluktan sıyrıldığı izlerini yazar, usta kalemiyle toplumsal sorunlara parmak basarak da hissettiriyor. “Eski Köyler, Eski Kentler Nerelere Gittiler?” “Yazık Sana Güzel Dünya” gibi bölümler kentleşme ve bunun beraberinde getirdiği sorunlara değiniyor. Özellikle de “Gül İle Diken” bölümü toplumsal konuları anlatırken Ayşe'nin hayatında çok önemli bir olayı gün yüzüne çıkarıyor. Ayşe bu bölümde babasının siyasi suçtan hapis yattığını öğreniyor. Bu durum Ayşe'nin duygu dünyasında karışıklıklara neden oluyor.

Düşünceleri birbirine karışıp uykuları kaçan Ayşe'nin dil ve kişilik gelişimindeki değişim izleri “Bir Şeyler mi Değişti?” bölümüyle de ortaya konuyor.

Gelişim psikolojisinin ilkelerine göre ne bir önceki ne de bir sonraki döneme tam olarak dahil edemediğimiz 10 yaş, genel özellikleri dolayısıyla İkinci Çocukluk Dönemi'nin devamı Erinlik Dönemi'ne geçiş köprüsü olarak düşünülebilir.

Bu sayıda Ayşe dil gelişimi olarak daha önceki kitaplarda sıklıkla görülen ve çokça kafa yorduğu sözlerin “atasözleri, deyimler” olduğunu öğreniyor. Bilişsel olarak somut işlemler çerçevesinde akıl yürütmelere, kelime hazinesini geliştirmeye, sosyal ve içsel konuşmalar gerçekleştirmeye devam ederken; okul arkadaşlıkları, önemli yetişkinleri örnek alarak roller edinmesi, vicdan ve değerler sistemini geliştirme süreci ile ikinci çocukluktaki bir çocuk olmayı sürdürüyor. 10 yaş, sonraki dönem olan “kişilik edinme”ye hazırlık niteliği taşıyan benlik gelişim bağlamında çarpıcı örnekler sunuyor. Yazar, annesi ve babasının arası açık olduğu için yolda karşılaştığı bir tanıdıklarını görmezlikten gelen Ayşe'ye annenin gösterdiği tepkiyi konu aldığı “Ayşe Tütüncü” bölümünde Ayşe'nin bağımsız bir birey olduğunu

“Senin kişiliğin yok mu?” “Sen Ayşe Tütüncü’sün” söylemleriyle açıkça vurguluyor. Böylece Ayşe kendine özgü kişiliğiyle “Ayşe Tütüncü” olarak yoluna devam ediyor.

4.2.2. "Küçük Bir Kız Tanıyorum ..." Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Kitaplar (8, 9, 10 Yaş) Dil ve Bilişsel Gelişim Bulguları

Şekil 4-5 İkinci Çocukluk Dönemi Dil- Bilişsel Gelişim Genel Özellikleri

Gelişim dönemleri kapsamında İkinci Çocukluk Dönemi'ne denk gelen okul dönemi, Piaget göre “Somut İşlemler Dönemi” olarak adlandırılır. Bu dönemde genel olarak bireyin zihinsel işlem yapabildiği ancak bu işlemlerin somut yaşantılarla sınırlı olduğu söylenebilir.

Dönemin bilişsel ve dilsel özellikleri gelişim görevleri kapsamında da işlendiği üzere özellikle okul yaşantılarını desteklemektedir. Sınıflama, sıralanma, okuma yazma ve temel matematiksel beceriler bu bağlamda karşılaşılan gelişimsel özelliklere örnektir.

“Somut İşlemler Dönemi “ Bireyinin dikkat süresi daha da uzamakla birlikte bir önceki dönemin zihinsel sınırlılıklarından da kurtulmuştur. Artık tersine dönüştürebilme gibi zihinsel işlemleri yapabilen bireyin benmerkezli düşünme biçimi de yerini sosyal düşünmeye bırakır.

Çalışmamın bu bölümünde ikinci çocukluk dönemi içinde olan 8, 9 ve 10 yaşların bilişsel gelişimi temel alınarak serinin üçüncü, dördüncü ve beşinci kitapları (Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında, Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında, Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında) dilsel-bilişsel gelişim açısından incelenecektir.

2.D.1.A.1. Nesnelere birkaç özelliğine göre sınıflayabilirler.

Daha önceki dönemde nesnelere tek bir özelliğine göre sınıflayabilen Ayşe, yeni gelişim dönemiyle birlikte birkaç özelliğe göre sınıflama yapmaya başlıyor. Buna örnek olacak bir yaşantıda Ayşe, doğum günü planı yapıyor. Kendi gerekçelerini sıralayarak bir parti yerine ailece olacak bir gezintiyi tercih ediyor. Bu gezinin anlatımında gidecekleri pidedeki pideleri hem kalınlık hem de uzunluk açısından niteleyebildiği görülüyor. Ayrıca bu nitelemeyi benzetmeyle destekliyor. "... Hani böyle uzunuun, ince pideler geliyor kağıt gibi" (KBKT 8 YAŞ, s. 21).

Başka bir bölümde ise Ayşe'nin okul yolunda gördüğü çocukları ritmik sayma gruplarıyla ifade ettiği görülüyor. Buradaki ifadede hem erkek ve kızları kıyaslama hem de sayısal olarak gruplamayı örneklendirebilir. "... Kızlar daha uslu ama, onlar da ikişer üçer yürüyorlar" (KBKT 8 YAŞ, s. 48).

2.D.1.A.2. Nesnelere uzunluk, ağırlık gibi bir özelliklerine göre sıralayabilirler.

Bu dönemde bireyin sıralama yapması ve bu sıralamayı yaparken de sıra sayılarını kullanması beklenir. Bu gelişimsel özellik döneme karşılık gelen ilkökul 1.sınıf matematik kazanımları arasında da öğretim programından anıldığı numarasıyla aşağıda yer almaktadır.

M.1.1.1.8. 20'ye kadar (20 dâhil) olan sayıları sıra bildirmek amacıyla kullanır (MEB, s.26).

Yazar Ayşe'nin okul yolundaki gözlemlerini anlatırken sıra sayılarına yer veriyor. "... bir apartmanın üçüncü kattaki dairelerinden birinin penceresindeki çiçekler" (KBKT 8 YAŞ, s. 47).

2.D.1.A.3. Tersine dönüştürebilirler, korunumu kazanmışlardır.

Ayşe'nin okula gidiş gelişleri tersine dönüştürebilme özelliğini kazandığını gösterir. Çünkü Ayşe gittiği yoldan dönebilmektedir (KBKT 8 YAŞ, 4. Bölüm).

Ayşe annesinin yaptığı bir pastayı tarif edebilmek için “tepsi kadar” benzetmesini yapıyor. Arkadaşı Gizem “Ama tepsi kadar pasta olur mu?” diyerek gülüyor. Sonunda Ayşe gerçekten de tepsi kadar olan pastayı gösteriyor. Çocukların aralarında “pasta miktarı” ile ilgili geçen bu konuşma miktar korunumuna yönelik bir örnektir. Ayrıca aynı bölüm olan “Koskocaman Bir Patanın Serüveni” adlı bölümde, pastanın yapım aşamalarını arkadaşına başa dönerek anlatan Ayşe'nin “tersine dönüştürebildiğini” bir kez daha söylenebilir (KBKT 9 YAŞ, 8. Bölüm). Annenin sözleri de bu durumu açıkça ortaya koyuyor: “Oysa anne başka bir şeye çok şaşıyordu. Onun bu küçücük Ayşe'si hiç şaşırmadan nasıl da anlatıyordu bu pasta serüvenini. Sanki arkadaşına yemek tanımlaması yapan bir kadın!” (KBKT 9 YAŞ, s. 63).

Sözü edilen gelişim özelliğinin bu yaş döneminde kazanılması gerektiğinin bir göstergesi de “Olayları oluş sırasına göre anlatır.” Kazanımıyla Türkçe dersinde ve “Üretimden Tüketime” gibi tema adlarıyla da Hayat Bilgisi dersinde yer aldığı üzere öğretim programlarının beklentisidir. Bu gelişim özelliğiyle koşutluk gösteren kazanımlar programda anıldığı numaralarıyla alıntılanmıştır.

T.1.1.6. Dinlediği/izlediği metni anlatır.

Olayları oluş sırasına göre anlatması için teşvik edilir (MEB, s.21).

T.2.1.3. Dinlediği/izlediği metni anlatır.

Olayların oluş sırasına göre anlatılması sağlanır(MEB, s. 26).

HB.2.5.8. Yakın çevresinde yapılan üretim faaliyetlerini gözlemler.

Sanayi, tarım ve hayvancılık gibi iş kollarından hareketle konu açıklanır (MEB, s.21).

2.D.1.A.4. Okuma yazma öğrenir ve temel matematik becerilerini kazanırlar. Daha sonra bu edinimleri gündelik hayatta kullanmaya başlarlar. (Yazma, kitap okuma, matematik ile ilgili oyunlar vb.)

Bu gelişim döneminin ilk evresi için söz edilebilecek bu özellik gelişim psikolojisine uygun olarak Ayşe'nin sekiz yaşında olduğu dönemde kaleme alınıyor. "Ayşe Kaç Yaşında" ile başlayan üçüncü kitapta, Ayşe'nin yaşı ile ilgili bir kargaşa yaşanıyor. Ailesindekilerin çoğu Ayşe'nin yedi yaşında olduğunu iddia ederken Ayşe ve Gülizar sekiz yaşında olduğunu söylüyorlar. Artık somut işlemler döneminde bulunan Ayşe, kendi yaşını hesaplamak için gelişimine uygun olarak işlemi somutlaştırmak parmaklarını kullanıyor. "Ayşe usulca parmak hesabı yapmıyor mu? Yapıyor ama işin içinden çıkamıyor. Şimdi Ayşe ne zaman doğdu? 1985'te doğdu. Tamam. Hadi sayalım. Seksen beşte bir. ..." (KBKT 8 YAŞ, s. 8).

Aynı bölümün devamında Ayşe'nin zamanla ilgili de matematiksel ifadeler kullandığına da rastlanıyor.

"Biliyorum. Yirmi dört saat. Yirmi dört saat de bir gün demektir. Biliyorum." "On iki ay bir yıl eder. Babam bana öğretti. Bir hafta yedi gün bir ay otuz gün." "Anladım işte. Benim yedi tane on iki ayım var." (KBKT 8 YAŞ, s. 9).

Geçen dönemde "akşamüzeri, sabah" gibi ifadelerle zamanı anlatan Ayşe'nin bu gelişim döneminde üst düzey bir gelişim sürecinde olduğu bu ifadeleriyle desteklenmektedir.

Ayşe başka bir matematiksel hesabı da Suzan teyzenin getirdiği böreklerle yapıyor. Bu bölüm sanki ilkokul birinci sınıf düzeyinde bir matematik problemi gibi kurgulanmış. "... Ayşe böreği çok sever. Beş tane pufböreği var. Birini anneye, birini babaya ayıracak. Üç tanesini de oturup bir güzel yiyecek" (KBKT 8 YAŞ, s. 30).

Okul hayatıyla birlikte Ayşe'nin yazı yazma edinimiyle ilgili de bulgulara rastlanıyor. Zil çalınca aniden yerinden kalkan Ayşe'nin yazısı bozuluyor. Ayşe'nin bu işi ne kadar ciddiye aldığı yazısını düzeltmesinden anlaşılıyor. "... Aba yazarken ikinci a'nın ucu uzamış gitmiş. Hem de çarpuk çarpuk. Bu nasıl olabilir? Kim yaptı bunu böyle? Ayşe yapmadı ya! Şaşıp kalıyor Ayşe. Şimdi bunu silmek gerek. Ama, nasıl oldu acaba? ..." (KBKT 8 YAŞ, s. 30).

Aynı bölümde Ayşe'nin ödevlerinden birisi de 2 rakamının yazılması olarak aktarılıyor. (KBKT 8 YAŞ, s. 31). Daha sonra yazar, rakamların yazımıyla ilgili “Gelişim belli aşamalardan geçer.” ilkesini hatırlatan bir açıklama yapıyor.

“1 yazmayı, 2 yazmayı, 3 yazmayı çok seviyor. Ama biliyor ki, 2 yazabilmesi için, önce 1 yazmayı öğrenmesi gerek. Neden? Ay ne bilsin Ayşe canım. Öyle işte. ...” (KBKT 8 YAŞ, s. 76).

Ayşe dokuz yaşıyla birlikte artık okuma becerisini oldukça ilerletiyor. Babasının daha önce okuduğu bir şiiri Ayşe içinden yansılarak okuyor. “... Şu şiiri içinden bir okusun bakalım Ayşe. İçinden okuyor ama, babasının okuyuşunu yansılıyor” (KBKT 9 YAŞ, s. 35).

Ayşe, gerçek hayattaki akranlarında da görüldüğü gibi yazma edinimini günlük hayatında da kullanmaya başlıyor. Artık sadece sözel değil yazılı iletişim de kuruyor. Yaptığı bir hatadan dolayı annesine özür mektubu yazıyor. Böylece de kendini yazılı olarak ifade ediyor.

“Sevgili, çok sevgili anneciğim,

Seni kızdırdığım için çok fena üzuldüm. İkimiz hemen barışalım, sonra balkona çıkalım. Ben seni bir daha kızdırmayacağım. Ben, şakacıktan öyle söyledim. Çarşıya da yarın ikimiz gidelim, olur mu? Babaannemle leblebi alırken sana da ne istersen alırım. Çünkü paramı biriktirdim. Lütfen anneciğim.

Seni çok seven mıcırık” (KBKT 9 YAŞ, s. 45).

Gerek okuma yazma gerekse matematiksel beceriler bireyin hayatında yeni kapılar açar. “*Gelişim bir bütündür ve gelişim alanları birbirini etkiler.*” İlkeleri göz önünde bulundurularak bu becerilerin dil, kişilik ve toplumsal gelişimi de etkiledikleri ve bireyin farkındalık düzeyini arttırdığını söylemek olanaklıdır. Birey, okuma yazma ile birlikte dilin farklı kullanım olanaklarını da görmeye başlar. Yeni sözcükler, tekerlemeler, atasözleri... Bu durumu destekleyen bir bölüm “Ah Bu Yabancı Sözcükler” adıyla yer alıyor. Bölümde Ayşe ve arkadaşı Gizem okuma-yazma becerilerini kullanarak, Ayşe'nin icat ettiği bir oyunu oynuyorlar. “Sözcük Oyunu” adını verdikleri oyunda; balkonda sohbet eden ablaların, annelerin söyledikleri yabancı sözcükleri sırayla kâğıda yazıyorlar. Sözcüklerin anlamlarına

yönelik de konuşuyorlar. Bu oyun, seçici *dinleme ve yazma* becerileri başta olmak üzere; muhakeme, dilsel farkındalık oluşturma, sözcük dağarcığını geliştirme gibi kazanımları da destekliyor. Çocukların not ettikleri yabancı sözcükler ise şöyle sıralanabilir: *market, orijinal, enterese, butik, abiye, jöle, prima, gusto, puantiye, emprime, sürpriz, imaj, laletayn, sükseli, imaj*. Ayrıca oyun bittikten sonra da pötibör, okey, baybay sözcüklerini fark edip gülüyorlar. Sonra da Gizem yeni bir oyun öneriyor. Bu sözcüklerin anlamlarını sözlükten bulma oyunu... (KBKT 9 YAŞ, 7. Bölüm).

“Sözcük Oyunu” ile benzer bir açıdan örnek oluşturan başka bir durum da yine Ayşe ve Gizem’in “tekerleme söyleme” oyunları.

“Bak şimdi söylüyorum. Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak, sarımsaklamasak da mı saklasak? Hadi söyle bakalım. Hem de çabuk çabuk söyleyeceksin, benim gibi. Hadi bakalım.”

“Sen de bunu söyle bakalım. Büzüş büzüş büzüşesiciler. Hadi bakalım.”

Ayşe Gizem’in tekerlemesini, Gizem Ayşe’nin tekerlemesini bir türlü doğru söyleyemiyorlar. Bu öyle komik oluyor ki, gülmekten bayılıyorlar. ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 80).

Okuma kültürü edinme serüvenine, Sever’in belirlediği Okuma Kültürü Edinme (Sever, 2003, s. 20) sürecine uygun olarak, resimli kitaplarla ve annesinin okuduğu kitaplarla başlayan Ayşe daha sonra bir “okur” olarak yolculuğuna devam ediyor. Daha önceki yaşlarda oyun oynadığı, ağladığı, dertleştiği “Sevgili Dost Koltuk” 10 yaşıyla birlikte kitap okuduğu yer olarak kurgulanıyor. Yazar, gelişim açısından beklenen bu değişimi şöyle kaleme alıyor:

“Ayşe on yaşına gelince büyüyüşü mü hızlandı nedir, değişmeye başladı. Dedim ya, ben de şaşım ondaki bu duruma inanın. Evet, Ayşe birden değişti. Bakın, şimdi odasında, sevgili dost koltuğuna oturmuş bir kitap okuyor. Hem de, artık güler misiniz, ne yaparsınız bilemem ama, benim yazdığım bir öykü kitabını okuyor. Hangisini biliyor musunuz? *Dur Dünya Çocukları Bekle* diye bir öykü kitabım var ya onu, işte onu...” (KBKT 10 YAŞ, ss. 11, 12).

Yazar, başka bir bölümde ise bu gelişim özelliği kapsamında Ayşe karakteri üzerinden iki önemli çocuk edebiyatı ürününe değinmiştir. Burada Ayşe'nin iyi bir okur olarak kaleme alınması da çocuk okurlara örnek oluşturmaktadır.

““Sen bu Şeker Portakalı'nı okudun mu?”

“Hımmmm çok güzeldir.”

“Bu bitince Andersan Masalları'na başlayacağım”” (KBKT 9 YAŞ, s. 84).

2.D.1.A.5. Mantıksal ve çok yönlü düşünmeye başlarlar. Bu düşünme biçimleri dil gelişiminde yeni kavramlar edinmelerini de destekler.

Sekiz yaş ile birlikte Ayşe'nin mantıksal çerçevede kendi konuşma biçimini denetlediğine tanık olunuyor. Babaannesinin evinde soba yakmaktan bahsederken şöyle diyor: “ ... Sobanın ağzını açıyoruz, yani kapağını, ağzı denmez değil mi? ...” (KBKT 8 YAŞ, s. 37).

Başka bir bölümde de Ayşe “Arnavut” sözcüğünü hatırlamak için “armut” sözcüğü üzerinden çağrışımsal düşünüyor. “armut-Arnavut” Burada sözcüğün sadece söylenişinin armuda benzediği yoksa anlamsal bir bağlarının olmadığını farkında olduğu yönünde ifadeleri var. “Hadi canım, uf, bir tane adam varmış. Sen anneanneme söylemiştin, hani gene kızmıştın da, bir tane dede varmış, armut gibi bir adı vardı ama, armut değil, uffff!” (KBKT 8 YAŞ, s.68).

Annesi arkadaşına telefonda yemek tarifi verirken havuçların haşlanıp haşlanmadığı üzerine bir ikileme düşüyor. Telefon konuşmasına kulak misafiri olan Ayşe'nin artık mantıksal düşünmeye başladığının kanıtı olan bir ifade de şöyle: “Süzgece koyup, süzülmesini beklediğimize göre demek ki haşlıyoruz” (KBKT 8 YAŞ, s. 96).

Ayşe artık okuldan öğrendiklerinin de katkısıyla ozon tabakası, yağmurun oluşumu gibi doğa olaylarıyla ilgili de mantıklı açıklamalar yapıyor. “Amaa, güneşte kalmak çok fena. Çünkü ozon tabakası delindi ya, güneş artık zararlı” (KBKT 8 YAŞ, s. 102).

Ayşe'nin gelişim dönemine uygun olarak akıl yürütmesinin bir örneği de akrabalık ilişkileriyle ilgili. Annesi ve anneannesi bir konuyu tartışırken anne, anneanneye kardeşi Tuğrul için "Bilemem. O, oğlunuzla sizin aranızda." diyor. Ayşe şöyle bir ifadeyle araya giriyor: ""Annecim ama," dedi, "anneannemin oğlu, senin kardeşin değil mi?" (KBKT 10 YAŞ, s. 62).

Ayşe, düzeyine uygun olan bazı söylemleri artık anlamaya başlıyor. Bu duruma örnek olabilecek sözlerden birisi daha önceki gelişim döneminde de yer verilen "laflamak" ifadesi.

"Demek laflarız. Sen nereden bilirmişsin laflamayı?"

"Tabii bilirim. Sen Sevgi Teyzeyle, babam, Nuri Amcayla laflamıyor musun? Bu sefer de biz üçümüz laflarız efendiiiim" (KBKT 8 YAŞ, s.22).

2.D.1.A.6. Somut yaşantı çerçevesinde düşünme olduğu için soyut ifadelerin tamamını anlamlandıramaz ancak düzeyine uygun ifadeler hakkında akıl yürütmeye başlarlar. Kelime hazineleri ve kavram gelişimi okul hayatının da etkisiyle belirgin bir artış gösterir.

7 ve 8 yaşta olduğu gibi 9 yaşta da Somut İşlemler Dönemi'yle uyumlu olarak Ayşe'nin, bilişsel gelişiminin üstündeki kavramları anlamakta güçlük yaşadığı görülüyor.

Annenin bir telefon konuşmasında anneanneyle ilgili "Ne mantıktır anlayamıyorum" demesi üzerine Ayşe "mantık" sözcüğünün anlamını annesine soruyor. "Yani," demişti, "düşünme biçimlerimiz ayrı. O başka türlü düşünüyor, ben başka." "Ancak Ayşe yine anlayamıyor. Anne de "Büyüyünce anlarsın" diyor. Gelişim dönemi olarak sonraki evrenin "Soyut İşlemler Dönemi" olduğu göz önüne alınırsa annenin bu söyleminin gelişimsel açıdan çok isabetli olduğu belirtilebilir.

Başka bir örnek de "antika" sözcüğüyle bulgulanıyor. Önce Ayşe, anneannesinin gelinine aldığı bir tabak için "antika" dediğini duyuyor; daha sonra ise anne, bir arkadaşına: "Annem, antikadır bilirsin." diyor. Ayşe'nin bu iki söylem dolayısıyla aklı karışıyor. "Yani nasıl? Anneanne gümüş değil ki! Peki nasıl antika olabilir? Ne karışık şu dünya!" (KBKT 9 YAŞ, s. 16).

Ayşe'nin bu gelişim özelliğini gösterdiğine bir örnek de “Vallahi billahi” sözüne yönelik yaşadığı sorgulama. Ayşe bu sözü “valla billa” şeklinde söylüyor. Sarı Ayşe ise “Vallaha billaha” diyor. Ayşe iki söylenişim de yanlış olduğunu biliyor. Bu söz dizisini hem söylenişi hem de anlamı bakımından zihninde tam oturtamıyor. “ “Vallahi billahi. Ayşe bunu biliyor. Baba öğretti. “Ant olsun” demek. Peki ant ne demektir? Ay, işte onu unuttu...” (KBKT 9 YAŞ, s. 33).

Babaannenin dudaklarının hep kıpır kıpır olduğunu gözlemleyen Ayşe bunu “Çünkü babaanne hep dua eder.” şeklinde açıklıyor. Ardından babaanne ile aralarında geçen bir konuşmaya yer veriliyor. Dua, Tanrı gibi tinsel ve olağan olarak da soyut kavramlar üzerine geçen bu konuşma “Somut İşlemler Dönemi” bireylerinin soyut kavramları anlamlandırmadaki sınırlılığını ortaya koyuyor. Babaanne ise verdiği yanıtla bu soyut kavramları somutlaştırıyor.

“Güzel şeyler söylüyorum yavrum. Dünya için, insanlar için iyilikler, bereketler, güzel günler diliyorum Tanrıdan.” Ayşe sormuştu:

“Tanrı bunları duyuyor mu?”

“Duyar. Duymaz olur mu? O her şeyi bilendir.”

“Peki sen onu tanıyor musun? Nerede oturuyor peki? “Babaanne sarılıp öpmüştü kucağında oturan Ayşe'yi. Sonra, Ayşe'nin kulağını göğsüne dayayıp “Dinle” demişti. Ayşe önce hiçbir şey duymadı. Ama sonra iyice dinleyince, orada bir şeyin, gökyüzünün büyük mavi boşluğunda uçan bir kuş gibi kanatlarını çırpıtığını duydu. Ayşe'ye öyle gelmişti. Çünkü o, gökyüzüne, kuşlara, bulutlara bakmayı çok sever. Babaanne gizemli bir sesle demişti ki:

“Duydun mu? İşte orada. Suuuuus! Hadi uyu şimdi” (KBKT 9 YAŞ, s. 69).

Ayşe, 10 yaşıyla birlikte de bu özelliğe örnek olabilecek yaşantılar sunmaya devam ediyor: “Tuna Amca bir gün demişti ki , “kara” sözcüğünde parlaklık yok. Oysa “siyah” dendiği zaman parlayan bir şey var. Yoksa bunu baba mı söylemişti? “Ne demek yani siyahta parlayan bir şey var demek?” diye düşünüyor. Bazen, böyle birden anlayamadığı bir şey olunca kafası karışıyor. Avurtlarını şişirerek fuuuupluyor. Üf! Neyse...” (KBKT 10 YAŞ, s. 17).

Aynı bölümde okuduğu bir kitapta geçen “çılgin çiçekler” ifadesi üzerine de gelişim dönemine uygun olarak şöyle düşünüyor: “... Ha işte, kayaların denizle birleştiği yerde çılgin beyaz çiçekler varmış. Ne demek yani çılgin? Bir dalda binlerce minik çiçek varmış çünkü. Bir sepet yıldız denize dökülüp beyaz çiçeğe dönüşmüş sanki. Öyle yazıyor kitapta. Anlatamaz ama, çılgin çiçekleri anlayabiliyor Ayşe. ...” (KBKT 10 YAŞ, s. 17).

Bir önceki döneme göre daha üst bir bilişsel düzey gösteren birey, yeni karşılaştığı kavramlar üzerine düşünür, araştırma ve sorgulama yapar. Daha sonra da bu kavramı edinir. Babası kendisine yardım etmeyen Ayşe’ye : “Ama yardımlaşmayı bilmek bir erdemdir” deyince Ayşe de “erdem” sözcüğünün anlamını sözlükten bakarak kelime hazinesine ekliyor (KBKT 10 YAŞ, s. 19).

Kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunlara değinilen “Eski Köyler, Eski Kentler Nerelere Gittiler?” adlı bölümde her ne kadar Ayşe bu konuyla ilgili aktarılanları ilgiyle dinlese de gelişim düzeyi olarak bazı ifadeleri anlayamadığı vurgulanıyor: “... Bir kent nasıl büyümelidir, nasıl büyürse insanlara mutluluk getirebilir. Bunları anlayabilmesi için, birazcık daha büyümesi gerek bu küçük Ayşe’nin” (KBKT 10 YAŞ s. 26).

Aynı bölümde annesi Ayşe için: “Benim kızımın yanakları çok solgun. Kızarıncı bak ne güzel oluyor. Gözlerinin rengi ortaya çıkıyor.” diyor. Ayşe bu ifadeyi anlamaya çalışıyor. Önce sesi çıkmıyor ancak anlayamayınca annesine soruyor. Annenin Ayşe’ye anlatma biçimi soyut ifadeleri somutlaştırmak açısından eğitsel bir örnek gibi:

“Bak şimdi şekerim, dur bakalım bir örnek bulalım, daha kolay olur anlatmak. Hah, şimdi, diyelim elimizde bir uçuböceği var. Değil mi?”

“Evet?”

“Haa, şimdi uçuböceği ne renktir?”

“Kırmızı. Ama üzerinde siyah siyah benekleri var.”

“Evet. Şimdi bu uçuböceğini kırmızı bir örtünün üzerine koyarsak ne olur?”

“Ne olur?”

“ Yum gözlerini. Gözünün önüne getirmeye çalış bakalım.”

“Biliyorum. Uçuşböceği görünmüyor.”

“ Evet. Evet de, biliyorum değil, anladım demen gerekir.”

“Sonra? Şimdi ne olacak?”

“Şimdi, alalım o kırmızı uçuşböceğini, örneğin beyaz bir örtünün üzerine koyalım. Ne olur?” Ayşe gözünün önüne gelen şeye, beyaz örtünün üzerinde açıkça görülen siyah benekli kırmızı uçuşböceğine bayıldı.

“Çok güzel oldu. Görüyorum. Görüyorum görüyorum la la görüyorum lallal la!” (KBKT 10 YAŞ, s. 27).

Ancak Ayşe hayal ettiği görüntünün heyecanı ile annesinin bunları neden anlattığını unutuyor. Anne bu duruma bozuluyor Ayşe asıl konuyu hatırlıyor hatırlamasına ama; “Az anladım.” diyerek bu analogik bağı tam kuramadığını ortaya koyuyor. İfadelerinde geçen “az anlama” durumu da Gelişim Psikolojisi kavramlarından yaşantıdan bağımsız olan *zihinsel olgunlaşma* kavramını hatırlatıyor.

Bir süre sonra gerçekten de az anladığını doğrulayan bir yaşantı çıkıyor ortaya. Bakkala giderken yolda arkadaşı Funda ile karşılaşılıyor. Funda dayısını görünce sevinçle el sallıyor. Ayşe ona bilmiş bilmiş: “Dayını görünce gözlerinin sevinci ortaya çıktı.” diyor. “Ne diyorsun?” Ayşe de söylediğinin tam tutmadığını, bir yerlerde bir gariplik olduğunu sezmişti. Hemen lafi çevirdi” (KBKT 10 YAŞ, s. 30).

Daha önceki gelişim döneminde “Akıl Karıştıran Sözler” olarak işlenen atasözleri ve deyimler bu gelişim dönemiyle birlikte kavramsal olarak adıyla yer buluyor. Ayşe, daha önce hiç anlayamadığı bu sözleri bilişsel gelişimindeki ilerlemeyle anlamlandırmaya çalışıyor. Ancak olağan olarak somut işlemler sınırları içinde kalıyor.

“... Bu gece, aklına takılan bir atasözü var, onu düşünüyor. Çok gülmek ağlamak getirir. Ama neden? Gülmek güzel bir şey değil mi peki? ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 80).

Ayşe'nin gelişim düzeyine uygun olarak soyut ifadeleri anlamlandırmada yaşadığı güçlük şu örnekle de doğrulanıyor: “... Evleri var artık, anne diyor ki “Kapı gibi tapumuz var.” Ayşe bunu pek anlamadı ama, sormadı da. Eğer annenin tüm laflarını soracak olsa, oğooo, başka hiçbir şeye vakit kalmaz.” (KBKT 9 YAŞ, s. 89).

Aynı bölümün devamında, anne ve baba arasında eve konuk çağırmakla ilgili bir konuşma geçiyor. Bu konuşmada anne yine atasözleri kullanıyor. Bu sözler Ayşe'nin dikkatini çekiyor:

“... Baba, gülerken elini salladı, köşeden saparken. Ama ayrılırken dedi ki: “Yav Selmin, vallahi az kocakarı değilsin ha! Senin şu söylediklerinin hiçbirini bilmiyorum ben. Nerden bulursun bu lafları? Ne güzel o söylediğin. Neydi neydi?”

Ayşe hemen atladı:

“İki tane var. Biri ‘Sizde yiyelim içelim, bizde gülelim oynayalım.’ Öbürü, ‘Gelişine gidişim, tarhana bulgur aşım’ ” (KBKT 9 YAŞ, s. 90).

Daha sonra anne bu sözlerin ne olduğunu Ayşe'ye açıklıyor. Annenin açıklamalarıyla Ayşe'nin okul hayatıyla birlikte dilsel gelişimine tanık olunuyor.

“Annecim, sen çok akıllısın değil mi?”

“Eh, fena sayılmam. Nereden esti şimdi bu?”

“Çünkü sen çok güzel laflar biliyorsun da ondan.”

“Laflar değil. Artık büyüdün güzelim. Sen de doğru konuşmaya başlamalısın. O benim söylediklerimden bazıları atasözü, bazıları da deyim.”

“Biliyorum, öğretmen öğretti bize atasözlerini...” (KBKT 9 YAŞ, s. 91).

Daha sonraki bölümlerden birinde yine aynı gelişim özelliğine örnek olabilecek bir konuşma bu kez de Ayşe ve babaanne arasında geçiyor. Bu konuşmada

Ayşe, kazık atmak, şeytana kılıfını ters giydirmek, oğul balı deyimleri Ayşe'nin aklına takılan ifadeler.

“Anneannem öyle çok paraya satmış ki o halıları, sonra, o bizim salondaki eski kanepeleri, baba dedi ki, kazık atmış adamlara. Çünkü kapının önüne koysak kimse almazmış. Kazık atmak ne demek babanecim?” Babaanne bu söze çok güldü.

“Ah o anneanne, ne bilmiştir o” dedi. “Yapar, yapar. Onda o dil varken, şeytana külahını ters giydirir. ...” Ayşe gene gülmeye başladı.

“Babanecim, sen de annem gibi çok laflar biliyorsun. ...”

Konuşmanın devamında babaanne Ayşe'yi “oğul balı” diye seviyor. Ayşe bu sözün de anlamını soruyor. Babaanne anlamlarını açıklıyor.

“Bizim orda öyle derler, ‘oğlanınki oğul balı, kızınki bahçe gülü’ ” (KBKT 9 YAŞ, s. 93).

Ayşe sınırlı biçimde de olsa bu tür sözcükler üzerine akıl yürütmeye devam ediyor. Anne “Bir kulağından girip ötekinden çıkmak” deyiminin Ayşe'nin komiğine gitmesi ve bu deyimi somutlaştırarak “Hani bu kulağımdan girip bu kulağımdan çıkan şey var ya, bak bak uçuyor, bak bak işte şurda.” demesi üzerine Ayşe'ye açıklama yapıyor. Bu açıklamayı yaparken de daha önce Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında (s.79) da geçen “çek arabanı” deyimini de 10 yaşına gelince açıklıyor. “Bunlar deyimlerdir. Her dilde böyle deyimler vardır. Örneğin, çekil git demek istediğimiz zaman çek arabanı deriz. Hani araba?” (KBKT 10 YAŞ, s. 31). Aynı bölümde “*etekleri zil çalmak, küplere binmek, dama çıkmak*” deyimleri üzerine de konuşuluyor.

Başka bir bölümde de baba, anneye Amerika'da zengin olmuş bir arkadaşından bahsederken Ayşe lafa giriyor ve aralarında yine “deyimler” ile ilgili bir konuşma geçiyor.

“Benim dayım da Amerika'da, n'apalım yani.” Anne çok güldü.

“Senin dayın da Amerika'da ama, çulsuzlardan.”

“Çulsuz ne demek?”

“Parasız yani.”

“Ama, çulsuz ne demek?”

“Çul şey canım, çul kaba bir kumaş değil mi Hasan, iyi bir kumaş değil...”
(KBKT 10 YAŞ, s. 46).

“Deyimlerin işlevi anlatımı güçlendirmek, güzelleştirmektir” (Bilgin, 2013, s.57) “Atasözleri, deyimler gibi kalıplaşmış sözlerdir” (Bilgin, 2013i s. 53). Yazar, sıklıkla atasözleri ve deyimlere yer vererek Türkçe’nin zenginliklerini okuyucuya sunarken aynı zamanda da bu dilsel öğelerin işlevlerine de değinerek kullanımına özendiriyor. “... Soranlar dağı aşmış, sormayanlar düz yolda şaşmış. Ay bu atasözleri, her yerde insanın lafını kolaylaştırır” (KBKT 10 YAŞ, s. 52).

Okul hayatının etkisiyle dildeki şu öğeler Ayşe’nin hayatına kavramsal olarak girmiş oluyor:

- Yabancı sözcükler
- Tekerlemeler
- Atasözleri
- Deyimler

2.D.1.A.7. Ben merkezli düşünmeden uzaklaşıp sosyal düşünmeye başlarlar.

Somut İşlemler Dönemi ile sosyalleşen birey, benmerkezli düşünmeden de uzaklaşır. Çevresindeki insanlarla iletişiminin sonucu olarak sosyal düşünme sürecine girer.

Ayşe daha önceki dönemde içinden konuştuğunda başkalarının duyacağını düşünmeye yönelik davranışlar sergilemişti. Şimdi ise okula giderken mırıldanarak söylediği şarkıların başkaları tarafından duyulduğunun farkına vararak benmerkezli düşünmeden uzaklaştığı görülüyor (KBKT 8 YAŞ, s. 48).

“Tabii, biz babaannemle öyle gülüyoruz ki... Komiklikler yapıyoruz, sonra sen bilmezsin, bizim orda, babaannemin orda komşularımız var. Onları anlatıyoruz işte, çok gülüyoruz.” (KBKT 8 YAŞ, s. 63). Bu sözlerinde de Ayşe “sen bilmezsin”

ifadesiyle önceki dönemden farklı olarak tanıdıklarının herkes tarafından tanındığı, hissettiklerinin herkes tarafından bilindiği düşüncesinden uzaklaştığını gösteriyor.

Ayşe'nin ikinci çocukluk dönemiyle birlikte kendi kendine oyun oynamasının oldukça azaldığını arkadaşlarıyla birlikte oynamasının ise giderek çoğaldığı görülüyor. Böylece toplumsallaşma sürecinde olduğu açıkça görülmüş oluyor. Ayşe, sokakta Ahmet ve Sarı Ayşe ile sokak oyunları oynuyor. Gizem ile ise daha çok bilişsel ve dil gelişimini destekleyen sözcük oyunları oynuyor. Bu oyunları oynarken her iki çocuğun da gelişim dönemleriyle uyumlu olarak benmerkezli düşünceden uzaklaşıp toplumsallaştıkları görülüyor. Örneğin Ayşe, daha iyi taklit yaptığı için Gizem'den övgüyle söz ediyor. Böylece takdir etme, değer verme gibi sosyal duygularının geliştiğine tanık olunuyor. Kendi uydurdıkları "Sözcük Oyunu"nda ise oyunda sırayı takip etme, kurallar uyma, uzlaşma gibi sosyal becerilere rastlanıyor (KBKT 9 YAŞ, 7. Bölüm).

Ayşe'nin kendini merkeze aldığı düşünce biçiminden sosyal düşünmeye geçişinin bir örneğine de 10 yaş döneminde rastlanıyor Ayşe, "Eski Köyler, Eski Kentler Nerele Gittiler?" adlı bölümde annesinin gittikleri tatil yerlerinden yola çıkarak anlattığı kentleşme sorunlarını ilgiyle dinliyor. Sosyal konuları içeren bu ifadelerden bazıları şöyle:

"... Sessizlik vardır. Güzel sessizlik. Sokaklar bomboştur. Bir arı vızıldaşa adaçaylarını arasında, duyulur. Tepeden ovaya bakarken, denizin sesi gelir sessizliğin içine yayılır. Uzaklarda bir çocuk bağırsa sesi çınlar sessizliğin içinde..."

Evler bir iki katlı olduğu için, ağaçlar insana çok büyük, çok erişilmez, çok yüce görünürmüş o zamanlar. Gökyüzü de kocaman bir mavilik olarak yayılmış yukarlarda.

...Kentler çok bilinçsizce, plansız programsız, yumru yumru büyüdü.

...Bir kent nasıl büyümelidir, nasıl büyürse insanlara mutluluk getirebilir" (KBKT 10 YAŞ, s. 26).

Daha önce sekiz ve dokuz yaşlarda da Ayşe'nin özellikle anne ve anneanesi arasında yaşanan "toplumsal kimlik" çatışmalarına tanık olunmuştu. Yazarın satır aralarında yer verdiği bu toplumsal sorunlar Ayşe'nin gelişim

özelliklerini yansıtmaları yanı sıra okuyucuya sunduğu iletiler bakımından da önemli bir yer tutuyor. Ayrıca yazar, yine *aşamalık* ilkesine uygun olarak Ayşe'yi kimlik kazanıp kendi değer yargılarını oluşturacağı *ergenlik* dönemine de hazır hale getiriyor.

2.D.1.A.8. Dikkat süreleri daha da uzar ve gözlem yetenekleri artar.

Ayşe'nin önceki dönemde artış gösteren dikkat süresi yaşıyla birlikte artmaya devam ediyor. İyi bir gözlemci olarak kurgulanmış Ayşe'nin sekiz yaşıyla birlikte bu özelliği de gelişiyor. Pek çok bölümde Ayşe'nin dikkatine ve gözlemine yönelik örneklerle rastlamak olanaklı. Bu örneklerden birisi Ayşe'nin doğum günü kutlaması için parti yerine tercih ettiği ailece gezintinin planlamasında görülüyor. Ayşe yürüyerek yapacakları bu gezintiyi ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Onun yaşadığı yere dair dikkatli gözlemleri annesinin ifadesiyle de destekleniyor. "Anne, "Bir kentte yaşamayı sevmek nasıl olurmuş meğer, neler biriktirmiş bu küçük kız!" diye düşünüyor" (KBKT 8 YAŞ, s. 19).

Birinci sınıf çocuklarının gelişim sürecinde kazanması beklenen bu gözlem yeteneği Hayat Bilgisi dersinin birinci ve ikinci sınıf programında "Yaşadığı yeri tanıtır." gibi kazanımlarla da koşutluk gösteriyor. Bu kazanımlardan ikisine programda anıldığı numarasıyla çalışmada yer verilmiştir.

HB.1.2.3. Evinin yerini tarif eder.

Evinin yanında, karşısında, önünde, arkasında, sağında ve solunda neler olduğu ele alınır. Öğrencinin ev adresini ve aile üyelerinden en az birinin telefon numarasını yazılı olarak yanında bulundurması ve bu bilgileri kimlerle paylaşmasının güvenli olacağı vurgulanır. Öğrenme ortamında krokilerin oyunlaştırılarak kullanımı sağlanabilir (MEB, s.14).

HB.2.2.3. Yaşadığı evin adresini bilir.

Yaşadığı evin adresini, velisinin veya aile üyelerinden en az birinin telefon numarasını sözlü ve yazılı olarak ifade edebilmesi üzerinde durulur durulur.(<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> , 28.05. 2018) (MEB, s. 19).

Ayşe'nin çevre gözlemine bir örnek de servisten inip okula yürürken gördüklerini anlatması. Ayşe burada önceki dönemlere kıyasla daha üst düzey ifadeler olan sıra sayıları, yer yön kavramlarını kullanıyor (KBKT 8 YAŞ, s. 47, 48).

Ayşe'nin gözlemlerini ve dikkat süresini yansıtan başka bir bölüm de şöyle: "O, çevresine bakmaya, insanlara bakmaya doyamıyor. Uzayıp giden caddeleri, yol kenarındaki ağaçları, ta uzakta, yolun sonunda görünen gökyüzünü seyretmeye bayılıyor. Ağır ağır, lay la, lay lay la yürümek öyle güzel ki..." (KBKT 8 YAŞ, s. 48).

Ayşe'nin yaşadığı semt ile ilgili dikkati ve gözlemleri dokuz yaş ile de devam ediyor. Yalnız başına çarşıya gitmek isteyen Ayşe, annesine bu isteğini gerekçelendirirken semtle ilgili betimlemeler yapıyor. Mağazalardan, caddelerden, dondurmacılardan, leblebicilerden; hatta bu mekânların konumlarından bahsediyor (KBKT 9 YAŞ, s. 41, 42).

Ayşe gelişim dönemiyle uyumlu olarak sadece gözlem yaparken değil bir işle uğraşırken de dikkatini topluyor. "... Başımı resimden kaldırmayarak, dikkatini dağıtmayarak, kendi kendine konuşur gibi söze karıştı." (KBKT 8 YAŞ, s. 96).

Daha önce "tersine dönüştürebilmeyi" aktarırken değinilen "Koskocaman Bir Pastanın Serüveni" adlı bölümde Ayşe, annesinin yaptığı kocaman bir pastanın yapım aşamalarını arkadaşı Gizem'e anlatıyor. Dolapta unutulmuş ve kalan malzemelerden yapılan bu pastaya, hangi malzemenin ne zaman, hangi aşamada, ne kadar katıldığına dair her ayrıntıyı anlatan Ayşe'nin dikkatini gelişim dönemine uyumlu olarak arttığını söylemek olanaklı. Aynı bakış açısıyla onu büyük bir ilgiyle dinleyen arkadaşı Gizem de bu gelişim özelliğini gösteriyor. "Ondan sonraaaaa..." diyor gene Ayşe, uzatıyor, abartıyor, bir söze bin naz, bin cilve katıyor. Çünkü Gizem'in onu dikkatle dinleyişi çok hoşuna gidiyor." (KBKT 9 YAŞ, s. 61).

2.D.1.A.9. Dilleri gramer olarak gelişir. Sosyal ve içsel konuşurlar. Kendi konuşma biçimlerini oluşturmaya başlarlar.

Dil gelişiminde dilbilgisel gelişimlerin yaşandığı yedi yaş ve üstünde toplumsal ve içsel konuşmalara rastlanır. Ayşe kendi kendine (içsel) konuşurken annesi ona şöyle diyor: "Ne o, gene tiyatroculuk mu oynuyorsun?" (KBKT 9 YAŞ, s.

8). Annenin ifadesindeki “gene” bu konuşma biçiminin gelişimiyle uyumlu olarak tekrar ettiğini ortaya koyuyor.

Ayşe'nin bir başka içsel konuşma biçimine de babaannesinin geldiğini düşündüğü bir gün merdivenden çıkarken rastlanıyor. “ Babaanneciim” diye bağırarak uçuyor merdivenlerde. Sahiden değil canım, içinden bağırıyor (KBKT 9 YAŞ, s. 31).

Ayşe'nin çevresindekilerle konuşmaları, ilgili gelişim özelliğini destekleyecek biçimde kurgulanmıştır. Ayşe'nin arkadaşı Sumru ile konuşması *sosyal konuşmaya* hayal kurması ise *içsel konuşmaya* örnektir.“... Ya da duvarın üzerine oturup, birbirlerine bir şeyler anlatırlar. Anlatacak öyle çok şey var ki. Neler mi anlatırlar? Oğooo, neler neler... Örneğin, Ayşe, gece yatınca hayal kurar. Bu öyle hoş bir şeydir ki, televizyondaki sihirbaz bile böyle bir şey yapamaz. ...” (KBKT 9 YAŞ, s.67).

Piaget'ye göre sosyal konuşmaya başlayan birey, konuşmayı yönetme ve yönlendirme eğilimi de gösterir. Anne ve anneannenin bir tartışmasında Ayşe araya girerek dil gelişimiyle ilgili bu özelliği gösteriyor. “... Nesi varmış bu semtin? Herkes akli başında aileler...” Ayşe azar işittiği için bozulmuştu ama, gene de dayanamadı, lafa karıştı.

“Öyle denmez?” Anne bir an anlamadan baktı.

“Ne denmez?”

“Herkes akli başında aileler denmez.”

“Ne denir peki?”

“Bilmem.”

“Tamam. Haklısın. Yanlış söyledim ama, sen de düşün bakalım. Ne denir.

Yani doğrusu ne?” (KBKT 9 YAŞ, s. 19).

Ayşe, sosyal konuşma özelliği doğrultusunda konuşmaları kendi yönlendirerek telefonun çok çaldığı bir günde telefondaki kişinin sorularına yanlış yanıtlar veriyor:

“Alo? Selmin Tütüncü’nün evi mi? Kiminle görüşüyorum? Ayşe olacaksın sen. Sen misin Ayşe?”

“Hayır, ben değilim.”

“Sen Selmin Tütüncü’nün kızı değil misin?”

“Değilim.” (KBKT 9 YAŞ, s. 76).

Bu yaş dönemiyle birlikte birey kendi konuşma biçimini oluşturmaya başlar. Ayşe’nin okuldan eve geldiği bir sırada masanın üzerinde gördüğü kurabiyeler için düşündükleri hem içsel konuşma hem de kendi konuşma biçimini oluşturmaya yönelik bir örnektir. Ayrıca yazar bu bölümde herkesin kendine özgü bir konuşma biçimi olduğunu da vurguluyor.

“Allah! Kurabiyelere bak. Amma da kabarmış ha!” diye bir cümle geçiyor içinden. Düşünüyor, bu onun konuşma biçimi değil. Uğur öyle söyler. Oysa Ayşe,

“Aa! Kurabiyeler ne kadar güzel kabarmış. Tıpkı babaannemin yaptığı gibi.

Yaşasın! “ der. Herkesin kendine göre bir konuşma biçimi var.

“Ne tuhaf! diye düşünüyor Ayşe. “Kimsenin konuşması kimseye benzemiyor” (KBKT 9 YAŞ, s. 25).

Okul dönemiyle birlikte dili oldukça gelişen birey, kendi konuşma biçimini belirgin bir şekilde ortaya koyar. Bu duruma örnek oluşturabilecek bir yaşantı da Ayşe’nin babaannesiyile yaptığı konuşmasında yer alıyor. Ayşe, evdeki eski eşyaların satılmasıyla ilgili anneanneninin anneye anlattıklarını “masal gibi” diye düşünerek ilgiyle dinliyor. Daha sonra bu anlatımı kendi ifadeleriyle babaannesine aktarıyor. Ayşe’nin gelişimine uygun olarak kendi konuşma biçimini oluşturduğu vurgulanıyor. “ İki üç gün sonra Ayşe, anneanneninin anlattıklarını bir bir babaannesine anlatıyor. Ayşe nasıl anlatır? Ayşe gibi elbette. İşte...” (KBKT 9 YAŞ, s. 83).

Dil gelişimi bağlamında ebeveyn rolünün ne kadar önemli olduğuna değinilmişti. Daha önceki yaşlarda olduğu gibi dokuz yaşında da annesinin Ayşe'ye dönüt düzeltmeler verdiği görülüyor. Televizyon izlemekle ilgili bir konuşmada anne, Ayşe'nin gramer kurallarına uymayan cümlesini düzeltmeye yönlendiriyor:

“Ben televizyonun hepsini sevmiyorum ki. Bazılarını seviyorum. Hem öğretmen bize televizyonu seyrederek zararlı dedi.”

“Şu cümleyi doğru kur bakalım. O ne biçim cümle. Baştan söyle bakayım.”

“Öğretmen dedi ki, şey dedi, televizyonu çok seyrettiğimiz zaman zararlı dedi.”

“Olmadı.”

“Yaaağğğ!”

“Yağ'arım şimdi. Öğretmen, çok televizyon seyretmek zararlıdır dedi, demen gerek. Anlaşıldı mı?” (KBKT 9 YAŞ, s. 40).

Bir başka örnek de hem toplumsal ortam hem de medyanın dil gelişimine etkisini gösteriyor. Ayşe, annesine bir konuşmaları sırasında “Saçma! Beni hasta ediyorsun! ...” gibi ifadeler kullanıyor. Anne bu iletişimsel olarak olumsuz ifadeleri mahalleye yeni taşınan bir arkadaşından öğrendiğini sanıyor. Şöyle bir konuşma yaşanıyor:

“Ben Betül'den öğrenmedim ki bunları.”

“Nerden öğrendin peki?”

“Televizyondan. ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 44).

On yaşıyla birlikte ergenliğe adım atmaya başlayan Ayşe karakteri, gelişim sürecine uygun olarak dil gelişiminde de değişiklikler yaşamaya devam ediyor. Bu değişimler daha önce de “yağğğ” ifadesiyle olduğu gibi farklı yönlerde de gerçekleşiyor. Bu değişimler salt dil gelişimi ile de ilgili değil. Aynı zamanda kişilik gelişiminin de bir parçası.

İçeriden seslendiği annesi kendisini anlamayınca Ayşe: “Üüüüüüf ! Yok bir şey!” diye yanıt veriyor. Yazar Ayşe'nin kendini ifade etmesindeki bu değişimi şu

cümlelerle ortaya koyuyor: “Eskiden Ayşe böyle terslenmeleri bilir miydi? Bunlar yeni icat oldu. Annesinin sinirleneceğini bile bile onunla inatlaşıyor” (KBKT 10 YAŞ, s. 12).

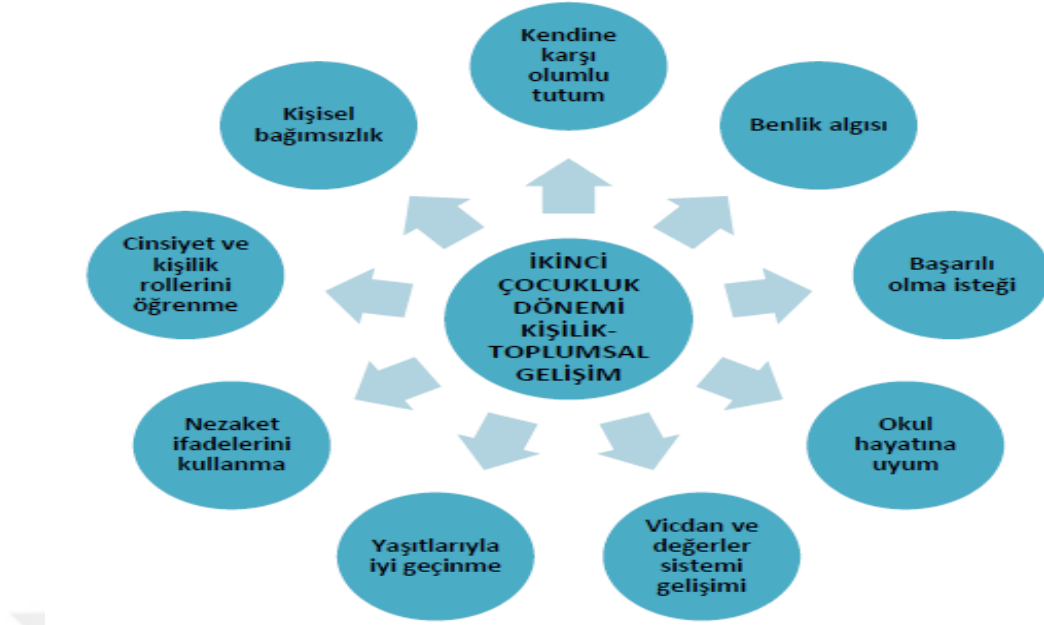
Bölümün devamında anne ile kız arasındaki inatlaşma sürüyor. Bir sonraki gelişimsel dönemi olan ergenliğin sinyalleri giderek gün yüzüne çıkıyor. Ayşe sadece anneye değil babaya da inatlaşıyor. Kitap okurken daldığı için babasının seslenmesini duymuyor. Daha sonra sinirlenen babasına “Allah Allah! Duymadım ki!” diyor. Bu bölümde de ergenlik sinyalleri belirginleştirilerek Ayşe’nin hem dilsel hem de kişilik gelişimi açısından değişimi vurgulanıyor:

“Baba bir an bakıyor Ayşe’ye. Ne diyeceğini bilemiyor. Bu çocuk büyüyor, değişiyor. Küçükken, ne yumuşacık ne sessiz bir çocuktur. Dik kafalı olmaya başladı. ne yapmalı?...” (KBKT 10 YAŞ, s. 18).

4.2.3. "Küçük Bir Kız Tanıyorum ..." Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Kitaplar (8, 9, 10 Yaş) Kişilik ve Toplumsal Gelişim Bulguları

İkinci Çocukluk Dönemi Erikson’a göre “Başarıya Karşı Aşağılık Dönemi” olarak adlandırılmıştır. Okul dönemine denk gelen bu dönemde başarılı olma duygusu önem taşır. Gerek okul gerekse toplumsal hayatında başarı hazzını yaşamak isteyen birey, bu bağlamda bir varoluş mücadelesine girer. Kendini sorgulamaya ve denetlemeye başlayan dönem bireyi “benlik algısı”nı da geliştirme sürecine girer.

Daha önceki dönemde aileye bağlı hareket etmek zorunda olan birey, okul hayatının da etkisiyle kişisel olarak bağımsızlaşır. Böylece okul, bireyin sadece başarı duygusunu doyurmakla kalmaz. Sağladığı arkadaşlık ortamlarıyla paylaşma, dayanışma, sevme gibi pek çok duygunun gelişimini de destekler. Toplumsal gelişimin bir parçası olarak bu dönemde beklenen gelişim görevlerinden birisi de vicdan ve değerler sistemini oluşturmaya başlamasıdır. İlk çocukluk döneminde temelleri atılan bu gelişim görevi, kişilik gelişiminin tamamlandığı Ergenlik Dönemi sonuna kadar sürer. Ahlak gelişimi içinde de değerlendirilebilecek olan bu gelişim görevi kişilik gelişimiyle de ilgilidir.

Şekil 4.6: İkinci Çocukluk Dönemi Kişilik Toplumsal Gelişim Genel Özellikleri

Freud'un "Örtük Dönem" olarak adlandırdığı bu gelişim döneminde cinsel dürtüler örtük olarak yaşansa da gelişim sürecini etkilemeye devam eder. Bu gizil evre, daha çok hemcins oyun gruplarına yönelimlerin olduğu bir evredir. İlk çocukluk döneminde cinsiyetini keşfeden birey, bu dönemde ise önemli yetişkinleri gözlemleyerek toplumsal cinsiyet rollerini öğrenir. Cinsiyet rollerini edinip gerçekleştirme ise ancak ergenliğin sonunda tamamlanacaktır.

2.D.2.A.1. Kendine karşı olumlu tutum geliştirirler. Benlik algısı oluştururlar.

Bu dönemde birey kendi benlik algısını oluşturmaya başlar. Bireyin kendini algılama biçimi bazen diğer kişilerin algıladığından farklı olur. Bu duruma örnek olabilecek bir yaşantı üçüncü kitapta Ayşe'nin kaç yaşında olduğuna dair bir kargaşayla başlıyor. Ailesindekilerin çoğu yedi dese de Ayşe sekiz olduğu konusunda ısrar ediyor. Ailesindekilerin söylediklerini duymamak için kulaklarını işaret parmağıyla kapatıyor. Bu durum Ayşe'nin kendi benlik algısını oluşturmaya başladığına yönelik bir örnektir (KBKT 8 YAŞ, s. 8).

Yaş Günü 1 ve Yaş Günü 2 bölümleri kurgusuyla bu gelişim özelliğini somutlaştırıyor. Önceleri ailesinin kararlarıyla hareket eden Ayşe'nin doğum günü

kutlaması için ailesine “kendi” fikrini açıklaması ve bu durumdan duyduğu mutluluk da artık kendi benliğini ortaya koyması yönünde değerlendirilebilir. “... Sonunda istediklerini anlatabildiği için, istediklerini onaylatabildiği için, öyle mutluydu ki, başını yastığa kor komaz, hemen uyudu” (KBKT 8 YAŞ, s. 14).

Ayşe'nin doğum günüyle ilgili fikri ise parti yerine ailesiyle bir gezintiye çıkmak. Anne önce bu durumu çok tuhaf karşılıyor. Ayşe, gerekçelerini sıralıyor. Doğum günü partisi sırasında yaşanan kargaşa ve gürültüden rahatsız olduğunu belirtiyor. Anne sonunda anlıyor ki evde yalnız yaşamaya alışmış olan Ayşe kalabalığı sevmiyor. Aslında Ayşe'nin her doğum gününde ateşlenip kusarak bu duygusunu dışa vurduğunu fark ediyor. Daha önce bu duygusunu sözel olarak ifade edemeyen Ayşe'nin artık fikrini söylemesi de benliğini ortaya koyduğunun göstergesi. “Vah Ayşecik vah! İşte şimdi kendi akıyla koruyor kendini. ...” (KBKT 8 YAŞ, s. 48). Ayrıca genel olarak tüm çocuklar partileri severken onun tercih etmemesi, kişisel bir farklılığı olarak da “benlik” oluşturduğunu destekliyor.

Ayşe'nin benlik algısının gelişimi bağlamında bir başka bulgu da Ayşe'nin ayrıntılı olarak planladığı bu gezide en çok vakit geçirmek istediği yerin kitapçı olması. Burada Ayşe, kendisini diğerlerinden ayıran bir yanı daha koyuyor ortaya. “... Ya kitapçıya girmek! En çok orada kalsınlar. N'olur n'olur! Anne kendi istediği kitaplara, baba kendininkilere, Ayşe kendininkilere baksın. Herkesin kitabı ayrı” (KBKT 8 YAŞ, s. 20). Herkesin kendine göre kitap alması yönündeki ifadeler gelişim psikolojisi açısından çocuk ve yetişkinin farkını ve “benlik” oluşumunu; bu doğrultuda çocuk edebiyatı açısından ise “çocuğa görelilik” ilkesini vurguluyor.

Bir çocuğun “kendine karşı olumlu tutum geliştirme” görevini yerine getirebilmesi için çevresindeki yetişkinlerin de tutumu oldukça önemlidir. Öykülerde bu konuya da yer verilmiş. Akşamüstü balkonda tek başına oturmuş içli içli ağlayan Ayşe'yi gören komşusu Güler ablanın düşünceleri bu bağlamda dikkat çekici.

“Küçücük bir kız, akşam olunca, evin ışıklarını yakmadan, çıkıp balkonda oturur mu! Yanaklarından süzülen yaşlarla sessizce ağlar mı? Eğer böyle bir şey olursa, bu durumla karşılaşan akıllı bir büyüğün olaya çok dikkatle yaklaşması gerekir.” Tam tamına böyle düşünüyor Güler Abla. ...” (KBKT 8 YAŞ, s. 39).

Aynı bölümde Ayşe'nin dışarıdan nasıl algılandığına dair de ifadeler var. Bu ifadeler Ayşe'nin dışı yansıttığı bir kişiliği olduğunu gösteriyor. “ ... O, rahat, akıllı, neşeli, sakin bir çocuktur. Bitişik evin şenliğidir. Her akşam ışıkları yakar, şarkı söyler, kendi kendine oynar, balkona çıkıp annesiyle babasını bekler.” (KBKT 8 YAŞ, s. 40).

Bir başka bölümde ise Ayşe, evde yalnızken gelen annesinin arkadaşlarının davranışlarından rahatsız oluyor. Eve gelen misafirler Ayşe'yi önemsemeden hareket ediyorlar. Ayşe o kadar içerleniyor ki ağlıyor. Ayşe'nin olanları annesine anlatırken bu yok sayıştan duyduğu rahatsızlık ve kullandığı ifadeler olumlu benlik algısının varlığını; ailenin ve evinin bir parçası olduğunu bilincinde olduğunu gösteriyor.

“... sonra bizim mutfağımıza girdiler. Bana hiç sormadılar. Çay pişirdiler. Dolaplarımızı karıştırdılar. Ben her şeyin yerini biliyorum ama, bana hiç sormadılar, sonra, bardakları falan da zorlukla buldular. Bana hiç sormadan...” (KBKT 8 YAŞ, s. 44).

Bu olanlar “Ayşe Çok İncindi” adlı bölümde veriliyor. Devamında Ayşe'ye nasılsın bile demedikleri, giderken veda etmediklerinden bahsediliyor. Ayşe'yi en çok incitense onun neden rahatsız olduğunu hiç anlamamaları, bakışlarından dolayı “ne uyuz çocuk” demeleri. Bu bulgular okul çağı çocuklarının *öz saygı ve öz benlik* gelişimleri için yetişkin tutumlarının ne denli önemli olduğunu somutlaştırıyor. Çocukları etiketleyecek, yargılayacak sözcüklerin onları ne kadar inciteceğinin de aktaran bu bölüm adıyla da bu düşüncüyü destekliyor. Artık bebeklikten uzaklaşmış ve birey olma yolundaki ikinci çocukluk dönemi çocukları için varlıklarının ve değerlerinin hissettirilmesi, başarıyı tatmalarının önemini vurgulayan Erikson'un görüşleri bu bölümle de bulgulamış olunuyor (KBKT 8 YAŞ, 7. Bölüm).

Ayşe'nin benlik algısı, gelişim sürecine uyumlu olarak iyice belirginleşmeye başlıyor. Ayşe'nin bir geçiş evresinde olduğu kaç yaşında olduğu konusu açıldığında şöyle vurgulanıyor:

“ ... Bu konu açıldığı zaman, kaşlarını çatıyor, dudaklarını büzüyor ve diyor ki “Ay sinir oluyorum vallahi!”

Ayşe böyle konuşunca, anne çok gülüyor. İnanamıyor onun böyle birdenbire büyüyüvermesine. Artık o bebek Ayşe değil. Peki ne? Ne olacak, çocuk. Ayşe artık kocaman bir çocuk. Bebeklik bitti. Ara sıra annesinin kucağına çıkıp şımarıyor ama, olsun, gene de artık bebek değil.” (KBKT 9 YAŞ, s. 7).

Bu dönemde bireyin *olumlu benlik* geliştirebilmesi bulunduğu sosyal ortamla yakından ilişkilidir. Aile ve yakın çevre bu sosyal ortamı oluşturan önemli parçalardır. Ayşe de gelişimiyle uyumlu olarak ailesine ve bulunduğu ortama aitlik ve bağlılık hissediyor. Bu bağlamda taşınmak zorunda oldukları evlerine yönelik hisleri bu gelişim özelliğini destekliyor.

“Hayır hayır...” Ayşe birden altdudağı titreye titreye ağlamaya başlıyor. Hangi bir derdine yansın zavallı küçücük kız. Anne çok sinirli, her şeye bağıyor. Ev bulamıyorlar. Meşe ağacı başkalarının meşe ağacı olacak. Sabahları Serim’in sesini duyamayacak” (KBKT 9 YAŞ, s.36).

“ ... İçini çeke çeke ağlıyor Ayşe. Hayır, burası onların evi. Arkadaşları var, Serim var. Orhan abi var, meşe ağacı, balkonları, her şeyleri burada” (KBKT 9 YAŞ, s. 50).

Bir önceki gelişim döneminde görülen bazı özellikler bu dönemde devam ederken bazıları ise değişir ya da giderek yok olur. Bu gelişimin “sürekli” olma ilkesinin bir sonucudur. Ayşe, kişilik gelişiminde, gelişimin bu ilkesini doğrulayacak değişimler yaşıyor. Daha önceki, dönemlerde yalnız bir kız çocuğu olan Ayşe için “telefon” bir sosyalleşme aracı idi. Telefon sesini duyduğunda mutlu olan, heyecanlanan Ayşe telefona “can kurtaran” diyordu. (KBKT 6 YAŞ, ss. 6,48,13; KBKT 7 YAŞ, ss. 37,73). Şimdi ise Ayşe sosyal ilişkileri güçlenmiş ve ilgileri, meşguliyetleri olan bir birey. Bu durum telefonun eski çekiciliğini yitirmesine sebep oluyor. Bu değişiklik sözcüğün hecelerinin yerleri değiştirilerek oluşturulan “Telefon Lefone Fontele Tefonle Letefon Fonlete” bölümüyle aktarılıyor. “Otur kalk, otur kalk... Neden? Çünkü bugün telefon durmadan çalıyor da ondan. Telefon, telefon, telefon... Uf yani! Ayşe bir türlü yaptığı resmi bitiremiyor bu yüzden. Oysa küçükken zil sesini duyunca nasıl da sevinirdi. İşte gene. Zııııı zııııı zıııııııı...” (KBKT 9 YAŞ, s. 76).

Gelişen ve değişen Ayşe 10 yaşıyla birlikte kendi benliğini oraya koymaya devam ediyor; ancak her bireyde olduğu gibi zaman zaman Ayşe de beklenenin aksi tavırlar sergileyebiliyor. “Ayşe Tütüncü” adlı bölüm adeta bu gelişim döneminde söz ettiğimiz *benlik* olgusu için yazılmış. Bu bölümde Ayşe, yanında Sarı Ayşe de varken anne ve babasının aralarının açık olduğu Feride Teyze ile karşılaşiyor. Normal zamanlarda sarılıp hal hatır sorduğu Feriha Teyze’yi bu kez “anneleri küs” diye görmezlikten geliyor. Hatta yan yana geçtikten sonra da Sarı Ayşe ile gülüyorlar. Sonrasında yaşadıklarını annesine anlattığında annesinden beklediğinin aksi bir tepkiyle karşılaşılıyor. Annesi bu duruma hem çok üzülüyor hem de çok kızıyor. Buradaki ebeveyn tutumu bir sonraki kişilik gelişimi dönemi olan “Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası” açısından da son derece önemli ve olumlu bir örnektir.

“Senin kişiliğin yok mu? Sen Ayşe Tütüncü’sün. Sen benim kızımsın ama, bizden ayrı bir kişisin. Bizim meselelerimiz seni hiçbir zaman bağlamaz” (KBKT 10 YAŞ, s. 33).

Ayşe uzun süre yaptığının doğruluğu üzerine diretince annesi daha fazla kızıyor ve *kimlik* kavramını belirgin bir şekilde vurguluyor. “...Ben sana ne diyorum? Sen Ayşe Tütüncü’sün, ben Selmin Tütüncü. İkimiz iki ayrı kişiyiz. İki ayrı kişilik. Anlamıyor musun bunu? Git odana, iyice düşün” (KBKT 10 YAŞ, s. 35).

Benlik gelişimi ile ilgili hem öneri niteliği taşıyan hem de bir anlamda olması gereken süreci özetleyen bir bölümde de yazar, gelişim psikolojisi bağlamında bu süreci ta anne babanın yuva kurmasından başlayarak ana hatlarıyla gözler önüne seriyor. Bu ifadeler aynı zamanda “*Önemli yetişkinleri örnek alarak kişilik özelliklerini oluşturmaya başlar.*” özelliğiyle de ilgilidir.

“Ev kurulduktan sonra, anneye baba bir bebek isterler. Bebek doğar, büyümeye başlar. Yaşamın kuralları vardır. Eğer bu kurallara uyulmazsa kargaşa çıkar. Bebek çevresinde olup bitenleri, bu kuralları ona en yakın olanlardan, anneye babadan öğrenmeye başlar. Sonra okul, çevre vb. girer araya. Aptal olanların vay haline. Bocalar dururlar. Ama Ayşe gibi akıllı olanlar, önce sorar, sonra aldığı yanıtı düşünür, öğrenir, uygular, yolunu bulmaya çalışır. Yukarıda da denildiği gibi, bunun başka yolu yoktur.” (KBKT 10 YAŞ, s. 52).

2.D.2.A.2. Kişisel bağımsızlıklarını kazanırlar.

Küçük Kız Ayşe için bu dönemdeki en önemli değişiklik şüphesiz ki okula başlaması. Bu değişiklik daha plan aşamasındayken bile Ayşe’yi mutlu ediyor. Ayşe, anne ve babasından önce eve geleceği için ona bir anahtar çıkarma kararı alınıyor. “Kendi anahtarı” olması Ayşe’yi çok heyecanlandırıyor. Kendine ait bir anahtarının olması kişisel bağımsızlığını kazanmasıyla ilgili bir bulgu olarak değerlendirilebilir (KBKT 8 YAŞ, s. 12).

Henüz okul başlamamışken Sarı Ayşe, Ayşe ile birlikte okula gitme planı yapıyor. Bağımsız hareket etmek isteyen Ayşe, bunu istemiyor. “ ... Hayır! Hayır, istemiyor Ayşe. O kendi kendine gider. Okulunu da biliyor, okulun yolunu da. Kırmızı ışık yanınca durmayı, yeşil yanınca geçmeyi de ” (KBKT 8 YAŞ, s. 26).

Ayşe, bağımsız olarak yürüme şansı bulabildiği için servisten okulun hemen önünde inmemesinden de sevinç duyuyor. Yani kişisel olarak bağımsız hareket ettiği alanlar onu mutlu ediyor (KBKT 8 YAŞ, s. 47).

Ayşe, okul servisini kaçırdığı bir gün karşılaştığı annesinin arkadaşına, “Ben otobüse binmeyi biliyorum ama.” diyor (KBKT 9 YAŞ, s. 24). Bu ifadesi kişisel bağımsızlığını kazandığı yönünde bir bulgudur. Benzer başka ifadeler de vardır:

“Ayşe artık dokuz yaşında olduğuna göre, kocaman bir kız sayılmaz mı? Elbette sayılır. Peki o zaman anne, neden otobüse binip aşağı çarşıya gitmesine izin vermiyor? Ayşe, otobüse binmeyi biliyor. Otobüsten inince, trafik ışıklarına dikkat ederek istediği yere dek gidebilir. ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 38).

İlerleyen bölümlerde Ayşe 10 yaşına yaklaşırken “*Kişisel bağımsızlığını kazanır.*” özelliğini de belirgin bir biçimde göstermeye başlıyor. Sadece okulda değil alışverişte de yalnız olmaya başlıyor: “Ayşe artık evin alışverişini yapabiliyor. İşte bu akşamüzeri, annesinin istediği her şeyi almış olarak döndü” (KBKT 8 YAŞ, s. 65).

2.D.2.A.3. Önemli yetişkinleri örnek alarak cinsiyet ve kişilik rollerini öğrenirler.

Daha önceki yaşlarda olduğu gibi Ayşe'nin en önemli rol modelinin annesi olduğu sekiz yaşında da görülüyor. Buna örnek olabilecek bir olayda, annesinin, sevmediği arkadaşları eve geldiğinde Ayşe onlardan kaçıyor ve kendini öptürmek istemiyor. Bu bölümde anne bir rol model olarak devreye giriyor: “Anne diyor ki: “Canım herkesi sevmek zorunda değiliz ama, bunu belli etmemek gerekir. Belli edersek yürekleri incinir. Ayıp olur” (KBKT 8 YAŞ, s. 28).

Ayşe'nin annesini model aldığı bir başka göstergesi de şu ifadelerle destekleniyor: “... Geçen gün anneye baba bir arkadaşlarına gideceklerdi. Anne yatak odasında süsleniyordu. Ayşe de hayran hayran onu seyrediyordu. ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 43).

Ayşe'nin etkisi altında kaldığı bir diğer kişi de babaannesi. Sıklıkla babaanneye hissedilen olumlu duygulardan bahsediliyor. Ayşe'nin onu model aldığına dair örneklerden birisi de şu: “Evcilik oynarken de öyle. Kendine bazen babaannesinininki gibi bir evi kurar. Bahçesiyle, bahçedeki ocağıyla, konusu komşusuyla... Ocakta çoluğa çocuğa mısır kaynatır. Bazen aşure yapar bir koca tencere, komşulara dağıtır. Bazen de irmik helvası. Hastalanan komşusu olursa hiç üşenmez, ona hemen bir çorba pişirir.” (KBKT 8 YAŞ, s. 36).

Ayşe'nin hemcins yetişkinleri taklit ettiğine yönelik annesinin ifadesi bu gelişim özelliğini ortaya koyuyor. “... Annesi de ona, “Vallahi sen taklitçi maymunun birisin ” der” (KBKT 8 YAŞ, s. 37).

Pek çok değer gibi “arkadaşlık” için de ailenin etkisi son derece önemlidir. Ayşe ve Gizem arasındaki güçlü arkadaşlık bağının, arkadaş olan annelerinin de etkisiyle oluştuğu annenin sözleriyle vurgulanıyor: “Eh,” diyor, “biz de çok iyi arkadaşık. İlkokuldan ta üniversite bitinceye dek hiç ayrılmadık. Çocuklarımızı da örnek yetiştirmişiz baksanıza. Aralarından su sızıyor” (KBKT 9 YAŞ, s. 59).

Ayşe'nin hayranlık duyduğu ve özendiği bir yetişkin de Aslı karakteri ile kaleme alınıyor. Aslı, Gizem'in annesinin arkadaşı. Gizem ile de çok iyi anlaşıyor. Ayşe, Aslı'nın kendi annesi ile de arkadaş olmasını çok istiyor. Bir gün kasaptan dönerken Aslı ile karşılaşılıyor. Onu evlerine davet ediyor. Bu bölümde Aslı'nın gerek fiziksel gerekse kişisel özelliklerini gözlemlemesi ve ona duyduğu hayranlık belirtiliyor. “... Aslı Abla gülmekten bayılıyor. Dişleri ne güzel. Bembeyaz. Ağzı da

ufacık. Hem öyle boya moya da sürmüyor. O da anne gibi. ...Ama Ayşe, Aslı Ablaya öyle hayran ki, onu görünce tüm bunları unutuverdi” (KBKT 9 YAŞ, s. 88).

“Sabahları uyanır uyanmaz hemen hızlı çalışan bir makine durumuna giriyor” ifadesiyle Ayşe'nin annesinin günlük yaptığı işler anlatılmaya başlanıyor. Gün boyu aynı anda birkaç işi birden yapması, koşuşturmaları, iş ve sosyal hayatının oluşturduğu yoğunluk okuyucuya aktarılıyor. Bu betimleme “Yani demem o demek ki, anne çok yorgun” cümlesiyle bitirilip Ayşe'ye düşen toplumsal rol ile devam ediyor.

“... Ayşe artık büyüdüğünü kabul etsin. Herkesin bir toplumsal kaderi vardır. Ayşe'ninki nedir? Ne olacak çalışan bir annenin çocuğu olmak. Bu ona bir takım sorumluluklar getiriyor. Artık hâlâ “Annimcim, çepeteley yeğde?” diyecek değil ya. Ama doğru söylemiyor muyum?” (KBKT 10 yaş, ss. 13 -15).

Yazarın, bu noktaya gelinceye kadar cinsiyet rolleri ile ilgili gelişim özelliklerini, gelişimin aşamalılık ilkesiyle uyumlu olarak aşama aşama kurmaca yapıya yedirdiği söylenebilir:

Altı, yedi yaşlarında Ayşe, annesi başta olmak üzere çevresindeki yetişkinlerin yaptıklarını, söylediklerini, giyindiklerini gözlemleyen bir birey olarak görülüyor. Ayşe bu gelişim evresinde cinsiyetini ve rolleri fark ediyor.

Sekiz, dokuz yaşlarında bu gözlemleri daha ayrıntılı, sorgulayıcı ve kıyaslayıcı hale getiriyor. Ayşe gözlemlediği rolleri fark etmekle kalmayıp öğreniyor

Yazar, on yaşı kaleme alırken ise ilk bölüme Ayşe'nin bebekliğini anlatarak başlayıp lafı büyüdüğüne getiriyor. Daha sonra bu kurgu karakterin içinde bulunduğu toplumla ilişkisini açıklıyor. Böylece oluşturduğu karakteri bu açıdan da kişilik edineceği bir sonraki dönem olan ergenliğe de hazırlıyor.

“... Ama her kurgu kişiyi yaratan yazar, elbette belli bir coğrafyada, belli bir toplumun içinde, belli bir dili konuşarak, yazarak yaşıyor. Böylece yarattığı kişi de genellikle yaşadığı toplumun kişisi gibi oluyor. Şunu demek istiyorum: Yani yazarın gözlemleri, yaşadığı toplumun yapısı, geleneği, göreneği, toplum yapısındaki değişiklikler vb. olduğu gibi yansıyor yarattığı kişiye ve yazdıklarına. Elbette, yaşanan gerçeklikten, yaratılan gerçekliğe dönüşerek. Tam anlatamadım mı? Bir kez

daha okuyun burayı, biraz düşünün, anlayacaksınız. O zaman okuduklarınızın tadına, inanın daha çok varacaksınız” (KBKT 10 YAŞ, s. 11).

Zaman zaman betimlendiği üzere Ayşe'nin fiziksel özellikleri de gelişim sürecine uyumlu olarak değişmeye başlıyor. Gelişen ve değişen Ayşe “gelişimin bütünlük” ilkesi doğrultusunda gelişim alanlarının birbirini etkilediği yaşantılarla görülüyor. “Hiiiişt Uyku Nerelerdesin?” adlı bölümde Ayşe'nin uykusu kaçıyor. Bu sorunu yaşayan Ayşe'ye annesi “Bir çocuğun uykusu nasıl kaçır?” düşüncesiyle inanmıyor; ancak Ayşe, kendince sebeplerden gerçekten de bazı geceler uyuyamıyor. Bu bölümde de uykusunun kaçmasına neden olacak üç sebep var. Bu sebeplerden ilki “cinsiyet” ile ilgili gelişim özellikleriyle eşleşebilen bir örnek:

“Ama Ayşe'nin uykusunun kaçtığı doğru. Uyuyamıyor işte. Çünkü akli fikri Ferhan Teyzenin yürüyüşünde. O çok güzel yürüyor. Yürürken Ayşe gözleri kayarak dikkatle izliyor onu. Ferhan Teyzenin her hali güzel zaten. ...Ah! Nasıl yapsa da, Ayşe de öyle güzel yürüse! ” (KBKT 10 YAŞ, s. 21).

Ayşe'nin uyuyamama sebeplerinden ikincisi de yine değişen bedeni ve kişiliğinin göstergesi. Ayşe, yürürken ellerini ne yapacağını şaşırırmaktan yakınıyor. Bunun çözümünü de parmaklarını askısına takabileceği bir sırt çantası almakta görüyor: “Olmaz ki! Şimdi büyüdü. Abla oldu artık. Anne çantası değil ama, Ayşe'nin yaşındakiler için çok güzel sırt çantaları var. Ondan istiyor Ayşe de... Sırt çantası çok iyi. Başparmaklarını da göğsünün üzerine gelen saplarına geçiriyorsun. Ay! Ay çok güzel oluyor öyle yürümesi ... ” (KBKT 10 YAŞ, ss. 22, 23).

Üçüncü sebep ise Ayşe'nin yolda karşılaştıkları annesinin bir arkadaşının ve onun kendi yaşlarındaki kızının görünüşüne aklının takılması. Oldukça bakımlı ve şık olan diğer anne, Ayşe'nin annesinden iltifatlar alıyor. Kızına yaklaşarak ve gülümseyerek iletişim kurmaya çalışan Ayşe ise beklediği karşılığı alamıyor. Annenin giyimi, kızın tepeden toplanmış uzun saçları Ayşe'nin uykusunu kaçıran cinsiyet geliştirme süreciyle ilgili düşüncelere yol açıyor: “Saçlarını sımsıkı tarayıp tepesinde bağlamışlardı. Çok güzel de bir toka takmışlardı. Hayır efendim. Ayşe saçlarını asla kestirmeyecek. ... ” (KBKT 10 YAŞ, s. 23).

2.D.2.A.4. Okul arkadaşlıkları kurar, yaşlılarıyla iyi geçinirler.

İkinci çocukluk dönemi, okul hayatıyla birlikte kişisel bağımsızlığını kazanan bireyin sosyalleştiği bir dönemdir. Bu dönemde birey, okul arkadaşlıkları kurar ve akranlarıyla geçinmeyi öğrenir. Ancak *Örtük Dönem*'in bir özelliği olarak daha çok hemcins arkadaşlıklar göze çarpar.

Ayşe'nin ilkokul arkadaşlarından birisi sıra arkadaşı "Azgın Yücel". Aslında çok da iyi geçindikleri söylenemez; çünkü Ayşe'yi kalemle dürtüyor. Ayşe ise gelişimine uygun olarak arkadaşlarıyla iyi geçinmek istediği için yine de Yücel'i öğretmenine şikayet etmiyor (KBKT 8 YAŞ, s. 31).

" Okul arkadaşlıkları kurar, yaşlılarıyla iyi geçinir." Özelliğini "Sınıf Arkadaşı" bölümüyle de bulgulamak olanaklı. Ayşe, şaka olsun diye çantasını düşüren Murat'ı da şikayet etmiyor: "Ayşe, okulu, sınıfı, çocukları öyle seviyor ki, hiç kızmıyor, ona çarptıkları falan zaman. Gülüyor" (KBKT 8 YAŞ, s. 71).

Ayşe'nin Murat ile ilgili şu ifadeleri de gelişim dönemini destekler niteliktedir: " İşte o bana hep çiklet veriyor. Ben onu çok seviyorum. Ben dedim ki Sarı Ayşe'ye, şey dedim, ben dedim Murat'ı çok seviyorum dedim, o bana hiç çelme takıp düşürmüyor, çünkü öbürleri çok azgın, öğretmen öyle der" (KBKT 9 YAŞ, s. 28).

Daha sonraki kalıcı sıra arkadaşı Aylin, Ayşe'ye kalem hediye ediyor. Burada Ayşe'nin hissettikleri sözü edilen gelişim özelliğini doğruluyor. "Ne heyecanlı bir gün. Ne güzel şeyler oluyor. Bu arkadaşı artık hiç yanından gitmeyecek. Öğretmen öyle dedi. Yaşasın! Aylin'i çok sevdi. Aylin onun sıra arkadaşı." (KBKT 8 YAŞ, s. 73). "Ah! Arkadaşlık ne güzel bir şeydir. Ah ne güzeldir, ne güzeldir. ..." (KBKT 8 YAŞ, s. 74).

Ayşe gelişim süreciyle uyumlu olarak dokuz yaşında da olumlu arkadaşlık ilişkileri kurmaya devam ediyor. Bir gün, annesine; anneannesinin taklidini yapınca annesi çok hoşlanıyor ve gülüyor. Ayşe "Ay anne, var ya, sen bir de Gizem'i görersen." (KBKT 9 YAŞ, s. 10) diyor. Arkadaşının bu konuda daha yetenekli olduğunu kabul ve takdir edebilmesi gelişim süreciyle uyumludur. Başka yerlerde de Ayşe'nin Gizem ile ne kadar iyi arkadaş oldukları okuyucuya sunuluyor. İki arkadaş, birlikte oynuyorlar, eğleniyorlar, paylaşıyorlar... Kısacası iyi arkadaşlar neler yaparsa onlar da öyle yapıyorlar.

“... Gizem’le Ayşe artık açıkça gülüyorlar. Gözlerinden yaşlar geliyor. ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 57).

“Gizem’le Ayşe bir araya gelince öyle gülüyorlar, öyle gülüyorlar ki! Aslında, onlar birbirlerini seviyorlar, iyi arkadaşlar ama evleri birbirine çok uzak. ... Yalnız, Gizem ile Ayşe’nin arasında garip bir şey var. Bir araya gelince, her gün bir aradaymışlar gibi, çok iyi anlaşıyorlar. Çok güzel oynuyorlar, bıdır bıdır konuşuyorlar ve çok gülüyorlar. ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 58).

“... Ayşe’yle Gizem birbirlerine bakıp gülüyorlar. Neden? Hiç! Onlar hep gülerler böyle. ...” (KBKT 9 YAŞ, s. 63).

Ayşe’nin okul arkadaşları ve Gizem dışında birlikte oynadığı mahalle arkadaşları da öykülerdeki yerini alıyor. Figen, Sumru, Ahmet...

Yazar, daha önce de yer verildiği gibi gelişim özelliklerinin bazılarını bölüm başlıklarına taşımış. Ayşe’nin yeni yaşı ve okul hayatıyla birlikte “arkadaşlık” kavramını sorguladığı bir bölüm de “Arkadaş” başlıklı bölüm. Burada bahsedilen arkadaş, Ayşe’ye her sabah okula giderken köşede yol veren ağabey. Ayşe bu ağabeyin nazik tavırlarından oldukça etkileniyor. Onun giyimini, bıyıklarını olasılıkla en yakın hissettiği erkek olduğundan babasıyla karşılaştırıyor. Ancak utancından bu ağabeyle bir türlü iletişime geçemiyor. Bir gün tesadüfen ağabeyi televizyonda görüyor. Bu ağabeyin, haber spikeri olduğunu anlıyor. Aşırı bir heyecan duyarak durumu annesine anlatmaya çalışıyor. “Arkadaşlık” kavramını sorgulamaya başlıyor.

“... Küçücük ince elleriyle yanaklarını bastırıyor. Kendi kendine usulca gülüyor. “O abi benim arkadaşım” diye düşünüyor. “Tam değil ama, yani, şey, arkadaşım gibi. Çünkü... “Peki arkadaş kime denir? Şimdi, Sarı Ayşe, Ayşe’nin arkadaşı mı? Ama Suzan Teyze ne diyor? “Aa, o senin arkadaşın “ diyor. Öyle mi?

Anne ne diyor Ayşe için? “Biz kızımınla arkadaşız!” diyor. Nasıl yani?” (KBKT 8 YAŞ, s. 52).

Ayşe’nin akli bir süre daha karışmaya devam ediyor. Birden hatrına ağabeyin onu hızlıca gelen arabadan kurtarması geliyor. Ayşe son kararı veriyor: “Öyle öyle! O abi Ayşe’nin arkadaşı. İşte böyle arkadaş olunur zaten” (KBKT 8

YAŞ, s. 52). “... Abi onun arkadaşı. Her sabah bu köşe başında karşılaştığı, onu koruyan, ona yol veren, ona gülümseyen arkadaşı” (KBKT 8 YAŞ, s. 54).

2.D.2.A.5. Okul hayatına uyum gösterirler.

İkinci çocukluk dönemiyle başlayan okul hayatı, beraberinde pek çok sorumluluğu getirir. Üçüncü kitabın “Okul” adlı bölümünde adından da anlaşılacağı gibi okul hayatından bahsediyor. Burada okul pek çok yönüyle işlenirken henüz sürecin hazırlığında olan Ayşe’nin iç sorgulamalarına, endişelerine yer veriliyor. Ayşe “*Okul hayatına uyum gösterir.*” görevinin sanki farkında olarak kendisine “Acaba erken kalkabilecek miyim? Okulda tuvalete gidebilecek miyim? Okula alışabilecek miyim? Öğretmenimi sevecek miyim?” gibi sorular soruyor (KBKT 8 YAŞ, 4. Bölüm).

Ayşe’nin okulla ilgili sorumlulukları bu gelişim özelliğiyle eşleşebilecek biçimde kaleme alınmış. “Ah! Ayşe’nin Çok Dersi Var” bölümü bu sorumlulukların en önemlilerinden birisini ele alıyor. Ders çalışmak... (KBKT 8 YAŞ, 5.Bölüm).

Ayşe’nin çok çalışkan olduğu ve derslerini önceliğe aldığı da belirtiliyor. “... Ooo! Öyle çok oyunu vardır ki... Şimdi artık okullu oldu ya, önce derslerini bitiriyor” (KBKT 8 YAŞ, s. 34).

Ayşe, anne ve anneannesinin tartıştığı bir bölümde canı çok sıkılmasına rağmen düşünmeyi bırakıp derslerinin başına geçerek de bu gelişimsel özelliğini gösteriyor (KBKT 8 YAŞ, s. 67).

Bir başka okul sorumluluğu olan çanta hazırlamak ve çantasına verdiği değer de şöyle belirtiliyor : “... Örneğin çanta yerleştirmek. Okullu çocuk için çanta yerleştirmek diye bir şey var ” (KBKT 8 YAŞ, s. 34). “ ...öğretmen bugün bana ‘Aferin Ayşe’ dedi. Çünkü, benim çantamın içini çok beğendi. Sınıfta herkese gösterdi” (KBKT 8 YAŞ, s. 41). “... Ayşe , dersini bitiriyor. Çantasını hazırlıyor, götürüp odasına koyuyor” (KBKT 8 YAŞ, s. 50). “... Çantası başköşeye. Onu her zaman en iyi yere yerleştirir” (KBKT 8 YAŞ, s. 78,79). “ Yaa, o hiçbir yere koymaya kıyamadığı çantası bile ortada” (KBKT 8 YAŞ, s. 86).

Okul hayatıyla birlikte müzik, resim gibi sanatsal etkinlikler daha düzenli hale gelir. Ayşe’nin öykülerinde buna da yer verilmiş. Resim yapmayı çok

sevdiğinden hatta resim yaparken telefonun sesini bile duymadığından söz ediliyor (KBKT 8 YAŞ, s. 35). Resim yapmasıyla ilgili başka örnekler de şöyle:

“O sırada Ayşe resim yapmaya başlamıştı. Dağların arkasından güneşin doğmasını çiziyordu” (KBKT 8 YAŞ, s. 96).“Deniz resmi yaparım, yüzenleri yaparım, şemsiyeleri yaparım” (KBKT 8 YAŞ, s. 101).

Daha önceki kitaplarda Ayşe'nin müziğe yönelik ilgisi de görülmüştü. Bu ilgi okul hayatıyla da devam ediyor. Ayşe balkonda, odasında hatta okul yolunda bile şarkı söylüyor. Okul yolunda şarkı söylemesi aynı zamanda okul hayatına uyum gösterdiğini ve mutluluğunu ifade ediyor (KBKT 8 YAŞ, s. 48).

Ayşe'nin ara karne heyecanının anlatıldığı bölümde Ayşe'nin okul hayatına uyum sağlamasına yönelik ifadeler rastlanıyor. Ayşe'nin okul hayatını bir oyun gibi düşünüp çok sevdiği; eğlendiği görülüyor. Ders çalışmayı da bu oyunun parçası gibi gördüğüne değiniliyor: “Başka nasıl olabilir ki? Olamaz mı? Olamaz. Çünkü okul, okula gitmek, arkadaşlar, öğretmen, okul arabası, hepsi çok eğlenceli Ayşe için. Oyun gibi. Ders çalışmak da oyunun kurallarından biri, o günkü oyunu tamamlamak gibi bir şey. ...” (KBKT 8 YAŞ, s. 75).

“23 Nisan” adlı bölümde anlatılanlar birinci sınıf öğrencisi Ayşe'nin hayatının eksik kalmış bir yanını tamamlar gibi. İlk Çocuk Bayramı... Ayşe ilk bayramında koroda solistlik görevini alıyor. Şüphesiz ki her çocuk için unutulmaz bir anı Ayşe'nin öykülerindeki yerini alıyor (KBKT 8 YAŞ, 13. Bölüm).

Okul hayatına uyum kurma süreci, bireyin bazen olumsuz davranışlar geliştirmesine de neden olabiliyor. Okul ortamı, okul dönemi çocuğunun gözlemleyerek öğrendiği bir ortamdır. Ayşe de okula uyum sürecinde olumsuz yöndeki davranışları da yaşına uyumlu olarak taklit ediyor. Ayşe'nin dokuz yaş döneminde bu tür örneklerle rastlanıyor. Bazı arkadaşlarını taklit ederken “konuşma biçimi” değişen ve bozulan Ayşe'yi annesi uyarıyor ve zaman zaman da çatışmalar yaşıyorlar (KBKT 9 YAŞ, s.10, s.31).

Benzer bir durum da Ayşe'nin eve geldiğinde evdeki yemekten yemek yerine, arkadaşı gibi pastaneden kek istemesiyle görülüyor. Ayşe bu isteğe karşı çıkan annesine: “Ama Binay'ın annesi hep alıyor” diyor (KBKT 9 YAŞ, s. 32).

2.D.2.A.6. “Başarılı olma” duygusu kişilik gelişimleri için önemlidir.

Erikson’un Psikososyal Gelişim Kuramı bu yaş dönemini “başarıya karşı aşağılık” çatışmasıyla adlandırarak “başarılı olma duygusu”nun önemini ortaya koyar. Kavramsal kısımda yer verildiği gibi Erikson kuramında, yetişkinlerin çocuğa başarı duygusunu yaşatmalarının kişilik geliştirme sürecindeki önemi yönünde açıklamalarda bulunmaktadır. Bu gelişim döneminde özellikle de öğretmenlerin çocuğun başarı duygusu üzerine önemli etkileri vardır.

Ayşe’nin okul hayatının başlamasıyla birlikte “başarılı olma” duygusuyla akademik olarak da tanıştığı görülüyor. Örneğin üçüncü kitabın “Ah! Ayşe’nin Çok Dersi Var!” bölümünde zil çaldığı için yazısı bozulan Ayşe yazısını düzeltmeye çalışıyor. Yani başarısızlıktan kaçınıyor (KBKT 8 YAŞ, s. 31).

Çevresindeki yetişkinlerin de onu takdir ve teşvik ettiklerine dair örnekleri bulgulamak olanaklı. Yetişkin desteğinin çocuğa hissettirdiği olumlu duyguların bir örneği “Sınıf Arkadaşı” bölümünde yer alıyor: “Olmaz ama! İnanılır gibi değil! Ne heyecan verici! Öğretmen yaramazlık yapanlara bağırıyor. Kızıyor. Diyor ki: “Bakın Ayşe’yle Aylin ne güzel ders dinliyorlar. Nasıl uslu uslu oturuyorlar. “ Aylin, sıranın altından elini uzatıp usulca dürtüyor Ayşe’yi. İki birbirlerine bakıp, öğretmene göstermeden gizlice gülüyorlar” (KBKT 8 YAŞ, s. 73).

Üçüncü kitabın “Pekiye Pekiye Pekiye” bölümünde adından da anlaşılacağı gibi Ayşe’nin karne heyecanı anlatılıyor. Ara karnesindeki iyi sonuçların Erikson’un da kuramında vurguladığı üzere “Başarıya Karşı Aşağılık” döneminde olan Ayşe’yi nasıl etkilediği ve yaşadığı mutluluk görülüyor: “... Hiç beklemeden, sabırsızlanmadan, hemen karnesini gösterebilecek. Pekiye pekiye pekiyiii!” (KBKT 8 YAŞ, s. 75).

Aynı bölümün devamında anneannenin Ayşeler için sürpriz bir akşam yemeği hazırladığı anlatılıyor. Akşam yemeği yenirken anneanne bir masal anlatmaya başlıyor. Bu masal Ayşe’yi anlatan bir masal. Anneanne, kurduğu masalda Ayşe’nin okul başarısını öven ifadeler kullanıyor. Ayşe bu övgüden de mutluluk duyuyor. Başarısının fark edilmesi ve onaylanması kişilik gelişimine de uyumlu olarak onu sevindiriyor.

“... Bu masal başka masal. Şimdi... Efendim, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, vakti zamanın birinde, küçücük, minicik, solgun yüzlü, derin bakışlı, çok akıllı, çok civelek bir kız varmış. Bu kız öyle akıllıymış, öyle akıllıymış ki, okulda herkes onu çok severmiş. Her zaman derslerini çalışır durmadan bir şeyler öğrenirmiş. Öğrenmeye bayılırmış.” Ayşe, gözleri anneanesinde, lokması avucunda, hayran hayran dinliyor (KBKT 8 YAŞ, s. 83).

Aynı bölümde anne ve babanın karneye bakarken numaradan notlar kötüymüş gibi davrandıkları anlatılıyor. Ayşe “başarısızlık” duygusu karşısında ağlayarak dönemine uygun bir tavır sergiliyor.

Başka bir bölümde de Ayşe, müzik yeteneği dolayısıyla okul korosuna seçiliyor. Bu haberi annesine vereceği zaman duyduğu heyecan ayrıntılı bir şekilde betimlenmiş. Öğretmenin onu çok sevmesi, “koronun göz bebeği” demesi gibi ifadeler bu dönemin özelliği olan “başarı” duygusunu destekler nitelikte (KBKT 8 YAŞ, 13. Bölüm).

Başarıya karşı aşağılık çatışmasındaki bireyin akademik başarısı yanı sıra sosyal hayattaki başarıları da gelişimi açısından önemlidir. Ayşe kişisel bağımsızlığını kazanınca tek başına alışveriş etmeye başlıyor. Ayşe’nin şu sözlerinde “ben başarabiliyorum” anlamı çıkıyor: “... Ayşe büyüklenerek gülümsüyor. “Ben de alabiliyorum. Annemin yazdığı her şeyi aldım” (KBKT 9YAŞ, s. 66).

Başarmakla mutlu olan birey tam tersi olan başarısızlıkla da üzülür. Ayşe, bu özelliği doğrulayan bir başka yaşantıyla da 10 yaşına yaklaşırken kaleme alınıyor. Bu bölümde arkadaşı Gizem ona telefonda bir tekerlemeyi kuşdiliyle söylüyor. Telefonu kapattıktan sonra kasaba gitmek için yola koyulan Ayşe aynı tekerlemeyi aynı şekilde söylemeye çalışıyor. Ayşe’nin başarısızlık karşısında yaşadıkları gelişim psikolojisi verileriyle uyumlu olarak kaleme alınıyor.

“... Gizem’in kuşdiliyle öyle zor bir şeyi söylemesi onu serseme çevirdiği için, içinden koşmak geliyor. Yolda bir iki kez deniyor ama, asla söyleyemiyor. Çok bozuluyor bu işe. Suratını asıyor. Neden ama! Gizem nasıl söylüyor peki bakalım? Gene gözleri doluveriyor. Ağlayabilir bile...Neden Gizem söylüyor da o söylemiyor? Neden ama? Üüüüüf !Sinir!” (KBKT 9 YAŞ, s. 86).

2.D.2.A.7. Vicdan ve değerler sistemi geliştirerek topluma uygun davranışlar gösterirler. İletişim kurarken nezaket ifadelerini kullanırlar.

“Anne-baba çocuk ilişkilerini, içinde yaşanan toplumun etkisi belirler” (Yavuzer, 2015, s. 47). İkinci Çocukluk Dönemi ile toplumsallaşan birey, yaşadığı toplumla uyum geliştirebilmek için değerler sistemini oluşturmaya başlar. Toplumla uyumlu değerler geliştirme, ergenlik dönemiyle birlikte kendi değerler sistemini oluşturma şeklinde seyreder. Bu değerlerin bir parçası olarak da kabul edebilebilecek “nezaket ifadelerini kullanma” bireyin iletişim becerisini destekler.

Ayşe de değerler sistemini geliştirmeye başlıyor. Bazen topluma uyumlu olabilmek adına kişisel tepkilerini kontrollü yaşıyor. Örneğin üçüncü kitabın ilk bölümünde yaşı ile ilgili yaşanan tartışmadan dolayı anneannesine gücenmesin rağmen anneannesini kapıya kadar uğurlayıp “güle güle” diyor (KBKT 8 YAŞ, s. 11).

Ayşe, hayalinde babaannesine kendisine alınan okul eşyalarını sayarken kapaklı kalem açacağından bahsediyor. Burada da “çevre bilinci” oluşturmaya yönelik göndermeler var:“ ... Kapaklı. Kapağını açıp çöpleri döküyorsun. Her zaman açılmaz ama. Dolunca. Hem deee çöp kutusunun içine. Yoksa yerler çok fena kirlenir” (KBKT 8 YAŞ, s. 13).

Ayşe; okula giderken kırmızı ışıktaki durmak, yeşil ışıktaki geçmekten bahsediyor. Bu durum Ayşe'nin toplumsal hayatı düzenleyen kurallardan “trafik kurallarına uyma” değerine yönelik tutumunu ortaya koyuyor (KBKT 8 YAŞ, s. 26). Bu gelişim özelliği ilköğretim Hayat Bilgisi Programında da aşağıda yer alan kazanım numarasıyla görülüyor.

HB.1.4.3. Okula geliş ve gidişlerinde trafik kurallarına uyar.

Karşıya geçme, yaya kaldırımı olan ve olmayan yerlerde yürüme ve yaya olarak trafikte görünürlükle ilgili önlemleri alma üzerinde durulur. Trafik işaret levhalarının (dur, geç, yaya geçidi, dikkat, okul geçidi, bisiklet giremez gibi çocuğun yaşamıyla doğrudan ilişkili olanlar) olduğu ve işaretlerin olmadığı yerlerde ne yapacağını bilme (alt ve üst geçitler, yaya geçitleri, okul geçitleri, ışıklı trafik işaret

cihazlarının ve trafik polislerinin olduğu yerler, duran bir aracın önünden ve arkasından geçmeme vb.) ele alınır (MEB, s. 16)

Ayşe'nin evcilik oynarken babaannesini örnek almasıyla ilgili olarak anlatılanlarda “kültürel değerlere” rastlanıyor. Paylaşma, çocuk sevindirme, komşuluk...

“Evcilik oynarken de öyle. Kendine bazen babaannesininki gibi bir ev kurar.Bahçesiyle, bahçedeki ocağıyla, konusu komşusuyla. Ocakta çoluğa çocuğa mısır kaynatır. Bazen aşure yapar bir koca tencere, komşulara dağıtır. Bazen de irmik helvası. Hastalanan komşusu olursa hiç üşenmez, ona hemen bir çorba pişirir.” (KBKT 8 YAŞ, s. 36).

Bir vatandaşlık sorumluluğu örneği de “kaynakları verimli kullanmak ile ilgili kurgulanmış. Anne Ayşe'ye eğer izlemiyorsa televizyonu kapatmasını söylüyor” (KBKT 8 YAŞ, s. 38).

Ayşe'nin toplumsal değerleri kazandığının bir başka örneği de suçüçeği çıkardığını öğrendiği Sarı Ayşe'nin durumunu annesine sorması (KBKT 8 YAŞ, s. 29).Aynı bölümde Suzan teyzenin kendisine getirdiği börekler için “teşekkür ederim” diyor. “Geçmiş olsun, teşekkür ederim...” gibi ifadeleri kullanması da bu gelişim özelliğini destekliyor.

Ayşe servisten inip okula yürürken kavga eden, itişen, bağrışan çocukların arasına girmeyi tercih etmiyor ve yalnız yürüyor. Bu durum değerler sistemini oluşturmaya yönelik bir örnek olarak değerlendirilebilir (KBKT 8 YAŞ, s. 48).

Aynı bölümün devamında Ayşe, köşeyi dönünce karşılaştıkları ve kendisine yol veren ağabeye hiçbir şey söylemeden geçiyor. Ayşe'nin toplumsal kurallara uygun olmayan bu davranışının yaşattığı iç huzursuzluk şu ifadelerle yansıtılıyor: “... Geçti. Yürüdü. Ama, içinde çok sıkıntılı bir duygu gelişti. Eksik bir şey vardı. Neydi? Bir şey. Ne peki? Ne peki? Bilmiyor Ayşe. Acaba, “Teşekkür ederim.” demesi mi gerekiyor?” (KBKT 8 YAŞ, s. 49).

Ayşe, arkadaşı olarak kabul ettiği spiker ağabeye karşılaştıklarında gülümseme kararı alıyor. Ancak bu kararı aldığı gün karşılaşmıyorlar. Ayşe ağabeyi her zamanki köşe başında göremeyince akılı orada kalarak yürüyor okula. Sonra

yolda geçen adamların o günlerde verilen bir tatil süreci ile ilgili söylediklerinden ağabeyin de tatile gittiğini düşünüyor. Ancak Ayşe okul bahçesinde kendi aralarında konuşan öğretmenlerden ağabeyin bir trafik kazasında öldüğünü öğreniyor. “Acı” adlı bölümde anlatılan bu olay Ayşe’nin ilk ölüm acısı oluyor. Haberi duyan annesi onu okula almaya geliyor, Ayşe yol boyunca takside ağlıyor; annesinin de ağladığını gözlemliyor, ağabeyi bir daha görüp göremeyeceğini soruyor, ölümü sorguluyor; taksici ona “baş sağlığı” diliyor. Ayşe bu sözü ilk kez duyuyor. Sonunda Sevgili Dost Koltuğu’nda babaannesinin artık iplerden ördüğü ve adını “şatifilli” koydukları battaniyesine sarılıp ağlayarak uykuya dalıyor. Bu bölümde ölüm, doğum, yaşam temaları üzerinden arkadaşlık, sevgi, paylaşma gibi değerler vurgulanıyor. Çocuk edebiyatı ilkeleri açısından, hayatta olan her şeyin çocuk yazınında da olması gerektiğini; gelişim psikolojisi açısından ise vicdan ve değerlerini oluşturmaya çalışan dönem çocuğunun hayata dair tüm değerlere yönelik donanımlı hale gelmesi gerektiği örneklenmiş oluyor.

“Başın sağ olsun, dedi. Bir insanın yakını ölünce, öyle denir. Adet öyledir. “Ayşe’nin içi kıyım kıyım kıyılıyor. Evet, abi onun yakınıydı. Aylardır sabahları karşılaştığı, elbiselerinin rengini, parkasını, yün başlığını bildiği biriydi. O da her halde Ayşe’nin kırmızı pelerinini, kocaman ponponu olan beyaz yün başlığını biliyordu. O Ayşe’nin arkadaşıydı” (KBKT 8 YAŞ, s. 59).

“Keşke tüm oyuncaklarını, tüm sevdiklerini anlatabilseydi abiye Ayşe. Abiyi artık hiç göremeyecek öyle mi? Gözyaşları uykuyla karışık geliyor. Küçük Ayşecik ağlayarak uyuyakalıyor” (KBKT 8 YAŞ, s. 61). Üçüncü kitabın “Ayşe’nin Kafası Çok karışıyor” bölümünde anne ve annene arasında babaannenin gelecek olmasından dolayı bir tartışma çıkıyor. Anneanne kendi evi müsait olmadığı için Ayşelerin evine davet ettiği bakan eşleri, profesörler gibi önemli misafirlerinin babaanneyle karşılaşmasını istemiyor. Babaannenin giyimi, görünüşüyle ilgili olumsuz sözler söylüyor. Burada annenin söylemleriyle “İnsanları giyimlerine ve mesleklerine göre ayırmamak.”değeri vurgulanıyor (KBKT 8 YAŞ, 11. Bölüm).

Ayşe, toplumsal konulara dair değerler oluşturmaya devam ediyor. Bu duruma bir örnek de oturdukları evden taşınmak zorunda olmalarıyla yaşanıyor. Anneanne bu taşınma fikrini oturdukları yerin “kenar mahalle” olduğunu ifade ederek yorumluyor. Anne, annesinin bu ifadelerine bozuluyor. Ayşe bu konuşmayı

yalnız bir anında düşünürken babaannesinin bu sokakla ilgili söylediklerini hatırlıyor. Babaannenin sözlerinde çevre sorunları, insan ilişkileri, komşuluk, aile kavramı gibi konularla ilgili iletiler var.

“Yavrun, insanın evi neredeyse yüreği orada çarpar. Şimdi böyle ağaçlıklı güzel sokaklar hiç kalmadı. Ağaçları kesip kesip ev yaptılar yerine. Ben sizin bu sokağı çok seviyorum. Doğrusu komşuluğu da iyi. ... Eskiler ne demişler, ev alma komşu al. Şimdi apartmanlarda, kimse kimseyi tanımıyor diyorlar. Aman ne kadar zor bir şey canım. Olur mu hiç?” (KBKT 9 YAŞ, s.13).

Ayşe bu konuşmayı hatırlarken duygulanıp gözyaşı döküyor. Bu davranışı, değerler sistemini oluştururken anneanneyle çatışan; anne ve babaanesiyle koşutluk gösteren bir değerler sistemi geliştirme sürecinde olduğunu gösteriyor. Babaannenin konuşmasını “Ev alma komşu al.” atasözüyle desteklemesi bazı değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığını da ortaya koyuyor.

Anne Ayşe’ye “ Türkçe yi doğru kullanama. ”değeri ile ilgili de kılavuzluk ediyor:

“Güzel konuş. Ne demek o öyle ‘Ay anne, var ya’! Böyle bir Türkçe yok.”

“ Ama neden?”

“Yok da ondan. Her dilin kuralları vardır.”

“Ama ben onları bilmiyorum ki!”

“Öğreneceksin.”

“Ama, nerden öğreneceğim?”

“Bizden, çevreden, okuldan.” (KBKT 9 YAŞ, s. 10).

Bu ifadeler değerlerin edinilme sürecinde “gözlemleyerek öğrenme, yaşantı” gibi etkenleri de hatırlatmış oluyor. Daha sonraki bölümlerde de Ayşe’nin okul ortamından taklit ettiği olumsuz konuşma biçimine anne yine tepki gösteriyor.

“ Yo, hayır. Yalnız bu konuşma biçimin artık hiç hoşuma gitmiyor. Şu yeni arkadaşın, neydi onun adı, Binay mıydı? ” (KBKT 9 YAŞ, s. 31).

Başka bir değer olan “misafirperverlik” de öykülerdeki, yerini alıyor: “Aaaa hayır! Sıra bendeydi!” diye bağıyor Gizem. Olur mu ama! Ayıp oluyor. Çünkü Ayşe onların evinde konuk. İnsan ev sahibi olunca, konuğuna karşı daha özverili davranmak zorundadır. Çünkü kurallar böyle. Gizem akıllı olduğu için, annesinin ona öğrettiği bu kuralları hiç unutmaz. Şimdi de öyle yaptı, bağışını yumuşatmak için hemen gülümsüyor. “Şaka şaka!” diyor, “Peki sen yaz” (KBKT 9 YAŞ, s. 53).

Değerlerin nesilden nesile geçişini aktaran bir başka örnek de babaannenin dudaklarının sürekli kıpır kıpır olması ile yaşanıyor. Ayşe babaannesine ne söylediğini sorduğunda babaannenin verdiği yanıt “değerler sistemi” geliştirme sürecinde olan dönem bireyi için olumlu bir örnek işlevi görüyor.

“Güzel şeyler söylüyorum yavrum. Dünya için, insanlar için iyilikler, bereketler, güzel günler diliyorum Tanrıdan” (KBKT 9 YAŞ, s. 68).

Ayşe'nin öykülerinde yer alan toplumsal değerlerden bazıları şöyle listelenebilir:

- Nezaket ifadelerini kullanma
- Çevreyi temiz tutma
- Kaynakları bilinçli kullanma
- Trafik kurallarına uyma
- Yeşili koruma
- Komşuluk
- Evini sevme
- Arkadaşlık
- Yaşam bilinci oluşturma.
- Acıyla baş etme
- Eşitlik, adalet
- İnsan sevgisi
- Dilimizi doğru kullanmak

4.3. "KÜÇÜK BİR KIZ TANIYORUM ..." ALTINCI VE YEDİNCİ KİTAPLAR (11, 12 YAŞ) İLE İLGİLİ BULGULAR

Çalışmanın bu bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Önce “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında” kitaplarının özetlerine yer verilmiştir.

Özetlerden sonra son iki kitabın on bir-on iki yaş ile ilgili dil ve bilişsel gelişim bulgularına ardından da kişilik ve toplumsal gelişim bulgularına yer verilmiştir.

4.3.1. "Küçük Bir Kız Tanıyorum ..." Altıncı ve Yedinci Kitaplar (11,12 Yaşında) Özetleri

Bu bölümde Ön Ergenlik dönemi kapsamında serinin son iki kitabının değerlendirmelerine yer verilecektir.

4.3.1.1. “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında” Özeti

On yaşındayken artık çocukluktan uzaklaşmaya başlayan Ayşe, on bir yaş ile “çocuk olmakla” bağlarını iyice zayıflatıyor. Yazar, onlu yaşlardan çıkış olarak ifade ettiği on bir yaş da diğer yaşlarda olduğu gibi gelişim dönemiyle uyumlu olarak kaleme almış. Ayşe karakteri ile on bir yaş yani erinlik dönemi özelliklerinin de somutlaştırıldığı görülüyor.

Abla olmaya hazırlanan Ayşe artık kendilerinin tamamını tek başına hallediyor. Örneğin daha önceki yaşlarında ocağı yakmayı bir dönüm olarak yaşayan minik kız şimdi anne ve babasına kahve bile yapıyor.

Öte yandan daha önce de hayatında olan ama dikkatini çok çekmeyen pek çok konu Ayşe'nin dikkatini çekmeye başlıyor. Bu konular arasında toplumsal hayatı ilgilendiren konuların yanı sıra ikili ilişkiler de yer almakta.

Sanat olarak müziğe ilgisi daha önceki yaşlarında da belirtilen Ayşe, bu yaşında da gelişim evresiyle koşutluk göstererek müzikle ilgilenmeye devam ediyor. Yazar bu ilgiyi kaleme alırken popüler kültürün etkisini göz ardı etmiyor. Ayşe'nin televizyonda duyduğu müziklere olan ilgisini dile getiriyor. Hatta mırıldandığı

şarkılardan birisi de dönemin popüler şarkısı “Hadi Bakalım Kolay Gelsin” olarak kurgulanıyor.

Ayşe, Tayfun Şey’in etkisiyle şiire daha da merak sarıyor. Bir bölümün tamamı şiiri işliyor. Şairler, şiirlerle dolu bu bölüm ergenliğin hemen başındaki Ayşe’nin bir ergene özel duygusal dünyasını da yansıtıyor.

Ayşe’nin erinlik dönemiyle belirginleşen toplumsal konulara yönelik ilgisi tesadüfen ortasında kaldığı bir miting ile kurgulanıyor. Ayşe burada siyaset ve sosyal hayatla ilgili bir sorgulamaya giriyor. Annesine ve Tayfun Şey’e konuyla ilgili sorular soruyor. Çıkarımlarda bulunuyor.

Bu sayıda annesi hamile olan bir arkadaşının annesi bebeğini düşürünce abla adayı Ayşe, bu durumdan oldukça etkileniyor. Örtülü dönemden sonra erinlik ile başlayan; cinsel hayat, bebeğin oluşumu gibi konulara olan merak da kurmaca yapı içindeki yerini alıyor.

Ayşe’nin artık bir ergen olduğu sıklıkla yaşadığı duygu iniş çıkışlarıyla da görülüyor. Derin düşüncelere kapılıp gittiği gibi küçük olaylardan büyük mutluluklar da üretiyor. Böylece dönemini yansıtacak şekilde on bir yaşın duygusal yoğunlaşmalarını yaşıyor.

Artık kendi kararlarını almaktaki ısrarcı tutumuyla zaman zaman annesiyle çatışmalar yaşayan Ayşe, gelişimine uygun olarak kişilik edinme sürecini az da olsa krizlerle yaşıyor. Bu durum, gelişim psikolojisi verileri doğrultusunda Ayşe’nin sağlıklı bir kişilik gelişim sürecinde olduğunu gösteriyor.

Daha önce çoğunluğu hemcinsi olan arkadaşları artık kız, erkek olarak ayrılmıyor. Her iki cinsle de arkadaş oluyor. Fiziksel gelişiminin de etkisiyle ikili ilişkilerle ilgili konularına yöneltiyor. Bu merak da yine gerçeğine uygun şekilde yakın çevresindeki çift olan anne ve babasının ilişkisini, sorgulamasıyla kurgulanıyor.

Yazar altı yaşında var etmeye başladığı Küçük Kız Ayşe’yi büyük bir incelik ve özenle on bir yaşına getiriyor. Ayşe’nin o ilk kitaplardaki küçük kız olmadığını aşama aşama değiştiğini, geliştiğini hemen her satırda görebileceğimiz on bir yaş anlatan şu ifadeler de bu özetin özeti olabilir:

“Ayşe on bir yaşında diyoruz. Laf olsun diye mi söylüyoruz canım. Yoksa kimse ayırdın da değil mi? Bir ben miyim bilen? E iyi doğrusu” (KBKT 11 YAŞ, s. 68).

4.3.1.2. “Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında” Özeti

“Yeryüzünde, adı Ayşe olan ne çok kimse vardır kim bilir. Kimse bilemez” (KBKT 6 YAŞ, s. 7), satırları ile başlayan yolculuk ; okurları “çok kimse”lerin arasından Ayşe adında bir kız çocuğuyla tanıştırdı.

Sevgili Dost Koltuğu’na sarılan, bir kilimin üzerinde bebekleriyle kendine özel bir dünya kuran ve işteki anne babasını; akıllı, uslu, sabırla bekleyen küçük, çelimsiz, yalnız kız çocuğu Ayşe, artık bu romanların adıyla örtüşmeyecek kadar büyüdü ve veda vakti geldi.

Daha önce “Hadi Evcilik Oynayalım”, “Akıl Karıştıran Sözler” gibi başlıklarla kaleme alınan küçük kızın öyküleri kendiyile birlikte farklılaşıyor. Ayşe 12 yaşına gelince bölümler “Ayşe’nin Erkek Arkadaşları”, “Şu Sevgi Denilen Şey” gibi adları alıyor.

“Annecim annecim...” diye annesinin peşinden ayrılmayan, babası da evde diye pazar günlerini tören gibi yaşayan Ayşe’nin dünyasında erinlik ile birlikte arkadaşları da büyük bir yer tutmaya başlıyor. Ayşe onlarla derdini, zamanını, simidini paylaşıyor. Ayşe’nin birlikte güldüğü, eğlendiği, yürüdüğü bir erkek arkadaşı bile var. Yazar bu özel arkadaşın adını Can koyuyor.

Okul öncesi dönemde anne ve babası başta olmak üzere merak duygusunu doyurmak için yetişkinlerin etrafında sorular soran Ayşe bu kez sormaktan çok sorguluyor. Kendine kurduğu hayal dünyasıyla zaman zaman “Düşsel Bir Gezi” de zaman zaman bir maceranın içinde okuduğumuz küçük kız büyürken hayallerden gerçeklere geçmeye başlıyor. Anarşi, hak, özgürlükler, toplumsal kader, ekonomi gibi pek çok konu kafasını kurcalıyor.

“Dönüm Noktası Denilen Şey” bölümünde Ayşe, bir tansk yaşıyor ve yazar olmaya karar veriyor ancak; gelişim dönemine uygun olarak “meslek” konusu “Ayşe Ressam mı Olsa Yoksa” bölümünde anlatıldığı üzere kafasını karıştırmaya devam ediyor.

Zaman zaman öfkeleri, zaman zaman karşı çıkışları; zaman zaman küçük bir kız çocuğu gibi babaannesinin koynunda uyuyuşları, bir abla olarak kardeşine bakması ama halâ annesinin eve gelişiyle heyecanlanması ile Ayşe, çocuk mu genç kız mı kendi de bilemiyor. Yazar; Ayşe, arkadaşında yatıya kalmak için annesiyle tartışırken bu ikilemi okura şu sözlerle yansıtıyor:

“Ben tanıyorum ne demek canım? Ben tanıyorum ne demek! Sen daha kaç yaşındasın. On iki yaşında bir çocuk!”

“Ben çocuk değilim!”

“Öyle mi? Neden peki?”

“Şey...”

“Genç kız mı?”

“Hayır! Onun için değil, ama...” (KBKT 12 YAŞ,s. 19).

Ayşe, çocuk ve genç kız olmak arasındaki hassas köprüde yürürken yazar bu köprü olan “ergenlik dönemi” sorunlarını gerek ergen, gerek aile, gerekse toplum açısından çok yönlü olarak ele alıyor, soruyor ve sorguluyor. Ergenin önce kendisi sonra ailesi ve içinde bulunduğu topluma karşı olan sorumluluklarına dikkat çekiyor. Aynı biçimde de ailenin ve toplumun ergene karşı olan sorumluluklarını vurguluyor.

Derken bir sonbahar günü arkadaşıyla bayır aşağı uçarcasına koşan Ayşe; arkadaşı ayrılınca yoluna yalnız devam ediyor. “Durgun sonbahar günlerinde yapraklar, onları birisi sayıyormuş gibi tek tek düşerler” (KBKT 12 YAŞ,s. 100) dizelerini aklından geçiriyor; bir yaprak düşüyor ve Ayşe gülüyor.

Bu gülüş okuyucunun adeta büyümesine tanıklık ettiği Ayşe karakterinin beklenmedik vedası oluyor.

4.3.2. "Küçük Bir Kız Tanıyorum ..." Altıncı ve Yedinci Kitaplar (11,12 Yaş) Dil ve Bilişsel Gelişim Bulguları

Şekil 4-7: Ön Ergenlik Dönemi Dil- Bilişsel Gelişim Genel Özellikleri

Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı'nda son dönem olarak belirttiği "Soyut İşlemler Dönemi" daha önceki dönemlerde yaşanan bilişsel sınırlılıkların ortadan kalktığı dönemdir. Bu dönemde birey, üst düzey zihinsel beceriler geliştirir. Soyut düşünebilme, hipotezler kurma, analiz, sentez yapabilme bu becerilere örnektir. Soyut düşünebilmenin etkisiyle bilişsel bakış açısı geliştirmeye başlayan dönem bireyi bilimsel konulara merak duymaya başlar. Daha önce işlem öncesi dönemde sözü edilen "ben merkezli düşünme" bu dönemde de görülür ancak ergen ben-merkezliliği farklı seyreder.

3.D.1.A.1. Düşünceleri somut yaşantılarla sınırlı değildir. Somut olarak yaşantısında bulunmayan olaylar ve kavramlar üzerine de düşünebilirler. Soyut düşünmeye başlarlar.

İşlem öncesi dönemde üst düzey düşünemeyen birey, karşılaştığı karmaşık durumları kendi bilişsel sınırları içerisinde bir yetişkin mantığına uymadan yorumlar.

Somut işlemler döneminde ise somut yaşantılar sınırlarında düşünme görülür. Yani birey soyut işlemler dönemine kadar üst düzey düşünemez. Dolayısıyla

da soyut ifadeleri tam olarak anlamlandıramaz. Soyut işlemler dönemine geçişte ise bireyin soyut ifadelerin anlamlandırılmaya başladığı görülür.

11 yaşındaki Ayşe de bu özelliği ortaya koyuyor. Henüz erinlik döneminde olan Ayşe, Tayfun Şey'in ona üzerinde düşünmesi için verdiği şiirleri okuyor. Annesiyle Ayşe arasında bu şiirlerle ilgili şöyle bir konuşma geçiyor:

““Ne anladığını anlatabilir misin bana?”

“İşte ben de onu soracaktım annecim. Anlıyorum da, yani çok hoşuma gidiyor, ama anlatamıyorum. ...” (KBKT 11 YAŞ, s. 18).

Bu ifadelerden henüz dönemin başında olan Ayşe'nin soyut bir anlatım şekli olan şiirleri anlamlandırma sürecinin başladığına tanık olunuyor.

Daha önceki yaşlarında soyut ifadelerle aklı karışan Ayşe, bilişsel gelişimindeki ilerlemeyle artık “dilini kirlenmesi” gibi soyut ifadeleri kullanmaya başlıyor: Telefonda görüştüğü arkadaşına şöyle söylüyor: “... Annem geldi. Hadi hoşça kal. Ay ben sana ne diyorum? Babay demesene. Dilimiz kirleniyor...” (KBKT 11 YAŞ, s. 57).

Soyut düşünmenin başlamasıyla birlikte artık Ayşe hak, özgürlük gibi soyut kavramları da anlamlandırabiliyor. Annesiyle Ayşe arasında geçen bir konuşmada annenin kullandığı ifadeler bu gelişim özelliğine örnek gösterilebilir:

“Her insanın insan gibi yaşamaya hakkı vardır. Bu ancak, gelişmiş uygar ülke insanı olunca bir derece elde edilebiliyor. Uygar ülkede, gelişmiş ülkede ne var? Düzen var. Bu çok uzun bir hikâye; büyüdükçe, bilgin arttıkça bunu anlayacaksın.” (KBKT 12 YAŞ, s. 27).

3.D.1.A.2. Üst düzey düşünmeye başlarlar. (Analiz, sentez yapabilirler.)

Daha önceki bilişsel dönemlerde analiz, sentez gibi üst düzey düşünme biçimlerini hayata geçiremeyen ve somut çerçevede düşünebilen birey, erinlikle birlikte bilişsel olarak ilerler.

On iki yaşın “Peki Ama Neden?” bölümünde Ayşe ve annesi arasında Ayşe'nin, arkadaşının evinde kalmasıyla ilgili bir tartışma yaşanıyor. Burada anne,

Ayşe'nin toplumsal kurallara uygun davranışlar sergilemeyen arkadaşlarının davranışları üzerine düşünmesini sağlıyor. Ayşe bu davranışları analiz ediyor. Daha sonra da “anarşi ve barış” kavramları arasında bağ kuruyor. Bu bölümdeki konuşmalar Ayşe'nin artık üst düzey düşünmeye başladığını gösteriyor (KBKT 12 YAŞ, 2. Bölüm).

“Bir dakika şimdi, bir şeyi açığa çıkaralım.

Üzerinde konuşalım.

Örneğin, sen neden onların yaptıklarını yapmıyorsun?”

“Neden yapayım? Öyle yapınca... Ne bileyim. Benim içimden öyle yapmak gelmiyor.

Sonra bu anarşidir.

Bir yerde işler belli kurallara göre yolunda gitmiyorsa, orada anarşi var demektir.

Babam da öyle söylüyor.

Anarşi de kötü bir şeydir.”

“Neden?”

“Çünkü barışı engeller” (KBKT 12 YAŞ, s. 25).

3.D.1. A. 3. Bilimsel düşünme ve merak başlar. Hipotezler üretebilirler.

Bilişsel gelişimdeki ilerlemeler bireyin merak ve ilgi alanlarına da yansır. Bilimsel konulara merak ve bilimsel düşünme bu dönemde görülen özelliklerdir. Ayşe'nin öykülerinde on bir yaşın etkisiyle bu gelişim özelliğini bulgulamak olanaklı oluyor. Ayşe ve anne arasında geçen konuşmalar serinin en başından itibaren geniş yer tutmaktaydı. Bu konuşmaların giderek “çocukça konulardan” çıkıp yetişkin dünyasına doğru ilerlediği görülüyor. Örneğin, arkadaşının annesinin düşük yaptığını öğrenen Ayşe kendisi de kardeş beklediği için bu durumdan çok etkileniyor. Olayın Ayşe'ye duygusal olarak yansımalarının yanı sıra bu tür konulara merak duyduğuna da

tanık olunuyor. Ayşe konuyla ilgili annesine pek çok soru soruyor (KBKT 11 YAŞ, ss. 33, 34).

3.D.1.A. 4. Esnek (görelî) düşünebilirler.

Soyut işlemler dönemiyle birlikte birey, olayları başkalarının bakış açısıyla ve duygularıyla da değerlendirmeye başlar. Ayşe de bu anlamda sosyal düşünmeye başladığının örneklerini okuyucuya sunuyor. Örneğin okula meyve getirmesi söz konusu olunca elma götürebileceğini ama kokusundan dolayı başkalarının da canı isteyebilir diye portakal götüremeyeceğini ifade ediyor (KBKT 11 YAŞ, s. 60).

3.D.1.A.5. Analojik bağlar kurabilirler.

Analojik bağlar kurma üst düzey düşünme gerektirdiğinden soyut işlemler döneminde kazanılan bir özelliktir. Ayşe'nin arkadaşının annesi bebeğini düşürünce annesine sorduğu “Bebek nasıl düşmüş? Nereye düşmüş? Bebek düşünce bir yerine bir şey olmaz mı?” gibi sorulara yanıt vermek için anne analojiyi kullanıyor. Düşen bebeğin Ayşe'nin sandığı gibi bir bebek olmadığını evlerindeki çiçekten yola çıkarak açıklıyor. Çiçeği toprağa bir tohum olarak ettikleri, çok iyi bakmalarına rağmen ancak bir süre sonra toprağın üstüne çıkarak dallanıp çiçeklenmesine kadar geçen süreyi anne karnındaki bebeğin gelişim süreciyle ilişkilendirerek aktarıyor (KBKT 11 YAŞ, ss. 33,34).

3.D.1.A.6. Benmerkezli düşünürler.

Piaget'e göre benmerkezlilik iki dönemde ortaya çıkar. İşlem Öncesi Dönem ve Soyut İşlemler Dönemi. Bu iki dönemdeki benmerkezli düşünme biçimi bireyin kendisini merkeze alması bakımından benzerlik gösterse de birbirinden oldukça farklıdır.

Ergen benmerkezliğinde bireyin kendine aşırı odaklanması duygusal dünyasında ani değişimlere ve iniş çıkışlara sebep olur. Ergen belirgin bir sebep olmaksızın çok üzgün ya da sıkkın ya da tam tersi mutlu hissedebilir. Dünyadaki her şey onu üzerken, küçücük bir şey de mutlu etmeye yetebilir. Ayşe'nin de dönemine uygun olarak bu özelliği gösterdiğine tanık olunuyor. Annesinin onu çarşıya gönderdiği bir bölümde Ayşe normalde çarşıya gitmekten çok keyif almasına rağmen bu kez sıkkın ve üzgün hissediyor. Çarşıda dolaşırken “tansk” diye ifade ettiği bir

şey oluyor ve bu ruh hali tam aksine dönüveriyor. Yazar neyin bu değişime neden olduğunu olasılıklar üzerinden sıralarken bölümün “Sevinç Üretmek Elimizdedir” adına uygun örneklere yer veriyor:

“Peki nasıl oldu bu? Denizden doğru çok güzel bir esinti mi geldi? Hayır! Peki kuşlar birden pııııı diye havalanıp, hep birden uçtular mı? Hayır! Ah! Vapur kalkıyordu, beklenmedik bir anda vıuuuuuut diye düdüğümü çaldı. Hayır! Bir kadın kahkahası tüm meydanı dolaşıp, herkesi gülümsetti. Hayır, hayır! Pekiiii, haaah! Birden bir yaz yağmuru başladı. Aa! Aaaa! Diye bağıştı insanlar. Değil değil, hiçbiri değil. Peki ne? ” (KBKT 11 YAŞ, s. 41).

Ayşe'nin birden bire gülümsemelerinin nedeni daha sonra açıklanıyor. Ayşe, kucığında bebeği olan köyden geldiğini düşündüğü bir adamla, bebeğiyle oynarken göz göze geliyor. Bebeğin sevimli hareketlerinin de etkisiyle birbirlerine bakıp gülümsüyorlar.

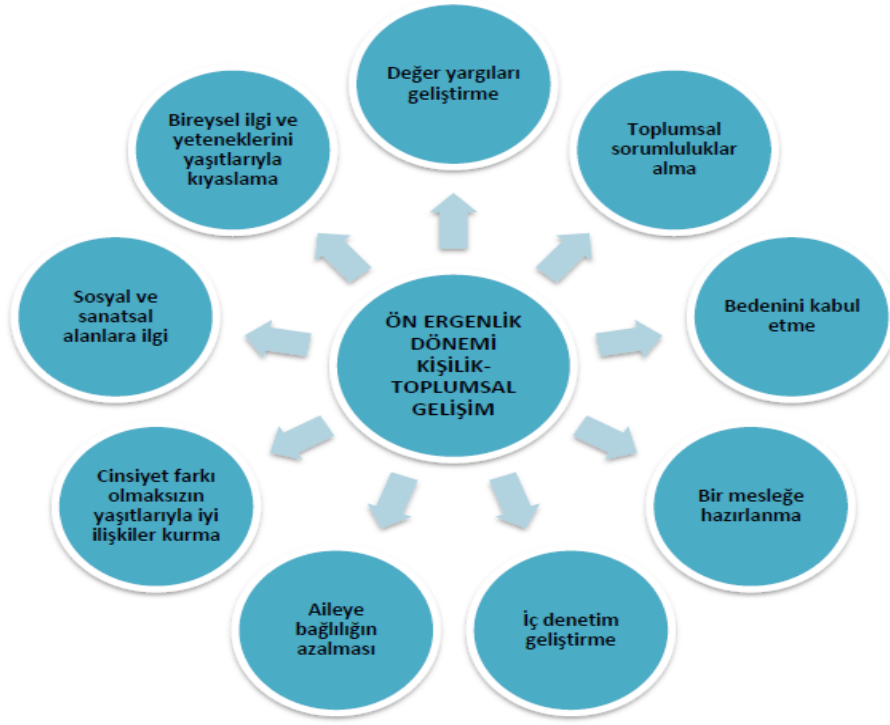
“Hepsi bu işte. İki insan birbirine baktı, o güzel, güneşli meydana birbirine sevgiyle güldü.

Sevginin, yaşama sevincinin, güzelliklerin, iyiliklerin nerelerde olduğunu bilebilmemiz olası mı? Ama, kendimizi sevmeye hayır tutabiliriz. Küçük şeylerle yetinmeyi öğrenebiliriz. ...” (KBKT 11 YAŞ, ss. 41- 42).

Ayşe başka bir bölümde de içinde yükselen duygularla evden okula yürüyor:” Çok keyifli. İçinden laylala lay lom diye tutturmuş, nedenini bilmediği ferahlıklar, sevinçler üreterek yeşilin yanmasını bekliyor” (KBKT 11 YAŞ, s. 62).

4.3.3. "Küçük Bir Kız Tanıyorum ..." Altıncı ve Yedinci Kitaplar (11,12 Yaş) Kişilik Toplumsal Gelişim Bulguları

Erinlik dönemiyle birlikte kimlik arayışına giren bireyin hayatında arkadaşları önemli bir yer tutmaya başlar. Hatta bazı durumlarda ailenin geri planda kaldığı bile söylenebilir. Bir önceki dönemde daha çok hemcinsle olan arkadaşlık ilişkileri bu dönemde iki cins ile de olumlu hale gelir. Toplumsal değerleri bir önceki dönemde edinen birey, erinlik ile kendi değerler sistemini oluşturmaya başlar. Dış denetimin yerini iç denetim alır ve kendi davranışlarını denetlemeye başlar.

Şekil 4.8 Ön Ergenlik Dönemi Kişilik-Toplumsal Gelişim Genel Özellikleri

Sanatsal ve toplumsal konulara da ilgisi artan bireyin bu dönemde hobiler edinmesi beklenir. Birey kendi yeteneklerinin de farkına varır ve yeteneklerini geliştirmek için adımlar atar. Toplumsal konulara ilgi duyan birey, toplumsal sorumluluklar almaya başlar. Bir sonraki dönemde meslek edinmek için somut adımlar atması beklenen birey, ergenlik dönemi ile birlikte meslekler üzerine araştırma yapar. Hangi mesleği seçeceği üzerine düşünür.

3.D.2.A.1. Aileye bağlılıkları azalır, aile ile çatışmaya başlarlar. Daha çok arkadaşlarıyla vakit geçirirler. Cinsiyet farkı olmaksızın yaşlılarıyla olumlu ilişkiler kurarlar. İkili ilişkileri merak etmeye başlarlar.

“Yedi yaşından sonra, arkadaşlarının çocuk üzerindeki etkisi hissedilmeye başlanır. Ergenlikle arkadaşına verilen değer önem kazandığını görmekteyiz” (Kulaksızoğlu, 1998, s. 77).

On bir yaşın ilk bölümü “Ayşe Düşünüyor, Öyle Diyor” Ayşe’nin derin düşüncelere dalmasını konu alıyor. Ayşe’nin bir erinlik dönemi bireyine uyumlu olarak çevresindeki olaylardan soyutlanmış ve dalgın hali betimleniyor. Anne ve anneanne onun bu halini fark ediyorlar. Anne, tepki vermek istemiyor ama anneanne

dayanamayıp ne düşündüğünü soruyor. Ayşe ise düşündüklerini ona açıklayamayacağını şu sözlerle ifade ediyor: “Ama olsun. Benden çok büyüksünüz. Aramızda çok yaş farkı var. Beni anlayamazsınız ki” (KBKT 11 YAŞ, s. 8). Ayşe'nin bu sözleri artık yetişkinlerle kurduğu iletişimin sınırlarını açıkça ortaya koyuyor. Aynı zamanda da kuşak çatışmasına yönelik ipuçları veriyor. Daha sonra da şu sözleriyle, ilgili gelişim özelliğini yansıtıyor: “Onların bazıları arkadaşlarla konuşulur. Çünkü biz aynı yaştayız. Birbirimizi anlarız. Bildiklerimizi birbirimize anlatarak, tartışarak bir sonuca varabiliriz” (KBKT 11 YAŞ, s. 9).

On bir yaş ile birlikte ergenliğe doğru yürüyen Ayşe'nin kimlik edinme yolundaki adımlarında gelişim döneminden beklendiği üzere artık annesiyle eskisi kadar uyumlu olmadığı görülüyor. Her ne kadar ilişkileri olumlu yönde devam etse de anne ve Ayşe arasında çeşitli konulardan çatışmalar yaşanıyor. Bu çatışma konularının arasında; konuşma biçimi, beslenme gibi konular var. Örneğin artık okul yemekhanesinde değil kafeteryada yemek isteyen Ayşe ve annesi küçük bir kriz yaşıyorlar (KBKT 11 YAŞ, s. 59).

Aileden giderek uzaklaşan Ayşe, gelişimine uygun olarak arkadaş ilişkilerine yöneliyor. Bu arkadaşlıklar arasında kız-erkek ilişkilerine eğilimler de söz konusu. Babaannenin kulak misafiri olduğu bir telefon görüşmesinde Ayşe arkadaşına Güler abla ve Tayfun abinin çıktığı haberini veriyor. Ardından da okulda birbirleriyle çıkan kişileri konuşuyorlar. Arkadaşı; Ayşe'nin de Murat adındaki bir çocukla özel bir ilişkisinin olduğunu ve Ayşe'nin, Murat'ın ilgi duyduğu Sinem'i kışkandığını öne sürüyor Ayşe arkadaşına karşı çıkıyor. Kendini gelişim psikolojisinin “Cinsiyet farkı olmaksızın yaşlılarıyla olumlu ilişkiler görülür,” özelliğine uygun olarak ifade ediyor.

“...Ta geçen yıldan beri, doğru söylüyorum, ama benim arkadaşım. Sen arkadaşısı sadece kızlardan olur sanıyorsun her halde. İnsanın arkadaşısı erkek de olabilir. Sinem de arkadaşım. ...” (KBKT 11 YAŞ, s. 57).

Ergenin karşı cinsle başlayan olumlu ilişkileri onu ikili ilişkilere merak duymaya yönlendirir. Gerek hormonların gerekse duygu dünyasındaki değişimler açısından son derece normal olan bu durum zaman zaman yetişkinleri zor durumda bırakabilir. Ayşe'nin annesine sorular sorduğu bir bölümde sorularından birisi bu

duruma örnek gösterilebilir: “Annecim babamla sen, arkadaş olup da mı evlendiniz, yoksa evlenince mi arkadaş oldunuz?” (KBKT 11 YAŞ, s. 68).

Bir sonraki bölüm olan “Çiçek mi Dediniz?” bölümünde de Ayşe eve çiçekle gelen babasını görünce çok heyecanlanıyor. Anne de çiçekleri görünce şaşırıyor. Baba da sevimli küçük bir çiçekçi kızı kıramadığı için bu çiçekleri aldığı açıklamasını yapıyor. Daha sonra çiçekler vazoya konuyor; anne ve baba gündelik hayatlarına dönüyorlar. Ancak Ayşe babanın yanıtına çok bozuluyor ve uygun bir an bulur bulmaz da babaya: “Babacım, sen neden anneme çiçek getirmiyorsun?” diye soruyor. Baba: “... Annen kendi çiçek, baksana.” yanıtıyla olayı şakaya vuruyor; ama Ayşe ciddiyetini bozmuyor. Sonunda baba ona kültürel farklılıklardan, yetişme tarzlarından yola çıkarak bir açıklama yapıyor (KBKT 11 YAŞ, 10. Bölüm). On bir yaşın en son bölümünde de Ayşe babasına “Sen mi anneme âşık oldun, annem mi sana?” diye soruyor.

Ayşe on bir yaşındayken sinyalleri verilen erkek arkadaş, on iki yaşı ile birlikte öykülerdeki yerini ilk bölümden alıyor. Bu bölümde Ayşe eve bir saat geç geliyor. Kapıda kendisini karşılayan annesine ise dersin uzadığını belirterek yalan söylüyor. Anne bu yanıtın sonra çok bozuluyor; çünkü Ayşe’nin çıktığı çocuk olan Can ile korulukta yürüyüş yaptığını daha önceden Sarı Ayşe anneye haber vermiş oluyor. Burada Ayşe’nin doğruyu söylemek ve söylememek arasında yaşadığı gelgitler gelişim dönemiyle uyumlu olarak kurgulanmış. Öte yandan yazar usta kalemiyle kendini de kurmaca yapının içine katarak Ayşe’yi annesine doğruyu söylemesi konusunda ikna etmeye çalışıyor. Böylece bu yaş grubundaki okurlara da yol gösterici oluyor. Aynı bölümde Ayşe’nin daha önce de Mehmet adında bir çocukla çıktığını ancak çok baskıcı ve bencil olduğu için ondan ayrılıp çok iyi vakit geçirdiği ve kendisi gibi çok kitap okuyan Can ile çıkmaya başladığı anlatılıyor. Böylece Ayşe erinlik döneminin özelliklerini yansıtmaya devam ediyor (KBKT 12 YAŞ, 1. Bölüm).

Erinlik dönemine giren bireyin aileye bağlılığı giderek azalır. Aslında bu durum daha sonraki dönem olan yetişkinlikte kendi sosyal çevresiyle bağımsız bir yetişkin olabilmesi için ön koşuldur. Ancak erinlik dönemiyle başlayan duygu iniş çıkışları aileden uzaklaşma ile birleşince ergen ve aile arasında çatışmalar yaşanmaya başlayabilir.

Yazar, serinin son iki kitabında bu çatışmalara gelişim psikolojisinin verileriyle örtüşecek şekilde yer vermiştir. Bu çatışmayı Yavuzer şu ifadelerle dile getirmiştir: “Ülkemizde, anne ve babalar, çocuk ve gençlerle çatışmalarını dile getirirken; gençlerin söz dinlememesinden anne ve babalarının değer ve inanç yargılarına uymamalarından, standart ilke ve kurallar ayak uydurmamalarından yakınmaktadırlar” (Yavuzer, 2015, s. 47).

Daha önce annesinin sözünden çıkmayan akıllı kız Ayşe artık annesiyle çatışmalar yaşayan, kendi kararlarını almaya çalışan ve annesinin kararlarına direnen bir kız oluyor. 12 yaş kitabının “Peki Ama Neden?” bölümünde Ayşe, annesinin ailesini tanımadığı bir arkadaşında, yatıya kalmak istemektedir. Anne buna izin vermediği için anne-kız arasında bir tartışma yaşanır. Ayşe, aileyi kendisinin tanımasının yettiğini söyler ve zaten kararı verdiğini dile getirir. Anne bu başkaldırıya çok bozulur. Bu kez Ayşe, arkadaşlarının kendi kararlarını kendilerinin verdiklerinden ve annelerinden izin almadıklarından söz eder. Kendisinin “muhallebi çocuğu” denerek alay konusu olduğunu öne sürer. Ergen psikolojisinin hemen her satırdan okuyucuya yansıdığı bu bölümde olay, annenin sorun çözme becerisi ile tatlıya bağlanır. Anne Ayşe’nin bu arkadaşlarının davranışlarını sorgulamasını sağlar. Ayşe bu arkadaşlarının davranışlarını sıralarken günümüzde örneklerine daha da çok rastlanan bir liste oluşuyor:

- Aileden izin almadan her yere giden
- Öğretmenlerle dalga geçen
- Sevmedikleri derslere girmeyen
- Her şeyle alay eden, anlasalar da anlamasalar da hemen karşı çıkan
- Ders dinlemeyen
- Derslerde azgınlık yapan
- Birbirlerine yumruk, tekme atan
- Öğretmen bağırınca arkasından taklidini yapıp sınıfı güldüren
- Kötü sözler söyleyen (KBKT 12 YAŞ, ss. 23, 24).

Liste böyle uzayıp giderken anne, Ayşe’nin bu davranışların olumsuz sonuçlarını fark etmesini sağlıyor. Sonunda Ayşe arkadaşında yatıya kalma isteğinden vazgeçiyor.

İlerleyen bölümlerde artık annesi Ayşe ile erkek arkadaşlarını konuşmaya başlıyor. Anne Ayşe'ye konuşabilmek için özel vakitler ayırıyor. Can ile sorun yaşayan ve başka bir çocuğa ilgi duyan Ayşe, annesine açılıyor. Bu bölüm kişilik geliştirme sürecindeki ergen ile kurulması gereken olumlu ebeveyn ilişkisine de örnektir (KBKT 12 YAŞ, 3. Bölüm).

Aynı bölümde anne ile Tayfun'un Ayşe üzerine yaptığı bir tartışmada Tayfun biraz daha serbestçi; anne ise biraz daha disiplinize edici bir yaklaşım sergiliyor. Ancak annenin yine de "Kişilik Edinmeye Karşı Rol Karmaşası" dönemini işaret eden ifadeleri göze çarpıyor: "... Tamam, çocuklara baskı yapmayacağız, serbest bırakacağız, kişiliği ancak böyle gelişir falan..." (KBKT 12 YAŞ, s. 31). "Ben çocuklarımı bir aile düzeni içinde, olabildiğince özgür, ama, belli bir disiplinle yetiştirmek istiyorum" (KBKT 12 YAŞ, s. 33).

Ayşe'nin arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurabildiği Birgül adındaki arkadaşıyla yaşadıklarından da anlaşılıyor. Anne ve babası ayrılmak üzere olan Birgül, Ayşe'ye içini döküyor. Arkadaşının gözyaşlarına dayanamayan Ayşe de ağlıyor: "Birgül ağladıkça, içi eziliyor, gözlerinden yaşlar boşanıyor onun da" (KBKT 12 YAŞ, s. 55).

Daha önceki yaşlarda hafta sonlarını özellikle de Pazar günlerini ailece olacaklar diye ipe çeken Ayşe, 12 yaşına gelince durum değişiyor. Yazar erinlik döneminin bazı davranışlarını neredeyse bir resim çizer gibi kaleme aldığı "İnsan Tükenmez" bölümünde Ayşe ve arkadaşlarının birlikte geçirdiği güneşli bir Pazar gününden bahsediyor. Ayşe ve arkadaşları; Can, Sumru, Zerrin, Meral, Mahmut, Ergin... (KBKT 12 yaş, 7. Bölüm).

3.D.2.A.2. Sosyal ve sanatsal alanlara ilgileri artar. Bu alanlarla ilgili bilgi edinirler.

Artık çocukluktan oldukça uzaklaşan Ayşe'nin gelişim dönemiyle uyumlu olarak sanatsal alanlara ilgi duyduğu görülüyor. Bu sanatsal alanlardan birisi "edebiyat". On bir yaşı anlatan kitabın ikinci bölümü "Şiirler ozanlar şiirler ozanlar" adından da anlaşıldığı gibi Ayşe'nin şiire duyduğu ilgiyi konu alıyor. Bu bölümde şiirlere ve yerli yabancı pek çok şair adına yer verilmesinin yanı sıra edebi tür

olarak “şiiir” türünün anlamsal özelliklerine de göndermeler yapılıyor (KBKT 11 YAŞ, 2. Bölüm).

Erinlik dönemiyle birlikte sanatsal ve toplumsal konulara olan merak her çağda popüler kültürün etkisi altında kalmıştır. Günümüz dünyasında internet kullanımının artmasıyla çok daha belirginleşen bu durum “Küçük Bir Kız Tanıyorum” serisinin yazıldığı dönemde de kendini gösteriyor. Sanatsal eğilimi artan Ayşe’nin gelişim dönemine uygun olarak televizyondan etkilendiği de görülüyor. Bu durum, ilgili gelişim özelliğinin evrenselliğini göstermesinin yanı sıra medyanın ergenlere olan etkisini de ortaya koyuyor. “Duygusal alan, medya ile etkileşirken yaşana korku, heyecan, sevinç, üzüntü, panik, mutluluk, kaygı gibi duygu ve hislerle ilgilidir” (Şahin, 2014, s. 12).

“... Son zamanlarda durmadan şarkı söylüyor. Küçükken de söylerdi ama, bugünlerdeki, tam bir tutturmaca. Hiç susmuyor. Televizyondaki şarkıcıların hemen hepsini biliyor. İşte gene söylüyor. Anne bu kimin şarkısı deyince, şarkıcının özgeçmişini makaradan iplik sağar gibi fıırt anlatıyor. Bu annenin çok canını sıkıyor. Ayşe’nin müzikle ilgilenmesini istiyor ama belli bir düzen içinde. Hem klasik batı müziğini, hem dünya halklarının müziğini, hem kendi halk türkülerimizi, hatta klasik Türk müziğini...” (KBKT 11 YAŞ, ss. 17,18).

Ergenlik dönemi, kişilik edinmek için kritik dönemdir. Bu süreç doğal olarak çok kolay yaşanmaz. Birey pek çok açıdan çevresini ve hayatı sorgulayarak yeni anlamlar üretmeye çalışır ve eğer dönemi başarıyla atlatırsa da kendi anlamlarını bulur.

Bu karmaşık süreçte bireyin sanat ve sosyal konulara eğilimi oldukça yüksektir. Bu unsurlar birey için kişiliğini oluşturmanın araçlarındandır. Ayşe’nin küçük yaşlarda başlayan müzik ilgisi yukarıda da değinildiği üzere erinlikle birlikte artış gösteriyor. Aynı şekilde Ayşe’nin sosyal konulara da giderek daha fazla kafa yormaya başladığı görülüyor. Bu durumu örnekleyen yaşantılardan birisi Ayşe’nin okuldan dönüş yolunda yaşanıyor. Ayşe, okuldan eve dönerken siyasi bir mitingin ortasında kalıyor. İnsanların arasında ezilmekten onu, bir adam kucağına alarak kurtarıyor. Ayşe’yi bir esnafa teslim ediyor. Ayşe yaşananları oradan gözlemliyor. Olaylar yatışınca annesine haber veriyorlar ve annesi onu almaya geliyor. Eve

vardığında ise aklına takılan onlarca soruyla “Ne Çok Şey Soruyorsun Ayşe” başlığına son derece uygun olarak annesini sorgulamaya karar veriyor.

“Dahası var. Ayşe artık büyüdü. Memlekette toplumsal karışıklıklar varsa, bunları, onun anlayabileceği gibi anlatmalıydı, onu hazırlamalıydı. O kadar da yükseköğretim yapmış. Bunları ona ben mi öğreteceğim! İyi! Bunları tek tek soracak Ayşe” (KBKT 11 YAŞ, s. 67).

Ayşe'nin döneminin kişilik ve toplumsal gelişim özelliklerine uygun bir davranış gösterdiğini gözler önüne seren sosyal içerikli sorularından bazıları şunlar:

“... Annecim, o kalabalık neden bağıırıyordu? Ben ne söylediklerini hiç anlayamadım. Miting var, biliyorum da, neden olduğunu açıklamamı istiyorum.

Annecim, anarşi ne demek? Ama ben biliyorum da kavga, terör, hayır yani silahlı çatışma falan da, ama gazetede şöyle bir şey okudum; diyor ki, okul çağındaki küçük bir çocuk, okula gitmeyip ayakkabı boyuyorsa, o memlekette terör vardır. Bu ne demek şimdi?

Annecim düşünce suçlusu ne demek? Yani biliyorum da, iyice bilmiyorum. Sen bana anlatır mısın?

Annecim, biz sağcı mıyız, solcu muyuz? Ben hangisinden olayım?”(KBKT 11 YAŞ, s. 68).

Sosyal konulara yönelik ifadeler devam ediyor: “Neydi onlar? Şu geçen gün konuşulanlar değil mi? Anarşi meselesi, sokak çocukları meselesi, ha biliyorsun bir de şu uyumlu ya da uyumsuz olma durumu” (KBKT 12 YAŞ, s. 15).

3.D.2.A.3. Bireysel ilgi, beceri ve yeteneklerini yaşlılarıyla kıyaslayabilirler.

Erinlik ile birlikte birey kendini ilgi, yetenek ve beceri açısından başkalarıyla kıyaslamaya başlar. Yazar, on iki yaşındaki Ayşe'nin kitap okumayan arkadaşlarıyla kendisini kıyaslamasını sağlıyor. Bu bölümün “okuma kültürü edinme” açısından da önemini vurgulamak yerinde olacaktır:

“Kitap okumadıklarına göre, değişik ülkelerden değişik kitap arkadaşları, tanıdıkları, sevdikleri, kızdıkları, acıdıkları, kimseler de yok. Tabii, kendi memleketleri, kendi insanları için de geçerli bu.

Değişik ülkeleri, oralarda yaşayan insanları, onların yemeklerini, müziklerini, yani onların kültürlerini bilmiyorlar” (KBKT 12 YAŞ, s. 13).

3.D.2.A. 4. Değer yargıları gelişir. (Fikirler, idealler, hedefler...)

Ergenlik döneminde kişilik gelişimi bağlamında ailenin rolü oldukça önem taşır. Ailenin tutumu kişilik geliştirme sürecinin kritik döneminde olan birey için belirleyici noktaların başında gelir. Ayşe'nin öykülerinde bu anlamda daha öncede yetişkin rollerine örnekler verilmiştir. Bu bölümde ise bireyin değer yargılarını geliştirmesi açısından zıt tutum sergileyen iki yetişkin kurgulanıyor Anne ve anneanne... Kişilik gelişimi üç kuşak üzerinden eleştirel bakış açısıyla kaleme alınıyor. Ayşe'nin dışarıya çıkmak için annesinden izin almadan önce arkadaşlarına “Geliyorum.” demesi annenin dikkatinden kaçmıyor. Ayşe de: “Ama, izin verilmeyecek bir şey değil ki. Aşağıda, duvarın üzerinde oturacağız. Böyle küçük bir şeye ben kendim karar verebilirim” (KBKT 11 YAŞ, s. 13) yanıtını vererek dönemine uygun bir tutum sergiliyor. Bunun üzerine anneanne ve anne arasında yaşananlar, anneannenin baskıcı ebeveyn tutumunu gösteriyor. Bu tutumun; anne üzerinde oluşturduğu etkiyi ve kendi ebeveynliğine nasıl yansıdığını somutlaştırarak gözler önüne seriyor.

“Eh, zaman değişiyor.” dedi. “Şimdiki çocuklar pek çok şey biliyorlar. Hoş, sen de böyleydin ama, ben göz açtırmazdım.” Anne içinden, “Pek marifet yapardın.” diye geçirdi. Çünkü anneanne onu büyütürken her şeyine karışmış, ona hiç söz hakkı, düşünme hakkı tanımamış, özgürlüğünü elinden geldiğince kısıtlamış, anneyi çok ağlatmıştı. Sonuç ne oldu? Anneyle hep tartışmalı, sinirli, soğuk bir hava oldu aralarında. Hiçbir zaman birbirini çok seven, birbiriyle arkadaş olan, sevinçlerini, sıkıntılarını paylaşan bir ana kız olamadılar. Anne, Ayşe'ye böyle olmak istemez. Hiç istemez” (KBKT 11 YAŞ, s. 13).

Başka bir bölümde de yazarın artık iyiden iyiye ergen olma yolunda ilerleyen Ayşe karakteri üzerinden olasılıkla bu satırları okuyacak on iki yaş okurlara

sözleri “Değer yargıları gelişir. (Fikirler, idealler, hedefler...)” gelişim özelliğinin başka bir göstergesi:

“Ben kim miyim? İyi doğrusu! Ben yazar değil miyim? Sizleri, Ayşe’yi çok sevmiyorum muyum? Seviyorum. Üzerinize titriyorum. Yazarken çok zorlanıyorum. Amacım sizi düşündürmek. Neden yaşıyoruz, iyilik kötülük nedir, neyi amaçlamalıyız, bu güzelim dünyada, hep beraber rahat bir düzen içinde yaşayabilmek için, neler yapmamız gerekiyor ve binlerce vb...” (KBKT 12 YAŞ, s. 10). Aynı bölüm bir sonraki gelişimsel özellik olan “Toplumsal sorumluluklar alırlar” için de örnek oluşturuyor.

Ayşe yaşına uygun olarak gün geçtikçe kendi fikirlerini oluşturma konusunda daha da gelişiyor. Örneğin annesini pastaneye davet ettiği bir gün annesi ona “Paran var mı?” diye soruyor. Ayşe babaanne ve anneannesinin verdiği paraları biriktirdiği için parası olduğunu belirtiyor. Annesi Ayşe’ye parasını bozmamasını kendisinin ısmarlayabileceğini söylüyor. Ayşe ise “ekonomi” ile ilgili düşüncelerini dile getiriyor: “Yoo hayır. Öyle tadı çıkmaz. İnsan ekonomiyi akıllıca yapmalı. Bazen de böyle hoş şeyler için harcamalı. Ben öyle düşünüyorum” (KBKT 12 YAŞ, s. 65).

Aynı bölümde bakımlı olmak, süslenmek ile ilgili düşüncelerini de şöyle dile getiriyor “Bunun zengin ya da fakir olmakla bir ilgisi yok tabii. Bu ayrı bir şey. İnsan aklını kullanırsa, çok az para harcayarak, çok güzel giyinebilir” (KBKT 12 YAŞ, s. 67).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere Ayşe; kendi değerler sistemi üzerinden kendi kararlarını veren bir birey olmaya başlıyor. Daha önceki dönemlerde de sözünü edildiği gibi aynı zamanda da bir sonraki gelişim dönemi olan İlk Yetişkinlik Dönemi’ne hazırlanmış oluyor.

3.D.2.A.5. Toplumsal sorumluluklar alırlar.

Erinlik dönemiyle sorumluluklar çerçevesini genişleten birey, kendi dışına çıkan sorumluluklar da almaya istek duyar. Önce ailesiyle ardından da içinde bulunduğu toplumla ilgili sorumluluklar alır. Öykülerde de on iki yaş ile birlikte

ailedeki “abla” rolüne yönelik olarak sorumluluklarını yerine getiren Ayşe’ye tanık olunuyor.

Erkek arkadaşıyla görüştüğü için eve geç geldiğinin anlatıldığı bir bölümde ise Ayşe bu davranışını yazar aracılığıyla sorguluyor. Bu kesitte ailenin toplumun en küçük birimi olması açısından verdiği ileti bu gelişim özelliğini destekliyor.

“On iki yaşında biri, ailesini, çevresindeki insanları tanımaya başlamış demektir.

Ayşe’lerin ailesinde ne var?

Düzen var, saygı var, dayanışma var.

Herkes birbirini kırmamaysa, birbirini sinirlendirmemeye bu düzen içinde kendine düşeni gerektiği gibi yapmaya gayret ediyor.

Doğru mu?

Evet. Doğru.

Onun için, bu, kaynayan, çılgın büyük kent devrimi içinde oldukça rahat yaşayabiliyorlar.” (KBKT 12 YAŞ, s. 9).

“Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında” kitabının “İnsan Tükenmez” bölümünün büyük bir kısmı adeta “toplumsal sorumluluklar” için yazılmış gibi. Yazar, bu bölümde Ayşe ve yanındaki yedi arkadaşıyla kurmaca yapı içerisinde karşılıklı konuşuyor. Gerek gençlere, gerek ebeveynlere gerekse öğretmenlere bu ifadeleri kaleme aldığı zamandan yıllarca sonra halâ değerini koruyan toplumsal sorumluluklara yönelik önemli uyarılarda bulunuyor.

“Ne yapmanız gerek biliyor musunuz? –bakın bunu sizlerden özellikle rica ediyorum, lütfen, lütfen iyi dinleyin-

Annelerinizi, babalarınızı, öğretmenlerinizi sıkıştırın, zorlayın, hatta bunaltın sorularınızla. Sorun onlara.

Sizleri yetiştirebilmek için, durmadan okuyup bilgilenmeleri gerek.

Bunu yapıyorlar mı?

Memleketimizin durumuyla, toplumumuzdaki karışıklıklarla ilgileniyorlar mı? ” (KBKT 12 YAŞ, s. 77).

Yazarın benzeri şekilde devam eden sözleri, toplumsal sorunlar ve bu sorunlara bağlı sorumluluklarımızı içeren onlarca soruyla süregidiyor.

3.D.2.A.6. İç denetimleri gelişir. Hatalarının ve başarılarının sorumluluklarını alırlar.

Erinlik dönemiyle birlikte bireyin iç denetimi gelişir ve kendi kararlarını vermeye başlar. Kararlarının olumlu ya da olumsuz sonuçlarını da kabul eder. Küçük Bir Kız Tanıyorum ırmak serisinde artık bir ergen adayı olan Ayşe karakterinin bu gelişim özelliğini gösterdiğine yönelik ifadeler göze çarpmaktadır:

“Olmaz böyle şey. Ayşe artık kocaman da kocaman. Tam on bir yaşında. Bu ne demek? Şu: yani onlu yaşlar bitti, yirmili yaşlara doğru yol almaya başladı. Elbette. On, on bir... On yedi.... On dokuz, yirmiiii! Ee? Hiiiiç! Yani artık Ayşe her işini kendi yapabilir, her kararı kendi verebilir. Ne demek istiyor canım bu Ayşe şimdi. Neler demek istemiyor ki! ” (KBKT 11 YAŞ, s. 55).

Daha önce de yer verildiği üzere Ayşe, eve geç geldiği gün annesine yalan söylüyor. Daha sonra kurmaca yapıya kendini de dâhil eden yazarın, ilgili gelişim özelliğini doğrularcasına Ayşe’yi bu hatasını denetlemeye yönelttiğine tanık olunuyor. “Geldiğin zaman söyleseydin, ah keşke söyleseydin, bu aranızdaki ince, keskin, insanın tüylerini diken diklen eden sessizlik oluşmayacaktı” (KBKT 12 YAŞ, s. 15).

Ayşe’nin iç denetim geliştirmeye çalıştığının bir başka göstergesi de ders çalışması gerekirken farklı düşüncelere daldığı bir anda görülüyor. Bu kesit aynı zamanda ergenin duygusal dünyasındaki karışıklığın okul hayatını etkilemesine de bir örnek.

“Uffff! Amaaaaa!

Şimdi, bunları düşünmenin sırası değil. Tak şu saçlarına bir bağcık, al kitabını eline, otur dersini çalış.

Ders!

Ama, Ayşe'nin akli bir türlü toparlanıp bir araya gelemiyor” (KBKT 12 YAŞ, s. 67).

3.D.2.A.7. Bedenlerini kabul ederler ve etkili bir şekilde kullanırlar.

Erinlik dönemiyle birlikte bedeninde bir takım değişiklikler yaşayan birey, bu değişimleri ve kendine has yönlerini fark etmeye başlar. Sağlıklı bir ergenlik dönemi geçiren birey, bedenindeki değişiklikleri ve kendine özgü yanlarını kabul eder. Başka bir ifadeyle kendiyi barışık olur. Ayşe'nin aynada kendine baktığının anlatıldığı bir kesit bu gelişim özelliğini karşılamaktadır.

“Saçlarını çözüp banyoya gidiyor. Saçlarını fırçalarken aynada kendini seyrediyor. Yanakları soluk bir kız Ayşe. Biraz şöyle pembe olsa çok hoşuna gidecek ama...” (KBKT 12 YAŞ, s. 66).

3.D. 2.A 8. Bir mesleğe hazırlanırlar.

Erinlik dönemiyle mesleklere kafa yormaya başlayan birey, ergenliğin sonunda bir mesleğe karar vermeli ve ona hazırlanmalıdır.

Ayşe'nin öykülerinde yazar bu özelliği de kurmaca yapı içinde yer vermiş. Babaannesiyile bir köy düğününe giden ve özellikle misafir oldukları köy evi başta olmak üzere oradaki yaşantılardan çok etkilenen Ayşe oradan ayrılırken çok üzülüyor. Vapurda babaannesinin kucağında uyuklarken ise içinden ilgili gelişim özelliğini işaret eden şu düşünceler geçiyor:

“... Sonra yol boyunca, babaannesinin göğsünde uyurken, vapurda denizi seyrederken hep düşünüyorum... Düşünüp dururken, işte o an geliveriyor.

Bir mağaranın ta derinlerinden, anlatılması da anlaşılması da zor; menevişli, ışıklı, koyu renkler arasından, titreşimlerle çınlayarak gelen o şey, bir şey, bir duygu, bir biliş, bir duyuş...

BÖLÜM V: TARTIŞMA , SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Bu çalışmada Nezihe Meriç'in 6-12 yaşları kapsayan “Küçük Bir Kız Tanıyorum” ırnak serisinin tamamı olan yedi yapıt ele alınmıştır. Söz konusu kitaplardaki başkişi Ayşe'nin gelişimi dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişim alanları temel alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda Ayşe'nin gelişiminin gelişim psikolojisi verilerine uygun olup olmadığı araştırılmıştır.

Bu inceleme yapılırken romanların başkişisi Ayşe'nin yaş dönemlerine göre gelişimi ile Tablo: 4-1'de listelenen gelişim özelliklerinin örtüştüğü saptanmıştır. Çalışma gelişim psikolojisi yaş dönemlerine uygun olarak 6-7 yaşlar, 8-9-10 yaşlar ve 11-12 yaşlar olarak üç kısımda değerlendirilebilir. Bu üç yaş grubu da kendi içinde dört gelişim alanını kapsayacak şekilde dilsel-bilişsel gelişim ve kişilik-toplumsal gelişim olarak iki bölümde değerlendirilebilir.

6-7 yaş dilsel, bilişsel gelişim bağlamında ilk iki kitapta; anne babası başta olmak üzere kendisini çevreleyen yetişkinlerin etrafında soru sorma ve merak duygularıyla dönerek kurgulanan Ayşe'nin 6-7 yaş dilsel-bilişsel gelişime uyumlu olarak hızlı dil gelişimiyle birlikte çok soru sorduğu, meraklı olduğu, gözlem yaptığı ve yeni şeyler öğrenmek istediği öne çıkan bulgulardandır. Bu bulgular 6-7 yaş çocuklarının belirgin özelliklerinden olması açısından da önem taşır. Ayrıca yine bu yaş döneminin kendine özgü yapısını yansıtacak şekilde Ayşe'nin basit zihinsel işlemler yaptığı (basit akıl yürütme, özelden özele akıl yürütme gibi), yeni kavramlar, olgular edindiği; hayal dünyasının çok geniş olduğu, sembolik oyunlara başladığı, evcilik, seyahat gibi dramatik oyunlar oynadığı ve dramatik oyunları gerçeğe yakın, ayrıntılı oynadığı da bulgulanmıştır. Ayşe'nin bu döneme özgü olan animistik düşünmenin (canlandırmacılık) etkisinde olduğu yani cansız nesnelere canlı gibi algıladığı ve yine işlem öncesi dönemle uyumlu olarak benmerkezli düşünme özellikleri gösterdiği de bulgular arasındadır. Henüz odaklanma sınırlılığı yaşayan dönem bireyine uyumlu olarak Ayşe'nin nesnelere bir özelliğine göre sınıflayabildiği yani üst düzey sınıflama ve sıralama yapamadığı da bulgulanmıştır. Dikkat süresinin uzadığı, ilgi duyduğu etkinlikleri yaparken dikkatini yoğunlaştırdığı ve dağılmasına izin vermediği, yetişkin rehberliğinde çabuk öğrendiği de bulgular arasındaki yerini

almıştır. Bilişsel gelişim dönemine koşut olarak Ayşe'nin, resimli kitaplardan öyküyü yeniden anlatabildiği, bazı harfleri ve rakamları anlamlandırabildiği ve 10'a kadar sayabildiği de izlenmektedir. Yaşına uyumlu olarak Ayşe; zaman kavramlarını kullanabilir, günlük rutin işleriyle zamanlarını ilişkilendirebilir, olaylarla ilgili zaman ve neden ilişkileri kurmaya başlar. Ayşe, dil kullanımında aşırı kurallaştırmalar yapar. Bütün bu davranışlarıyla işlem öncesi dönem özelliklerini doğrulayan 6-7 yaş dönemindeki Ayşe'nin, soyut ifadeleri anlamlandırmakta yaşadığı güçlük de bu döneme uyumlu bir tablo çizdiği bulgulanmıştır.

Yukarıda sıralanan 6-7 yaş dilsel-bilişsel gelişim özelliklerinin tümüne Ayşe karakterinin başkışı olarak kurgulandığı “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında” adlı romanlarda örnek durumlar bulunmuştur.

6-7 yaş dilsel-bilişsel gelişimde olduğu gibi kişilik-toplumsal gelişim bağlamında da serinin ilk iki kitabında başkışı, Ayşe'nin 6-7 yaş kişilik-toplumsal gelişime uyumlu olduğu saptanmıştır. 6-7 yaşlarındaki Ayşe'nin bu dönemin özellikleriyle koşut olarak cinsiyetinin farkına vardığı, cinsiyet rollerini fark etmeye başladığı ve bu dönem kız çocuklarında çokça rastlandığı gibi süslenmeye ilgi duyduğu bulgulanmıştır. Annesinin giysilerini giyme, onun gibi konuşma, onun gibi davranışlarla yaş dönemine uyumlu olarak hemcins ebeveynine yani annesine öyküen Ayşe, yine bu yaş döneminde sözü edilen karşı cins ebeveyne yani babasına hayranlık duyma davranışını da göstermektedir. Yukarıda bilişsel gelişimde yer bulan dil gelişimindeki artış özelliğinin ise yalnızca dönemin özelliklerini değil gelişimin bütünlük ilkesini de doğrulayacak şekilde; kişilik-toplumsal gelişim alanına hızla toplumsallaşma olarak yansıdığı da bulgular arasındadır. Bu yaş döneminde görülen öz bakım becerilerini kazanma ve yetişkinlerden bağımsız olma özelliğinin Ayşe karakterinde evde yalnız başına kalmayı başararak belirginleştirildiği saptanmıştır. Yine bu yaş dönemine uyumlu olarak Ayşe'nin aile kavramını edindiği ve ailesiyle zaman geçirmekten keyif aldığı da saptanmıştır. Yazar, bu özelliği destekleyen kurgusuyla ebeveynlere örnek bir tablo da çizmiştir. 6-7 yaş dönemindeki Ayşe'nin kendi arkadaşlarını kendisinin seçmesi de yaş dönemine uyumlu olduğunun bir başka göstergesidir.

Yukarıda sıralanan 6-7 yaş kişilik-toplumsal gelişim özelliklerinin tümüne Ayşe karakterinin başkışı olarak kurgulandığı “Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında” adlı romanlarda örnek durumlar bulunmuştur.

Değerlendirmenin ikinci kısmına yani 8-9-10 yaşlara genel olarak bakıldığında dönemselsel olarak bir değişim yaşandığının öykülerdeki kurguya açık bir şekilde yansıdığını söylemek olanaklıdır. Ancak bu değişim gelişimin temel ilkelerine uygun olarak keskin değil geçişlidir. Sekiz yaşla birlikte başlayan bu değişim dokuz yaşla devam ederken on yaşında çizgilerini belirginleştirmiş aynı zamanda da bu üç yaş için de ortak özellikler göstermiştir. Bilişsel gelişim açısından Piaget'nin dönemlerinden işlem öncesi dönemi geride bırakan Ayşe karakteri 8-9-10 yaşla somut işlemler dönemine geçer. Dil gelişimi de bu doğrultuda ilerler. Ayşe karakterinin ikinci çocukluğa denk gelen bu yaş döneminde de gelişim psikolojisi verileriyle uyumlu bir gelişim süreci yaşadığı saptanmıştır. Daha önceki dönemde nesnelere tek bir özelliğine göre sınıflayan Ayşe, bu dönemde birkaç özelliğine göre (ağırlık, uzunluk gibi) sınıflamaya başlar. Benzer bilişsel edinimin gelişimine uyumlu olarak, sıralama özelliğinde de görüldüğü bulgulanmıştır. Ayşe'nin daha önceki bilişsel dönemde gösteremediği korunumu kazanma ve tersine dönüştürme özelliklerini bu yaş döneminde kazandığı saptanmıştır. Artık okul çağında olan Ayşe'nin okuma yazma öğrendiği, temel matematik becerilerini kazandığı; bu becerileri; yazma, kitap okuma, aritmetikle ilgili oyunlarda vb. etkinlikler aracılığıyla gündelik hayatında kullanmaya başladığı da bulgular arasındadır. Öte yandan Ayşe'nin bilişsel gelişimine uyumlu olarak mantıksal ve çok yönlü düşünmeye başladığı, bu düşünme becerilerinin dil gelişiminde yeni kavramlar edinmesini desteklediği tespit edilmiştir. Öne çıkan bulgulardan birisi de somut yaşantı çerçevesinde düşünme olduğu için soyut ifadelerin tamamını anlamlandıramadığı ancak düzeyine uygun ifadeler hakkında akıl yürütmeye başladığıdır. Sözcük dağarcığının ve kavram gelişiminin okul hayatının da etkisiyle belirgin bir artış gösterdiği de bulgular arasındadır. İşlem öncesi benmerkezliğinden uzaklaşan Ayşe'nin toplumsal düşünmeye başladığı da saptanmıştır. Yaşla orantılı olarak dikkat süresinin arttığı ve daha iyi gözlem yaptığı da bulgulanmıştır. Dil gelişimi açısından dilin dil bilgisi kurallarına uygun olarak geliştiği, sosyal ve içsel

konuştugu, kendi konuşma biçimini oluşturmaya başladığı da bulgular arasındaki yerini almıştır.

Yukarıda sıralanan 8-9-10 yaş dilsel-bilişsel gelişim özelliklerinin tümüne Ayşe karakterinin başkışı olarak kurgulandığı “Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında”, “Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum On yaşında” adlı romanlarda örnek durumlar bulunmuştur.

8-9-10 yaş kişilik-toplumsal gelişim bağlamında serinin üçüncü, dördüncü ve beşinci kitaplarında başkışı, Ayşe'nin dilsel-bilişsel gelişim alanlarında olduğu gibi 8-9-10 yaş kişilik-toplumsal gelişime de uyumlu olarak bir önceki dönemden farklı bir gelişim gösterdiği izlenmiştir. Bu yaşlardaki kişilik-toplumsal gelişim özelliklerinin de tıpkı dilsel-bilişsel gelişim alanlarında olduğu gibi gelişim psikolojisi verileriyle koşutluk gösterdiği saptanmıştır. Ayşe'nin kendine karşı olumlu tutum geliştirdiği ve benlik algısını oluşturduğu bulgulanmıştır. Daha önceki dönemde özbakım becerilerini kazanarak yetişkinlerden bağımsızlaşan Ayşe, bu yaş döneminde okula başlamasının etkisiyle de yaş dönemine uyumlu olarak kişisel bağımsızlığını kazanır. Ayrıca önemli kişileri örnek alarak cinsiyet ve kişilik rollerini öğrendiği de bulgular arasındadır. Okul hayatıyla birlikte toplumsal gelişimi ilerleyen Ayşe'nin okul arkadaşlıkları kurduğu ve yetişkinlerle iyi geçindiği de saptanmıştır. Bununla birlikte Ayşe'nin okul hayatına uyum gösterdiği de bulgular arasındadır. Erikson'un Psikosoyal Gelişim Kuramı'na göre Başarıya Karşı Aşağılık döneminde olan Ayşe'nin kişilik gelişimi açısından başarı duygusunun önemine yönelik yaşantıları da bulgular arasındaki yerini almıştır. Ayşe'nin yaşına uyumlu olarak vicdan ve değerler sisteminin geliştiği, topluma uygun davranışlar geliştirmeye başladığı, iletişim kurarken nezaket ifadelerini kullandığı da bulgulanmıştır.

Yukarıda sıralanan 8-9-10 yaş kişilik-toplumsal gelişim özelliklerinin tümüne Ayşe karakterinin başkışı olarak kurgulandığı “Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında” , “Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında” adlı romanlarda örnek durumlar bulunmuştur.

Değerlendirmenin son kısmı 11-12 yaş ile ilgilidir. Ön ergenlik ya da erinlik olarak da düşünebileceğimiz bu dönemde dilsel-bilişsel gelişim bağlamında serinin

son iki kitabında başkişi, Ayşe'nin 11-12 yaş dilsel-bilişsel gelişime uyumlu olarak soyut işlemler döneminin başlangıcına uygun davranışlar göstermeye başladığı izlenmiştir.

Düşüncelerinin somut yaşantı sınırlılıklarından kurtulduğu, somut olarak yaşantısında bulunmayan olaylar ve kavramlar üzerine de düşünebildiği yani soyut düşünmeye başladığı bulgularan Ayşe; analiz, sentez gibi düşünme biçimleriyle üst düzey düşünmeye de başlar. Bilimsel düşünmenin ve bilimsel merakın başladığı da yine bu döneme uyumlu olarak bulgulanmıştır. Esnek yani göreceli düşünmeye başlayan Ayşe'nin analogik bağlar kurabildiği de saptamalar arasındadır. Daha önce işlem öncesi dönemde yer verilen benmerkezli düşünme bu gelişim döneminde de ergen benmerkezliği olarak bulgular arasındaki yerini almıştır.

Yukarıda sıralanan 11-12 yaş dilsel-bilişsel gelişim özelliklerinin tümüne Ayşe karakterinin başkişi olarak kurgulandığı “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında” adlı romanlarda örnek durumlar bulunmuştur.

Serinin son iki kitabında tıpkı dilsel-bilişsel gelişim alanlarında olduğu gibi 11-12 yaş kişilik-toplumsal gelişim bağlamında da başkişi Ayşe'nin 11-12 yaş kişilik-toplumsal gelişime koşutluk gösterdiği saptanmıştır.

Artık kendi kişiliğini oluşturma sürecine belirgin bir adım atan Ayşe'nin aileye bağlılığının azaldığı, aile ile çatışmaların başladığı, daha çok arkadaşlarıyla zaman geçirdiği ve cinsiyet farkı olmaksızın yaşlılarıyla olumlu ilişkiler kurduğu, ikili ilişkileri merak etmeye başladığı bulgular arasındadır. Ayşe'nin gelişimine uyumlu olarak, toplumsal ve sanatsal alanlara ilgisinin arttığı, bu alanlarla ilgili bilgi edindiği de bulgulanmıştır. Ayşe'nin de bu yaş dönemi için tıpkı gerçek yaşamda olduğu gibi bireysel ilgi, beceri ve yeteneklerini yaşlılarıyla karşılaştırdığı bulgulanmıştır. Üst düzey düşünme becerilerinin de etkisiyle Ayşe'nin değer yargıları geliştirdiği (fikirler, idealler, hedefler...) saptanmıştır. Yaş dönemine koşut olarak Ayşe'nin toplumsal sorumluluklar aldığı izlenmiştir. Aynı şekilde iç denetiminin geliştiği, hatalarının ve başarılarının sorumluluklarını aldığı da bulgular arasındadır. Gelişim açısından beklendiği gibi Ayşe'nin kendi bedenini kabul ettiği ve etkili bir şekilde kullandığı da bulgulanmıştır. Gelişim dönemine uyumlu olarak

gelişim görevleri kavramında da değinildiği gibi bu yaş dönemiyle birlikte Ayşe'nin bir mesleğe hazırlandığı da bulgulanmıştır.

Yukarıda sıralanan 11-12 yaşların kişilik-toplumsal gelişim özelliklerinin tümüne Ayşe karakterinin başkişi olarak kurgulandığı “Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında” ve “Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında” adlı romanlarda birden fazla örnek bulunmuştur.

Yazar tüm bu bulguları içine yedirdiği kurmaca yapıyı oluştururken adeta süreci dokumuş ve resmetmiştir. Eve geldiklerinde anne babasının etrafında fir dönen altı yaşındaki Ayşe'nin evdeki yalnız bekleyişlerini bir çocuğun penceresinden okuyucuya sunmuştur. Onu bir evi bir kent gibi hayal edecek kadar geniş hayal dünyası, bir koltukla bile arkadaş olabilecek içtenliği, düşleri, gülüşleri, hüznüleri, bekleyişleri ile okuyucuya resmetmiştir. Komşularıyla kurduğu ilişkileri kaleme alırken çocuğun sözünü ettiğimiz dört gelişim alanı yanı sıra duygusal gelişimiyle ilgili de örneklerle karşılaşmak olası olmuştur. Komşudan gelen gitar sesinin ona yaşattığı duyguların şiirsel bir anlatımla verilmesi, yine komşu abladan duyduğu ilk şiirde hissettikleri, sokaklarında bir bebeğin dünyaya gelme serüveni bu yansımalar arasındadır. Daha sonra okullu olan Ayşe'nin hayatında değişenler; çanta hazırlamasından ödev yapmasına; ilk karnesinden ilk 23 Nisanına kadar yine yazarın usta kalemile adeta resmedilmiştir.

Giderek büyüyen Ayşe'nin başlangıçtakinden farklı olarak ailesinden uzaklaşması hayatına arkadaşlarının katılması ve artık bağımsız bir birey olmasını da tıpkı bir merdiven gibi aşamalandırılmıştır. İlk kitapta oyuncak bebekleriyle oynayan Ayşe'nin son kitapta bir erkek arkadaşıyla yürüyecek kadar büyümesi basamak basamak kurmaca yapıya yedirilmiştir. Kendi dünyasından açılan pencerenin önce aile ardından toplum olarak genişlemesi de kitaplardaki aşamalı gelişmelerden göze çarpanlardır. Yazar tam bu noktada bir sanatçı duyarlılığıyla kendisini de işin içine koymuş ve gençlere toplumsal sorumluluklarını sorgulama ve fark ettirme işlevini üstlenmiştir.

Ayrıca yazar kurmaca yapıyı oluştururken okuyucuyu çok sayıda atasözü, deyim ile karşılaştırarak dilimizin olanaklarını da cömertçe kullanmıştır. Öte yandan

acı, ölüm, hastalık, geçim sıkıntısı, kentleşmenin getirdiği sorunlar gibi konuları da işleyerek okuyucuya gerçek dünyayı her yanıyla yansıtmıştır.

Bütün bu saptamaları yaparken metne tüketici olarak yaklaşılmadığı vurgusunu da yapmak gerekir. Elbette ki 6-12 yaş döneminin dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal alanlardaki özellikleri bulguların kadarıyla sınırlı değildir. Ancak araştırmada metni tüketmeye çalışmamak konusunda özen gösterilerek bulgulardan ağırlıklı olanlara ve öne çıkanlara yer verildi.

Yazarın kurduğu dünyada altı yaşından on iki yaşına kadar adım adım yürüyen Ayşe, “gelişimin sürekli ve aşamalı” olma ilkesine de uyumlu olarak gelişimsel basamakları da adım adım tırmanmıştır. Her yaş dönemi sergilenen özellikler açısından kendi içinde ortaklık gösterirken aynı zamanda bir önceki dönemin devamı bir sonraki dönemin de hazırlığı olma özelliğini de göstermiştir. Aynı zamanda da bir gelişim alanındaki değişim ve gelişme diğer bir alanı da etkilemiştir (dil gelişiminin toplumsallaşma sürecine sağladığı katkı gibi). Bu açıdan kitaplar yalnızca gelişim alanları ve dönemlerinin özelliklerine değil gelişimin temel ilkelerine de uyumludur. Bu uyumluluk bazı bölümlerde örneklendirmek amacıyla değinildiği gibi MEB’in programında yer alan kazanımlara uygunluğuyla da görülmektedir.

Sonuç olarak bir öykünün kahramanı olan Ayşe’nin her yaşı için gerçek bir çocukmuş gibi kaleme alındığını söylemek yerinde olacaktır. Yazar, adeta önünde bir gelişim psikolojisi kaynağı varmışçasına Ayşe’ye bir dünya çizmiştir. Kurmaca yapının içinde hayat verdiği Ayşe karakteriyle çocuklara kendilerini; eğitimcilere öğrencilerini; ebeveynlere çocuklarını ve yetişkinlere de kendi çocukluklarını tanıma fırsatı sunan yazar, 6-12 yaş dünyasının kendine özgü yanlarıyla okuyucuyu da çocuk dünyasına dâhil etmiştir.

5.2. ÖNERİLER

Çocuk edebiyatı ve gelişim psikolojisi “çocuk” ortak paydasında buluşur. Gerçek bir çocuk edebiyatı yapıtı çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği ilkeleri başta olmak üzere çocuk edebiyatı temel ilkelerine uygun olanlardır. Bu ilkelerin gerçekleştirilmesi ise çocuğun gelişim özelliklerini bilmek, onu tanımakla mümkün olur. Bu bağlamda çalışmanın bulgularıyla da uyumlu olarak öneriler şöyle olabilir:

- Çocuklar için oluşturulacak ve seçilecek çocuk kitaplarının gelişim psikolojisiyle uyumlu olması gerekir.

- Özellikle kütüphanecilerin, öğretmenlerin ve anne babaların bu konuda duyarlı olmaları gerekmektedir. “Küçük Bir Kız Tanıyorum...” serisi 6-12 yaş çocuk dünyasına dokunmak isteyen herkes için dolaylı da olsa somut bir yol göstericidir.

- Bu ve benzeri çalışmaların başka gelişim alanları için de yapılması uygun olacaktır.

- Okulöncesi ve ilkokul öğretim programlarındaki kazanımlar gelişim psikolojisi ile karşılaştırılarak metinler üzerinden incelenebilir.

- Benzeri çalışmalar, gelişim psikolojisi verilerine uygun olmayan kitaplarla da yinelenebilir. Böylece çocuk gerçekliğine uygun olmayan kitaplar daha iyi ayırt edilebilir.

- Başka çocuk kitapları da benzeri bir anlayışla incelenebilir.

- Gelişim alanlarıyla okuma kültürü geliştirme evrelerinin ilişkisine yönelik başkaca çalışmalar da gerçekleştirilebilir.

- Küçük Bir Kız Tanıyorum serisi bulgular kısmında da yer aldığı üzere deyimler, atasözleri ve benzetmeler gibi dilimizin zenginliğini yansıtan ögeler açısından zengindir. Seri, bu açıdan da incelenebilir.

- Başkişi Ayşe'nin anne ve babası ebeveyn tutumu bağlamında da araştırma konusu yapılabilir.

6. KAYNAKLAR

- Akyol, A. (2004). *Bilişsel Gelişim*. A. Ulusoy . (Ed.) Gelişim ve Öğrenme, (43-67). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alpöge, G. (1991). *Çocuk ve Dil*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atay, M. (2005). *Çocukluk Döneminde Gelişim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bak, M. (2011). *Çocuk Gelişimi*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Baş, B. (2012). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Bilgin, M. (2013). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilkan, A. (2005). *Çocuk Edebiyatı -Kavram ve Mahiyet- Hece*, (ss.104-105, 8).
- Burger, J. M. (2016). *Kişilik*. (İ.D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Çakmak E., Akgün , Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel,F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (3. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Cüceloğlu D. , Erdoğan İ. (2013). *Öğretmen Olmak Bir Can'a Dokunmak*. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.
- Çer, E. (2014). *Edebiyatta Çocuk Gerçekliği ve Çocuğa Görelik İlkelerinin İncelenmesi*. Ankara. (ss.13-127).
- Çer, E. (2016). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çift, P. ve Canan S. (2016). *Beynin Sırları*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2003). *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2005). *Çocuk Edebiyatı Kavramı*. Z. Güneş (Ed.) A.Ö.F. Çocuk Edebiyatı (1-12). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını*, İzmir: Tudem.

- Erden, M., Akman, Y. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Özkan Matbaacılık.
- Glasser, W. (2000). *Kaliteli Eğitimde Öğretmen*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Göktürk, A. (2010). *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürtuna, S. (2003). *Çocuk ve Sanat Eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Güvenç B. (1997). *Çocukluk, Erginlik ve Kültür*. B. Onur (Yay. Haz.). Çocuk Kültürü- 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, (ss. 15-30). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- İnanç, B. ve Yerlikaya, E. (2016). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Jung, C.G. (2016). *Kişiliğin Gelişimi* (D. Olgaç, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Keklik İ. (2008). *Bilişsel Gelişim*. İ. Yıldırım (Ed.). Eğitim Psikolojisi, (62-96). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Erginlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.
- Miller P.H. (2008). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*, (Gültekin Z, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- MEB. (2018). *Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı*.1. 2. 3.Sınıflar. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı*.1. 2. 3.4. 5. 6. 7. 8. Sınıflar. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*.1. 2. 3.4. 5. 6. 7. 8. Sınıflar. Ankara: MEB Yayınları.
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Muckenhaupt, M. (2004). *Sigmund Freud Bilinçdışının Keşfi*. (F.Akatlı, Çev.) Ankara: Tübitak.

- Nas, R. (2014). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (2000). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ömeroğlu, E. (2007). *Okul Çocuklarının Zihin ve Dil Gelişimi. Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (37-61) İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Öymen Gür Ş. (1997). *Türkiye Örneğinde Çocuğun Mekan Örgütlenmesindeki Yeri*. B. Onur (Yay. Haz.). *Çocuk Kültürü -1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, (ss.209-271). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Özer, A. (2008). *Kişilik Gelişimi*. İ. Yıldırım (Ed.). *Eğitim Psikolojisi*, (143-170), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdoğan, B. (2004). *Çocuk ve Oyun*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Pembecioğlu N. (2013). *21. Yüzyılda Çocuk ve Medya*. H. Yavuzer, M.R. Şirin (Yay. Haz.). 1. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı (Cilt 1)*, (ss. 473-510) İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Selçuk, Z. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sever, S. (2005). *Okulöncesi Dönemdeki Çocuklara Seslenen Kitaplarda Bulunması Gereken Özellikler*. Z. Güneş (Ed.) A.Ö.F. *Çocuk Edebiyatı* (13-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset.
- Sever, S. , Kaya, Z. ,Aslan, C. (2011).*Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İzmir: Tudem.
- Sevinç, M. (2003). *Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımla*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Şahin, A., Arıcı, A., Celepoğlu, A., Dursunoğlu, H. , Toz, H. , Erdal, K., Lokman, T., Yılar, Ö., Kara, R., Kılıç, Y. (2007). *1. Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyat* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Şahin, A. (2014). *Öğretmenler Öğretmen Adayları ve Medya İle Bağı Olan Herkes İçin Eleştirel Medya Okuryazarlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şirin, M.R. (2007a). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Şirin, M.R. (2007b). *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Şirin, M.R., (Yay. Haz). Enginün, İ., Göknıl, C., Gönen, M., Oğuzkan, F. Oktay, A., Oral, F., Tuncer, N. (2000). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Tarım, R. (2013). *Çocukluk ve Şiir Zamanın ve Mekanın Ötesi*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Topbaş, S. (2015). *Dil ve Kavram Gelişimi*, Ankara: Kök Yayıncılık.

Uçan, H. (2005). “Çocuk Kadar Saf”, *Temiz Olabilmek/Kalabilmek. Hece*, (sayı.104-105), (ss. 18-19).

Ulutaş, İ. (2007). *Okul Çocuklarında Psikososyal Gelişim. Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (37-61) İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Ülper, H. (2010). *Okuma ve Anlamlandırma Becerilerinin Kazandırılması*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti.

Yavuzer, H. (2015). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Yıldırım, A. (2015). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin.

Yıldız, C. (2010). *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Yılmaz, M.T. (2008). *Bireyin Gelişmesi* . İ. Yıldırım (Ed.). Eğitim Psikolojisi, (18-42), Ankara: Anı Yayıncılık.

<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> (28.05.2018)

<https://uskudar.edu.tr/tr/içerik/2355/prof-sinan-canan-insan-ve-beyin-ilişkisini-anlatti>. (28.05.2018)

www.tdk.gov.tr

7. EKLER

7.1. ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Trabzon'un Vakfikebir ilçesinde doğdu. İlkokuldan sonra ortaokulu Vakfikebir Anadolu Lisesi'nde, liseyi ise Beşikdüzü Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Programı'na girmeye hak kazandı. Lisans eğitimi sırasında sivil toplum örgütleri aracılığıyla çeşitli eğitim projelerinde etkin rol aldı. 2006 yılında lisans eğitimini bitirdiği yıl İstanbul'da sınıf öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Eş zamanlı olarak özel bir eğitim kurumunda Eğitim Bilimleri öğretmenliği yaptı. Özel bir yayınevinde 6-12 yaşlara yönelik kaynak kitap hazırladı ve metin yazarlığı yaptı. 2013 yılında İstanbul Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başladı. Çocuk Edebiyatı, Eğitim Bilimleri ve müzik ile ilgilenmektedir. Evli ve iki çocuk annesidir.